

Универзитет Привредна академија у Новом Саду

Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

Докторска дисертација

**КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ СЛУЖБЕНЕ ДУЖНОСТИ С
ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ЗЛОУПОТРЕБУ СЛУЖБЕНОГ
ПОЛОЖАЈА**

**Кандидат
Мр Драган Пашић**

**Ментор
Проф. др Милош Марковић**

Нови Сад, 2018.

University Business Academy in Novi Sad
Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad

Doctoral Dissertation

**CRIMINAL OFFENSES AGAINST OFFICIAL DUTY WITH
SPECIAL REFERENCE TO ABUSE OF OFFICE**

Candidate
Dragan Pašić

Menthor
PhD Miloš Marković

Novi Sad, 2018.

УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА У НОВОМ САДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ ЗА ПРИВРЕДУ И ПРАВОСУЂЕ
У НОВОМ САДУ

КЉУЧНИ ПОДАЦИ О ЗАВРШНОМ РАДУ

Врста рада:	Докторска дисертација
Име и презиме аутора:	Драган Пашић
Ментор (титула, име, презиме, звање, институција)	проф. др Милош Марковић, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Наслов рада:	Кривична дела против службене дужности с посебним освртом на злоупотребу службеног положаја
Језик публикације (писмо):	Српски, ћирилица

Физички опис рада:	Унети број: Страница: 294 Поглавља: 5 Референци: 202 Табела: 10 Слика: 0 Графикона: 0 Прилога: 0
Научна област:	Кривичноправна ужа научна област
Предметна одредница, кључне речи:	Кривична дела против службене дужности, злоупотреба службеног положаја, службено лице, мере и радње откривања
Извод (апстракт или резиме) на језику завршног рада:	<p>Предмет овог истраживања представља анализу, теоријско и практично разматрање кривичних дела против службене дужности, с тим да ће се сачинити посебни осврт на кривично дело злоупотреба службеног положаја.</p> <p>Поменуто представља и наслов ове дисертације, док управо из њега и произлази фокус истраживања, који ће бити на групи кривичних дела која имају посебно место у Кривичном законнику управо због својих специфичности.</p> <p>С обзиром на то да се ради о више кривичних дела, односно о групи кривичних дела, поред разматрања њихових општих, тј. заједничких карактеристика, у значајној мери ће се пажња посветити сваком од тих кривичних дела.</p>

Како би постојала целисходност истраживања ове проблематике, која је увек актуелна, чак и када није у директном фокусу стручне и опште јавности, потребно је посебно размотрити једно конкретно кривично дело из поменуте групе кривичних дела. На тај начин ће се указати не само на значај превенције и законодавног предвиђања тог дела у процесу заштите друштва и државе већ ће се на конкретнији начин размотрити елементи дела и казнена политика која је донета од стране законодавца.

Кривична дела против службене дужности карактерише управо злоупотреба службеног положаја или предвиђених овлашћења у вршењу службене дужности.

Најчешће се ради о злоупотребама друштвених функција односно злоупотребама јавних овлашћења. То се манифестује кроз разне облике, који имају за последицу наношење штете друштву али и појединцима. Јасно је да држава има посебан значај да заштити друштво од оваквог понашања, што се и манифестује законодавним предвиђањем групе кривичних дела.

Приликом приказа законодавног предвиђања групе кривичних дела против службене дужности у раду ће се размотрити и питање њихове сличности.

Како би се све указано могло и размотрити у овом раду, истраживање ће бити конципирано у пет посебних целина, које заједно обрађују целокупну проблематику овог рада посматрано из угла аутора.

Датум одбране: (Попуњава накнадно одговарајућа служба)	
Чланови комисије: (титула, име, презиме, звање, институција)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проф. др Ђорђе Ђорђевић, редовни професор, Криминалистичко-полицијска академија у Београду– <i>председник Комисије</i> 2. Проф. др Милош Марковић, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду – <i>ментор</i> 3. Доц. др Јоко Драгојловић, доцент, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду – <i>члан Комисије</i>
Напомена:	

UNIVERSITY BUSINESS ACADEMY IN NOVI SAD
FACULTY OF LAW FOR COMMERCE AND JUDICIARY
IN NOVI SAD

KEY WORD DOCUMENTATION

Document type:	Doctoral dissertation
Author:	Dragan Pašić
Menthor (title, first name, last name, position, institution)	Phd. Miloš Marković, full professor, Faculty of Commerce and Justice in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad
Title:	Criminal offenses against official duty with special reference to abuse of office
Language of text (script):	Serbian language
Physical description:	Number of: Pages: 294 Chapters: 5 References: 202 Tables: 10 Illustrations: 0 Graphs: 0 Appendices: 0

Scientific field:	Law (Specific field of science: <i>Criminal Law</i>)
Subject, Key words:	Criminal offenses against official duty, abuse of office, public official, measures and actions of discovery
Abstract (or resume):	<p>The subject of this research is the analysis, theoretical and practical consideration of criminal offenses against official duty, with a special focus on the criminal offense of abuse of office.</p> <p>Mentioned is also the title of the dissertation, and precisely from this dissertation follows the research focus that will be on the group of criminal acts that have a special place in the Criminal Code because of their specificity.</p> <p>Considering that we are talking about several criminal offenses, that is, a group of criminal offenses, apart from the consideration of their general, i.e. common characteristics, a significant attention will be given to each of these crimes.</p> <p>In order to have the promptness of the research of this issue, which is always actual even when it is not in the direct focus of a professional and unprofessional public, it is necessary to consider one particular criminal offense from the said group of criminal offenses. Goals are to point out to the importance of prevention and legislative projections of this part in the process of protecting society and state, and also to consider the elements of the work and the penal policy adopted by the legislator.</p> <p>Criminal offenses against official duty are characterized by the abuse of office, or the powers envisaged in the exercise</p>

	<p>of official duties.</p> <p>The most common concerns are abuses of social functions or abuse of public authority. They manifest in a variety of forms, which produce detrimental effects both on society and individuals. Obviously, state plays a significant role in protecting society from this kind of behavior that manifests itself with the legislative adoption of a group of criminal offenses.</p> <p>When presenting a legal prediction of a group of criminal offenses against official duty, the paper will consider the question of their similarity, which results in the same group.</p> <p>In order for all that was mentioned and considered in this paper, the research will be conceived in five separate entities, which together address the overall problem of this paper which derives from its name and all from the perspective of the author.</p>
<p>Defended: (The faculty service fills later.)</p>	
<p>Thesis Defend Board: (title, first name, last name, position, institution)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Phd Đorđe Đorđević, full professor, The Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade – <i>president of the Board</i> 2. Phd Miloš Marković, full professor, Faculty of Law for Commerce and Judiciary, University Business Academy in Novi Sad – <i>menthor</i> 3. Phd Joko Dragojlović, assistant professor, Faculty of Law

	for Commerce and Judiciary, University Business Academy in Novi Sad – <i>member of the Board</i>
Note:	

САДРЖАЈ

САДРЖАЈ.....	11
УВОД.....	14

ГЛАВА I

1. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКЕ ПОСТАВКЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ.....	20
1.1. Предмет рада.....	21
1.2. Циљ рада.....	24
1.3. Методе.....	28
1.4. Хипотезе.....	29

ГЛАВА II

2. РАЗВОЈ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ СЛУЖБЕНЕ ДУЖНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	30
2.1. Развој кривичних дела против службене дужности у Републици Србији за време Социјалистичке Федеративне Републике Југославије.....	32
2.2. Развој кривичних дела против службене дужности у Републици Србији за време Савезне Републике Југославије.....	82
2.3. Развој кривичних дела против службене дужности у Републици Србији за време Државне заједнице Србије и Црне Горе.....	93

ГЛАВА III

3. МАТЕРИЈАЛНОПРАВНИ АСПЕКТ.....	110
3.1. Појам кривичних дела против службене дужности.....	113
3.2. Опште карактеристике кривичних дела против службене дужности.....	120
3.3. Систематика кривичних дела против службене дужности.....	129
3.4. Позитивноправно решење групе кривичних дела против службене дужности.....	136
3.5. Позитивноправно решење кривичног дела злоупотреба службеног положаја.....	174

ГЛАВА IV

4. МЕРЕ И РАДЊЕ ОТКРИВАЊА КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ СЛУЖБЕНЕ ДУЖНОСТИ.....	201
4.1. Начини сазнања.....	203
4.2. Радње откривања.....	211
4.3. Доказна средства.....	218

ГЛАВА V

5. КОМПАРАТИВНИ ПРЕГЛЕД.....	225
5.1. Македонија.....	227
5.2. Словенија.....	240
5.3. Хрватска.....	247

5.4.	Немачка.....	254
5.5.	Шпанија.....	264
ЗАКЉУЧАК.....		267
ЛИТЕРАТУРА.....		280

УВОД

Кривична дела против службене дужности због свог значаја и заштитног објекта представљају посебна кривична дела, те их је законодавац и сврстао у једну групу, која поседује одговарајући број специфичних карактеристика.

Њихова основна карактеристика састоји се у заштити различитих облика службеног положаја, али и јавних овлашћења. Ова заштита произлази као потреба током вршења службене дужности, без које те дужности губе карактер јавних и доводе у питање саму сврху и друштвену оправданост свог постојања.

Другим речима, законодавац предвиђа заштиту од противправног деловања службених лица који су носиоци овлашћења за вршење служби, послова и дужности којима се штите шири интереси од појединачног или интереса једне групе произвољно успостављене.

Корени и узроци радњи кривичних дела против службене дужности, нарочито кривичног дела злоупотребе службеног положаја, којима се угрожавају битне друштвене вредности, у основи су садржани у друштвено-материјалним условима и постојећим економским односима у једном друштву. Ове односе увек прати и одговарајућа друштвена свест, која у новим околностима показује одређена својства дифузности, промењивости, противуречности, где често не постоји одговарајући однос, ни лични ни друштвени, према одређеним друштвено опасним понашањима, што посебно погодује развоју криминалитета ком припадају и дела која су предмет овог рада. На поменуте друштвене односе су наслоњени и политички односи, који су, нарочито у транзиционим државама, претрпели буран и интензиван процес прилагођавања или потпуно новог „стасавања“, који су, без обзира на прокламоване вредности ка којима се тежило у њиховој институционализацији, као што је демократизација, либерални економски и друштвени поредак, одговорност и контрола, неретко водили и ка много ширим и вишеструким могућностима злоупотребе и појаве противправних понашања. Правна регулатива, укључујући посебно кривичноправну, нужно је пратила савремене друштвене промене и процесе. Развој друштвено неприхватљивих

понашања и појава, а следствено томе и кривичноправне заштите, нужно се мора посматрати у амбијенту обележеном противречностима друштвено-економских односа, политичких, економских, географских, правних, моралних, културних и других момената, који сви у одређеној мери утичу на појавне облике овог криминалитета, али и на кривичноправну заштиту.

Посматрано са становишта развоја кривичног права, који је суштински пратио развој друштва и државе, у смислу заштите (више или мање ефикасно) битних друштвених вредности, чији се број и значај мењао, а посебно у времену друштвено-економске и политичке транзиције, може се сматрати да је прописивање и континуирано преиспитивање кривичних дела против службене дужности било неопходно, иако су она већ имала еволуцију назива и константног проширивања, која је пратила тенденцију раста државне организације, њених служби и лица која те службе врше, што се и манифестовало кроз њихов опстанак, проширивање и развој кроз све друштвене системе, али и заступљеност у пракси.

Из поменутог разлога истраживање ове теме ћемо и започети разматрањем развоја кривичних дела против службене дужности, али ћемо се задржати искључиво на законодавству Републике Србије и то од периода непосредно након Другог светског рата, имајући у виду могући опсег овог истраживања.

Предмет овог истраживања није садржан само у намери да се представи и детаљније прикаже развој и обележја ових кривичних дела, већ и да се посредно укаже на еволуирање њиховог значаја у законодавству, али и друштву уопште, чиме ће се, поред перцепције законодавца, указати и на свест друштва о овим облицима противправног понашања, те начину и методу реакције.

На овај начин не само што ће се размотрити кривичноправна заштита службене дужности за период од више од седамдесет година, већ ће се моћи експлицитно размотрити њен развој кроз промене друштвено-политичке свести, у различитим друштвено-економским и политичким системима, у којима је и правни систем, укључујући и његов кривичноправни аспект, имао своје тенденције и осцилације, али и одређене константе.

Својство извршилаца чини битно обележје ових кривичних дела. Када се посматра која лица могу бити извршиоци кривичних дела из ове групе, долази се

до закључка да се најчешће ради о службеним лицима. Службена лица приликом вршења службене дужности ради остваривања својих или интереса других лица чине ова дела која су на штету других лица или проузрокују повреду права других. Другим речима, у циљу задовољавања својих потреба злоупотребљавају своја службена овлашћења. Злоупотреба се врши коришћењем истих у сврхе који нису законом предвиђене или вршењем службених овлашћења која им нису поверена.

Постојање овог противправног понашања може да има значајан негативни утицај на функционисање друштва и државе, јер управо они који су у обавези да обезбеђују и штите јавни интерес, те „једнакост“ свих у друштву, као његов неприкосновени циљ, што представља суштину и оправдање државне егзистенције и јавног овлашћења које из ње проистиче, заправо штите себе и оне које им помажу у остваривању одређене користи, подређујући јавно овлашћење и интерес који се њиме штити приватном интересу, злоупотребљавајући свој службени положај, на шта држава не сме да остане равнодушна нити блага.

На основу изнетог, може се закључити да групу кривичних дела против службене дужности можемо сврстати у једну од најопаснијих друштвених појава.

Структура овог истраживања садржи и материјалноправни аспект групе кривичних дела против службене дужности. У том делу истраживања посебно ће бити размотрена позитивноправна решења питања од значаја за ову тему. Она ће се односити најпре на разматрање појма кривичних дела против службене дужности и општих карактеристика тих кривичних дела.

Посебна пажња ће се посветити систематици кривичних дела против службене дужности, док ће се на крају размотрити питања која су директно повезана и с хипотезама рада, односно сагледаће се позитивноправно решење групе кривичних дела против службене дужности и позитивноправно решење кривичног дела злоупотреба службеног положаја, као основног дела ове групе кривичних дела, те анализирати њихова заступљеност и третман у судској пракси.

С обзиром на то да се одређена лакша прекорачења службеног положаја или кршења дужности и овлашћења предвиђају као привредни преступи, прекршаји или чак као дисциплински преступи, онда је јасно који је степен заштите потребан када се ова дела предвиђају Кривичним закоником, односно који је степен значаја

заштитног објекта ових кривичних дела. Тим пре што се друштвена опасност других деликата службених лица може налазити и на нивоу кривичних дела, поготово када се бића извршених деликата (посебно прекршаја и привредних престапа) у потпуности поклапају с бићима кривичних дела у ком случају се не одговара за привредни преступ или прекршај, него за кривично дело. Такође, некада привредни преступ или прекршај по својој тежини и друштвеној опасности одговарају кривичном делу, али још увек нису прописани као кривична дела, већ се прописује прекршајна или привредно-преступна одговорност и кажњивост за његовог извршиоца. И тада окривљено лице кривично не одговара, све док се законом такво понашање не одреди као кривично дело.

Постојањем ових кривичних дела постепено се урушава државни систем и поредак, те слаби, односно деформише функционисање друштва. За пример се може навести „јавно“ постојање корупције у некој државној институцији од општег значаја, пред којом грађани очекују да остваре своја загарантована права, односно која се стара о заштити тих права и јавног интереса уопште. Услед постојања злоупотребе положаја грађани не остварују своја права, остварују их у ограниченој мери или их остварују на незаконит начин, њихов положај се тиме погоршава, а јавни интерес у који су, у правној држави, интегрисани сви појединачни, друштвено допуштени интереси, бива занемарен, подређен приватном интересу лица која би требало да их штите, што за последицу има губитак поверења у ту институцију, а то неизоставно доводи до дисфункционалности друштвено-државних односа и њиховој дезинтеграцији.

Законодавац је препознао потребу и неопходност кривичног гоњења службених лица која врше злоупотребе јавних овлашћења и службеног положаја, инкриминишући такве појаве. Циљ инкриминације није само репресивног, већ и превентивног карактера. Наравно мисли се и на генералну и индивидуалну (специјалну) превенцију.

Спровођењем кривичних поступака над лицима која су извршила ова кривична дела утиче се и на повећање степена поверења код грађана у државу, носиоце власти, али и укупни правни и друштвени систем.

Не може се очекивати да држава потпуно искорени овај облик криминогеног понашања, али се разним мерама ова кривична дела могу сузбити, посебно кроз превентиван рад, до степена да појединци или групе, приликом вршења својих овлашћења и надлежности, недозвољена понашања смање на минимум. Иако ово са законодавне стране звучи недопустиво, ипак је већину дела из ове групе кривичних дела веома тешко открити, из разлога што извршиоци тих дела имају могућност да их прикрију. Наравно, то се никако не може оправдати, те стога и постоји нужна потреба да се свако прекорачење и злоупотреба службених овлашћења морају санкционисати, јер она морају остати у границама прописаним законом или другим општим актима. Свако прекорачење и злоупотребу ових овлашћења држава проглашава противправним и кажњивим, а теже облике прописује као кривична дела.

Тежина и значај искорењивања ових кривичних дела видљив је и кроз строгу казнену политику. Законодавац је предвидео да се извршиоци ових кривичних дела санкционишу казном затвора и до дванаест година.

Кривична дела против службене дужности имају веома широке и различите облике постојања и манифестације, и то кроз злоупотребу службеног положаја и овлашћења од стране службених лица, чиме се угрожава сама служба, правни поредак, сигурност и поверење грађана у државне институције.

Такође, неопходно је да државе примењују многобројне мере превенције како би постигле спречавање и сузбијање свих појавних облика ових кривичних дела у јавним органима и јавним службама у најширем смислу.

Управо због поменутог, у овом истраживању биће размотрено и питање мера и радњи које је неопходно спровести како би се постигло откривање кривичних дела против службене дужности. У оквиру тог дела истраживања посебно ће се размотрити три кључна питања: начини сазнања, радње откривања и доказна средства (радње).

Из наведеног произлази значај овог дела истраживања, док је очекивани циљ не само разматрање законодавног предвиђања ове групе кривичних дела, у смислу превенције и санкционисања, већ и да се ова кривична дела расветле, што омогућава да се она касније и санкционишу. То се обезбеђује ангажовањем свих

субјеката који имају законску обавезу откривања учинилаца кривичних дела о којима је реч.

С обзиром на европске интеграције, али и због искустава других земаља како у превентивном, репресивном, тако и у правно-нормативном деловању у борби за смањење извршења ове групе кривичних дела, потребно је сачинити компаративни преглед с другим референтним законодавним решењима. Компаративни део истраживања кривичних дела против службене дужности има посебан значај, јер се може указати на инострана позитивноправна решења, која треба упоредити са домаћим. На овај начин, упоређивањем теорије и праксе, могу се стећи нова кључна сазнања која су од посебне користи за будуће законодавне промене.

У оквиру компаративног дела преглед ће узети у обзир законодавна решења Македоније, Словеније и Хрватске, док ће се посебно размотрити ова врста кривичних дела анализирањем кривичних законодавстава Немачке и Шпаније.

Сходно изнетом, сматрамо да је назив овог истраживања – *Кривична дела против службене дужности с посебним освртом на злоупотребу службеног положаја* – у потпуности јасан и оправдан.

У овом истраживању ће стога бити указана и обрађена нека значајна питања која се односе на предметна кривична дела у целини, посебно она која представљају фокус истраживања, из чега произлази и потреба за анализом њихових општих, тј. заједничких карактеристика.

ГЛАВА I

1. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКЕ ПОСТАВКЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У овој дисертацији разматраће се основна проблематика, како је одређена у самом наслову, али у нужној мери и друга значајна питања која се непосредно односе на кривична дела против службене дужности, с посебним освртом на злоупотребу службеног положаја.

У том смислу биће неопходно размотрити одређена питања од значаја за више кривичних дела, односно за групу кривичних дела, и то почевши од указивања на њихове опште, тј. заједничке карактеристике. Поред тога, нужно је и критичко анализирање посебности сваког кривичног дела из групе које је законодавац предвидео.

Пре него што се упустимо у разраду наведених поставки, а како бисмо указали на значај ове теме и потребу за овим истраживањем, најпре ћемо образложити *предмет рада*, а након тога и *циљ рада*.

Посебну пажњу посветићемо приказу *метода* које су коришћене у истраживању задате теме, а све како би се разумели начини на којима је приступљено теми и помоћу којих су обезбеђени одговарајући резултати, те постигнути циљеви рада – показати како се кривична дела против службене дужности мењају у зависности од промене друштвено-политичког система и еволуције друштва, као и неопходности њиховог адекватног нормирања.

У оквиру ове главе биће размотрена и *хипотеза* која сама по себи представља значајни елемент дисертације. Из самог назива теме *Кривична дела против службене дужности с посебним освртом на злоупотребу службеног положаја* може се закључити која ће бити хипотеза ове дисертације, а о чему ће бити више речи у наставку ове главе.

1.1. Предмет рада

Предмет овог истраживања представља анализу, теоријско и практично разматрање кривичних дела против службене дужности, с тим да ће се посебно анализирати кривично дело злоупотреба службеног положаја.

Из наслова ове дисертације произлази фокус истраживања, који ће бити на групи кривичних дела која на основу заједничких карактеристика имају посебно место у Кривичном законнику, али имају и одређене специфичности. Дакле, поред разматрања њихових општих и заједничких карактеристика, пажња ће се у значајној мери посветити сваком од тих кривичних дела посебно.

У оквиру групе кривичних дела против службене дужности постоји више кривичних дела које је законодавац предвидео у глави тридесет трећој Кривичног законика и то: злоупотреба службеног положаја; кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика; несавестан рад у служби; противзаконита наплата и исплата; ненаменско коришћење буџетских средстава; превара у служби; проневера; послуга; трговина утицајем; примање мита; давање мита и одавање службене тајне.

Кривична дела против службене дужности карактерише управо постојање различитих облика злоупотреба службеног положаја или јавних овлашћења од стране службених лица у њиховом вршењу. Најчешће се ради о злоупотребама друштвених функција односно јавних овлашћења утврђених законом или другим општим правним актом, што се манифестује кроз различите облике, који имају за последицу наношење штете друштву али и појединцима. Јасно је да држава има посебан значај да заштити друштво од оваквог начина понашања, што се и манифестује законодавним предвиђањем, поред других кажњивих дела и групе кривичних дела и одговарајућих санкција.

Може се поставити питање да ли је могуће у потпуности искоренити противправна понашања која законодавац сврстава у поменућу групу кривичних дела.

Одговор је негаторан. Не би било реално очекивати да се с било којом законодавном политиком може очекивати потпуно искорењивање ових противправних понашања, али је доследном применом закона и адекватном казненом политиком могуће смањити њихову учесталост.

Приликом приказа законодавног предвиђања групе кривичних дела против службене дужности у раду ће се размотрити и питање њихове сличности, као и питања која се односе на објекат заштите, јер ова кривична дела имају различите облике и видове злоупотребе службеног положаја и јавних овлашћења од стране службених лица.

Такође, размотриће се и питање радњи извршења, које се односе на предузимање ширег спектра понашања приликом вршења службене дужности или овлашћења или у вези с њиховим вршењем, које су Кривичним закоником инкриминисане.

Део истраживања биће посвећено и кривичном делу злоупотреба службеног положаја, као основном у овој групи. Разлог због чега ће се ово кривично дело посебно разматрати је у томе што представља једно од најчешће извршених кривичних дела у оквиру поменуте групе кривичних дела. Уједно, оно представља прво дело које је законодавац предвидео Кривичним закоником и то на екстензиван начин, тако што ће службено лице које искоришћавањем свог службеног положаја или овлашћења, прекорачењем границе свог службеног овлашћења или невршењем своје службене дужности прибави себи или другом физичком или правном лицу какву корист, другом нанесе какву штету или теже повреди права другог, бити санкционисано.

Из законског предвиђања овог дела може се уочити његова одређена сложеност али и поједине специфичности, које се првенствено огледају у својству извршиоца, радњама извршења, кривици и последици.

Ова област истраживања има посебан значај због чињенице да кривична дела против службене дужности, на основу статистичких показатеља, иако имају одређене осцилације, не представљају она дела за која се може рећи да је законодавном и судском казненом политиком у потпуности постигнута сврха кажњавања.

Предмет рада обухвата широк корпус кривичноправних питања која су блиско, некад и нераскидиво везана, што указује на сложеност ове проблематике, поготово имајући у виду заступљеност ових кривичних дела, као и степен њихове друштвене опасности и модалитете спречавања.

Потребно је још истаћи да је и овде, као и за сва остала кривична дела, од посебног значаја превентивно деловање. Медијска слика извршења ових дела је делимична, неретко сензационалистичка, тенденциозна и подобна злоупотреби. Потенцијални извршиоци поменутих кривичних дела налазе се на свим државним нивоима, неретко располажу већим друштвеним утицајем, те је стога и њихова медијска заступљеност често пропорционално сразмерна нивоу на којем је дело извршено, што оставља последице на пољу сузбијања.

Да би постојала свеобухватност истраживања овог проблема, потребно га је размотрити првенствено с материјалноправног аспекта, а онда узети у обзир доступне статистичке показатеље како би се дошло до сазнања о (не)ефикасности казнене политике.

1.2. Циљ рада

Кривична дела против службене дужности карактеришу различити облици и врсте злоупотреба службеног положаја и јавних овлашћења у вршењу службене дужности. Реч је о искоришћавању и прекорачењу службеног положаја или о невршењу службене дужности, услед чега се настоји прибавити каква корист. Како је реч о радњама којима се угрожава правни поредак, сузбијање оваквих понашања је од великог значаја. Управо из тог разлога циљ овог истраживања је анализа важећег кривично-материјалног законодавства, његова еволуција и указивање на потенцијалне недостатке или недоречености ових законских норми, а које могу довести до проблема и злоупотреба у практичној примени. Један од главних предуслова успешне борбе против било ког вида криминалитета представља квалитетна, потпуна и примењива законска норма, која омогућава адекватну примену у пракси и смањује могућност злоупотребе на најмању могућу меру. Само онда када норме законског текста налазе адекватну примену у пракси, када се злоупотребе права сведу на минималне случајеве или само на његове покушаје и када постоји адекватна организација у функционисању државних органа који воде борбу против криминалитета можемо говорити о адекватности државне реакције на криминалитет. Стога, у раду ћемо поред анализе кривичноправних одредби које се односе на област кривичних дела против службене дужности обрадити и начине откривања и доказивања ових кривичних дела, као две функционалне целине које имају највећи значај у превенцији, откривању и сузбијању ових кривичних дела. Дакле, за успешну превенцију, борбу и откривање кривичних дела против службене дужности с једне стране неопходно је да законска норма буде прецизна у одређивању појединих законских појмова и прописивању прецизних услова за примену појединих мера и института, док је с друге стране неопходна и добра организација, функционисање и координација између органа непосредно ангажованих на пољу борбе против криминалитета.

Затим, циљ овог истраживања ће бити усмерен и на указивање и сагледавање најзаступљенијих стручних мишљења, јер се до сада проблематика која се односи на ову групу кривичних дела није довољно разматрала у стручним и научним круговима.

М. Радовановић и М. Ђорђевић наводе да је важност нормирања кривичних дела против службене дужности, иако она представљају различите облике и врсте злоупотребе службеног положаја и јавних овлашћења у вршењу службене дужности које чине службена лица као носиоци тих овлашћења, управо у заштити службених дужности и службених односа у државним органима.¹

Говорећи о значају ове групе кривичних дела, Д. Јовашевић истиче да овакве појаве нису само реликт прошлости, већ су оне карактеристичне и за наше друштво на данашњем степену развоја. Такве повреде погађају пре свега појединце, али и цело друштво. Та злоупотреба, корумпираност и самовлашће органа с јавним овлашћењима и њихових службених лица представља велико друштвено зло које доводи и до нарушавања угледа појединих служби, као и ауторитета целокупне власти. Грађани губе поверење у законитост и целисходност њиховог рада, а они проузрокују и наношење штете правима и интересима других физичких и правних лица.² Д. Јовашевић указује на то да се код ове групе кривичних дела најчешће ради о поступањима службених лица у вршењу службене дужности, не у интересу и за потребе службе коју врше, већ у неком другом интересу – у намери да на овај начин прибаве себи или другом физичком или правном лицу какву корист, односно да другоме нанесу какву штету или да теже повреде права других.³

Г. Мишић сматра да се код ове групе кривичних дела ради о прекорачењу службеног положаја или овлашћења или о невршењу службене дужности које због посебно испољеног степена тежине и опасности Кривични законик предвиђа као кривична дела. На овај начин се долази и до појаве злоупотребе

¹ Радовановић, М. и Ђорђевић, М., *Кривично право – посебни део*, Београд, 1975, стр. 370.

² Јовашевић, Д., „Службена кривична дела – одговорност и кажњивост“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 63, Ниш, 2012, стр. 41.

³ Јовашевић Д., *Лексикон кривичног права*, Номос, Београд, 2011, стр. 462.

јавних овлашћења, службеног положаја, корупције у разним облицима и видовима, што све заједно наноси огромну материјалну и другу штету не само појединцима и установама већ и целом друштву. С друге стране, оваквим поступањем државни органи могу да пољуљају поверење грађана у постојећи систем и функционисање не само власти већ и целокупног правног поретка, па и у ефикасност правне државе.⁴

3. Стојановић и Д. Коларић истичу да кривична дела из ове групе за последицу имају негативан утицај на развој привреде и савремене цивилизације уопште. Противправне делатности предузећа у појединим случајевима имају несагледиве негативне последице, што указује на потребу да се на њихове деликтне радње одговори и казним санкцијама.⁵

Љубинко Митровић истиче да прекршаји представљају посебну категорију казних деликата којима се крши јавни поредак, па је за њих предвиђен низ прекршајних санкција. За мање опасна понашања у области злоупотреба службених овлашћења законодавац је прописао прекршаје, при чему се, због начина вођења поступка могу остварити значајна финансијска уштеда услед тога што се прекршајни поступак спроводи на сврсисходнији, ефикаснији и економичнији начин.⁶

Циљ рада мора бити поткрепљен оправданошћу и нужношћу истраживања. За дефинисање предмета и циља рада неопходно је првенствено сачинити приказ најзаступљенијих ставова и гледишта о овој проблематици у домаћој и иностраној литератури, о чему је већ и било речи, с обзиром на то да се ради о позитивноправним законодавним решењима. Из поменутог ће се развити и потреба да се укаже и на постизање сврхе кажњавања кроз прописивање кривичне санкције према учиниоцима након извршеног кривичног дела.

⁴ Мишић, Г., „Казнена дјела против службене дужности – посебан осврт на казнену дјела корупције“, *Радно право*, број 9/06, Загреб, 2006, стр. 61.

⁵ Стојановић, З. и Коларић, Д., *Кривичноправно реаговање на тешке облике криминалитета*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2010, стр. 25.

⁶ Митровић, Љ., „Поједностављене форме поступања у прекршајним стварима у Републици Српској – прекршајни налог и споразум о санкцији“, *Страни правни живот*, бр. 2, Београд, 2013, стр. 149–150.

Када се пође од становишта да држава може да кажњава тј. да је на државу пренето то право (*ius puniendi*)⁷, односно, да постоји оправданост примене казне у смислу сврхе и циљева кажњавања, јасно је да ово представља једно од основних питања кривичног права. Постоје многобројне теорије које се баве питањем кажњавања и кроз сврху казне, о чему следи краћи осврт у оправдавањем врсте и висине казне, односно, праксе кажњавања раду.

Иако се не ради о новој групи кривичних дела у кривичном законодавству Републике Србије, од значаја је њихово прецизније и додатно истраживање с више аспеката, најпре због штетних последица по друштво које настају извршењем ових дела. Паралелно с тим, извршиће се поређење с упоредивим решењима у европским државама. С тим у вези, нужно је размотрити, и евентуално предложити, другачија законодавна решења која би првенствено имала за циљ унапређење превентивног карактера казни. Значај овог разматрања посебно се може видети сагледавањем питања сврхе кажњавања, односно везе између казне и учиниоца дела, при чему ће почетни став бити заснован на томе да се сврха кажњавања огледа у примени адекватне казне на учиниоца, али и утицају на друге да не чине дела која нису у складу са законом, као и у изражавању друштвене осуде.

Поред законодавног приказа и анализе решења у упоредном праву, значајна пажња ће бити посвећена и страном научној и стручној литератури која се бави овим питањем.

Наравно, поред поменутог, посебан део истраживања биће посвећен мишљењима струке односно судске праксе, али и многим статистичким показатељима.

⁷ Medina Mora, E., „Uso legítimo de la fuerza“, *Inacipe*, 2008, стр. 139–140.

1.3. Методе

Специфичност и сложеност предмета овог рада захтева посебну пажњу и одговарајући методолошки приступ и апаратуру.

Свеобухватност и значај истраживања ове проблематике није могуће без коришћења више метода које спадају у домен општих методолошких приступа и то почевши од аналитичке и синтетичке методе, те метода индукције, дедукције и генерализације.

Користиће се и нормативна, историјска и компаративна метода, метода квалитативне анализе садржаја и метода анализе и тумачења података, с тим да ће се посебно код анализирања података проистеклог из судске праксе, користити и емпиријска и статистичка метода.

На почетку истраживања највише ће се користити нормативна метода, јер је неопходна анализа законодавних кривично-правних решења.

Да би се што боље сагледала ова проблематика, неопходно је указати на историјски аспект развоја кривичноправне регулативе и њену еволутивност, а предмет ћемо анализирати првенствено указујући на позитивноправна решења, где ће, поред домаћих, предмет бити и одговарајућа инострана решења, те ће управо компаративна метода доћи до посебног изражаја.

После ставова и података који су прикупљени из релевантних извора, почев од научних чланака, закона и друге писане литературе, уз коришћење ажурираних података прикупљених истраживачким радом и судском праксом, уследиће приказ и критичка анализа како би се приказало и анализирало наше кривично законодавство.

1.4. Хипотезе

Имајући у виду предмет и циљ истраживања можемо издвојити и следеће хипотезе:

Основна хипотеза ове докторске дисертације подразумева да у Републици Србији постоји добра законска основа којом се инкриминишу злоупотребе и невршење службене дужности усклађена у основним елементима с решењима других држава у Европи.

Посебна хипотеза подразумева да кривична дела против службене дужности имају малу заступљеност у односу на структуру укупног криминалитета у Републици Србији, а то не умањује њихову друштвену опасност.

Друга посебна хипотеза подразумева да је број пријављених и процесуираних кривичних дела против службене дужности у паду, имајући у виду планирани посматрани период (2011–2015).

ГЛАВА II

2. РАЗВОЈ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ СЛУЖБЕНЕ ДУЖНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Истраживање кривичних дела против службене дужности потребно је започети од приказа развоја ове проблематике у кривичном законодавству.

Зато ово поглавље рада нужно мора бити посвећено развоју ове групе кривичних дела и њиховим основним разматрањима. Циљ нам је да се не само базично прикаже развој ових кривичних дела већ и да се посредно укаже на еволуирање њиховог значаја у законодавству, што ће, заправо, приказати не само перцепцију законодавца већ и свест друштва о овим облицима противправног понашања.

Развој кривичних дела у Србији може се посматрати у веома широком временском распону, а у овом истраживању определили смо се на указивање на њихов развој у периоду од Другог светског рата, односно, могло би се рећи од настанка Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, до данас. Тај период карактерише постојање различитих друштвено-економских система, неколико покушаја реформе правног система условљених мноштвом политичких, економских и социјалних фактора, са различитим дометом и ефектима, транзиција и коначно процес интеграција који прати потреба за хармонизацијом решења са иностраном, што је све интензивно утицало на садржај и карактер законских решења.

На овај начин ће се размотрити период од преко седамдесет година и развој правних решења кроз промене друштвено-политичке свести, која је и сама вишеструко условљена.

Први део развоја кривичних дела против службене дужности биће сагледан у периоду СФРЈ односно у периоду непосредно после Другог светског рата па све до распада државе деведесетих година двадесетог века.

Током поменутог периода, приметно је настајање једних и укидање и дефинисање других дела из ове групе кривичних дела.

Сагледавање развоја кривичних дела из групе кривичних дела против службене дужности у другом делу рада обухватиће период кривичног законодавства Савезне Републике Југославије.

Овде је реч о периоду од 1992. године, односно од распада СФРЈ, па до 2002. године, односно до стварања Државне заједнице Србија и Црна Гора.

Законодавни темељи успостављени у кривичном законодавству СФРЈ више година су се задржали и касније у „новим“ законодавствима нових држава, посебно током периода њиховог реформисања.

Савезна Република Југославија, иако својим законодавством представља правни континуитет СФРЈ, почетком деведесетих година извршила је одређене промене које су фактички посматрано биле логична последица политичких и државних промена које су се тада дешавале, али и оних које су претходиле.

Као и код кривичног законодавства СФРЈ, тако и код кривичног законодавства СРЈ, постоје савезни и републички кривични закони које ћемо сагледати у нужном домену за ово истраживање, посебно кроз анализу значајнијих усвојених измена и допуна.

Основни циљ овог дела рада је да се приказивањем развоја и промена у предвиђању кривичних дела из ове групе не само индиректно прикажу државне, политичке и социјалне промене, већ и да се кроз конкретна законодавна предвиђања сваког кривичног дела из ове групе постигне боље разумевање њиховог позитивноправног одређења.

2.1. Развој кривичних дела против службене дужности у Републици Србији за време Социјалистичке Федеративне Републике Југославије

Кривично законодавство СФРЈ важило је док је постојала држава, па чак и неколико година након њеног распада у новонасталим државама. То значи да је важење овог законодавства трајало око педесет година.

Исто као што званични распад СФРЈ није значио и њено суштинско престајање постојања, тако се ни почетак није односио на формално конституисање те државе.

Реално посматрано, кривично законодавство СФРЈ настаје, или можда боље речено, формира се још за време Другог светског рада.

Утемељење тадашњег кривичног законодавства започиње 1944. године када је донета Уредба о војним судовима.⁸

У овој Уредби, која је донета као прелазно решење, уређују се поједина кривична питања, при чему мислимо на кривична дела и санкције.

У самој организацији предвиђали су се Војни суд корпуса, Војни суд корпусне војне области и Виши војни суд.⁹

Ако посматрамо по надлежности, можемо видети да се Уредбом предвиђа да Војни суд корпуса и корпусне војне области суде за сва дела која су усмерена против ослободилачке борбе народа Југославије, против тековина и интереса те борбе, за кривична дела војних лица и ратних заробљеника – осим за дела које спадају у надлежност Вишег војног суда.

Виши војни суд суди по важнијим делима ратних злочинаца и кривичним делима виших официра и генерала Народно-ослободилачке војске. Одлуком

⁸ Уредба о војним судовима Народноослободилачке војске, Врховни штаб НОВ и ПОЈ, мај 1944. године. Поред ове уредбе од значаја је поменути и Уредбу о судовима части за официре НОВ и ПОВ из маја 1943. године, која дискретно уређује и питање теме овог рада. Видети: Primorac, R., *Operativno-taktička iskustva iz prve polovine narodnooslobodilačkog rata*, Vojnoizdavački i novinski centar, 1986, стр. 37.

⁹ Видети: Гаговић, Г., „Војни судови у новој Југославији“, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 1975, стр. 103.

Врховног штаба Виши војни суд може судити и за свако дело за које је надлежан Војни суд корпуса или корпусне војне области.

Поменутом Уредбом је предвиђено да ће Војни суд корпуса судити за кривична дела која су извршили војници, подофицири и нижи официри датог корпуса. Овај суд судиће и за сва дела другим лицима, на територији којом се корпус креће и врше ратне операције, а где се бржа судска одлука покаже потребном.

Такође се Уредбом предвиђа да ће Војни суд корпусне војне области судити за сва остала дела која нису претходно изнета, а предвиђају се Уредбом. Овај суд надлежан је и за сва суђења кривичних дела војника, подофицира и нижих официра оперативних јединица у случају њиховог намерног изостајања из јединице или у случају дезертерства.

Војни суд корпусне војне области суди и за сва дела лица учињена на неослобођеној или привремено напуштеној територији.

Када се ради о конкретно предвиђеним кривичним делима, Уредбом се у члану 15. предвиђа да се у кривична дела војних лица убрајају: „не/вршење или немарно вршење војне службе из кога извире већа штета за целину; не/испуњавање наређења; пасивни отпор који иде на слабљење војне силе; напуштање стражарске дужности; дезертерство из народне војске; намерно уништавање борбене способности своје или другога; кварење и отуђивање војне спреме и оружја; ометање снабдевања, транспорта, пољских и осталих радова намењених за војску и народ; злоупотреба у дужности; подношење лажних извештаја; повреда чувања важне војничке тајне; не/брижљиво лечење болесника и рањеника; ширење лажне непријатељске пропаганде; разарање унутарњег јединства и борбеног расположења међу војницима; сурово поступање с народом.“

Истим чланом Уредбе предвиђа се још и да војни судови суде војним лицима и за кривична дела као што су: „лишење живота, телесна повреда, силовање, пљачка, крађа, превара, палеж итд“. Предвиђа се још да ако поменута или слична дела учине ратни заробљеници, сматраће се као дела теже природе.

Из навођења кривичних дела може се закључити да се Уредбом предвиђају фактички нека кривична дела против службене дужности и то „не/вршење или

немарно вршење војне службе из кога извире већа штета за целину; не/испуњавање наређења, злоупотреба у дужности; подношење лажних извештаја; повреда чувања важне војничке тајне“ и друга. С обзиром на то да се Уредбом не предвиђа биће дела, ови закључци су донети на основу њиховог предвиђања Уредбом.

Постоје и они аутори који формирање судова на основу ове Уредбе не виде као покушај формирања законодавства, већ сматрају да су ти револуционарни судови били део репресивног система којим је Комунистичка партија Југославије довршавала процес успостављања своје тоталитарне власти.¹⁰

У Закону о кривичним делима против народа и државе¹¹ у члану 10. се предвиђа да ће се онај „ко предаје или краде или прикупља податке и документа која по својој садржини представљају нарочито чувану државну или војну тајну, у циљу да их преда страни држави, непријатељској или фашистичкој организацији или неком непознатом лицу“ казнити прописаном казном. Иако је овде акценат на одавању тајне, ипак оно може настати услед злоупотребе положаја. Разлог због ког се поменуто може делимично тумачити на овај начин произлази из члана 8. става 2, где се предвиђа да, ако се ради о војном лицу, оно представља тежи облик дела, а предвиђена је казна лишење слободе с принудним радом у трајању од најмање две године.

Чланом 12. се предвиђа давање, крађа или прикупљање економских података који не представљају тајну, али не подлежу објављивању, а давање уз награду или без ње страним државама, непријатељским или фашистичким организацијама или непознатим лицима. Законом је предвиђена казна лишење слободе од три месеца до три године.

Из приказаног се може видети да законодавац није предвидео биће дела које би с данашњег позитивноправног угла могло представљати кривична дела против службене дужности.

¹⁰ Јурчевић, Ј., *Osnovne značajke presuda jugoslavenskih komunističkih vojnih sudova u Hrvatskoj 1944. i 1945. godine*, Друштво истраживача, Загреб, 2012, стр. 1007.

¹¹ Закон о кривичним делима против народа и државе из 1945. године, „Службени лист ДФРЈ“, број 66/45.

Из овог периода потребно је поменути и Закон о заштити народних добара и њиховом управљању.¹²

У овом Закону се у члану 8. предвиђа да ће се лица којима је поверена управа или чување народних добара, или која се налазе на служби при неком народном добру као радници или намештеници, ако поступају с народним добром несвесно и небрижљиво, тако да од таквог поступка народно добро трпи штету или се смањи производна способност добра или рад добра не одговара постављеном привредном плану, казнити затвором од једне до три године.

У наредном члану, као својеврсна допуна члана 8, предвиђа се да ће се ако иста лица повремено поткрадају народно добро или га поклањају или продају за своју личну корист или га несавесно расипају или дозвољавају његово развлачење или поткрадање од стране трећих лица, казнити строгим затвором од две до пет година. Овим чланом, односно чланом 9, предвиђа се још и могућност изрицања смртне казне у случајевима када је лице претходног дела поступило с нарочитом безобзирношћу против народних интереса или им је у злој намери нанело велику штету.

Поједини аутори истичу да се Законом о заштити народних добара и њиховом управљању требало постићи спречавање неодговорног развлачења подржављене имовине и успоставити тачне податке о државној имовини код Државне управе народних добара и Земаљских управа народних добара зато што се много имовине налазило код појединих одбора, државних установа и појединаца, а како она никоме није пријављена или бар као таква није заведена, то је могло да утиче на злоупотребу при коришћењу. С друге стране, исти аутори наводе да „доношењем овог закона треба да се осети нов режим: свако ко народну имовину расипа и неодговорно с њом поступа или је односи треба да буде кажњен, треба да се зна да ће се свака злоупотреба казнити“.¹³

¹² Закон о заштити народних добара и њиховом управљању из 1945. године, „Службени лист ДФРЈ“, број 36/45

¹³ Matićka, M., „Zakonski propisi o vlasničkim odnosima u Jugoslaviji (1944–1948)“, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, vol. 25, Zagreb, 1992, стр. 132.

Закон о сузбијању недопуштене спекулације и привредне саботаже¹⁴ из 1945. године предвиђа да се као недопуштена спекулација сматра свака привредна делатност која има за циљ да се искоришћавањем ванредних прилика насталих услед ратног стања и последица фашистичке окупације постигне несразмерна имовинска корист на штету народних интереса.

Већ се на основу првог члана предвиђа да ће се казнити за недопуштену спекулацију:

1) сваки рад или поступање уопште, који се предузима у намери да се нагомилавањем, прикривањем, пропуштањем обавезне пријаве залиха, својевољним обустављањем или ограничавањем продаје или уздржавањем од продаје робе, ова повуче из промета и тиме повећа њена цена;

2) свако прекорачење цена у продаји преко цена прописаних од надлежне власти;

3) тражење веће цене за робу него што је она која произвођачу, посреднику односно продавцу обезбеђује добит, која се с обзиром на место, време и све остале околности има сматрати примереном;

4) продаја робе која не одговара предвиђеном или означеном квалитету или количини;

5) куповање, продавање или производња робе, која се врши противно важећим прописима у циљу постизања неоправдане користи;

6) трговање златом, платином, драгоценостима, девизама и валутама противно постојећим прописима;

7) изношење или превоз робе преко допуштених количина без дозволе надлежне власти, ако је за ово посебним прописима предвиђена нарочита дозвола;

8) сваки договор између произвођача, посредника и продаваца у циљу повећања цена, односно у циљу одржавања високих цена и спречавања њиховог опадања;

9) вишеструко препродавање, односно увођење непотребних посредовања у промету робом важном за снабдевање, услед чега би роба могла поскупити;

¹⁴ Закон о сузбијању недопуштене спекулације и привредне саботаже из 1945. године, „Службени лист ДФРЈ“, број 26/45.

10) куповање робе важне за снабдевање на трговима (пијацама) или на путу до тргова (пијаца) од произвођача и других лица у сврху препродаје;

11) одвраћање произвођача и других лица да производе такву робу или да је нуде на продају;

12) пропуштање да се у радњама, на трговима (пијацама) или другим местима на видном месту појединачно или у скупном ценовнику означе цене појединим предметима који се излажу продаји, кад је такво излагање цена односно ценовника прописано; и

13) други предњим тачкама слични случајеви.

Када је реч о казненој политици, законодавац је предвидео овим Законом да се недопуштена спекулација кажњава према тежини дела и то:

1) новчаном казном;

2) принудним радом од једног месеца до десет година;

3) конфискацијом привредног и саобраћајног предузећа (радње) или пољопривредног газдинства, односно једног дела читаве имовине осуђеног лица и

4) смртном казном.

Смртну казну законодавац је предвидео у тежим случајевима, када је извршилац дела поступио с нарочитом безобзирношћу против народних интереса или им у злој намери нанео велику штету.

Потребно је још напоменути да се може изрећи и казна губитка грађанске части и осуђеноме одузети право даљег вођења предузећа (радње), као и „узаптити“ роба која је предмет дела, што се и предвиђа истим чланом, односно чланом 4.

Као што се из описаног може видети, предвиђа се радња дела која по свом бићу има облике дела против службене дужности али и одговорности лица у правном лицу.¹⁵

Хронолошки посматрано, 1946. године уследиле су поједине измене и допуне закона.

¹⁵ Више о томе: Миладиновић-Стефановић, Д., „Одмеравање казне правним лицима као учиниоцима кривичних дела – анализа нормативног оквира у Републици Србији“, *Facta universitatis – series: Law and Politics*, вол. 11, бр. 1, 2013, стр. 25.

Законом о потврди и изменама Закона о заштити народних добара и њиховом управљању¹⁶ поред промене назива у Закон о заштити општенородне имовине и имовине под управом државе дефинисане су дужности лица која управљају имовином. Обавезе које произлазе из овог Закона за лице којем је поверено управљање су предвиђене чланом 3.

Дужности лица које управља таквом имовином, нарочито су следеће:

1) предузимање свих потребних мера за тачан попис имовине која му је поверена, за њено обезбеђење, чување и рационално искоришћавање;

2) савесно и благовремено извршавање наређења, упутстава и производних задатака издатих од надлежних органа;

3) тачно обавештавање о пословању и производним могућностима поверене му имовине, и то у роковима које буде прописао надлежни орган;

4) брижљив надзор над уредним вођењем прописаног књиговодства у предузећима и над исправним материјалним руковањем имовином и

5) стављање предлога за што рационалније искоришћавање поверене имовине.

У члану 4. Закона прецизно се дефинише да је забрањено лицу које управља или рукује имовином стављеном под заштиту овог закона или је чува:

а) свако располагање том имовином ма у ком облику, изузев ако је за то овлашћено по коме законском пропису или ако овлашћење потиче од надлежног органа и

б) одавање пословних тајни повереног му предузећа, давање података непозваним лицима о стању послова или унутрашњим приликама у предузећу.

Када је реч о казним одредбама, законодавац је предвидео у члану 7. да ће се лице казнити лишењем слободe с принудним радом од две године до шест година, ако:

а) учини крађу или утају поверене му имовине или ратног плена;

б) поједине предмете поверене му имовине поклања или продаје у своју или туђу корист;

¹⁶ Закон о потврди и изменама Закона о заштити народних добара и њиховом управљању из 1946. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 86/46.

в) неовлашћено користи или омогући другом да се неовлашћено користи таквом имовином;

г) поверену му имовину расипа или дозвољава њено развлачење или крађу од стране трећих лица;

д) злоупотреби свој положај да би присвојио поверену му имовину и

ђ) ода пословну тајну повереног му предузећа.

Истим чланом се још предвиђа да у случају када је штета причињена кривичним делом мала, учинилац ће се казнити лишењем слободe с принудним радом до две године.

Од значаја је поменути и следеће чланове који се конкретније односе на питање дела против службене дужности.

Законодавац је предвидео чланом 8. да лице коме је поверена управа, руковање или чување имовине које учини крађу, или утају такве имовине или ову неовлашћено лично користи или даје другом на употребу, казниће се лишењем слободe до три године, а у тежим случајевима лишењем слободe с принудним радом до две године.

Лице које неовлашћено узме под своју управу имовину која има да пређе у својину државе односно под њену управу казниће се лишењем слободe од једног до дванаест месеци. У случају да од таквог поступка настане већа штета за народну привреду или да поступак доведе до расипања имовине, учинилац ће се казнити лишењем слободe с принудним радом од једне године до пет година.

Затим се чланом 9. предвиђа да службеник који пропусти да изврши попис имовине, иако је био дужан да то учини, или изврши попис противно постојећим прописима о руковању таквом имовином, казниће се лишењем слободe од шест месеци до две године.

Ако је дело извршено у поврату или се њиме проузрокује штета, учинилац ће се казнити лишењем слободe с принудним радом од једне године до три године, а ако је службеник учинио дело у циљу да себи или другом прибави имовинску корист, казниће се по члану 7.

Законодавац предвиђа и уређује питање мита и то чланом 10. на начин да службеник који тражи или прими мито да би неку ствар, стан, намештај или право

које улази у имовину уступио на коришћење или у својину неком лицу, казниће се лишењем слободe с принудним радом од две до шест година. Истом казном казниће се и лице које је дало или нудило мито службенику, као и лице које овакву имовину прими на коришћење или у својину.

По казненој политици може се видети којег је степена нужност заштите, а томе ће се додати још и значајна одлука законодавца, која се односи на то да се у нарочито тешким случајевима може изрећи смртна казна, ако је учинилац дела поступио с нарочитом безобзирношћу против народних интереса или им је нанео велику штету у намери ометања народне привреде.

Поједини аутори истичу и степен значаја државне имовине, као доминантне и као такве чак и идеолошки потенциране, који се на овај начин „разилази“ с претходним приватноправним односима у погледу власништва.¹⁷

Закон о сузбијању недопуштене спекулације и привредне саботаже¹⁸ из 1946. године прописује одређене инкриминације.

Одмах уочљиве промене се односе на предвиђање недопуштене спекулације. Пре измене и допуне, законодавац је предвидео 13 радњи, а сада је то 10, и то:

1) свако прекорачење цена у продаји преко цена прописаних од надлежних органа;

2) тражење веће цене за робу него што је она која обезбеђује произвођачу, посреднику односно продавцу добит, која се с обзиром на место, време и све остале околности има сматрати примереном;

3) продаја робе која не одговара предвиђеном или означеном квалитету или количини;

4) куповање, продавање или производња робе, која се врши противно важећим прописима;

5) изношење или превоз робе преко допуштених количина без дозволе надлежних органа, ако је за ово посебним прописима предвиђена нарочита дозвола;

¹⁷ Hašić, E. i Muslić, A., „Podržavljenje imovinskih dobara, te pravna priroda restitucije u Bosni i Hercegovini u svjetlu približavanja Bosne i Hercegovine evroatlantskim integracijama“, *Trenutni izazovi i perspektive, Društveni ogledi*, 2014, стр. 420.

¹⁸ Закон о потврди и изменама, Закон о сузбијању недопуштене спекулације и привредне саботаже из 1945. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 56/46.

6) куповање од произвођача и других лица у сврху препродаје на трговима или на путу до тргова робе важне за масовно снабдевање, а намењене директној продаји потрошачима;

7) прикривање и непредавање вишкова хране и других предмета за које је прописана обавеза предаја држави, уколико дело не садржи недопуштenu шпекулацију која је кажњива;

8) пропуштање да се у радњама, на трговима или другим местима где се врши јавна продаја на видном месту појединачно или у општем ценовнику означе цене појединим предметима који се излажу продаји, кад је такво излагање цена односно ценовника прописано;

9) трговање златом, платином, драгоценостима, девизама и валутама противно постојећим прописима и

10) свака друга привредна делатност слична наведеним случајевима.

Законодавац је предвидео и кажњавање за ова дела која су начињена из нехата, с тим да ће изречене казне бити блаже.

Казнена политика је такође претрпела одређене промене, па се овим законом недопуштена трговина кажњава и то према члану 2. с принудним радом без лишења слободе највише до једне године или новчаном казном највише до 20.000 динара. За тачку 9, за недопуштenu трговину, казниће се казном лишења слободе највише до три године.

Законодавац је овим чланом још предвидео да се може изрећи забрана бављења одређеном делатношћу и занатом највише до шест месеци, а да се у случају тачке 9 као споредна казна може изрећи и делимична конфискација имовине.

Предвиђа се и да ће казне за нехат бити блаже и да ће се предмет недопуштене трговине конфисковати у корист државе.

Према члану 4 недопуштена спекулација кажњава се лишењем слободе најмање шест месеци, а ако дело изазове теже друштвене последице, кажњава се лишењем слободе с принудним радом највише годину дана с делимичном или потпуном конфискацијом имовине, према Закону о врстама казни.

Истим чланом законодавац још предвиђа да се за дела недопуштене шпекулације могу као споредне казне изрећи губитак политичких права и забрана бављења одређеном делатношћу и занатом, према Закону о врстама казни.

За дело недопуштене шпекулације с тежим друштвеним последицама, извршено за време рата или ратних опасности, законодавац је предвидео да може бити изречена и смртна казна, док ће се предмет недопуштене шпекулације конфисковати у корист државе.

Измена закона на коју је потребно посебно указати односи се на Закон о потврди и изменама Закона о кривичним делима против народа и државе из 1946. године.¹⁹

У претходном делу овог истраживања указано је на члан 10, који сада законодавац прецизније дефинише у члану 3 тачка 10, на основу чега се може видети да се ради о шпијунажи, што у одређеној мери и даље може да се посматра из угла злоупотребе положаја у најширем смислу.

Од посебне важности за питање кривичног права јесте доношење Кривичног законика – општи део 1947. године²⁰, који је био значајан за такозвану Другу Југославију.²¹

Овај Кривични законик усвојен је у складу са савременим и новим државним поретком, али није познавао мере безбедности, док је с друге стране увео нове санкције.²²

Законик у свом првом члану предвиђа да кривично законодавство Федеративне Народне Републике Југославије има задатак да одређивањем кривичних дела и прописивањем казни, васпитно-поправних и здравствено-заштитних мера, које се примењују у законом одређеном поступку, штити од друштвено-опасних дела народну државу засновану на тековинама народноослободилачке борбе, њен правни поредак, њену социјалистичку изградњу и личност и права њеног грађанина.

¹⁹ Закон о потврди и изменама Закона о кривичним делима против народа и државе из 1946. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 59/46.

²⁰ Кривични законик ФНРЈ из 1947. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 106/47.

²¹ Đerenčinović, D., „Povijest hrvatskog kaznenog prava“, доступно на www.pravo.unizg.hr/KP/predmet/kazpra [20. 1. 2017].

²² Јакшић, Д. и Давидовић, Д., „Развој казног система у кривичном праву Србије“, *Специјална едукација и рехабилитација*, вол. 12, 2013, бр. 4, стр. 530.

С друге стране, с обзиром на то да се радило о општем делу законика, јасно је да у њему нису била предвиђена кривична дела, односно није постојала јединствена кодификација кривичног казненог права.

За овај период од најважнијег значаја за ово истраживање представља Закон о кривичним делима против службене дужности из 1948. године.²³

Поједини аутори наводе да је овај Закон специфичан по томе што је, поред свог основног домена, регулисао и многа кривична дела против привреде.²⁴

Група аутора на челу с Мирком Кулићем наводи да је у Југославији након Другог светског рата, управо у периоду доношења овог Закона, постојало становиште „теорије и праксе које су усвојиле гледиште да је службена дужност групни заштитни објект кривичних дела против службене дужности. Из саме садржине кривичних дела против службене дужности може да се утврди да је службена дужност заиста групни заштитни објект службених кривичних дела, јер свако од њих стоји у вези с вршењем службене дужности појединих службених лица, па се отуда у основи појављује као повреда ове дужности“²⁵.

Постоје и они аутори који доношење овог закона виде као „одражавање стања у друштву и држави, посебно у њеним органима, друштвено-економске и политичке прилике, а може се рећи и стање морала“²⁶.

Закон о кривичним делима против службене дужности из 1948. године представља по својој форми краћи закон са свега тридесет чланова, од којих су двадесет и шест кривична дела.

Пре него што се детаљније упустимо у анализу овог закона због његове неспорне важности, потребно је нагласити да је законодавац у другом члану предвидео и дефинисао појам службеног лица.

²³ Закон о кривичним делима против службене дужности из 1948. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 88/48.

²⁴ Митровић, Г., *Кривично право – посебни део*, Правни факултет у Београду, 1997, стр. 385.

²⁵ Кулић, М., Станковић, Н. и Абидовић, А., „Злоупотреба положаја или овлашћења као вид корупције у кривичном праву Босне и Херцеговине“, *Право и изазови 21. вијека – корупција*, Европски универзитет Брчко дистрикта, 2014, стр. 4.

²⁶ Милић, Т., „Примање и давање мита као облик корупције“, Радовановић, Д. и Михаљевић, Ђ. (ур.), зборник *Привредни криминал и корупција: XIII семинар права*, Институт за криминолошка истраживања, 2001, стр. 238–239.

На основу цитираног закона, као службена лица сматрају се државни службеници, чланови представничких тела када стално или привремено врше дужност у органима државне власти или у њиховим извршним и управним органима, лица која врше руководне, административне или стручне дужности у задружним, синдикалним или инвалидским организацијама и њиховим установама и предузећима, као и лица која, стално или привремено, с платом или без плате, врше или су позвана да врше одређене државне задатке на основу овлашћења датог законом и другим општим прописима.

У наставку рада указаће се на то која је дела законодавац предвидео као кривична дела против службене дужности, а додатно ће се прецизирати и биће сваког од тих дела, како би се могао сачинити паралелни приказ и лакше пратити њихов развој. Структура текста ће вољно остати с тзв. правним архаизмима.

Злоупотреба службеног положаја или овлашћења – члан 3.

Службено лице које користећи свој положај или службено овлашћење изврши радњу која није изазвана потребом службе него његовим штеточинским односом према служби или његовим користољубивим или другим личним побудама противним интересима службе, па услед тога наступи поремећење правилног функционисања државног надлештва, државне или друштвене установе или предузећа или неизвршење одређених задатака надлештва, установе или предузећа или повреда личности или друга права грађана или знатна имовинска штета, казниће се лишењем слободе најмање шест месеци или лишењем слободе с принудним радом до пет година.

Ако услед злоупотребе службеног положаја или овлашћења наступи теже поремећење правилног функционисања државног надлештва, државне или друштвене установе или предузећа, или неизвршење у већој мери одређених задатака надлештва, установе или предузећа, учинилац ће се казнити лишењем слободе с принудним радом до дванаест година.

Прекорачење службеног овлашћења – члан 4.

Службено лице које у вршењу службе, из штеточинског односа према служби или из користољубивих или других личних побуда противних интересима службе, изврши радњу којом очигледно прекорачи границе овлашћења која су му дата на основу закона и других општих прописа и тиме проузрокује једну или више последица наведених у члану 3, казниће се лишењем слободе најмање три месеца или лишењем слободе с принудним радом до пет година.

Ако је при прекорачењу службеног овлашћења вршено насиље, зостављање или употребљено оружје, учинилац ће се казнити лишењем слободе с принудним радом до дванаест година.

Невршење службене дужности – члан 5.

Службено лице које је по службеној дужности обавезно да изврши одређену службену радњу, па из штеточинског односа према служби или користољубивих или других личних побуда противних интересима службе пропусти да је изврши, иако је могло извршити, ако тиме проузрокује једну или више последица наведених у члану 3, казниће се лишењем слободе.

Самовољно напуштање службене дужности – члан 6.

Службено лице које из штеточинског односа према служби или из користољубивих или других личних побуда противних интересима службе напусти вршење службене дужности, или се не јави на одређену дужност или на дужност на коју је на основу закона упућено, или уопште напусти службу и тиме проузрокује једну или више последица наведених у члану 3, казниће се лишењем слободе најмање три месеца или лишењем слободе с принудним радом до пет година.

Несавесно или немарно вршење службене дужности – члан 7.

Службено лице које несавесно или немарно врши поверене службене послове, што се нарочито изражава у одуговлачењу, задоцњавању или ометању рада саобраћаја, транспорта или других служби надлештва, установа или предузећа или у необезбеђивању или губитку поверених ствари, вредности службених списа и

предмета, или у остављању погрешних планова биланса, калкулација, пројеката, предрачуна и података или уопште у другим пропуштањима штетним за вршење службе или за личност и права грађана, и тиме проузрокује једну или више последица из члана 3, казниће се поправним радом или лишењем слободе до четири године.

Тешко дело злоупотребе службеног положаја или овлашћења, прекорачење службеног овлашћења, невршења службене дужности, самосталног напуштања службене дужности и несавесног или немарног вршења дужности – члан 8

У случајевима злоупотребе службеног положаја или овлашћења, прекорачење службеног овлашћења, невршења службене дужности, самовољног напуштања службене дужности или несавесног или немарног вршења службене дужности (чланови 3 до 7), када службено лице на руководећем или непосредном одговорном месту својим чињењем или нечињењем проузрокује дезорганизацију у државном надлештву, државној или друштвеној установи или предузећу, а нарочито у оним државним организацијама или организационим јединицама који руководе производњом расподелом трговином кредитом или транспортом и када је том дезорганизацијом онемогућен њихов рад или нанесена штета великог размера или тешке повреде личности и права грађана, учинилац ће се казнити лишењем слободе с принудним радом најмање пет година и конфискацијом имовине.

Ако је дело из претходног става овог члана имало још и посебно тешке последице за читаву грану народне привреде или покој државних или друштвених надлештава, установа или предузећа или за живот грађана, учинилац ће се казнити смртном казном и конфискацијом имовине.

Подривање ауторитета или угледа власти – члан 9.

Члан представничког органа државне власти – народни посланик или народни одборник – који у служби или мање недостојним држањем, поступцима или на други начин јавно подрива или уопште дискредитује ауторитет или углед народне власти, казниће се поправним радом или лишењем слободе до две године.

Судија, судија поротник, арбитар или друго службено лице на руководећем положају у државним надлештвима, установама и предузећима, за дело подривања ауторитета или угледа народне власти, казниће се казном прописаном у ставу 1. овог члана.

Саопштавање поверљивих података – члан 10.

Службено лице које објави или непознатом лицу саопшти или омогући да сазна податке поверљиве природе, које је у служби сазнало или те податке противправно прибавља или неовлашћено скупља, казниће се лишењем слободе или лишењем слободе с принудним радом до пет година.

Истом казном казниће се и лице које саопштава поверљиве податке из претходног става и после престанка службе.

Ако је дело из ст. 1. и 2. овог члана учињено из нехата, учинилац ће се казнити поправним радом или лишењем слободе до две године.

Намерна повреда закона – члан 11.

Службено лице које у вршењу службе донесе незаконити акт или на други начин погази акт у намери да себи или неком другом користи или некога оштети или из каквих других личних побуда противних интересима службе, казниће се лишењем слободе до четири године.

Ако дело из става првог овог члана учини судија, судија поротник или арбитар, казниће се лишењем слободе или лишењем слободе с принудним радом до четири године.

Примање мита – члан 12.

Службено лице које прима или захтева поклон или какву другу корист да у кругу свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело да изврши или да изврши службену радњу коју би морало извршити, казниће се лишењем слободе или лишењем слободе с принудним радом до осам година.

Службено лице које прима обећање мита или изазива мито да изврши односно не изврши радње предвиђене претходним ставом овог члана казниће се

поправним радом и лишењем слободе, а у тежим случајевима казниће се прописано првом ставу овог члана.

Службено лице које прима или захтева поклон или какву другу корист да у кругу свог службеног положаја изврши радњу коју би морало да изврши или да не изврши радњу коју не би смело извршити, казниће се лишењем слободе и лишењем слободе с принудним радом до осам година. Службено лице које прима обећање мита или изазива мито да изврши односно да не изврши радње предвиђене у ставу трећем овог члана казниће се поправним радом или лишењем слободе до три године, а у тежим случајевима казном прописаном у ставу трећем овог члана.

Службено лице које после извршења односно неизвршења службене радње наведене у претходним ставовима овог члана, у вези с њом, прими поклон или какву другу корист, казниће се поправним радом или лишењем слободе до две године.

Тешко дело примање мита – члан 13.

Ако је примање мита извршено од стране члана представничког органа државне власти, судије, судије поротника, арбитра или службеног лица на руководећем положају, или ако им је то изнуђено или ако је примање мита вршено систематски, учинилац ће се казнити лишењем слободе с принудним радом најмање једну годину и конфискацијом имовине.

Давање мита – члан 14.

Ко службеном лицу учини или обећа поклон или какву другу корист да изврши службену радњу коју не би смело извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити, као и ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица, казниће се лишењем слободе или лишењем слободе с принудним радом до пет година.

Ко службеном лицу учини или обећа поклон или какву другу корист да у кругу свог службеног овлашћења не изврши радњу коју би морало извршити или да изврши радњу коју не би смело извршити, као и ко посредује при оваквом

подмићивању службеног лица казниће се поправним радом или лишењем слободe до три године.

Лице које је извршило дело давање мита може се ослободити казне ако је мито тражено или изнуђено и ако учинилац одмах после давања мита добровољно о томе обавести јавног тужиоца, иследне органе, суд или старешине службеног лица које је примило мито.

Противзаконито посредовање – члан 15.

Службено лице које уз награду или из других користољубивих побуда неовлашћено посредује да се једна службена радња изврши или не изврши, казниће се поправним радом или лишењем слободe до две године.

Службено лице које посредује да се једна незаконита радња изврши или да се законита радња не изврши, казниће се поправним радом или лишењем слободe.

Ако је дело из става другог овог члана извршено уз награду или је систематски вршено, учинилац ће се казнити лишењем слободe с принудним радом до пет година.

Злоупотреба у изборном поступку – члан 16.

Члан бирачког одбора или које друго службено лице које намерно врши неправилно пребројавање гласова, фалсификовање изборних докумената или друге противправне радње којима се врши повреда бирачких права грађана или изборног поступка, казниће се поправним радом или лишењем слободe до три године.

Противзаконито лишење слободe, задржавање и привођење – члан 17.

Службено лице које неког противзаконито лиши слободe или противзаконито држи лишено слободe или противзаконито приведе државним органима казниће се поправним радом, а у тежим случајевима лишењем слободe до три године.

Противзаконито изнуђивање исказа – члан 18.

Службено лице које противзаконитим средствима изнуди исказ или које приликом саслушања примени какво противзаконито средство казниће се лишењем слободe најмање шест месеци или лишењем слободe с принудним радом до пет година.

Противзаконито вршење претреса стана или лица – члан 19.

Службено лице које противзаконито врши претрес стана, просторија или лица казниће се поправним радом, а у тежим случајевима лишењем слободe до две године.

Службено лице које приликом претреса стана или просторија или лица противправно присвоји или омогући да други противправно присвоји ствари које су својина претресеног лица или неког другог казниће се лишењем слободe најмање шест месеци или лишењем слободe с принудним радом до осам година.

Противзаконито ослобођење затвореника – члан 20.

Службено лице које противзаконито ослободи лице лишено слободe које му је поверено на чување, или му помаже да побегне, или му омогућава недозвољену везу или преписку ради припремања или организовања бекства казниће се лишењем слободe или лишењем слободe с принудним радом до осам година.

Повреда тајности писама и других средстава општења – члан 21.

Службено лице запослено у поштанској, телеграфској и радио-служби, које кршећи намерно правила службе отвори писмо, телеграм или друго средство општења, или које непозваном лицу саопштава њихову садржину или на други начин врши повреду тајности писама и других средстава општења казниће се поправним радом или лишењем слободe.

Службено лице запослено у телефонској или телеграфској служби, које кршећи намерно правила службе прислушкује разговоре, другоме саопштава податке о вођеним разговорима или на други начин врши повреду тајности општења казниће се казном предвиђеном у ставу првом овог члана.

Неправилно вршење поштанске, телеграфске, телефонске службе и радио-службе – члан 22.

Службено лице запослено у поштанској, телеграфској, телефонској служби или радио-служби, које кршећи намерно правила службе у писму, телеграму, саопштењу или другом средству општења, изоставља, мења, додаје, или ова средства општења уништава или прикрива, или их неовлашћеном лицу упућује или са задоцњењем одашиље или предаје, или на други начин врши повреду правилног вршења службе казниће се поправним радом или лишењем слободе.

Службено лице запослено у радиодифузној служби, које кршећи намерно правила службе, саопштава вест или податке, или допушта да то други чине преко радио-службе казниће се лишењем слободе најмање годину дана.

Проневера у службеној дужности – члан 23.

Службено лице које у своју корист или у корист неког другог присвоји имовину или имовинска права која су му поверена у служби или која су му доступна у вези с његовом службом казниће се лишењем слободе или лишењем слободе с принудним радом до десет година.

Ако је ово дело извршено од стране службеног лица на руководећем положају или од службеног лица коме су дата изузетна овлашћења, или ако су присвојени предмети од посебне важности за државу, учинилац ће се казнити лишењем слободе с принудним радом и конфискацијом имовине.

У нарочито тешким случајевима дела из става првог и другог овог члана, кад је проузроковано оштећење великих размера или на систематски начин, учинилац ће се казнити лишењем слободе с принудним радом најмање пет година и конфискацијом имовине или смртном казном и конфискацијом имовине.

Послуга у службеној дужности – члан 24.

Службено лице које се послужи новцем, хартијама од вредности или другим стварима које су му у служби поверене или које су му доступне у вези с његовом службом или омогући другом лицу да се послужи таквим новцем, хартијама од

вредности или другим стварима казниће се поправним радом или лишењем слободе до три године.

Ако је дело извршено у сврху спекулације, учинилац ће се казнити лишењем слободе с принудним радом најмање једну годину и конфискацијом имовине.

Противзаконита наплата – члан 25.

Службено лице које од неког намерно наплати што овај није дужан да плати или наплати више него што је овај дужан платити или исплати мање него што је дужан исплатити казниће се новчаном казном, поправним радом или лишењем слободе до три године.

Фалсификат и уништење службеног печата, исправа или списка – члан 26.

Службено лице које у службени печат, жиг, књигу, записник, исправу или списе унесе неистините податке или својим потписом односно службеним печатом овери књиге, записник, исправе или списе с неистинитом садржином, иако је знао за њихову неистинитост, или такве предмете уништи, прикрије, у већој мери оштети или их на други начин учини неупотребљивим казниће се лишењем слободе или лишењем слободе с принудним радом до пет година.

Службено лице које, знајући за неистинитост службеног печата, књиге, записника, исправа или списка употреби све у служби као истините, или које својим потписом односно службеним печатом омогући прављење или употребу фалсификованих печата, књига, записника, исправа или списка, казниће се казном прописаном у ставу 1. овог члана.

Тешко дело фалсификата и уништења службеног печата, исправа или списка – члан 27.

Ако је дело фалсификата или уништења службеног печата, жига, књиге, записника, исправе или списка учињено из штеточинског односа према служби или из користољубља или других сличних побуда, или ако је оно учињено од стране службеног лица на руководећем положају, или од стране лица коме су дата изузетна овлашћења, или ако је дело имало за последицу наношење штете већих

размера, учинилац ће се казнити лишењем слободе с принудним радом најмање две године и конфискацијом имовине.

Неуредно вођење књига – члан 28.

Ако службено лице не води прописане књиге, или их неуредно води, у циљу да прикрије своју или туђу недозвољену радњу, или из других личних побуда противних интересима службе казниће се лишењем слободе или лишењем слободе с принудним радом до пет година.

Из приказаних кривичних дела може се видети да је законодавац предвидео чак 26 кривичних дела из области против службене дужности, док када је реч о кривичним санкцијама може се видети да су у зависности од дела предвиђена лишења слободе, лишења слободе с принудним радом, смртна казна, конфискација имовине и поправни рад.

Закон о кривичним делима против службене дужности из 1948. године предвидео је предметну дескрипцију, па остали закони нису више од посебног значаја за ово истраживање, али је ипак потребно споменути да је 1948. године усвојен Закон о кривичним делима против општенородне имовине и имовине задружних и других друштвених организација.²⁷

Један од најзначајнијих правних момената овог периода је доношење Кривичног законика ФНРЈ из 1951. године²⁸, који, за разлику од прошлог, садржи и посебни део.

Кривична дела против службене дужности предвиђена су у глави двадесет четири Кривичног законика.²⁹

У наставку ће се указати на који начин је законодавац предвидео кривична дела из ове групе, а структура текста ће бити приказана у оригиналној терминологији, исто као и код Закона о кривичним делима против службене дужности из 1948. године.

²⁷ Закон о кривичним делима против општенородне имовине и имовине задружних и других друштвених организација из 1948. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 87/48.

²⁸ Кривични законик, ФНРЈ из 1951. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 18/51.

²⁹ Радовановић, М., *Кривично дело злоупотребе службеног положаја или овлашћења*, 1958, стр. 57–61.

Кривична дела против службене дужности³⁰ законодавац почиње прописивањем кривичног дела злоупотреба службеног положаја или овлашћења.

Злоупотреба службеног положаја или овлашћења – члан 314.

(1) Службено лице које у намери да себи или другоме прибави какву корист или да другом нанесе какву штету искористи свој службени положај или овлашћење, прекорачи границе свог службеног овлашћења, или не изврши службену дужност казниће се затвором до три године

(2) Ако је делом из става 1. овог члана проузрокована знатна штета државној или друштвеној установи или предузећу, или повреда права грађана, учинилац ће се казнити затвором најмање шест месеци или строгим затвором до пет година.

(3) О особито тешким случајевима дела из става 2. овог члана учинилац ће се казнити строгим затвором до 8 година.

Кршење закона од стране судије – члан 315.

(1) Судија који у намери да другом прибави какву корист или да му нанесе какву штету донесе незаконит акт или на други начин погази закон казниће се затвором најмање три месеца или строгим затвором до пет година.

(2) О особито тешким случајевима учинилац ће се казнити строгим затвором до десет година.

Противзаконито ослобођење лица лишеног слободе – члан 316.

Службено лице које противзаконито ослободи лице лишено слободе које му је поверено на чување, или му помогне да побегне, или му омогућава недозвољену везу или преписку ради припремања бекства, казниће се затвором најмање три месеца или строгим затвором до пет година.

³⁰ Јованчевић, Н., „Начело законитости и кривично дело злоупотреба службеног положаја“ (члан 359. КЗ), *Бранич*, 2015, стр. 63.

Несавестан рад у служби – члан 317.

(1) Службено лице које у вршењу службе очигледно аљкаво поступи или се свесно не придржава закона или прописаних правила службе, иако зна да услед таквог поступања може наступити штета државној или друштвеној установи или предузећу, или да могу бити повређена права грађана казниће се новчаном казном или затвором до шест месеци.

(2) Ако је услед дела из става 1. овог члана наступила знатнија штета за државну или друштвену установу или предузеће, или ако је повређено неко право грађана, учинилац ће се казнити затвором до четири године.

Противзаконита наплата и исплата – члан 318.

(1) Службено лице које од неког наплати нешто што овај није дужан платити или наплати више него што је дужан платити казниће се затвором до две године.

(2) Истом казном казниће се и службено лице које при исплати или при предаји икаквих ствари мање исплати односно преда.

Фалсификати и уништење службене исправе, књиге или списка – члан 319.

(1) Службено лице које у службену исправу, књигу или спис унесе неистините податке или не унесе какав важан податак, или својим потписом односно службеним печатом овери службену исправу, књигу или спис с неистинитом садржином, или које својим потписом односно службеним печатом омогући оверу службене исправе, књиге или списка с неистинитом садржином казниће се затвором најмање три месеца или строгим затвором до пет година.

(2) Истом казном казниће се и службено лице које неистиниту службену исправу, књигу или спис употреби у служби као да су истините, или које службену исправу, књигу или спис уништи, прикрије, у већој мери оштети или на други начин учини неупотребљивим.

Одавање службене тајне – члан 320.

(1) Службено лице које непозваном лицу саопшти или преда поверљиви документ или податке које је у вршењу службе сазнало, који по свом значају представља службену тајну, казниће се затвором до две године.

(2) Ако је дело из става 1. овог члана учињено у погледу нарочито чуваних докумената или података, или учињено од стране службеног лица које је у поверљиве документе или податке било нарочито упућено или одређено за њихово чување, учинилац ће се казнити строгим затвором до пет година.

(3) У особито тешком случају дела из става 2. овог члана учинилац ће се казнити строгим затвором до десет година.

(4) Ако је дело из става 2. овог члана учињено из нехата, учинилац ће се казнити затвором до две године а за дело из ст. 1, 2. и 3. овог члана казниће се и лице које поверљиве податке или документе саопшти или преда и после престанка службе.

Противправно присвајање ствари приликом вршења претресања или спровођења извршења – члан 321.

Службено лице које приликом претресања стана, просторија или лица, или приликом спровођења извршења у поступку конфискације, секвестрације или у извршном поступку одузме покретну ствар у намери да њеним присвајањем прибави себи или другом противправну имовинску корист казниће се строгим затвором до десет година.

Проневера – члан 322.

(1) Службено лице које у намери да себи или другом прибави имовинску корист противправно присвоји новац, хартије од вредности или друге покретне ствари које су му поверене у служби казниће се затвором најмање три месеца или строгим затвором до пет година.

(2) Ако је проневерена знатна сума новца или ствари велике вредности, учинилац ће се казнити строгим затвором до десет година.

Послуга – члан 323.

(1) Службено лице које се неовлашћено послужи новцем, хартијама од вредности или другим покретним стварима које су му у служби поверене, или их другом неовлашћено да на послугу, казниће се затвором од три месеца до три године.

(2) Ако је дело из става 1. овог члана учињено у циљу шпекулације, учинилац ће се казнити строгим затвором до 10 година.

Противзаконито посредовање – члан 324.

(1) Службено лице које ван круга свог службеног овлашћења, користећи се својим положајем за награду или какву другу корист посредује да се изврши службена радња која би се и без тога морала извршити, или да се не изврши службена радња која се не би смела извршити, казниће се затвором до две године.

(2) Службено лице које ван круга свог службеног овлашћења, користећи се својим положајем посредује да се изврши службена радња која се не би смела извршити, или да се не изврши службена радња која би се морала извршити казниће се затвором најмање три месеца.

(3) Ако је за посредовање из става 2. овог члана примљена награда или каква друга корист, учинилац ће се казнити строгим затвором до пет година.

Примање мита – члан 325.

(1) Службено лице које захтева или прими поклон или какву другу корист, или које прими обећање поклона или какве користи да у кругу свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити, или да не изврши службену радњу коју би морало извршити, казниће се затвором најмање три месеца или строгим затвором до осам година.

(2) Службено лице које захтева или прими поклон или какву другу корист или које прими обећање поклона или какве користи, да у кругу свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју би морало извршити или да не изврши службену радњу коју не би смело извршити, казниће се затвором до три године.

(3) Службено лице које после извршења односно неизвршења службене радње, наведене у ст. 1. и 2. овог члана, у вези с њом захтева или прими поклон или какву другу корист, казниће се затвором до једне године.

(4) Примљени поклон или имовинска корист одузеће се.

Давање мита – члан 326.

(1) Ко службеном лицу учини и обећа поклон или какву другу корист да у кругу свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити, или да не изврши службену радњу коју би морало извршити, или ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица казниће се затвором најмање два месеца.

(2) Ко службеном лицу учини или обећа поклон или какву другу корист да у кругу свог службеног овлашћења не изврши службену радњу коју би морало извршити, или да изврши службену радњу коју не би смело извршити, или ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица казниће се затвором до две године.

(3) Лице које је давало мито може се ослободити од казне ако је од њега мито било захтевано и ако одмах после давања мита то добровољно пријави.

(4) Дати поклон или имовинска корист одузеће се, а у случају из става 3. овог члана може се вратити лицу које је дало мито.

Као што се из досадашњег излагања види, Законик је предвиђао дванаест кривичних дела из групе против службене дужности, што је знатно више у односу на Закон о кривичним делима против службене дужности из 1948. године.

Када је реч о санкцијама, види се да је законодавац предвидео новчану казну, казну затвора, казну строгог затвора, одузимање имовине и у ретком случају ослобађање од казне.

Значајно је напоменути да је током овог периода усвојен и Уводни закон за Кривични законик. Основни циљ овог закона јесте да се предвиди примена Кривичног законика из 1951. године и да се децидно нагласи да ће након усвајања

уследити престанак примене Кривичног закона, Општи део из 1947. године, али и шест посебних кривичних закона.³¹

Наредна значајнија законодавна промена која се односи на питања од значаја за ово истраживање уследила је 1959. године.

Начин на који су уследиле промене 1959. године односи се на усвајање Закона о изменама и допунама Кривичног законика из 1951. године.³²

Измене и допуне Законика које се односе на кривична дела против службене дужности уређују се члановима од 227. до 238, и то на следећи начин:

Члан 227. (измене и допуне Законика) предвиђа да се после члана 314. додаје нов члан 314а, а самим тим и ново кривично дело које гласи *злоупотреба службеног положаја или овлашћења из користољубља*.

(1) Закоником је предвиђено да службено лице које злоупотребом свог положаја или овлашћења прибави себи или другом противправну имовинску корист и уколико не постоји обавеза неког другог кривичног дела, казниће се затвором најмање три месеца или строгим затвором до пет година.

(2) Ако вредност прибављене имовинске користи прелази три стотине хиљада динара, учинилац ће се казнити строгим затвором до десет година.

(3) Одговорно лице у привредној или друштвеној организацији или органу друштвеног управљања које учини дело из ст. 1. и 2. овог члана казниће се казном прописаном за то дело.

Члан 228. (измене и допуне Законика) предвиђа да се члан 317. мења и да гласи *несавестан рад у служби*.

Несавестан рад у служби – члан 317.

(1) Службено лице које свесним кршењем прописа или на други начин очигледно несавесно поступа у вршењу службе, иако је свесно или је могло и морало бити свесно да услед тога може наступити тежа повреда права грађана или имовинска штета, па таква повреда односно штета у износу који прелази сто

³¹ Срзентић Н., Стајић А. и Лазаревић Љ., *Кривично право СФРЈ – општи део*, Савремена администрација, Београд, 1978, стр. 78–81.

³² Закон о изменама и допунама Кривичног законика из 1951. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 80/59.

хиљада динара и наступи, казниће се новчаном казном или затвором до једне године.

(2) Ако је услед дела из става 1. овог члана наступила имовинска штета преко три стотине хиљада динара учинилац ће се казнити затвором најмање три месеца.

(3) Одговорно лице у друштвеној организацији или органу друштвеног управљања које учини дело из ст. 1. и 2. овог члана казниће се казном прописаном за то дело.

Члан 229. (измене и допуне Законика) предвиђа да се измени члан 318. и то на начин да уместо речи „казниће се затвором до две године“ стављају речи „казниће се затвором до једне године“.

Законодавац је предвидео и нов став 3. који гласи:

У особито тешким случајевима дела из става 1. и става 2. овог члана учинилац ће се казнити затвором најмање три месеца или строгим затвором до пет година.

Члан 230.(измене и допуне Законика) предвиђа да се после члана 318. додаје нов члан 318а, који гласи *превара у служби*.

Превара у служби – члан 318а

(1) Службено лице које у намери да прибави себи или другом противправну имовинску корист подношењем лажних обрачуна или на други начин доведе у заблуду државни орган или установу да изврши незакониту исплату казниће се затвором најмање три месеца или строгим затвором до пет година.

(2) Ако незаконита извршена исплата прелази износ од три стотине хиљада динара, учинилац ће се казнити строгим затвором до десет година.

(3) Одговорно лице у привредној организацији које учини дело из става 1. и 2. овог члана казниће се казном прописаном за то дело.

Члан 231. (измене и допуне Законика) предвиђа да се члану 319. дода став 3. који гласи:

(3) Одговорно лице у привредној или друштвеној организацији или органу друштвеног управљања које учини дело из става 1. и става 2. овог члана казниће се казном прописано за то дело.

Члан 232. (измене и допуне Законика) предвиђа да се у члану 320. врше следеће измене и то да у ставу 1. после речи „преда“ додају речи „или на други начин учини доступним“, а уместо речи „казниће се затвором до две године затвора“ додају се речи „казниће се затвором најмање три месеца“.

Став 2. се мења и гласи „ако су то документи или подаци од нарочите важности или ако је учинилац примио мито, казниће се строгим затвором до десет година“.

Став 3. се брише, а дотадашњи став 4. постаје став 3.

Додаје се и нови став 4, који предвиђа да:

(4) Казнама предвиђеним ст. 1–3. овог члана казниће се одговорно лице у привредној или друштвеној организацији или органу друштвеног управљања ако ода службену тајну за коју је сазнало у вршењу своје службе, иако је од службеног лица упозорено на потребу њеног чувања.

Члан 233. (измене и допуне Законика) предвиђа да се члан 322. мења и гласи *проневера*.

Проневера – члан 322.

(1) Ко у намери да себи или другом прибави имовинску корист противправно присвоји новац, хартије од вредности или друге покретне ствари које су му поверене у служби или уопште на раду у државном органу или установи, у привредној или друштвеној организацији или у органу друштвеног управљања, казниће се затвором најмање три месеца или строгим затвором до пет година.

(2) Ако вредност проневерене имовине прелази износ од три стотине хиљада динара, учинилац ће се казнити строгим затвором до десет година.

Члан 234. (измене и допуне Законика) предвиђа да се члан 323. став 1. мења и гласи:

(1) Ко се неовлашћено послужи новцем, хартијама од вредности или другим покретним стварима које су му поверене у служби или уопште на раду у државном

органу или установи, у друштвеној или привредној организацији или органу друштвеног управљања, или ове ствари другом неовлашћено да на послугу, казниће се затвором најмање три месеца.

Члан 235. (измене и допуне Законика) предвиђа да се у члану 324. ст. 1. и 2. мењају и гласи:

(1) Ко користећи свој службени или друштвени положај и утицај за награду или какву другу корист посредује да се изврши службена радња која би се и без тога морала извршити, или да се не изврши службена радња која би се морала извршити казниће се затвором.

(2) Ко користећи свој службени или друштвени положај и утицај посредује да се изврши службена радња која се не би смела извршити, или да се не изврши службена радња која се морала извршити казниће се затвором најмање три месеца.

Члан 236. (измене и допуне Законика) предвиђа да се у члану 325. врше ове измене и то у ставу 1. уместо речи „казниће се затвором најмање три месеца или строгим затвором до осам година“ стављају се речи „казниће се строгим затвором до осам година“.

У ставу 2. уместо речи „казниће се затвором до три године“ стављају се речи „казниће се затвором најмање три месеца“ и додаје се нов став 5. који гласи:

(5) Одговорно лице у привредној или друштвеној организацији или органу друштвеног управљања које је учинило дело из ст. 1–3. овог члана казниће се казном прописаном за то дело.

Члан 237. (измене и допуне Законика) предвиђа да се у члану 326. врше ове измене:

У ставу 1. „казниће се затвором најмање два месеца“ стављају се речи „казниће се затвором најмање три месеца“.

У ставу 2. уместо речи „казниће се затвором до две године“ стављају се речи „казниће се затвором до једне године“.

Став 3. се мења и гласи:

(3) Суд може учиниоцу дела из става 1. овог члана изрећи судску опомену ако је учинилац дао мито на захтев оптуженог лица, а после давања мита то је добровољно пријавио.

Додаје се нови став 5. који гласи:

(5) Одредбе ст. 1–4. овог члана примењују се и када је мито дато или обећано одговорном лицу у привредној и друштвеној организацији или у органу друштвеног управљања.

Члан 238. (измене и допуне Законика) предвиђа да се после члана 326. додаје нови члан 326а, који гласи *изрицање казне конфискације имовине*.

Изрицање казне конфискације имовине – члан 326а.

При осуди на казну тежу од три године строгог затвора суд може учиниоцу кривичног дела из члана 314. став 2, члана 315. став 2, члана 318. став 2, члана 320. став 2, члана 321, члана 322. став 2, члана 323. став 2. и члана 325. став 1. Законика изрећи казну конфискације имовине.

На основу измена и допуна може се видети да поред прецизирања појединих бића кривичних дела, али и промена код појединих санкција, законодавац је у групу ових дела уврстио још два кривична дела.

Када је реч о санкцијама након измена и допуна Законика, предвиђа се судска опомена уместо ослобађања од казне.

Наредна промена која је уследила у кривичном законодавству током овог периода је била 1973. године.

Промене које су уследиле 1973. године односе се на усвајање Закона о изменама и допунама Кривичног законика из 1951. године.³³

Ове нове измене и допуне Кривичног законика нису имале никакав утицај, фокус и последице по питању групе кривичних дела која се истражује у развојном смислу у овом делу рада, односно, законодавац није с овом изменом и допуном учинио неку промену у групи кривичних дела против службене дужности.

Наредна значајна промена која је уследила не само по питању теме истраживања већ и у кривичном законодавству генерално, уследила је 1976. године када је усвојен нови Кривични закон.

³³ Закон о изменама и допунама Кривичног законика из 1951. године, „Службени лист СФРЈ“, број 6/73.

Кривични закон СФРЈ из 1976. године³⁴, између осталог, предвиђа да његове опште одредбе важе за сва кривична дела која су одређена у законима федерације, република и аутономних покрајина.

Кривични закон у глави деветнаест, односно са чл. 174–199. уређује групу кривичних дела против службене дужности службених лица у савезним органима.

Пре него што се детаљније упустимо у анализу овог закона, због његове неспорне важности потребно је навести да је законодавац у члану 113. предвидео и дефинисао појам службеног лица.

На основу поменутог закона службена лица су изабрани или именовани функционери у Скупштини СФРЈ, у Савезном извршном већу, Савезним органима управе и другим савезним органима, као и у савезним организацијама које врше одређене управљачке, стручне или друге послове у оквиру права и дужности федерације, лица која стално или повремено врше службену дужност у савезним органима или у наведеним савезним организацијама и војна лица ако кривично дело није предвиђено групом кривичних дела против оружаних снага СФРЈ.

У даљем истраживању указаће се на то која је дела законодавац предвидео као кривична дела против службене дужности, а додатно ће се прецизирати и биће сваког од тих дела, како би се могао дати паралелни приказ и лакше увидети њихов развој и значај.

Злоупотреба службеног положаја – члан 174.

Службено лице које у намери да себи или другом прибави какву корист или другом нанесе какву штету искористи свој службени положај или овлашћење, прекорачи границу свог службеног овлашћења, или не изврши службену дужност, казниће се затвором до три године.

Када наступи знатна штета или дође до теже повреде права другог, учинилац ће се казнити затвором од три месеца до пет година.

Ако је делом прибављена противправна имовинска корист, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.

³⁴ Кривични закон СФРЈ из 1976. године, „Службени лист СФРЈ“, број 44/76.

Када вредност прибављене имовинске користи прелази тридесет хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

Проневера у служби – члан 175.

Службено лице које у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист присвоји новац, хартије од вредности или друге покретне ствари које су му поверене у служби, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Када је делом прибављена имовинска корист чија вредност прелази тридесет хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

Превара у служби – члан 176.

Службено лице које у вршењу службе у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист подношењем лажних обрачуна или на други начин доведе у заблуду овлашћено лице да изврши незакониту исплату казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Ако је делом прибављена имовинска корист чија вредност прелази тридесет хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

Пљачка у служби – члан 177.

Службено лице које изврши једно или више кривичних дела из члана 174. до 176. овог закона, а вредност прибављање имовинске користи прелази сто хиљада динара казниће се затвором најмање три године.

У посебно тешком случају учинилац ће се казнити затвором најмање пет година или затвором до двадесет година.

Послуга у служби – члан 178.

Службено лице које се неовлашћено послужи новцем, хартијама од вредности или другим покретним стварима које су му поверене у служби или ове ствари другом неовлашћено да на послугу, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Примање мита – члан 179.

Службено лице које захтева или прими поклон или какву другу корист, или које прими обећање поклона или какве користи да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити, или да не изврши службену радњу коју би морало извршити, казниће се затвором од једне до десет година.

У посебно тешким случајевима учинилац ће се казнити затвором најмање три године.

Службено лице које захтева или прими поклон или какву корист, или које прими обећање поклона или какву корист, у оквиру свог службеног овлашћења да изврши службену радњу коју не би смело извршити, или не изврши службену радњу коју би морало извршити, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Службено лице које после извршења односно неизвршења службене радње у поменутих околностима, а у вези с њом захтева или прими поклон или какву другу корист казниће се затвором од три месеца до три године.

Законодавац на крају овог члана још предвиђа и меру одузимања предмета, тј. да ће се примљени поклон или имовинска корист одузети.

Противзаконито посредовање – члан 180.

Службено лице које прими награду или какву другу корист да коришћењем свог службеног положаја посредује да се изврши или не изврши нека службена радња, казниће се затвором до три године.

Службено лице које користи свој службени положај да посредује да се изврши службена радња која се не би смела извршити или да се не изврши службена радња која би се морала извршити казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Ако је за посредовање примљена награда или каква друга корист, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

Кршење закона од стране судије – члан 181.

Судија или судија поротник федерације или војног суда који, у намери да другом прибави какву корист или да му нанесе какву штету, донесе незаконити акт или на други начин прекрши закон, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

У посебно тешком случају учинилац ће се казнити затвором од три до десет година.

Несавестан рад у служби – члан 182.

Службено лице које кршењем закона или других прописа или општих аката, пропуштањем дужности надзора или на други начин очигледно несавесно поступа у вршењу службе, иако је било свесно или је било дужно и могло бити свесно да услед тога може наступити тежа повреда права другог или имовинска штета, па таква повреда односно штета у износу који прелази десет хиљада динара и наступи, казниће се затвором до три године.

Ако је дошло до тешке повреде права другог или је наступила имовинска штета која прелази сто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.

Одавање службене тајне – члан 183.

Службено лице које неовлашћено другом саопшти, преда или на други начин учини доступним податке који представљају службену тајну, или које прибавља такве податке у намери да их преда непозваном лицу, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Ако је дело учињено из користољубља или у погледу нарочито поверљивих података или ради објављивања или коришћења података у иностранству, учинилац ће се казнити затвором најмање једну годину.

Ако је дело учињено из нехата, учинилац ће се казнити затвором до три године.

Законодавац је, у овом члану, такође, прецизирао да се као службена тајна сматрају подаци који су законом или другим прописом, општим актом или одлуком надлежног органа проглашени службеном тајном, као и подаци који нису проглашени службеном тајном, али чије би одавање због њихове важности очигледно могло изазвати теже штетне последице за службу.

Законодавац је у овом члану, такође, предвидео и да ће се одредбе примењивати и према лицу које је одало службену тајну, иако му је престало својство службеног лица

На основу овог члана може се недвосмислено закључити до које мере је законодавцу било потребно да се ови облици кривичног дела санкционишу.

Фалсификовање службене исправе – члан 184.

Службено лице које у службену исправу, књигу или спис унесе неистините податке или не унесе какав важан податак, или својим потписом, односно службеним печатом овери службену исправу, књигу или спис с неистинитом садржином или које својим потписом односно службеним печатом омогући прављење службене исправе, књиге или списка с неистинитим садржином, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Поменутом казном ће се казнити и службено лице које неистиниту службену исправу, књигу или спис употреби у служби као да су истинити, или које службену исправу, књигу или спис уништи, прикрије, у већој мери оштети или на други начин учини неупотребљивим.

Противзаконита наплата и исплата – члан 185.

Службено лице које од неког наплати нешто што овај није дужан да плати и наплати више него што је дужан да плати, или које при исплати или предаји таквих ствари мање исплати, односно преда, казниће се затвором до једне године.

У посебно тешком случају овог дела учинилац ће се казнити затвором од три месеца до пет година.

Повреда равноправности грађана – члан 186.

Службено лице које на основу разлике у националности, вероисповести, етничкој припадности, полу, језику, образовању или друштвеном положају ускрати или ограничи права грађана утврђена уставом, законом или другим прописом или општим актом, или које на основу ове разлике даје грађанима повластице или погодности, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Повреда права на самоуправљање – члан 187.

Службено лице које у вршењу службе кршењем устава, закона или другог прописа или општег акта или на други начин противзаконито спречава или онемогућава остваривање права на самоуправљање, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Незаконито утицање на органе самоуправљања – члан 188.

Службено лице које користи свој службени положај да утиче на органе самоуправљања да донесу одлуку којом се крши устав, закон или други пропис, или општи акт, па услед тога таква одлука буде и донесена, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Истом казном казниће се и службено лице које користећи свој службени положај утиче да орган самоуправљања прикрије кривично дело за које се гони по службеној дужности или привредни преступ који је извршен у организацији удруженог рада, другој само у правној организацији или заједници или државном органу, па после тога кривично дело или привредни преступ не буду пријављени.

У посебно тешким случајевима за ово дело учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

Противправно лишење слободe – члан 189.

Службено лице које у извршењу службе другог противправно затвори, држи затворено или му на други начин одузме слободу кретања, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Ако је противправно лишење слободе трајало дуже од тридесет дана или је вршено на свиреп начин, или је лицу које је противправно лишено слободе услед тога тешко нарушено здравље или су наступиле друге тешке последице, учинилац ће се казнити затвором од једне године до осам година.

Ако је лице које је противправно лишено слободе услед тога изгубило живот, учинилац ће се казнити затвором најмање три године.

Измуђивање исказа – члан 190.

Службено лице које у вршењу службе употреби силу, претњу или друго недопуштено средство или недопуштен начин у намери да изнуди исказ или неку другу изјаву од окривљеног, сведока, вештака или другог лица казниће се затвором од три месеца до пет година.

Ако је измуђивање исказа или изјаве праћено тешким насиљем, или ако су услед изложеног исказа наступиле посебно тешке последице за окривљеног у кривичном поступку, учинилац ће се казнити затвором најмање једну годину.

Злостављање у вршењу службе – члан 191.

Службено лице које у вршењу службе другог злостави, вређа или уопште према њему поступа на начин којим се вређа људско достојанство казниће се затвором од три месеца до три године.

Нарушавање неповредивости стана – члан 192.

Службено лице које у вршењу службе неовлашћено продре у туђ стан или затворене просторије или се на захтев овлашћеног лица одатле не удаљи казниће се затвором од три месеца до три године.

Законодавац је предвидео да се кажњава и за ово дело покушај.

Противзаконито претресање – члан 193.

Службено лице које у вршењу службе противзаконито врши претресање стана, просторија или лица казниће се затвором од три месеца до три године.

Повреда тајности писама или других пошиљака – члан 194.

Службено лице које у вршењу службе неовлашћено отвори туђе писмо или телеграм или какво друго затворено писмо или пошиљку, или на други начин повреди њихову тајност, или неовлашћено задржи прикрије, уништи или другом преда туђе писмо, телеграм, затворено писмо и пошиљку казниће се затвором од три месеца до три године.

Службено лице које у намери да себи или другом прибави какву корист или да другом нанесе какву штету, саопшти другом тајну коју је сазнало повредом тајности туђег писма, телеграма или каквог другог затвореног писма или пошиљке или се тајно послужи казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Неовлашћено прислушкивање и тонско снимање – члан 195.

Службено лице у вршењу службе које путем посебних уређаја неовлашћено прислушкује или тонски снимом разговор или изјаву која му није намењена казниће се затвором од три месеца до три године.

Истом казном казниће се и службено лице које омогући непозваном лицу да се упозна с разговором или изјавом која је неовлашћено прислушкивана, односно тонски снимана.

Повреда права на подношење правног средства – члан 196.

Службено лице које злоупотребом свог службеног положаја или овлашћења спречава другог да користи своје право на подношење жалбе или неког другог правног средства, приговора, молбе или представке, казниће се затвором од три месеца до три године.

Неизвршење одлуке о враћању радника на рад – члан 197.

Службено лице које не поступи по правноснажној одлуци којом је одлучено о враћању радника на рад у савезни орган, казниће се затвором од три месеца до три године.

Противзаконито омогућавање вршења одређених послова – члан 198.

Службено лице које омогући неком лицу вршење одређених послова у савезном органу, иако зна да је у погледу тих послова том лицу правноснажно изречена мера безбедности забране вршења позива, делатности или дужности, или заштитна мера забране вршења одређених дужности, или да је забрана вршења одређених послова наступила као правна последица осуде казниће се затвором од три месеца до три године.

Непријављивање кривичног дела – члан 199.

Службено лице које не пријави кривично дело за које је сазнало у вршењу службе, ако се за то дело по закону може изрећи пет година затвора или тежа казна, а за то дело се гони по службеној дужности, казниће се затвором од три месеца до три године.

Законодавац је додатно предвидео да се за ово дело неће казнити службено лице коме је учинилац брачни друг, сродник по крви у правој линији, брат, сестра, усвојеник или усвојилац или ако је бранилац или лекар учиниоца.

Поред предвиђених кривичних дела које смо указали у претходном делу рада, потребно је посебно истакнути да је законодавац у члану 200, који уједно представља и последњи члан ове главе, предвидео за која се кривична дела из ове групе може изрећи и казна конфискација имовине.

На основу поменутог члана за кривично дело злоупотреба службеног положаја из члана 174. став 4, за проневеру у служби из члана 175. став 2, за превару у служби из члана 176. став 2, за пљачку у служби из члана 177, за примање мита из члана 179. ст. 1. и 2, за кршење закона од стране судије из члана 181. став 2. и, на крају, за кривично дело одавање службене тајне из члана 183. суд може изрећи и казну конфискација имовине.

Посматрано у најширем смислу, законодавац предвиђа за ова дела казну затвором, која се у зависности од кривичног дела може изрећи у трајању од три месеца до двадесет година. Поред новчане казне и већ поменуте казне конфискације имовине, за једно дело се предвиђа и одузимање предмета. Исто тако, законодавац је за једно дело предвидео да се кажњава и за покушај дела.

Из изнетог се може видети да законодавац у овој групи кривичних дела предвиђа већи број радњи које се карактеришу управо као кривична дела. Другим речима, законодавац предвиђа чак двадесет и пет кривичних дела из групе против службене дужности.

У веома кратком временском периоду након ступања на снагу Кривичног закона СФРЈ уследило је ступање на снагу Кривичног закона Социјалистичке Републике Србије 1977. године.

Кривични закон СРС из 1977. године³⁵ предвиђа чланом 45. да овај закон важи за сваког ко на територији Републике или на територији покрајине учини кривично дело предвиђено тим законом, без обзира на то где му се за то дело суди.

Када је кривично дело учињено на територији Социјалистичке Републике Србије ван територије социјалистичке аутономне покрајине и у једној или обе покрајине или је учињено у обе покрајине, а учиниоцу се суди на територији Социјалистичке Републике Србије ван територија социјалистичких аутономних покрајина или покрајини где је дело учињено, примениће се закон Социјалистичке Републике Србије или социјалистичке аутономне покрајине у којој се учиниоцу суди.

У случајевима када је кривично дело учињено на територији Социјалистичке Републике Србије ван територије покрајине и у једној покрајини, а учиниоцу се суди у другој покрајини, или је учињено на територији обе покрајине, а учиниоцу се суди на територији Социјалистичке Републике Србије ван покрајине, примениће се закон републике или покрајине у којој је дело учињено, а који је блажи за учиниоца, а ако су оба закона једнако строга, примениће се закон Републике односно покрајине на чијој територији је започело извршење кривичног дела.

Кривични закон у глави двадесет један, односно чл. 242–255. уређује групу кривичних дела против службене дужности. Већ на основу самог назива ове главе види се дистинкција у односу на савезни закон.

³⁵ Кривични закон СРС из 1977. године, „Службени гласник СРС“, број 26/77.

Пре него што се детаљније упустимо у анализу овог закона због неспорне његове важности, потребно је напоменути да је законодавац у члану 46. предвидео и дефинисао појам службеног лица.

Сходно поменутој законској одредби, као службено лице сматра се лице, које у органу друштвено-политичке заједнице или у другом друштвеном органу врши службене дужности или извршава службену функцију. Овај појам обухвата и изабрано лице у органу друштвено-политичке заједнице или именовано лице у извршном или другом органу друштвено-политичке заједнице. Законодавац још предвиђа и да је службено лице овлашћено лице организације удруженог рада или неког другог друштвено-правног лица коме је законом или одлуком скупштине општине, донесеног на основу закона, поверено вршење јавних овлашћења, а које врши у оквиру ових овлашћења одређене дужности. На крају, предвиђа се истим чланом и да је службено лице оно које врши одређене службене дужности на основу овлашћења, предвиђених законом или другим прописима донесеним на основу закона.

Законодавац предвиђа следећа кривична дела против службене дужности по Кривичном закону СРС из 1977. године.

Злоупотреба службеног положаја – члан 242.

Службено лице које у намери да себи или другом прибави какву корист или да другом нанесе какву штету искористи свој службени положај или овлашћење, прекорачи границе свог службеног овлашћења, или не изврши службену дужност казниће се затвором до три године.

Ако је наступила знатна штета или је дошло до теже повреде права другог, учинилац ће се казнити затвором од три месеца до пет година. Законодавац још предвиђа да ако је прибављена противправна имовинска корист, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година. Када вредност прибављене имовинске користи прелази тридесет хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

Одговорно лице у организацији удруженог рада или другом друштвеном правном лицу или у органу друштвеног самоуправљања које учини ово дело биће кажњено на исти начин.

Кршење закона од стране судије – члан 243.

За ово дело законодавац је предвидео да судија или судија поротник редовног или самоуправног суда, који у намери да другом прибави какву корист или да му нанесе какву штету, донесе незаконит акт или на други начин прекрши закон казниће се затвором од шест месеци до пет година.

У посебно тешком случају учинилац ће се казнити затвором од три до десет година.

Противзаконито ослобођење лица лишеног слободе – члан 244.

Службено лице које противзаконито ослободи лице лишено слободе које му је поверено на чување или му помогне да побегне, или му омогућава недозвољену везу или преписку ради припремања бекства казниће се затвором од три месеца до пет година.

Несавестан рад у служби – члан 245.

За ово дело законодавац је предвидео да службено лице које кршењем закона или других прописа или општих аката, пропуштањем дужности надзора или на други начин очигледно несавесно поступа у вршењу службе, иако је било свесно или је било дужно и могло бити свесно да услед тога може наступити тежа повреда права другог или имовинска штета, па таква повреда, односно штета у износу који прелази десет хиљада динара и наступи, казниће се затвором до три године.

Ако је дошло до тешке повреде права другог или је наступила имовинска штета која прелази сто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.

Одговорно лице у организацији удруженог рада или у другом друштвеном правном лицу осим организације удруженог рада која се бави привредном

делатношћу, или друштвеном правном лицу које се не бави привредном делатношћу или у органу друштвеног самоуправљања које учини ово дело, казниће се казном прописаном за то дело.

Противзаконита наплата и исплата – члан 246.

Службено лице које од неког наплати нешто што овај није дужан да плати или наплати више него што је дужан да плати, или које при исплати или предаји каквих ствари мање исплати, односно преда, казниће се затвором до једне године.

У посебно тешком случају дела учинилац ће се казнити затвором од три месеца до пет година.

Превара у служби – члан 247.

Службено лице које у вршењу службе у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист подношењем лажних обрачуна или на други начин доведе у заблуду овлашћено лице да изврши незакониту исплату, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Када је делом прибављена имовинска корист чија вредност прелази тридесет хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

Одговорно лице у организацији удруженог рада или у другом друштвеном правном лицу или у органу друштвеног самоуправљања које учини дело, казниће се казном прописаном за то дело.

Фалсификовање службене исправе – члан 248.

Службено лице које у службену исправу, књигу или спис унесе неистините податке или не унесе какав важан податак, или својим потписом, односно службеним печатом овери службену исправу, књигу или спис с неистинитом садржином, или које својим потписом, односно службеним печатом омогући прављење службене исправе, књиге или списка с неистинитом садржином казниће се затвором од три месеца до пет година.

Законодавац такође предвиђа да ће се истом казном казнити службено лице које неистиниту службену исправу, књигу или спис употреби у служби као да су

истинити, или које службену исправу, књигу или спис уништи, прикрије, у већој мери оштети или на други начин учини неупотребљивом.

Одговорно лице организације удруженог рада и у другом друштвеном правном лицу или у органу друштвеног самоуправљања које учини ово дело, казниће се казном прописаном за то дело.

Одавање службене тајне – члан 249.

Службено лице које неовлашћено другом саопшти, преда или на други начин учини доступним податке који представљају службену тајну, или које прибавља такве податке у намери да их преда непозваном лицу, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Када је дело учињено из користољубља или у погледу нарочито поверљивих података или ради објављивања или коришћења података у иностранству, учинилац ће се казнити затвором најмање једну годину.

Законодавац још предвиђа да ако је дело учињено из нехата, учинилац ће се казнити затвором до три године.

Истим чланом се још и предвиђа шта се сматра службеном тајном, па се тако службеном тајном сматрају подаци који су законом, другим прописима, општим актом или одлуком надлежног органа проглашени службеном тајном, као и подаци који нису проглашени службеном тајном али чије би одавање због њихове важности очигледно могло изазвати теже штетне последице за службу.

Наведена законска дескрипција примениће се и према лицу које је одало службену тајну пошто му је престало својство службеног лица.

Противправно присвајање ствари приликом вршења претреса или спровођења извршења – члан 250.

Службено лице које приликом претресања стана, просторија или лица, или приликом спровођења извршења у поступку конфискације, секвестрације или у извршном поступку одузме покретну ствар у намери да њеним присвајањем прибави себи или другом противправну имовинску корист казниће се затвором од једне до десет година.

Проневера – члан 251.

Законодавац је предвидео овим чланом да ко у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист присвоји новац, хартије од вредности или друге покретне ствари које су му поверене у служби или уопште на раду у државном органу или организацији удруженог рада или другом друштвеном правном лицу или органу друштвеног самоуправљања, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Када је делом прибављена имовинска корист која прелази тридесет хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

Послуга – члан 252.

Овом одредбом се прописује да ко се неовлашћено послужи новцем, хартијом од вредности или другим покретним стварима које су му поверене у служби, или уопште на раду у државном органу или организацији удруженог рада, или у другом друштвеном правном лицу или органу друштвеног самоуправљања или ове ствари другом неовлашћено да на послугу казниће се затвором од три месеца до пет година.

Противзаконито посредовање – члан 253.

Према овом члану, под инкриминацијом се подразумева: ко прими награду или какву другу корист да, коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или утицаја, посредује да се изврши или не изврши нека службена радња, казниће се затвором од три месеца до три године.

Истим чланом се предвиђа да неко лице које користећи свој службени или друштвени положај и утицај посредује да се изврши службена радња која се не би смела извршити, или да се не изврши службена радња која би се морала извршити, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Када је за посредовање које се односи на претходно изнето примљена награда или каква друга корист, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

Примање мита – члан 254.

Службено лице које захтева или прими поклон или какву другу корист, или које прими обећање поклона или какве користи, да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити, или да не изврши службену радњу коју би морало извршити казниће се затвором од једне до десет година.

У посебно тешком случају овог дела учинилац ће се казнити затвором најмање три године.

Када службено лице које захтева или прими поклон или какву корист или које прими обећање поклона или какве користи да у оквиру свог службеног овлашћења не изврши службену радњу коју би морало извршити, или да изврши службену радњу коју не би смело извршити, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Законодавац још предвиђа да када службено лице које после извршења, односно неизвршења службене радње, на основу претходно изнетог, захтева или прими поклон или какву другу корист казниће се затвором од три месеца до три године.

Истим чланом се још предвиђа да одговорно лице у организацији удруженог рада или другом друштвеном правном лицу или у органу друштвеног самоуправљања које учини ово дело казниће се казном прописаном за то дело.

На крају, законодавац је прописао да ће се примљени поклон или имовинска корист одузети.

Давање мита – члан 255.

Овим чланом је прописано да лице које службеном лицу учини или обећа поклон или какву другу корист да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити, или ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Истим чланом је регулисано да када лице службеном лицу учини и обећа поклон или какву другу корист да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју би морало извршити или да не изврши службену радњу коју не би смело извршити, или ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица казниће се затвором до три године.

Прописано је да се учинилац овог дела који је дао мито на захтев службеног лица и пријавио дело пре његовог откривања или сазнања да је дело откривено, може ослободити од казне.

Одредбе које произлазе из овог члана примењују се и када је мито дато или обећано одговорном лицу у организацији удруженог рада или другом правном лицу или у органу друштвеног самоуправљања или службеном лицу у органу Федерације.

Дати поклон или имовинска корист ће се одузети, а у одређеним околностима може се чак и вратити лицу које је дало мито.

У последњем члану ове главе законодавац је посебну пажњу посветио изрицању казне конфискације имовине. Према члану 256. учиниоцу се може изрећи и казна конфискације имовине за кривична дела злоупотреба службеног положаја из члана 242. став 4, кршење закона од стране судије из члана 243. став 2, превара у служби из члана 247. став 2, одавање службене тајне из члана 249. став 2, противправно присвајање ствари приликом вршења претреса или спровођења извршења из члана 250, проневера из члана 251. став 2, примање мита из члана 254. ст. 1. и 2.

Законодавац предвиђа за ова дела казну затвора, која се у зависности од кривичног дела може изрећи у трајању од три месеца до десет година. Поред казне конфискације имовине, за једно дело се предвиђа и одузимање предмета или имовинске користи.

Из изнетог се може видети да законодавац предвиђа чак четрнаест кривичних дела из групе против службене дужности, што је знатно мање у односу на савезни кривични закон.

Промене које су уследиле у погледу кривичних дела из ове групе, када је реч о Кривичном закону СРС, видљиве су кроз релативно учестале измене и допуне закона.

Није целисходно посветити се свакој измени и допуни јер током овог периода, тачније од доношења закона па све до деведесетих година, оквирно је уследило десетак измена и допуна.

Оне су се углавном односиле на одређена прецизирања самог бића дела, али и на казнену политику.

Објашњење мишљења да није целисходно упуштати се у свако то прецизирање текста закона и казнене политике је у успоравању и оптерећењу истраживања којим се бавимо у овом делу рада, а при томе, оно не представља кључно питање. Много значајније промене су тек уследиле доношењем новог кривичног закона, како републичког, тако и савезног. Ипак овај период, посебно крај осамдесетих и почетак деведесетих година представља не само политички турбулентан период већ су приметне законодавне промене које су биле под утицајем друштвене свести.

Кривично законодавство СФРЈ важило је колико је постојала држава. Прецизније, оно је постојало и неколико година након њеног распада, а одржало се, што је и логично, у једном краћем временском периоду у новонасталим државама. Иако је оно фактички престало да постоји управо настајањем нових држава и њихових нових кривичних законодавстава, без обзира на правни континуитет, ипак је постављена снажна основа будућих законодавстава.

За временски период колико је трајало кривично законодавство СФРЈ, прешао се веома дуг и значајан пут, од прописивања које произлази из уредби непосредно после Другог светског рата, па све до за то време модерног и савременог европског законодавства.

2.2. Развој кривичних дела против службене дужности у Републици Србији за време Савезне Републике Југославије

Период кривичног законодавства Савезне Републике Југославије посматра се у распону од 1992. године, односно од распада СФРЈ, па до 2002. године, односно до стварања Државне заједнице Србија и Црна Гора.

Законодавни темељи који су успостављени, не само у кривичном законодавству СФРЈ, више година су се задржали и касније у „новим“ законодавствима нових држава, посебно током периода њиховог реформисања.

Савезна Република Југославија, иако својим законодавством представља правни континуитет СФРЈ, почетком деведесетих година извршила је одређене промене које су фактички посматрано биле логична последица политичких и државних промена, промена својинских односа, успостављања тржишне привреде, као и промена политичког уређења.

Након распада СФРЈ, прва измена и допуна савезног кривичног закона уследила је 1993. године.

Измене и допуне које су уследиле нису се значајније односиле на ову групу кривичних дела, односно Кривични закон их и даље сврстава у главу деветнаест, од члана 174. до члана 199, а у ову групу увршћено је још једно кривично дело, и то неовлашћено фотографисање из члана 195а.

Промене које су настале на основу Закона о изменама и допунама Кривичног закона СРЈ³⁶ дефинисане су у члановима од 46. до 56.

Најзначајнија промена је што се од ступања овог закона на снагу ова група кривичних дела нешто другачије назива.

До измене и допуне, ова група кривичних дела имала је назив – Група кривичних дела против службене дужности службених лица у савезним органима. Након измене и допуне, додато је још – или савезним организацијама. Нови назив

³⁶ Закон о изменама и допунама кривичног закона СРЈ из 1993. године, „Службени лист СРЈ“, број 37/93.

ове групе је – Група кривичних дела против службене дужности службених лица у савезним органима или савезним организацијама.

Остале промене се углавном односе на висину новчане казне која није толико последица промене законодавне политике већ лошег економског стања у држави, али постоје и оне промене које се тичу термилошких прецизирања услед промене државне и политичке организације.

Конкретнију промену је претрпео члан 181. Овим чланом се предвиђало кривично дело кршење закона од стране судије.

Промена се односи на субјекат кривичног дела, односно, до измене и допуне закона ово дело су могли да изврше судија или судија поротник Федерације или Војног суда. Након измене и допуне, субјекти овог кривичног дела су судија Савезног суда, судија или судија поротник Војног суда.

Кривични закон СРЈ после 1992. године имао је више измена и допуна, као што је то већ и наведено. Наредна је учињена већ 1994. године, док је последња уследила 2001. године, посматрано кроз описани период.

Због концизнијег и ефикаснијег сагледавања промена које су настале, неће се детаљније разматрати ово питање, али ће бити указано на све оно што је од значаја за ово истраживање.

С изменама и допунама које су уследиле доношењем Закона о изменама и допунама Кривичног закона СРЈ из 1994. године³⁷ може се приметити да се ради о мањим изменама и прецизирањима појединих новчаних казни. С друге стране, није било већих и значајнијих промена које се односе на тему овог истраживања.

Због изнетог, прећи ће се на сагледавање развоја ове групе кривичних дела након наредне промене закона.

Наредна промена је уследила седам година касније, 2001. године. Промене које је претрпео текст закона нису представљале само поједина прецизирања и усаглашавање казни, прецизирање новчаних износа предвиђених бићем кривичног дела, као последица економске ситуације, већ супротно. Промене које су уследиле имале су велики значај и утицајна касније промене, док се, с друге стране, у

³⁷ Закон о изменама и допунама Кривичног закона СРЈ из 1993. године, „Службени лист СРЈ“, број 24/94.

одређеној мери прави „рез“ многих кривичних дела која су по мишљењима појединих аутора представљала застареле и неефикасне облике кажњавања извршилаца кривичних дела.³⁸

Закон о изменама и допунама Кривичног закона СРЈ из 2001. године³⁹ имао је више значајнијих измена и допуна, а она која су се односила на кривична дела која се обрађују у овом истраживању биће приказана у наставку.

Законом се и даље, у глави деветнаест, односно чл. 174–199, предвиђа група кривичних дела против службене дужности службених лица у савезним органима или савезним организацијама.

Прецизирање новчаних износа предвиђених бићем кривичног дела последица је усклађивања с економском ситуацијом, а то је учињено код следећих кривичних дела: злоупотреба службеног положаја из члана 174, проневера у служби, превара у служби и несавестан рад у служби из члана 182.

Код неких кривичних дела изостале су квалификаторне околности.

Наведено се односи на кршење закона од стране судије из члана 181, за шта се после измена и допуна не предвиђа тежи облик, са предвиђеном казном затвора у трајању од три до десет година. Наредно кривично дело је противзаконита наплата и исплата из члана 185. За ово дело се након измена и допуна не предвиђа тежи облик, а за њега се могла изрећи казна затвора у трајању од три месеца до пет година. За кривично дело незаконито утицање на органе самоуправљања из члана 188. се након измена и допуна не предвиђа тежи облик, а могла се изрећи казна затвора у трајању од једне до осам година.

Већ поменутом изменом и допуном више се не предвиђају два кривична дела која су до тада постојала. Ради се о кривичном делу плачка у служби из члана 177. и повреда права на самоуправљање из члана 187.

Остала кривична дела која су до тада егзистирала, а мисли се на послугу у служби, примање мита, противзаконито посредовање, одавање службене тајне, фалсификовање службене исправе, повреда равноправности грађана, противправно

³⁸ Mesko, G., Fields, C., Lobnikar, B. and Sotlar, A., Handbook on Policing in Central and Eastern Europe, Springer Science & Business Media, 2013, стр. 230.

³⁹ Закон о изменама и допунама Кривичног закона СРЈ из 1993. године, „Службени лист СРЈ“, број 61/01.

лишење слободе, изнуђивање исказа, злостављање у вршењу службе, нарушавање неповредивости стана, противзаконито претресање, повреда тајности писама или других пошиљака, неовлашћено прислушкивање и тонско снимање, повреда права на подношење правног средства, противзаконито омогућавање вршења одређених послова и непријављивање кривичног дела нису претрпела никакве промене од стране законодавца.

На крају, потребно је још указати да је у оквиру ове групе кривичних дела обрисан још један члан. Ради се о члану 200. Подсећања ради, у последњем члану главе законодавац је посебну пажњу посвећивао прописивању изрицању казне конфискације имовине. С обзиром на то да је казна конфискације имовине која се предвиђала чланом 34. престала да постоји, сасвим је логична оправданост брисања поменутог члана.

Након што је указано на све што је било од значаја за ову тему на основу Кривичног закона СРЈ из периода који се обрађује, потребно је указати и на одредбе Кривичног закона Републике Србије из истог периода, како би се постигао адекватан приказ развоја ове групе кривичних дела.

Кривични закон Републике Србије имао је, током овог периода, више измена и допуна.⁴⁰

Измене и допуне Кривичног закона биле су последице политичких промена и прецизирања одређених чланова посебно у делу висине казне.

Како би се размотрило питање теме рада на прецизан начин, указаће се на измену и допуну која је уследила 1998. године и која, фактички посматрано, сублимира суштинске промене и развојне правце кривичних дела из групе против службене дужности. Потребно је нагласити да је и након 1998. године било промена овог закона, које су, такође, утицале на ова кривична дела, али о томе више у наставку истраживања.

Законодавац је у тада важећем Кривичном закону из 1998. године,⁴¹ чланом 46. предвидео да се службеним лицем сматра лице које у државном органу врши

⁴⁰ „Службени гласник СРС“, бр. 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90. и „Службени гласник РС“, бр. 16/90, 49/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95 и 44/98.

⁴¹ Кривични закон Републике Србије с изменама и допунама из 1998. године, „Службени гласник СРС“, бр. 26/77, 28/77. – испр., 43/77. – испр., 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89. и 21/90. и

службене дужности; изабрано, именовано или постављено лице у скупштини, државном органу, органу територијалне аутономије или органу локалне самоуправе или лице које стално или повремено врши службене дужности или извршава службене функције у тим органима; лице које у установи, предузећу или организацији одлучује о правима, обавезама или интересима физичких или правних лица, коме је на основу закона поверено вршење управних и других овлашћења у извршавању закона и других прописа; и службеним лицем сматра се и лице коме је фактички поверено вршење појединих службених дужности или послова.

Из овога се примећује да постоји битније прецизирање овог члана у односу на Кривични закон СРС, али је, наравно, реч о променама које су последица тадашњих дешавања.

Кривични закон у глави двадесет један, односно члановима од 242. до 256, уређује групу кривичних дела против службене дужности, с тим да су одређени чланови брисани, тј. законодавац је поједина кривична дела укинуо.

Законодавац предвиђа следећа кривична дела против службене дужности, према Кривичном закону Републике Србије с изменама и допунама из 1998. године.

Злоупотреба службеног положаја – члан 242.

Службено лице које искоришћавањем свог службеног положаја или овлашћења, прекорачењем границе свог службеног овлашћења или невршењем своје службене дужности прибави себи или другом какву корист, другом нанесе какву штету или теже повреди другог, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Када је прибављена имовинска корист у износу преко седамдесет хиљада нових динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

У случајевима када је прибављена имовинска корист у износу преко двеста двадесет хиљада нових динара, учинилац ће се казнити затвором најмање три године.

Овај закон још предвиђа да ће се одговорно лице у предузећу, установи или другој организацији, које учини ово дело, казнити казном прописаном за то дело.

„Службени гласник РС“, бр. 16/90, 26/91. – Одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91. – Одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95. и 44/98.

Кршење закона од стране судије – члан 243.

Судија или судија поротник који у судском поступку у намери да другом прибави какву корист или да му нанесе какву штету, донесе незаконит акт или на други начин прекрши закон казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Противзаконито ослобођење лица лишеног слободе – члан 244.

Службено лице које противзаконито ослободи лице лишено слободе које му је поверено на чување, или му помогне да побегне, или му омогућава недозвољену везу или преписку ради припремања бекства казниће се затвором од три месеца до пет година.

Несавестан рад у служби – члан 245.

Службено лице које кршењем закона или других прописа или општих аката, пропуштањем дужности надзора или на други начин очигледно несавесно поступа у вршењу службе, иако је било свесно или је било дужно и могло бити свесно да услед тога може наступити тежа повреда права другог или имовинска штета, па таква повреда, односно штета у износу који прелази петнаест хиљада нових динара и наступи, казниће се затвором до три године. Када је дошло до тешке повреде права другог или је наступила имовинска штета која прелази сто педесет хиљада нових динара, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.

Предвиђено је овим чланом да и одговорно лице у установи или другој организацији, осим оних које се баве привредном делатношћу, које чини ово дело казниће се казном прописаном за то дело.

Противзаконита наплата и исплата – члан 246.

Овим чланом је прописано да службено лице које од неког наплати нешто што овај није дужан да плати, или наплати више него што је дужан да плати, или које при исплати или предаји каквих ствари мање исплати, односно преда, казниће се затвором до три године.

Превара у служби – члан 247.

На основу овог члана, службено лице које у вршењу службе у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист подношењем лажних обрачуна или на други начин доведе у заблуду овлашћено лице да изврши незакониту исплату казниће се затвором од шест месеци до пет година. У случајевима када вредност прибављене имовинске користи прелази седамдесет хиљада нових динара учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

Прописан је и тежи облик: ако је прибављена имовинска корист у износу преко двеста двадесет хиљада нових динара, учинилац ће се казнити затвором најмање три године.

На крају, законодавац предвиђа да ће се одговорно лице у предузећу, установи или другој организацији, које учини ово дело казнити казном прописаном за то дело.

Фалсификовање службене исправе – члан 248.

Службено лице које у службену исправу, књигу или спис унесе неистините податке или не унесе какав важан податак, или својим потписом, односно службеним печатом овери службену исправу, књигу или спис с неистинитом садржином, или које својим потписом односно службеним печатом омогући прављење службене исправе, књиге или списка с неистинитом садржином, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Истом казном казниће се службено лице које неистиниту службену исправу, књигу или спис употреби у служби као да су истинити, или које службену исправу, књигу или спис уништи, прикрије, у већој мери оштети или на други начин учини неупотребљивом. Ако одговорно лице у предузећу, установи или другој организацији учини ово дело, казниће се казном прописаном за то дело.

Одавање службене тајне – члан 249.

Службено лице које неовлашћено другом саопшти, преда или на други начин учини доступним податке који представљају службену тајну, или које

прибавља такве податке у намери да их преда непозваном лицу, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Када је ово кривично дело учињено из користољубља или у погледу нарочито поверљивих података или ради објављивања или коришћења података у иностранству, учинилац ће се казнити затвором најмање једну годину.

Законодавац предвиђа да се ово дело може извршити и из нехата. У том случају учинилац ће се казнити затвором до три године. У овом члану законодавац дефинише службену тајну, па се тако службеном тајном сматрају подаци или документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона, проглашени службеном тајном и чије је одавање имало или је могло да има штетне последице за службу. На крају члана, предвиђа се још да ће се одредбе применити и према лицу које је одало службену тајну пошто му је престало својство службеног лица.

Противправно присвајање ствари приликом вршења претреса или спровођења извршења – члан 250.

Службено лице које приликом претресања стана, просторија или лица, или приликом спровођења извршења у извршном поступку одузме покретну ствар у намери да њеним присвајањем прибави себи или другом противправну имовинску корист казниће се затвором од једне до десет година.

Проневера – члан 251.

Овим чланом је прописано да ће се лице које у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист присвоји новац, хартије од вредности или друге покретне ствари које су му поверене у служби или уопште на раду у државном органу, предузећу, установи или другој организацији, казнити затвором од шест месеци до пет година.

У случајевима када је прибављена имовинска корист која прелази седамдесет хиљада нових динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

Ако је прибављена имовинска корист у износу преко двеста двадесет хиљада нових динара, учинилац ће се казнити затвором најмање три године.

Послуга – члан 252.

Лице које се неовлашћено послужи новцем, хартијом од вредности или другим покретним стварима које су му поверене у служби, или уопште на раду у државном органу, предузећу, установи или другој организацији или ове ствари другом неовлашћено да на послугу казниће се затвором од три месеца до пет година.

Противзаконито посредовање – члан 253.

Лице које прими награду или какву другу корист да, коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или утицаја, посредује да се изврши или не изврши нека службена радња, казниће се затвором од три месеца до три године.

Законодавац још предвиђа да лице које користећи свој службени или друштвени положај и утицај посредује да се изврши службена радња која се не би смела извршити, или да се не изврши службена радња која би се морала извршити казниће се затвором од шест месеци до пет година. Ако је за претходно прецизирано посредовање примљена награда или каква друга корист, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година. На крају овог члана прописано је да ће се награда или имовинска корист одузети.

Примање мита – члан 254.

Ако службено лице које захтева или прими поклон или какву другу корист, или које прими обећање поклона или какве користи, да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити, или да не изврши службену радњу коју би морало извршити казниће се затвором од једне до десет година. Службено лице које захтева или прими поклон или какву корист или које прими обећање поклона или какве користи да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју би морало извршити, или да не изврши службену радњу коју не би смело извршити казниће се затвором од шест месеци до

пет година. Законодавац предвиђа овим чланом да службено лице које после извршења, односно неизвршења службене радње, наведене у ст. 1–3. овог члана, а у вези с њом, захтева или прими поклон или какву другу корист, казниће се затвором од три месеца до три године.

На крају овог члана се предвиђа да ће се одговорно лице у предузећу, установи или другој организацији које учини ово дело казнити казном прописаном за то дело.

Исто као и код претходног кривичног дела, тако и код овог, законодавац предвиђа да ће се примљени поклон или имовинска корист одузети.

Давање мита – члан 255.

Лице које службеном лицу учини или обећа поклон или какву другу корист да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити, или ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Став 2. прописује да лице које службеном лицу учини и обећа поклон или какву другу корист да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју би морало извршити или да не изврши службену радњу коју не би смело извршити, или ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица, казниће се затвором до три године.

Учинилац овог дела који је дао мито на захтев службеног лица и пријавио дело пре његовог откривања или сазнања да је дело откривено може се ослободити од казне.

Биће овог кривичног дела односи се и на околности када је мито дато или обећано одговорном лицу у предузећу, установи или другој организацији или службеном лицу у савезном органу.

На крају члана, предвиђа се да ће се дати поклон или имовинска корист одузети, док у случају када је извршено дело пријављено пре његовог откривања или сазнања да је дело откривено може се вратити лицу које је дало мито.

На почетку овог дела истраживања указано је да законодавац кривична дела

против службене дужности предвиђа закључно са чланом 256. Тај члан је брисан, а подсећања ради, радило се о члану којим се уређивало питање конфискације имовине, исто као и у савезном кривичном закону. Разлози за брисање овог члана су исти као и код претходно поменутог савезног кривичног закона, тј. ова казна је укинута.

Посматрано у најширем смислу, законодавац за ова дела предвиђа казну затвора, која се у зависности од кривичног дела изриче у трајању од три месеца до десет година. Поред поменуте казне, законодавац предвиђа још и одузимање награде, примљених поклона или имовинске користи.

На основу указаног, посматрано кроз измене и допуне Кривичног закона Србије до 1998. године, може се приметити да нису извршене суштинске промене у односу на изворни закон из 1977. године. Законодавац и даље предвиђа четрнаест кривичних дела из групе кривичних дела против службене дужности.

Кривично законодавство СРЈ постојало је једанаест година, прецизније, од распада СФРЈ до стварања нове државе, односно Државне заједнице Србија и Црна Гора.

Из компаративне анализе може се видети да је оно по структури задржало форму кривичног законодавства из периода пре деведесетих година.

2.3. Развој кривичних дела против службене дужности у Републици Србији за време Државне заједнице Србија и Црна Гора

Период кривичног законодавства Државне заједнице Србија и Црна Гора посматра се у распону од 2003. године, односно од престанка постојања Савезне Републике Југославије, па до средине 2006. године, односно до изгласавања независности на референдуму одржаном у Републици Црној Гори.

У овој заједници највиши правни акт државе била је Уставна повеља Србије и Црне Горе, донета 4. фебруара 2003. године.

Као и код претходних државних промена, тако је и овде задржано постојеће кривично законодавство које се примењивало у Савезној Републици Југославији, с тим да су уследиле одређене измене, почев од престанка уставног основа Заједнице за уређивање кривичноправних односа. С обзиром на то да се знало време трајања заједнице, нису се могле очекивати значајније промене у њеном законодавству, мада је неспорно да их је било у њеним саставним деловима, почевши од укидања смртне казне и прописивања других кривичних санкција.

Кривични закон СРЈ услед измена и допуна из 2003. године⁴² већ у првом члану предвиђа промену назива у Основни кривични закон.

У Основном кривичном закону⁴³ чланом 113. дефинише се појам службеног лица. Као извршиоци кривичног дела сматрају се: изабрани или постављени функционери у Савезној скупштини, Савезној влади, савезним министарствима и другим савезним органима и организацијама; лица која стално или повремено врше службену дужност у савезним министарствима и другим савезним органима и организацијама и војна лица ако кривично дело није из групе кривичних дела против Војске Југославије.

⁴² Закон о изменама и допунама Кривичног закона СРЈ из 2003. године, „Службени лист СРЈ“, број 39/03.

⁴³ Основни кривични закон из 2003. године, објављен у „Службеном листу СФРЈ“, бр. 44/76, 36/77, 56/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90, 54/90. и „Службеном листу СРЈ“, бр. 35/92, 37/93, 24/94, 61/01. и „Службеном гласнику РС“, број 39/03.

Законом је и даље остала, као и код Кривичног закона СРЈ из 2001. године у глави деветнаест, чл. 174–199. група кривичних дела против службене дужности службених лица у савезним органима или савезним организацијама.

У наставку ће се указати на законодавна решења кривичних дела из ове групе у свом иновираним облику.

Злоупотреба службеног положаја – члан 174.

Законодавац овим чланом предвиђа да службено лице које искоришћавањем свог службеног положаја или овлашћења, прекорачењем граница свог службеног овлашћења или невршењем своје службене дужности прибави себи или другом какву корист, другом нанесе какву штету или теже повреди права другог казниће се затвором од шест месеци до пет година.

У случајевима да је прибављена имовинска корист у износу преко три стотине хиљада динара учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година. Прописује се још један тежи облик овог дела и то када је извршењем дела прибављена имовинска корист у износу преко шест стотина хиљада динара. У том случају, учинилац ће се казнити затвором најмање три године.

Проневера у служби – члан 175.

Основни облик овог члана је регулисао да службено лице које у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист, присвоји новац, хартије од вредности или друге покретне ствари које су му поверене у служби казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Исто као и код претходног члана, законодавац је предвидео два тежа облика и то да ако је делом прибављена имовинска корист чија вредност прелази три стотине хиљада динара, онда ће се учинилац казнити затвором од једне до десет година.

Док је најтежи облик предвиђен када је прибављена имовинска корист у износу преко шест стотина хиљада динара, и тада ће се учинилац казнити затвором најмање три године.

Превара у служби – члан 176.

Прописује се да службено лице које у вршењу службе у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист подношењем лажних обрачуна или на други начин доведе у заблуду овлашћено лице да изврши незакониту исплату, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Тежи облик се предвиђа ако је прибављена имовинска корист чија вредност прелази три стотине хиљада динара, а тада ће се учинилац казнити затвором од једне до десет година.

Најтежи облик постоји ако је прибављена имовинска корист у износу преко шест стотина хиљада динара, у ком случају ће се учинилац казнити затвором најмање три године.

Послуга у служби – члан 178.

Овим чланом се предвиђа да службено лице које се неовлашћено послужи новцем, хартијама од вредности или другим покретним стварима које су му поверене у служби или ове ствари другом неовлашћено да на послугу, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Примање мита – члан 179.

За ово кривично дело законодавац је предвидео да службено лице које захтева или прими поклон или какву другу корист, или које прими обећање поклона или какве користи, да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити, или да не изврши службену радњу коју би морало извршити, казниће се затвором од једне до десет година. Када службено лице које захтева или прими поклон или какву корист, или које прими обећање поклона или какве користи, да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју би морало извршити, или да не изврши службену радњу коју не би смело извршити, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Поред изнетог, предвиђа се овим чланом да службено лице које после извршења, односно неизвршења службене радње захтева или прими поклон или какву другу корист, казниће се затвором од три месеца до три године.

На крају овог члана, законодавац прописује да ће се примљени поклон или имовинска корист одузети.

Противзаконито посредовање – члан 180.

Предвиђа се да службено лице које прими награду или какву другу корист коришћењем свог службеног положаја посредује да се изврши или не изврши нека службена радња, казниће се затвором до три године. У другом ставу стоји: службено лице које користећи свој службени положај посредује да се изврши службена радња која се не би смела извршити, или да се не изврши службена радња која би се морала извршити, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

У случајевима да је за посредовање примљена награда или каква друга корист учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

Кршење закона од стране судије – члан 181.

Законодавац је предвидео да судија Савезног суда или судија или судија поротник Војног суда који, у намери да другом прибави какву корист или да му нанесе какву штету, донесе незаконит акт или на други начин прекрши закон казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Несавестан рад у служби – члан 182.

За ово дело се предвиђа да службено лице које кршењем закона или других прописа или општих аката, пропуштањем дужности надзора или на други начин очигледно несавесно поступа у вршењу службе, иако је било свесно или је било дужно и могло бити свесно да услед тога може наступити тежа повреда права другог или имовинска штета, па таква повреда, односно штета у износу који прелази двадесет хиљада динара и наступи, казниће се затвором до три године.

У случајевима када је дошло до тешке повреде права другог или је наступила имовинска штета која прелази сто педесет хиљада динара учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.

Одавање службене тајне – члан 183.

Овом одредбом је прописано да службено лице које неовлашћено другом саопшти, преда или на други начин учини доступним податке који представљају службену тајну, или које прибавља такве податке у намери да их преда непозваном лицу, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Када је дело учињено из користољубља или у погледу нарочито поверљивих података или ради објављивања или коришћења података у иностранству, учинилац ће се казнити затвором најмање једну годину. У случајевима да је дело учињено из нехата, учинилац ће се казнити затвором до три године.

Поред законских обележја дела, законодавац је у овом члану и дефинисао службену тајну, па се тако службеном тајном сматрају подаци или документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона проглашени службеном тајном, и чије је одавање имало или је могло да има штетне последице за службу. На крају овог члана предвиђа се да ће се његове одредбе применити и према лицу које је одало службену тајну пошто му је престало својство службеног лица.

Фалсификовање службене исправе – члан 184.

На основу овог члана, службено лице које у службену исправу, књигу или спис унесе неистините податке или не унесе какав важан податак, или својим потписом, односно службеним печатом овери службену исправу, књигу или спис с неистинитом садржином, или које својим потписом, односно службеним печатом омогући прављење службене исправе, књиге или списка с неистинитом садржином, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Истом казном казниће се и службено лице које неистиниту службену исправу, књигу или спис употреби у служби као да су истинити, или које

службену исправу, књигу или спис уништи, прикрије, у већој мери оштети или на други начин учини неупотребљивим.

Противзаконита наплата и исплата – члан 185.

Службено лице које од неког наплати нешто што овај није дужан да плати или наплати више него што је дужан да плати, или које при исплати или предаји каквих ствари мање исплати, односно преда, казниће се затвором до три године.

Повреда равноправности грађана – члан 186.

Законодавац је предвидео да службено лице које на основу разлике у националности, раси, вероисповести, политичком или другом убеђењу, етничкој припадности, полу, језику, образовању или друштвеном положају ускрати или ограничи права грађана утврђена уставом, законом или другим прописом или општим актом или потврђеним међународним уговором, или које на основу ове разлике даје грађанима повластице или погодности, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Незаконито утицање на органе управљања – члан 188.

Службено лице које користећи свој службени положај прикривањем чињеница, давањем неистинитих података или обавештења, претњом, обећањем какве користи или друге погодности или на други начин, утиче да орган управљања донесе одлуку којом се крши устав, закон или други пропис или општи акт, па услед тога таква одлука буде и донесена, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

За ово дело се још предвиђа да ће се истом казном казнити и службено лице које користећи свој службени положај утиче да орган управљања прикрије кривично дело за које се гони по службеној дужности или привредни преступ који су извршени у предузећу, другој организацији или државном органу, па услед тога кривично дело или привредни преступ не буду пријављени.

Противправно лишење слободе – члан 189.

Службено лице које у вршењу службе другог противправно затвори, држи затвореног или му на други начин одузме слободу кретања, казниће се затвором од три месеца до пет година.

У случају да је противправно лишење слободе трајало дуже од тридесет дана, или је вршено на свиреп начин, или је лицу које је противправно лишено слободе услед тога тешко нарушено здравље, или су наступиле друге тешке последице, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

Предвиђа се и најтежи облик овог дела и то у случају да је лице које је противправно лишено слободе услед тога изгубило живот, учинилац ће се казнити затвором најмање три године.

Изнуђивање исказа – члан 190.

Службено лице које у вршењу службе употреби силу, претњу или друго недопуштено средство или недопуштен начин у намери да изнуди исказ или неку другу изјаву од окривљеног, сведока, вештака или другог лица, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Када је изнуђивање исказа или изјаве праћено тешким насиљем, или ако су услед изнуђеног исказа наступиле особито тешке последице за окривљеног у кривичном поступку, учинилац ће се казнити затвором најмање једну годину.

Злостављање у вршењу службе – члан 191.

За ово кривично дело законодавац је прописао да службено лице које у вршењу службе другог злоставља, наноси му теже физичке или душевне патње, застрашује га, вређа или уопште према њему поступа на начин којим се повређује његово људско достојанство, казниће се затвором од три месеца до три године.

Нарушавање неповредивости стана – члан 192.

Овим чланом се предвиђа да службено лице које у вршењу службе неовлашћено продре у туђ стан или затворене просторије или се на захтев овлашћеног лица одатле не удаљи, казниће се затвором од три месеца до три године. Санкционисан је и покушај извршења овог дела.

Противзаконито претресање – члан 193.

Службено лице које у вршењу службе противзаконито врши претресање стана, просторија или лица, казниће се затвором од три месеца до три године.

Повреда тајности писама или других пошиљака – члан 194.

Предвиђа се да службено лице које у вршењу службе неовлашћено отвори туђе писмо или телеграм или какво друго затворено писмено или пошиљку, или на други начин повреди њихову тајност, или неовлашћено задржи, прикрије, уништи или другом преда туђе писмо, телеграм, затворено писмено или пошиљку, казниће се затвором од три месеца до три године.

Истим чланом је регулисано да службено лице које у намери да себи или другом прибави какву корист или да другом нанесе какву штету, саопшти другом тајну коју је сазнало повредом тајности туђег писма, телеграма или каквог другог затвореног писмена или пошиљке, или се том тајном послужи, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Неовлашћено прислушкивање и тонско снимање – члан 195.

Овим чланом се предвиђа да службено лице које у вршењу службе посредством посебних уређаја неовлашћено прислушкује или тонски сними разговор или изјаву која му није намењена казниће се затвором од три месеца до три године. Истом казном казниће се службено лице које омогући непозваном лицу да се упозна с разговором или изјавом која је неовлашћено прислушкивана, односно тонски снимана.

Неовлашћено фотографисање – члан 195а.

Службено лице које у вршењу службе неовлашћено учини фотографски, филмски или други снимак неког лица без његовог пристанка, а притом осетно задре у његов лични живот или ко такав снимак преда или показује трећем лицу или му на други начин омогући да се с њим упозна, казниће се затвором од три месеца до три године.

Повреда права на подношење правног средства – члан 196.

Законодавац је предвидео да службено лице које злоупотребом свог службеног положаја или овлашћења спречава другог да користи своје право на подношење жалбе или неког другог правног средства, приговора, молбе или представке казниће се затвором од три месеца до три године.

Неизвршење одлуке о враћању радника на рад – члан 197.

На основу овог члана законодавац предвиђа да службено лице које не поступи по правноснажној одлуци којом је одлучено о враћању радника на рад у савезни орган или савезну организацију казниће се затвором од три месеца до три године.

Противзаконито омогућавање вршења одређених послова – члан 198.

Предвиђа се да службено лице које омогући неком лицу вршење одређених послова у савезном органу или савезној организацији иако зна да је у погледу тих послова том лицу правноснажно изречена мера безбедности забране вршења позива, делатности или дужности, или заштитна мера забране вршења одређених дужности, или да је забрана вршења одређених послова наступила као правна последица осуде, казниће се затвором од три месеца до три године.

Непријављивање кривичног дела – члан 199.

Службено лице које не пријави кривично дело за које је сазнало у вршењу службе, ако се за то дело по закону може изрећи пет година затвора

или тежа казна, а за дело се гони по службеној дужности, казниће се затвором од три месеца до три године.

За ово дело неће се казнити службено лице коме је учинилац брачни друг, лице које с њим живи у трајној ванбрачној заједници, као и сродник по крви у правој линији, брат или сестра, усвојилац или усвојеник и њихови брачни другови или лица с којима живе у трајној ванбрачној заједници, као и службено лице које је бранилац или лекар учиниоца.

Анализирајући казнену политику за ова дела, закључујемо да се за њих прописује казна затвора, која у зависности од кривичног дела варира у трајању од шест месеци до десет година, али и одузимање примљених поклона или имовинске користи која произлази из неких од приказаних кривичних дела.

Незнатне су промене Основног кривичног закона СЦГ и његовог претходника Кривичног закона СРЈ, у односу на ову групу кривичних дела.

Након што је анализирано све што је било од значаја за ову тему приказом Основног кривичног закона СЦГ, потребно је указати и на одредбе Кривичног закона Републике Србије из истог периода, како би се постигао адекватан приказ развоја ове групе кривичних дела.

Основни кривични закон СЦГ⁴⁴ и Кривични закон Србије донети су исте године.

До 2003. године извршено је неколико измена и допуна, које ће бити сублимиране у наставку рада.

Законодавац је предвидео чланом 46. да се службеним лицем сматра лице које у државном органу врши службене дужности; затим да се ради о изабраном, именованом или постављеном лицу у скупштини, државном органу, органу територијалне аутономије или органу локалне самоуправе или лице које стално или повремено врши службене дужности или извршава службене функције у тим органима; лице које у установи, предузећу или

⁴⁴ Кривични закон Републике Србије из 2003. године, „Службени гласник СРС“, бр. 26/77, 28/77. – испр., 43/77. – испр., 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89. и 21/90. и „Службени гласник РС“, бр. 16/90, 26/91. – одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91. – одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/02, 11/02. – испр., 80/02. – др. закон и 39/03.

организацији одлучује о правима, обавезама или интересима физичких или правних лица, коме је на основу закона поверено вршење управних и других овлашћења у извршавању закона и других прописа и на крају да се службеним лицем сматра и лице коме је фактички поверено вршење појединих службених дужности или послова.

Кривични закон у глави 21. под називом кривична дела против службене дужности, чл. 242–255. уређује групу кривичних дела против службене дужности, дајући законска обележја за свих петнаест кривичних дела у овој групи.

Кривичним законом Републике Србије из 2003. године прописана су следећа кривична дела против службене дужности.

Злоупотреба службеног положаја – члан 242.

Основни облик прописује да службено лице које искоришћавањем свог службеног положаја или овлашћења, прекорачењем границе свог службеног овлашћења или невршењем своје службене дужности прибави себи или другом какву корист, другом нанесе какву штету или теже повреди другог, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Када је извршењем дела прибављена имовинска корист у износу преко триста хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година. У случајевима када је извршењем дела прибављена имовинска корист у износу преко осамсто педесет хиљада динара учинилац ће се казнити затвором најмање три године.

Овим чланом се још додатно предвиђа да одговорно лице у предузећу, установи или другој организацији које учини дело из ст. 1. и 3. овог члана, казниће се казном прописаном за то дело.

Кршење закона од стране судије – члан 243.

Законодавац предвиђа да судија или судија поротник који у судском поступку у намери да другом прибави какву корист или да му нанесе какву

штету донесе незаконит акт или на други начин прекрши закон, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Противзаконито ослобођење лица лишеног слободе – члан 244.

Овим чланом се предвиђа да службено лице које противзаконито ослободи лице лишено слободе које му је поверено на чување, или му помогне да побегне, или му омогућава недозвољену везу или преписку ради припремања бекства казниће се затвором од три месеца до пет година.

Непредузимање мера за спречавање сексуалне злоупотребе лица лишених слободе – члан 244а.

Службено лице које не предузме неопходне мере или радње да онемогући или спречи сексуалну злоупотребу лица лишених слободе казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Несавестан рад у служби – члан 245.

Службено лице које кршењем закона или других прописа или општих аката, пропуштањем дужности надзора или на други начин очигледно несавесно поступа у вршењу службе, иако је било свесно или је било дужно и могло бити свесно да услед тога може наступити тежа повреда права другог или имовинска штета, па таква повреда, односно штета у износу који прелази шездесет хиљада динара и наступи, казниће се затвором до три године. У случају да је дошло до тешке повреде права другог или је наступила имовинска штета која прелази шестсто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.

Одговорно лице у установи или другој организацији осим оних које се баве привредном делатношћу које изврши ово дело казниће се казном прописаном за то дело.

Противзаконита наплата и исплата – члан 246.

У овом члану је прописано да службено лице које од неког наплати нешто што овај није дужан да плати, или наплати више него што је дужан да плати, или које при исплати или предаји каквих ствари мање исплати, односно преда, казниће се затвором до три године.

Превара у служби – члан 247.

Службено лице које у вршењу службе у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист подношењем лажних обрачуна или на други начин доведе у заблуду овлашћено лице да изврши незакониту исплату казниће се затвором од шест месеци до пет година. Прописан је и тежи облик овог дела и то када је прибављена имовинска корист чија вредност прелази триста хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

Најтежи облик је у случају да је прибављена имовинска корист у износу већем од осамсто педесет хиљада динара, када ће се учинилац казнити затвором најмање три године.

Одговорно лице у предузећу, установи или другој организацији, које учини ово дело, казниће се казном прописаном за то дело.

Фалсификовање службене исправе – члан 248.

Службено лице које у службену исправу, књигу или спис унесе неистините податке или не унесе какав важан податак, или својим потписом, односно службеним печатом овери службену исправу, књигу или спис с неистинитом садржином, или које својим потписом односно службеним печатом омогући прављење службене исправе, књиге или списка с неистинитом садржином, казниће се затвором од три месеца до пет година. Тежи облик овог дела постоји у случају да службено лице које неистиниту службену исправу, књигу или спис употреби у служби као да су истинити, или које службену исправу, књигу или спис уништи, прикрије, у већој мери оштети или

на други начин учини неупотребљивом и тада ће се казнити затвором од једне до шест година.

Санкционисаће се и одговорно лице у предузећу, установи или другој организацији које учини дело, казном прописаном за то дело.

Одавање службене тајне – члан 249.

Службено лице које неовлашћено другом саопшти, преда или на други начин учини доступним податке који представљају службену тајну, или које прибавља такве податке у намери да их преда непозваном лицу казниће се затвором од три месеца до пет година. У случају да је учињено из користољубља или у погледу нарочито поверљивих података или ради објављивања или коришћења података у иностранству, учинилац ће се казнити затвором најмање једну годину.

Ако је дело учињено из нехата, учинилац ће се казнити затвором до три године. На крају ове одредбе дефинисан је појам службене тајне: подаци или документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона, проглашени службеном тајном и чије је одавање имало или је могло да има штетне последице за службу. Одредбе овог члана ће се применити и према лицу које је одало службену тајну пошто му је престало својство службеног лица.

Противправно присвајање ствари приликом вршења претреса или спровођења извршења – члан 250.

Службено лице које приликом претресања стана, просторија или лица, или приликом спровођења извршења у извршном поступку одузме покретну ствар у намери да њеним присвајањем прибави себи или другом противправну имовинску корист, казниће се затвором од једне до десет година.

Проневера – члан 251.

Овим чланом је прописано да лице које у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист присвоји новац, хартије од вредности

или друге покретне ствари које су му поверене у служби или уопште на раду у државном органу, предузећу, установи или другој организацији, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

У случају да је прибављена имовинска корист која прелази триста хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

Ако је прибављена имовинска корист у износу преко осамсто педесет хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором најмање три године.

Послуга – члан 252.

Ко се неовлашћено послужи новцем, хартијом од вредности или другим покретним стварима које су му поверене у служби, или уопште на раду у државном органу, предузећу, установи или другој организацији или ове ствари другом неовлашћено дâ на послугу, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Противзаконито посредовање – члан 253.

Лице које прими награду или какву другу корист, коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или утицаја, посредује да се изврши или не изврши нека службена радња, казниће се затвором од три месеца до три године.

Други став прописује: лице које користећи свој службени или друштвени положај и утицај посредује да се изврши службена радња која се не би смела извршити, или да се не изврши службена радња која би се морала извршити, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

У случају да је за поменуто посредовање примљена награда или каква друга корист, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

На крају овог члана, предвиђа се да ће се награда или имовинска корист одузети.

Примање мита – члан 254.

Службено лице које захтева или прими поклон или какву другу корист, или које прими обећање поклона или какве користи, да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити, или да не изврши службену радњу коју би морало извршити казниће се затвором најмање једну годину.

Службено лице које захтева или прими поклон или какву корист или које прими обећање поклона или какве користи да у оквиру свог службеног овлашћења не изврши службену радњу коју би морало извршити, или да изврши службену радњу коју не би смело извршити казниће се затвором од једне до осам година.

Ако службено лице које после извршења, односно неизвршења службене радње, захтева или прими поклон или какву другу корист, казниће се затвором од три месеца до три године.

Санкција је предвиђена и за одговорно лице у предузећу, установи или другој организацији које учини ово дело и то казном прописаном за то дело.

Примљени поклон или имовинска корист ће се одузети.

Давање мита – члан 255.

Лице које службеном лицу учини или обећа поклон или какву другу корист да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити, или ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица, казниће се затвором од шест месеци до пет година. Лице које службеном лицу учини и обећа поклон или какву другу корист да у оквиру свог службеног овлашћења не изврши службену радњу коју би морало извршити или да изврши службену радњу коју не би смело извршити, или ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица, казниће се затвором до три године.

Предвиђа се овим чланом још да се лице које је дало мито на захтев службеног лица и пријавило дело пре његовог откривања или сазнања да је дело откривено може ослободити од казне.

Законодавац још предвиђа да се поменуто односи када је мито дато или обећано одговорном лицу у предузећу, установи или другој организацији или службеном лицу у савезном органу.

Овим чланом се још предвиђа да ће се дати поклон или имовинска корист одузети, а у случају када је мито дато на захтев службеног лица, а лице које је мито дало пријавило дело пре његовог откривања или сазнања да је дело откривено, оно се може вратити лицу које је дало мито.

Законодавац предвиђа за ова дела казну затвора, у трајању од три месеца до десет година. Поред поменуте казне, законодавац предвиђа још и одузимање награде, примљених поклона или имовинске користи.

На основу наведеног, посматрано кроз измене и допуне Кривичног закона Србије од 2003. године, може се видети да нема значајних промена законских обележја кривичних дела у односу на Кривични закон из 1998. године. Законодавац у сагледаном кривичном закону предвиђа петнаест кривичних дела из групе против службене дужности, што представља једно дело више у односу на претходни закон, а реч је о кривичном делу непредузимање мера за спречавање сексуалне злоупотребе лица лишених слободе из члана 244а.

Кривично законодавство Државне заједнице Србија и Црна Гора постојало је свега неколико година, те је разумљиво због чега нису постојале конкретније измене у групи кривичних дела против службене дужности службених лица у савезним органима или савезним организацијама, осим увођења новог кривичног дела. С друге стране, током овог периода кривично законодавство је ипак претрпело велике промене које се односе на укидање појединих кривичних санкција, а са циљем евроинтеграција.

Из приказаног законског уређења групе кривичних дела против службене дужности службених лица у савезним органима или савезним организацијама следи да је постојала примена и кривичног закона Државне заједнице, али и републичког кривичног закона.

ГЛАВА III

3. МАТЕРИЈАЛНОПРАВНИ АСПЕКТ

Претходни део разматрања односио се на развој кривичних санкција у време од настанка СФРЈ па све до стицања државне независности Републике Србије. Индиректно су отворена многа питања, стога је ово поглавље намењено сагледавању материјалноправног аспекта кривичних дела против службене дужности.

Очекивани циљ је да се ближе одреде ова кривична дела с теоријског аспекта и да се на тај начин размотре различита питања која су од посебне важности за ову групу дела. Након тога, формирано закључци ће бити примењени у сагледавању целовитости и адекватности позитивноправних решења кроз призму теоријских поставки.

Ово поглавље, под називом „Материјалноправни аспект“ подељено је у пет посебних целина.

Први део посвећен је појму кривичних дела против службене дужности.

У оквиру овог дела, поред теоријског разматрања питања од значаја за сам појам ове групе кривичних дела, размотрена су и друга питања која употпуњују дату проблематику.

Други део садржи сагледавање питања која се односе на опште и заједничке карактеристике кривичних дела против службене дужности. Под кривичним делима против службене дужности подразумевамо повреде службене дужности од стране службених лица приликом вршења службене дужности, а које на основу те радње имају обележја кривичних дела која су предвиђена законом.

Трећи део ове области посвећен је разматрању питања која се односе на систематику кривичних дела против службене дужности, док ће се на крају указати на то која су то кривична дела у овој групи, како би се створила добра основа за наставак истраживања у оквиру материјалноправног аспекта.

Кривични законик Републике Србије представља једну веома систематизовану правну (законодавну) новелу. Законик је систематизован на општи и посебни део. У општем делу дато је одређивање општих појмова, док се у посебном делу уређују кривична дела која су посебно систематизована у групе. Јасно је да се ова два дела Кривичног законика не могу сагледавати посебно.

За потребе овог рада посебно је релевантан део Законика који почиње чланом 113, а завршава се чланом 430. Кривична дела која су предвиђена Законом у посебном делу су груписана, па тако постоје 23 групе кривичних дела.

Четврти део ове целине посвећен је истраживању позитивноправног решења групе кривичних дела против службене дужности. У овом делу размотриће се свако кривично дело из поменуте групе и то не само из угла законског решења већ кроз вишестрану анализу с критичким освртом.

Након разматрања појединачних кривичних дела против службене дужности, приступиће се анализи њихове заступљености, те заступљености целокупног поглавља XXXIII Кривичног законика у укупном криминалитету на простору Србије. Примарни легислативни извор који је консултован у овом поглављу свакако је Кривични законик.

Током последњих тридесет година Србија је пролазила кроз веома турбулентан период у коме су ратови у окружењу, санкције и различити политички режими, као и различите концепције економског поретка, па чак и правног система, утицали на њен економски, социјални и културни развој. Наиме, општим факторима узрочности криминалних активности које се могу квалификовати као радње кривичних дела против службене дужности, нарочито кривичног дела злоупотреба службеног положаја, сматрају се чиниоци актуелних политичких, економских, социјалних и ширих друштвених услова који су некад део и глобалних кретања. Ови фактори су карактеристични не само за простор Србије, већ уопште за простор Западног Балкана, и добрим делом постали су солидан, стимулишући темељ различитим активностима које спадају у сферу овог криминалитета.

Заступљеност кривичних дела против службене дужности у Србији се на најбољи начин може сагледати кроз анализу званичног броја поднетих кривичних пријава и оптужница, те донетих осуђујућих пресуда према пунолетним

учиниоцима кривичних дела против службене дужности на простору Републике Србије. Треба ипак имати у виду да се ради о релативним вредностима, јер је „тамна бројка“ изражена код скоро свих кривичних дела која спадају у ову област.

Последњи део материјалноправног аспекта посвећен је посебно позитивноправном решењу кривичног дела злоупотреба службеног положаја, које ће исто као и у претходном делу бити размотрено са становишта законског нормирања, затим кроз критичку анализу засновану на релевантним ставовима теорије, те статистичку анализу заступљености у односу на референтне вредности целог поглавља XXXIII Кривичног законика, као и укупног криминалитета на простору Србије, у анализираном периоду.

3.1. Појам кривичних дела против службене дужности

Први део разматрања теме овог рада из материјалноправног угла почећемо сагледавањем питања појма кривичних дела против службене дужности.

Пре тога, потребно је најпре размотрити нека друга кључна питања.

Иако се криминалитет константно развија, прилагођава новонасталим друштвеним односима, економским процесима који у савремено доба добијају посебна својства и територијални обухват, развоју нових технологија, културних образаца и политичких процеса, те као такав све чешће добија интернационални карактер, испољавајући се кроз нове појавне облике, мењајући често начине извршења. Ипак, он увек има и своја трајна, општа обележја.

Код ове групе кривичних дела, као, уосталом и код свих других, посебно је важно разумети питање противправности, као обележја општег појма кривичног дела, које у овој групи има посебан смисао.

С теоријског аспекта посматрано, свако понашање које проузрокује одређену последицу, а да та последица представља одређење кривичног дела, мора имати и елемент противправности.

Противправност се у домаћем законодавству сагледава кроз одређивање друштвеног и правног значаја кривичног дела.

Комбинацијом последице и противправности као два елемента добија се кривично дело, односно када се неком радњом произведе у друштву тј. у правном поретку последица, онда се то понашање може сматрати за противправно.⁴⁵

Кривичноправни појам радње има три значајне функције.⁴⁶ Оно представља „родни појам“, услед чега се кривично дело разликује од других радњи,⁴⁷ а на основу елемената законске предвиђености, противправности и кривице.⁴⁸

⁴⁵ Вуковић, И., „Кривичноправни појам и функције радње“, *Crimen* (III), 1/2012, стр. 75.

⁴⁶ Стојановић, З., *Кривично право – општи део*, Правни факултет у Београду, 2009, стр. 90. и Чејовић, Б., *Кривично право – општи део*, Правни факултет у Крагујевцу, 2002, стр. 108.

⁴⁷ Ђорђевић, М. и Ђорђевић, Ђ., *Кривично право*, Правни факултет у Београду, 2005, стр. 18–19.

⁴⁸ Вуковић, И., *о.с.*

Да би неко понашање било кажњиво, оно мора испуњавати одређене претпоставке које представљају атрибуте радње.⁴⁹

Противправност представља обележје појма сваког кривичног дела и то на начин да оно уједно може да буде и обележје општег појма кривичног дела али и обележје сваког кривичног дела понаособ, односно бића кривичног дела.⁵⁰ Противправношћу се поставља граница између дозвољеног права односно понашања и недозвољеног права тј. понашања.⁵¹ Ово има за последицу подизање степена правне сигурности.⁵²

Наредно значајно питање се односи на принцип законитости и његов значај, посебно из разлога што код ове групе кривичних дела може постојати већи ниво сличности с другим облицима кажњивих понашања – прекршајима, привредним преступима, чак и дисциплинским преступима, те се законско одређење јавља као основни елемент дистинкције, заснован само на законодавчевој процени друштвене опасности.

Досадашњим излагањем неспорно смо утврдили у ком степену постоји одређеност кривичних дела из групе кривичних дела против службене дужности, посебно кроз њихово законско одређење у савезним и републичким кривичним законима од настанка СФРЈ до данас.

Начело законитости *nula crimen nulla sine lege*, односно да нема кривичног дела без казне и закона представља цивилизацијски стандард.

У управни систем Србије овај институт је ушао непосредно кроз Устав Републике Србије⁵³, у коме постоји одредба која представља поменути цивилизацијски стандард и начело свих савремених кривичноправних система, а она се односи на то да никоме не може бити изречена казна или друга кривична санкција за дело које пре него што је учињено није било законом одређено као кривично дело и за које није била законом прописана казна.⁵⁴

⁴⁹ Стојановић, З., *Кривично право – општи део*, 2009. и посредно цитирано Berner, A., *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*, Leipzig, 2. Auflage, 1863, стр. 113.

⁵⁰ Јовашевић, Д. и Петровић, Б., „Појам кривичног дела у светлу учења о праву“, Зборник Правног факултета у Нишу, XLVII, 2006, стр. 57.

⁵¹ Лазаревић, Ј., *Коментар Кривичног законика Р. Србије*, Београд, 2006, стр. 33.

⁵² Јовашевић, Д., *Кривично право – општи део*, Номос, Београд, 2006, стр. 45–47.

⁵³ Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 83/06.

⁵⁴ Врховни суд Србије, „Билтен судске праксе“, 2/05, *Огледи*, Интермекс, стр 16.

Појам кривице, као једног од конститутивних елемената бића сваког кривичног дела, представља важност само по себи и неопходно ју је дефинисати у овом делу рада. Кривица представља психолошки однос извршиоца кривичног дела према последици кривичног дела.

Из приказа кривичних дела већ у претходном поглављу може се уочити да се за кривична дела из групе кривичних дела против службене дужности ради о распону више врста казни, првенствено казни затвора. Због поменутог, утврђивање степена кривице приликом извршења неког од ових кривичних дела неспорно је важно за суд, јер ће суд на основу предвиђеног законског минимума и максимума казне за свако дело понаособ моћи изрећи адекватну казну нпр. казну затвора у оној дужини трајања с којом се постиже општа и посебна сврха кажњавања сваког извршиоца кривичног дела.⁵⁵

Приликом извршења кривичних дела, посматрано из угла одговорности за кривично дело, неопходно је указати на одређене елементе.

Да би неко лице било одговорно за извршење кривичног дела неопходно је да се утврди да ли код њега постоји одговорност у време извршења дела.

Утврђивање кривичне одговорности је сложено питање и оно осцилира од случаја до случаја. Постоје више правила која се огледају као базични ставови кривичног законодавства.⁵⁶

Лице које је извршилац кривичног дела јесте субјект који предузима радњу извршења или радњу саучесништва.⁵⁷ Овде се мора истаћи, како то поједини аутори дефинишу, да извесни субјекти, који предузимају радњу извршења или радњу саучесништва, не морају да имају и кривичну одговорност.⁵⁸ У оквиру овог проблема често се наводи пример с децом као субјектима извршења, што не представља фокус овог истраживања, те стога и неће бити посебно разматрано.⁵⁹

⁵⁵ Франк, С., *Теорија казног права – општи део*, Загреб, 1955, стр. 137.

⁵⁶ Радуловић, Љ., *Криминална политика*, Београд, 1999, стр. 88.

⁵⁷ Стојановић, З., *Кривично право – општи део*, Правна књига, Београд, 2009, стр. 112.

⁵⁸ Ристивојевић, Б. и Милић, И., *Одговорност родитеља за прекршаје које учине њихови потомци*, *Анали Правног факултета у Београду*, година LXIV, 1/2016, стр. 156.

⁵⁹ Шкулић, М., *Специфичности поступања према малолетницима у прекршајном поступку*, *Поступање с малолетницима у прекршајном поступку – Програм обуке за судије прекршајних судова*, Београд, 2013, стр. 81.

Многи аутори указују на то да кривична дела против службене дужности приказују реално стање и слабости неког друштва и његове организације, односно да се кроз ову групу кривичних дела најреалније може видети несавршеност државе. Та несавршеност функционисања видљива је кроз поступке њених службених лица који имају обележја ове групе кривичних дела.⁶⁰

Лица која су субјекти ових дела са својим инкриминисаним деловањем, а кроз постизање и остваривање личне користи, проузрокују низ других последица, које су видљиве и унутар и изван сегмента кривичног права. Затим, исти аутори наглашавају и да саучесници поменутих субјеката приликом извршења дела, односно инкриминисаних активности, имају додире и с другим лицима, при чему се наводи пример кривичног дела давање мита, где су та друга лица заједно с њима одговорна не само за извршење кривичног дела већ су и заслужна и за настанак и опстанак тог дела, нпр. корупције, али и свих других појавних облика кривичних дела против службене дужности.⁶¹

Претходно изнето допуњују други аутори, и то на начин да у традиционална схватања перцепције ових кривичних дела, посматрано кроз појам, убрајају Платоново, Аристотелово, Полибијево и Монтескјево објашњење. Оно се заснива на томе да се с овом групом кривичних дела „квари власт“ и да настаје владавина која није у општем интересу, тј. интересу политичке заједнице државе. Затим, други приступ, унутар овог схватања, односно традиционалног схватања, јесте онај Макијавелијев и Русоов. Они су сматрали да се с овом групом кривичних дела морално „кваре људи“, односно да се таквим понашањем поништавају друштвене вредности и врлине код грађана.⁶²

Никако се не сме дозволити да слични или било који други односи између учесника имају за последицу било какав утицај на одлуку која би требало да буде у функцији ширег интереса. Поједини аутори ово изопштење личног од пословног пореде с принципом функционисања савреног тржишта, које се дефинише као деперсонализовано. Из изнетог гледишта може се закључити да постоје два

⁶⁰ Tulić, A., *Krivična djela protiv službene dužnosti*, 2015, доступно на: www.pravnadatoteka.hr/pdf/Krivičnadjelaprotivslužbenedužnosti.pdf [30. 5. 2017].

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Бјелајац, Ж., „Корупција као изазов савременог демократског друштва“, *Култура полиса*, год. XII, бр. 26, 2015, стр. 44.

потребна услова да нарушавање непристрасности буде препознато као противправно. Потребно је постојање намере и да се као последица непристрасности јавља присвајање неке погодности, односно стицање личне користи.⁶³

Често се дешава да у „слабим државама“ сама држава буде генератор злоупотребе службених дужности.

Децентрализована злоупотреба службене дужности представља рефлексију бављења државних службеника искључиво за лични интерес, а не постоји наклоњеност држави и вредностима које она штити, док се с друге стране ово питање може размотрити и с гледишта свих обележја централизоване злоупотребе службене дужности, али тада се може сматрати да државни политички врх представља онај поменути генератор ове негативне друштвене појаве.⁶⁴

Скоро потпуна немогућност превенције и репресије настаје када су извршиоци кривичних дела из групе против службене дужности лица која чине управо државни врх, односно када су то носиоци највиших политичких функција, крупни бизнисмени, политичка елита и власници крупног капитала.⁶⁵

С обзиром на то да се у овом делу бавимо појмом кривичних дела против службене дужности, неопходно је навести да она представљају противправна понашања која су уперена против законитог функционисања јавних служби и која врше службена или овлашћена лица у вршењу своје службене дужности.

Ова врста кривичних дела по многим статистикама спада у категорију криминалитета с изразито високим степеном опасности за друштво и државу. Оно се, поред материјалних последица које вршењем ових кривичних дела настају, огледа и у разарању друштвених токова и постепеном нестајању моралних друштвених понашања и вредности.⁶⁶

Службено лице мора да поседује поменуте врлине и начине понашања како би савесно обављало послове који се тичу службених активности. Поред последица

⁶³ Антонић, Д., *Корупција у Србији*, Центар за либерално-демократске студије, Београд, 2001, стр. 10–12.

⁶⁴ Шошкић, Н., *Облици и начини сузбијања корупције*, Академска штампа, Земун, 2004, стр. 20.

⁶⁵ *Ibid.*, стр. 22.

⁶⁶ *Vijeće Evrope, Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, Knjiga I, Vijeće Evrope i Europska komisija, Sarajevo, 2005, стр. 706.

које произлазе из поменутог понашања, а које су већ наведене, вршењем ових кривичних дела нарушава се ауторитет и интегритет власти, она учесталим вршењем ових дела почиње да атрофира. Извршиоци ових кривичних дела могу се често идентификовати с лицима која су на власти или на другим руководећим местима и политичким функцијама у држави, а не треба посебно указивати на степен могућих последица услед такве перцепције друштва.⁶⁷

Поред до сада указаних негативних ефеката који произлазе из извршења ових кривичних дела, поједини аутори додатно наводе да службена лица, поред извршења конкретног дела, изазивају још једну додатну опасност. Ради се о покушају прикривања дела поновном злоупотребом положаја. Може се сматрати да овде постоји и додатна отежавајућа околност, а могућа је умешаност више лица. У практичном смислу то значи да је државним органима, почев од тужилаштва, изузетно тешко да открију ове злоупотребе јер се ради о веома кохезионим целинама. Аутори који су указали на ову негативну појаву додају да се овде појављује и апсурд, који се огледа у томе да службена лица која би требало да буду лица реализације функционалности уставних и законских прописа, кроз свој правилан рад и организованост постају лица која треба кривично гонити услед извршења кривичних дела из групе против службене дужности.⁶⁸

Не сме се занемарити, имајући све претходно у виду, да се извршењем кривичних дела из групе кривичних дела против службене дужности наноси штета трећим лицима у виду материјалне штете или у другим облицима, а свакако се угрожавају различите вредности, почев од права човека, његове имовине и друго.⁶⁹

Поједини аутори посебно указују на разорне последице злоупотребе службене дужности и конкретних функција, у смислу радних обавеза, јер се извршењем ових кривичних дела дестабилизује администрација, а додатно се ствара лоша атмосфера која је праћена великим неповерењем грађана у државне органе који су задужени за питања од значаја за грађане и државу као целину.⁷⁰

⁶⁷ Tomić, Z., *Krivično pravo – posebni dio*, Magistrat, Sarajevo, 2003, стр. 277.

⁶⁸ Babić, M. i Marković, I., *Krivično pravo – posebni dio*, Banja Luka, 2007, стр. 245.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Bačić, B., Đorđević, K. i dr., *Komentar Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, Savremena administracija, Beograd, 1978, стр. 250.

Кривична дела из групе кривичних дела против службене дужности могу се сагледати и кроз разматрање питања општих и посебних дела.⁷¹

Општа дела против службене дужности су она која се могу учинити у вршењу сваке службе, односно, извршилац ових кривичних дела може бити свако службено лице.

Посебна дела против службене дужности су она дела која се могу извршити услед обављања само одређене службене дужности.

Нису све повреде службене дужности кривична дела, односно радње које су као такве предвиђене Кривичним закоником. Те повреде се такође санкционишу, али због знатно мање друштвене опасности и штетности које изазивају, ови лакши облици повреде службене дужности санкционишу се дисциплинским поступцима.⁷²

Прецизније речено, кривична дела против службене дужности представљају различите облике, али и различите начине злоупотребе службеног положаја и јавних овлашћења приликом вршења службене дужности. Овакво вршење дужности може доћи једино од стране службених лица или одговорних лица као носилаца тих овлашћења. Кривична дела могу да проистекну из њихових понашања само онда када се од стране поменутих лица учине теже повреде службе, односно ако су предузете радње од стране ових службених лица или лица којима је делегирана надлежност Кривичним закоником предвиђене као кривична дела.

Наредно важно питање се односи на опште карактеристике групе кривичних дела, на основу чега ће се и боље разумети сличности између ових кривичних дела и на тај начин ће се приближити обухват и разлози њиховог груписања од стране законодавца као што је урађено у актуелном Кривичном законнику.

⁷¹ Derenčinović, D. i Dragičević-Prtenjača, M., „Kaznena djela protiv službene dužnosti“, Zagreb, 2009, стр. 90.

⁷² *Ibid.*

3.2. Опште карактеристике кривичних дела против службене дужности

Други део разматрања теме овог рада из материјалноправног угла почињемо анализом питања која се односе на опште карактеристике кривичних дела против службене дужности.

Криминалитет се временом мења и по формама и по интензитету, а његови појавни облици данас постали су друштвено опаснији, прилагодљиви савременим тенденцијама развоја, посебно технологије, повезани с различитим јавним структурама, распрострањени у интернационалним размерама.⁷³ Његови корени могу потицати из системских грешки у примени правила формално организованих и институционализованих државних структура, а некад се могу налазити и у самој структури тих правила.⁷⁴ Ова констатација је од посебне важности за кривична дела о којима је реч, где се адекватност инкриминације која обухвата све потребне елементе и својства одређеног недозвољеног понашања, у довољној мери, остајући у оквиру принципа одређености, јавља као услов успешности тих правила.

Друштво се, наиме, конституише као један релативно затворен и функционалан склоп, као облик репродукције укупности поделе рада. Оно се при томе најједноставније може одредити као целина друштвених делања и друштвених односа, чија су структура и динамика одређени развојем поделе рада.⁷⁵ Иако је друштвена кохезија у свим сегментима историјски императив, постоје елементи који су веома добар повод низу друштвених неслагања и размирица. Један од кључних елемената бројних друштвених превирања, и/или одређених, често недозвољених понашања је свакако друштвена неједнакост.

⁷³ Матијашевић, Ј. и Павловић, З., „Организовани криминалитет“, *Право – теорија и пракса*, 26 (5–6), 2009, стр. 57–65.

⁷⁴ Матијашевић, Ј., „Организовани криминалитет – појам, карактеристике, узроци и методе супротстављања“, *Право – теорија и пракса*, 25 (1–2), 2008, стр. 80–89

⁷⁵ Конститутивне елементе друштва сачињавају следеће особине друштва: рад као човекова свесна активност, култура, организованост, самодовољност, динамичност, историјски континуитет, становништво, територија, природна средина. Више о томе у: Марјановић, М. и Марков, С., *Основи социологије*, Нови Сад: Природно-математички факултет Универзитета у Новом Саду, 2008, стр. 74–75.

Нераскидиво повезан с појмом друштва, као и облика друштвене девијације, јесте појам културе.⁷⁶ Наиме, постојање или пак одсуство одређених културних образаца може указивати на одређена понашања (или изостанак одређеног очекиваног понашања и реакције) појединаца или група, затим израженост (или изостанак), чак и у процентуалном смислу, одређених појава на одређеном простору. Културни обрасци представљају и значајну детерминанту криминалног понашања, односно способности друштва да се од њих заштити.⁷⁷

Криминалитет представља веома сложену појаву једнако штетну у свим друштвима и на свим нивоима развоја.⁷⁸ Криминал представља типичан пример друштвене девијације и одражава скупни назив за кршење позитивноправних друштвених норми и понашања која прате санкције. Формални аспект кривичног дела чини људска активност, а материјални аспект кривичног дела, односно садржај, подразумева угрожавање друштвених вредности. Друштвена реакција на кривично дело испољена је пак кроз кривичне санкције.⁷⁹ Дакле, криминалитет је сложена друштвена појава детерминисана бројним чиниоцима везаним за извршиоца, кривично дело и социјалну средину.⁸⁰

Занимљиво је и становиште према којем је стопа криминала у једној земљи директно условљена индустријализацијом, урбанизацијом, поделом рада, друштвеном дезорганизацијом, аномијом, савременим вредностима, те културолошком хетерогеношћу.⁸¹

⁷⁶ Према Голубовићу, културни идентитет је специфичан израз социјалног идентитета, будући да је култура и суштински део социјалног система и његова основа. Она чини суштински део социјалног система у коме егзистира. Култура је значајна детерминанта живота и понашања савременог човека.

⁷⁷ У овом контексту треба истаћи да су поједини аутори још средином XX века нагласили како се могу очекивати високе стопе девијације у ситуацијама када су друштвена очекивања у дисбалансу с реалним могућностима за постизање жељених циљева. Према Диркему, неслагања средстава и резултата проузрокована су неспособношћу друштва да регулише природно неограничене жеље људи. Види: Durkheim, E., *Le Suicide*, Presses Universitaires de France, Paris, 1983; цит. према: Царић, М., Матијашевић-Обрадовић, Ј., *Привредни криминалитет*, стр. 19.

⁷⁸ Matijašević, J., „The importance of preventive acting in the field of crime suppression with the reference to strategic acts of the Western Balkan countries“, у: *The Review of International Affairs*, 63 (1148), Belgrade, 2012, стр. 52–70.

⁷⁹ Бјелајац, Ж., *Организовани криминалитет, империја зла*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2013, стр. 29.

⁸⁰ Бошковић, М. и Марковић, М., *Криминологија са елементима виктимологије*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2015, стр. 155.

⁸¹ Neuman, W. L., & Berger, R. J., „Competing perspectives on cross-national crime: An evaluation of theory and evidence“, *Sociological Quarterly* 29, стр. 281–313; цит. према: Царић, М., Матијашевић-Обрадовић, Ј., *Привредни криминалитет*, стр. 41.

На држави, њеном законодавцу, али посредно и теорији и судској пракси јесте да будно прате поменуте процесе, те да у свом домену адекватно одговоре таквим изазовима. У вези са темом овог наслова, законодавац се налази пред искушењем да одговарајућом инкриминацијом и прописаном санкцијом пружи заштиту вредностима које штити, тачније службену дужност заштити и у ситуацији када се јављају нови начини угрожавања, а да притом остане на нивоу савремених достигнућа кривичног права, који као стандарде предвиђају правну сигурност, одређеност инкриминација, превенцију и забрану ретроактивности.

Група кривичних дела против службене дужности представља логичну целину, односно групу која је сходно одговарајућем нивоу заједничких обележја, или њиховом правилном распореду и корелацији, адекватно систематизована у позитивноправном законодавном решењу Републике Србије.⁸²

Према најопштијем прихваћеном становишту, под кривичним делима против службене дужности подразумевају се повреде службене дужности од стране службених лица приликом вршења службене дужности које на основу те радње имају обележја кривичних дела која су предвиђена законом.⁸³

У претходном делу размотрено је појмовно одређење ових кривичних дела. На основу тога се може закључити да су кривична дела против службене дужности усмерена против службене дужности, друштвене вредности која се састоји од овлашћења и обавеза њихових носилаца да се понашају на одређени начин, штитећи јавни или интерес који јесте ужи од јавног али шири од приватног. Одређење службене дужности као заштитног објекта може деловати широко, али то је условљено различитом природом и разноликим садржајем овлашћења и обавеза која чине службену дужност у различитим делатностима, областима или пословима, те потреба за обезбеђењем њиховог правилног и законитог вршења захтева уопштеније одређење. Она се могу извршити од стране службених лица током вршења службене дужности. Наравно, неопходно је да у Кривичном законнику буду предвиђена као кривична дела, јер, подсећања ради, постоје и други облици кршења службене дужности који немају биће ових кривичних дела.

⁸² Таховић, Ј., *Кривично право – посебни део*, Београд, 1961, стр. 454.

⁸³ Радовановић, М. и Ђорђевић, М., *Кривично право – посебни део*, Београд, 1975, стр. 311.

На основу заштитног објекта који произлази и из самог назива ове групе кривичних дела, јасно је да се ради управо о кривичним делима против службене дужности, што подразумева различите облике повреде службене дужности од стране лица коју ту дужност могу да обављају.

Ова кривична дела спадају у тзв. специјална кривична дела – *delicta propria*, јер их не може извршити свако лице. Ова кривична дела могу да изврше само службена лица и ова чињеница представља конститутивни елемент ових кривичних дела, односно посебно својство које их издваја.⁸⁴

Поред наведеног, поједина кривична дела из ове групе не спадају у специјална кривична дела већ у општа кривична дела – *delicta communia*, односно може их извршити свако – њихово биће, дакле, није условљено тиме да их једино могу извршити службена лица. С обзиром на то да ипак највећи број кривичних дела из ове групе карактеришу управо службена лица, јасно је због чега је акценат управо на њима, као једној од најзначајнијих карактеристика.⁸⁵

Круг лица која су обухваћена појмом „службена“ обухвата све оне субјекте који се у домаћем праву могу означити функционерима, државним и другим јавним службеницима и вршиоцима поверених јавних овлашћења, али и шире од тога, до лица са стандардним радноправним или уговорним односом, али у органу који је носилац јавног овлашћења. Кривични законик Републике Србије⁸⁶ у члану 112. у ставовима 3, 4, 5. и 6. предвиђа да се службеним лицем сматра А) лице које у државном органу врши службене дужности; Б) изабрано, именовано или постављено лице у државном органу, органу локалне самоуправе или лице које стално или повремено врши службене дужности или службене функције у тим органима; В) јавни бележник, јавни извршитељ и арбитар, као и лице у установи, предузећу или другом субјекту, којем је поверено вршење јавних овлашћења, које одлучује о правима, обавезама или интересима физичких или правних лица или о

⁸⁴ Јованчевић, Н., *Извршилаштво и саучесништво кроз нечињење*, Анали Правног факултета у Београду, година LIX, 1/2011, стр. 354.

⁸⁵ Aladžić, М., *Корупција и свјетлу транзицијских и демократских процеса у Bosni i Hercegovini*, Primus – informatika, pravo, ekonomija, bankarstvo, no 2, Primus global 2, 2017, стр. 124.

⁸⁶ Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05. – испр., 107/05. – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14. и 94/16.

јавном интересу; Г) службеним лицем сматра се и лице којем је фактички поверено вршење појединих службених дужности или послова и Д) војно лице.

Законик предвиђа да се страним службеним лицем сматра лице које је члан, функционер или службеник законодавног или извршног органа стране државе, лице које је судија, поротник, члан, функционер или службеник суда стране државе или међународног суда, лице које је члан, функционер или службеник међународне организације и њених органа, као и лице које је арбитар у иностраној или међународној арбитражи.

Одговорним лицем у правном лицу сматра се лице које на основу закона, прописа или овлашћења врши одређене послове управљања, надзора или друге послове из делатности правног лица, као и лице коме је фактички поверено обављање тих послова. Такође, због целине излагања и потребе правилног разликовања, неопходно је напоменути да Законик прописује да се одговорним лицем сматра и службено лице кад су у питању кривична дела која у овом Законику нису предвиђена у глави о кривичним делима против службене дужности, односно као кривична дела службеног лица. Код тих кривичних дела је као извршилац означено одговорно лице, иако оно има описана својства службеног лица.

На крају, Законик предвиђа да се војним лицем сматра професионални војник, односно професионални официр, професионални подофицир, официр по уговору, подофицир по уговору и војник по уговору, војник на одслужењу војног рока, студент Војне академије, ученик војне школе, лице из резервног састава док се као војни обвезник налази на војној дужности и цивилно лице које врши одређену војну дужност.

Неопходно је, дакле, подвући и посебно нагласити да осим службених лица поједина кривична дела против службене дужности, када је то изричито одређено, могу извршити и одговорна лица.⁸⁷

Такође, код неких кривичних дела из ове групе на основу бића кривичног дела, како је то предвидео законодавац, не тражи се својство службеног или одговорног лица, али се та кривична дела најчешће и извршавају од стране

⁸⁷ Динић, С., „Новине у кривичном законодавству Републике Србије – кривично дело злоупотреба службеног положаја и кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица“, Право, теорија и пракса, бр. 1/3, 2014, стр. 60.

поменутих лица, те их је стога законодавац и сврстао у ову групу. Ради се о кривичним делима проневера, послуга и трговина утицајем.

Потребно је посебно објаснити специфичност кривичног дела давање мита.⁸⁸ Разлог због чега је ово кривично дело специфично јесте у томе што се код овог дела, као извршилац, не појављује само службено лице већ се ради о било ком лицу.⁸⁹ Намеће се питање због чега је онда законодавац ово дело и предвидео у овој групи. Једини разлог због чега је ово кривично дело уврштено у ову групу кривичних дела јесте тај што је оно уско повезано с кривичним делом примање мита, без кога се не може говорити о потпуности инкриминација дела истог или сличног степена друштвене опасности, а које неспорно спада у групу кривичних дела против службене дужности.⁹⁰

Иако је више пута до сада наглашено да је једна од основних карактеристика ове групе кривичних дела у томе да се она морају извршити у оквиру вршења службене дужности, и овде постоји изузетак.

Прописано је и кривично дело одавање службене тајне. У законодавном предвиђању овог кривичног дела, о чему ће бити више речи у наставку истраживања, посебно у делу где ће се разматрати ово питање с позитивноправног аспекта, може се видети да одавање службене тајне може извршити и лице коме је престало својство службеног лица. Из наведеног јасно произлази да се ово кривично дело може извршити и изван вршења службене дужности, односно заштитни објекат је актуелан и по престанку својства извршиоца.

Илустрације ради, поменули бисмо решење које одређује круг лица која се могу јавити као извршиоци кривичних дела која приближно одговарају српској систематизацији. Према члану 24. КЗ Шпаније јавни службеник је свако лице које на основу закона, избора или именовања од стране надлежног органа врши јавну функцију, док се представником власти сматра свако лице које само или као члан суда или другог колективног органа управља или предузима радње из сопствене

⁸⁸ Stojanović, Z. i Perić, O., *Krivično pravo – posebni deo*, XIII izmenjeno izdanje, Pravna knjiga, Beograd, 2009, стр. 325.

⁸⁹ Hall D., *Criminal Law and procedure*, Clifton Park, Delmar Cengage Learnin, NY, 2012, стр. 201.

⁹⁰ Ubiparić, S., „Podmićivanje kao pojavni oblik korupcije“, *Financing*, naučni časopis za ekonomiju–01/13, стр. 53. и Petrović, B. i Jovašević, D., *Krivično/kazneno pravo, opći dio*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2005, стр. 98.

надлежности.⁹¹ Сходно наведеном, закључује се да учинилац кривичних дела против јавне службе у Шпанији није само лице које је формално посматрано службено лице, него свако лице које учествује у вршењу конкретних административних или јавних функција, као нпр. градоначелници, нотари, бискупи, свештена лица, лекари уколико издају одређена уверења, поштари, па и радници обезбеђења. С обзиром на то да су у неким правима тежи облици овог кривичног дела условљени већим значајем одређене функције, односно службене дужности, карактеристично је поменути питање санкције за таква лица. За нека од ових кривичних дела прописана је казна лишења слободе до десет година уз лишење права бављења одређеном дужношћу или делатношћу до три године.⁹²

Из до сада изнетог произлази да се кривична дела против службене дужности могу сагледати применом различитих критеријума, али нужно у њиховој одговарајућој релацији. Различитост критеријума служи свеобухватности сагледавања. Ове критеријуме препознаје и теорија кривичног права.

Кривична дела против службене дужности могу бити права и неправа службена кривична дела.

Права службена кривична дела се јављају искључиво као само службена кривична дела, односно имају све елементе да би се тако могла посматрати. Неправа службена кривична дела су она кривична дела која, поред посебних својстава, представљају и повреду службене дужности, из чега произлази да она фактички имају, поред елемената кривичних дела којима и формално припадају, и елементе службених кривичних дела, те се због тога управо и сврставају у службена кривична дела.⁹³

Наредни аспект посматрања службених кривичних дела је у односу на својство личности – службеног лица.

Посматрано из овог угла, могу се разликовати општа и посебна кривична дела против службене дужности. Општа службена кривична дела су она кривична

⁹¹ Рисимовић, Р., „Злоупотреба службеног положаја“. *Наука, безбедност, полиција*, 2010, стр. 130.

⁹² Више о томе у: Скуратов, Ј., И. и Лебедев, Б., М., *Комментарии к Уголовному кодексу в Российской Федерации*, Норма, Москва, 1996.

⁹³ Petrović, B. i Jovašević, D., *Krivično pravo – posebni dio*, Pravni fakultet, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2005, стр. 95.

дела која су извршена од стране било ког службеног лица. Посебна службена кривична дела имају карактеристику да се она могу извршити само од стране одређених службених лица. На основу овога може се видети да се службена кривична дела могу разликовати и по субјекту.⁹⁴

У прилог поменутом наводимо да поједина кривична дела могу да изврше само судија или судија поротник, јавни тужилац или његов заменик код кривичног дела кршења закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика. Код одавања службене тајне учинилац може бити и лице коме је престало својство службеног лица у време извршења дела.

Једна од значајнијих заједничких, тј. општих карактеристика кривичних дела из ове групе је да субјекти извршења ових дела немају за циљ да повреде или угрозе службену дужност коју врше и да на тај начин само нанесу штету неком другом лицу или да повреде право тог неког другог физичког или правног лица. Њихов основни циљ је постизање личног имовинског или неимовинског карактера.⁹⁵

Иако је о следећој карактеристици било речи, потребно ју је додатно прецизирати.

Кривичним делима из групе кривичних дела против службене дужности теже се повређује службена дужност, односно долази се до кршења правилног, целисходног, ефикасног и законитог функционисања. Лакше повреде службене дужности представљају дисциплинске преступе. Поједини аутори истичу да, када је реч о овој групи кривичних дела, постоје два схватања о томе када ће нека радња бити кривично дело, а када дисциплински преступ. Исти аутори сматрају да се може правити разлика 1) према квантитативном разликовању – где се кривична дела сматрају тежим врстама деликата, а дисциплински преступи слабијим, мањим повредама службене дужности (разлика између њих није у елементима самих деликата, већ у интензитету и обиму проузроковане последице); и 2) према квалитативном схватању – где се разлика између кривичних дела и дисциплинских

⁹⁴ Derenčinović, D. i Dragičević-Prtenjača, M., „Kaznena djela protiv službene dužnosti“, Zagreb, 2009, стр. 55.

⁹⁵ Новоселец, П. (2002), „Злоупораба положаја и овласти као господарско казнено дјело“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Загреб, број 9/2002, стр. 10.

преступа налази у њиховој природи, односно у карактеру и значају ових дела. Ове две категорије деликата разликују се по садржини свога бића.⁹⁶

Наредна општа карактеристика ове групе кривичних дела јесте у томе што се она могу извршити искључиво с умишљајем, док се једино кривично дело одавање службене тајне може извршити нехатном радњом. То уједно представља стандардно решење, с евентуално мањим одступањима и у свим другим законодавствима која су се анализирали у вези с овим истраживањем и навела у овом раду.

У вези с општим карактеристикама кривичних дела из групе кривичних дела против службене дужности може се још указати на то да се опште карактеристике могу посматрати и из угла објекта заштите, својства извршиоца дела, врсте последице и облика кривице.

О овим стварима је већ било речи у сегментима, али мишљења смо да их је боље нешто прецизније размотрити и у наредном делу овог рада, које ће бити посвећено систематици кривичних дела против службене дужности.

У наставку, у оквиру материјалноправног аспекта групе кривичних дела против службене дужности, неопходно је размотрити и питање које се односи на систематику кривичних дела против службене дужности, на основу чега ће се и боље разумети њихов обухват, унутрашња хомогеност, као и разлози њиховог посебног груписања од стране законодавца управо на начин како је то и урађено у

⁹⁶ Јовашевић, Д. и Хашимбеговић, Т., *Злоупотреба службеног положаја*, Београд, 2001, стр. 56–69.

3.3. Систематика кривичних дела против службене дужности

Трећи део разматрања теме овог рада из материјалноправног угла односи се на систематику кривичних дела против службене дужности.

Пре него што се започне са сагледавањем ове проблематике, потребно је указати да је Кривични законик Републике Србије систематизован (подељен) на Општи и Посебни део. У Општем делу налазе се дефиниције општих појмова. У Посебном делу уређују се кривична дела која су посебно систематизована у групе. Иако постоје два дела у Кривичном законнику, они се не могу сагледавати посебно.

Посебни део Законика почиње чланом 113, а завршава се чланом 430. Кривична дела која су предвиђена Законом груписана су у Посебном делу, па тако постоје 23 групе кривичних дела.

Законодавац је предвидео следеће групе кривичних дела: кривична дела против живота и тела; кривична дела против слобода и права човека и грађанина; кривична дела против изборних права; кривична дела против права по основу рада; кривична дела против части и угледа; кривична дела против полне слободe; кривична дела против брака и породице; кривична дела против интелектуалне својине; кривична дела против имовине; кривична дела против привреде; кривична дела против здравља људи; кривична дела против животне средине; кривична дела против опште сигурности људи и имовине; кривична дела против безбедности јавног саобраћаја; кривична дела против безбедности рачунарских података; кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије; кривична дела против државних органа; кривична дела против правосуђа; кривична дела против јавног реда и мира; кривична дела против правног саобраћаја; кривична дела против службене дужности; кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом и последња група коју законодавац предвиђа –кривична дела против Војске Србије.

Више је разлога због чега су кривична дела из групе кривичних дела против службене дужности управо овако законски груписана и зашто их нема мање или више од већ груписаних. Једним делом то је већ размотрено у претходним

излагањима, док ће се у наставку указати на то због чега је законодавац направио управо овакву систематизацију.

Примарно је у том смислу почети с анализом објекта заштите, што произлази из самог назива ове групе кривичних дела.

У савременој кривичноправној теорији постоје схватања да овде није реч о једном јединственом заштитном објекту већ о вишеструком објекту кривичноправне заштите.⁹⁷

За главни објекат заштите сматра се државна управа, јавна власт, јавна овлашћења, законити рад државног апарата. Затим, као општи објекат кривичноправне заштите се код ових кривичних дела може навести нужност и потреба постојања законитог вршења службене дужности, али и других дужности које се врше у оквиру јавних овлашћења.⁹⁸

Законодавац је из поменутог разлога извршио постојећу систематизацију кривичних дела и одредио ову групу, иако се овим делима повређују или угрожавају и друге друштвене вредности.

У сврху компарације навешћемо нека од решења у упоредном праву којима се штите исте или сличне вредности.

Грчки кривични законик⁹⁹ донет је 1947. године, а више пута је мењан и допуњаван. У глави XII овај законик предвиђа кривична дела против службене дужности која имају широк опсег.

Одредбом члана 239. предвиђено је опште дело злоупотребе службене дужности и то основни и тежи облик. Под основним обликом се подразумева дело које чини службено лице које је овлашћено да поступа у судском прогону или истрази уколико у служби незаконитом понудом добије писмену или усмену изјаву или исказ од оптуженог, сведока или вештака. Учиниолац ће за ово дело бити кажњен затвором до једне године. За тежи облик овог кривичног дело прописана је казна затвора до десет година, и то у случају ако службено лице предузимањем

⁹⁷ Јовановић, Ј. и Јовашевић, Д., *Кривично право – посебни део*, Београд, 1995, стр. 415.

⁹⁸ Јовашевић, Д., *Службена кривична дела, одговорност и кажњивост*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, LXIII, 2012, стр. 46. и Јовашевић, Д., *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*, 2003, стр. 465–468.

⁹⁹ Lolis, V., N. & Mangakis, G., *The Greek Penal Code*, Sweet Maxwell, London, 1973, стр. 126, цит. према: Јовашевић, Д. и Хашимбеговић, Т., *Злоупотреба службеног положаја*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2002, стр. 76.

радње извршења основног дела смишљено, тј. умишљајно дозволи да невино лице буде под истрагом или буде осуђено или пак фалсификује истражни поступак што доводи до кажњавања тог лица.

Кршење поверења у службу јесте кривично дело које је предвиђено чланом 256. грчког кривичног законика. Ово дело такође има два облика: основни и тежи. Наведено дело чини службено лице које је овлашћено да сакупља, одређује или расподељује порезе, таксе, награде или друга јавна давања и то у намери да прибави за себе неку корист или за неког другог, смишљено испразни поверене градске, јавне, општинске или заједничке фондове или имовину. За ово кривично дело грчки законодавац је прописао казну затвора најмање шест месеци. Тежи облик наведеног кривичног дела постоји у два случаја. Први облик се јавља када је предузетом радњом извршења извршилац успео да испразни фондове и имовину која му је поверена у великој мери. За ово дело је прописана казна затвора преко две године. Други облик се односи на случај када предузетом радњом извршења учинилац службену дужност искористи на нарочито препреден и лукав начин. Овде је квалификаторна околност начин завршења дела и за овај облик кривичног дела је прописана казна затвора од десет година.¹⁰⁰

У оквиру главе XII овај законик предвиђа и три кривична дела корупције. Прво кривично дело прописано је у члану 235. под називом „Корупција у служби“. Ово дело чини службено лице које прихвати, тражи или покаже спремност да прихвати поклон или другу погодност или пак њихово обећање како би предузео радњу чињења или пропуштања у службеној дужности. Прописана казна затвора за ово дело је најмање једна година. У складу са одредбом члана 238. уз казну се обавезно одузимају новац као и друге користи које су дате као мито.

Члан 236. предвиђа кажњавање за кривично дело давања мита. У складу с овим чланом казном затвора од најмање једне године се кажњава и лице које учини, понуди или обећа поклон или другу погодност службеном лицу да у оквиру своје службене дужности нешто учини или пропусти да учини. Карактеристично је да учинилац овог дела неће бити кажњен за давање мита ако је он то дело писмено

¹⁰⁰ Јовашевић, Д., *Злоупотреба службеног положаја и корупција*, Номос, Београд, 2005, стр. 123–124.

или усмено пријавио надлежним органима кривичног гоњења. Одузета имовина на име датог мита у наведеном случају му може бити враћена.

Чланом 237. предвиђено је као посебно кривично дело под називом подмићивање судије. У ствари, ово је посебан облик примања и давања мита. За ово дело прописана је казна затвора од најмање једне године, а дело чини судија који тражи или прихвати поклон или другу погодност или њихово обећање како би поступао у предузимању радњи или при одлучивању у судијској функцији у корист или на штету неког лица. Други облик дела чини лице које обећа, понуди или учини какав поклон или другу погодност судији. Прописана казна затвора за ово дело је најмање три месеца.¹⁰¹

Иако је обрађена у посебном наслову, навели бисмо обухват ове групе кривичних дела у кривичном законодавству Словеније. То су, поред злоупотребе службеног положаја, несавестан рад у служби, фалсификовање службених докумената, давање и примање мита, нелегално посредовање у вези са службеном дужности, кршење људског достојанства злоупотребом положаја или овлашћења, изнуђивање исказа, као и противправно присвајање у судском поступку.

Једном речју, државе се опредељују за различите систематизације, али постоји неколико дела која се могу означити као срж ове групе дела у свакој од држава, о чему ће бити више речи у наредним излагањима.

Поједини аутори указују то да, иако се кривичним делима из групе кривичних дела против службене дужности незаконито врше службене дужности, односно незаконито се користе службена или јавна овлашћења, оно не представља циљ извршилаца ових дела, већ се противправним радњама остварује неки други недозвољени, противправни циљ.¹⁰²

Већ смо помињали у претходним деловима истраживања да се тај циљ идентификује с остваривањем неке материјалне или нематеријалне користи. На исто указују и други аутори, с тим што уносе додатна прецизирања.

Ако се узме за неспорно да је примарни циљ извршења кривичних дела из ове групе остваривање неке материјалне или нематеријалне користи, јасно је шта је

¹⁰¹ Јовашевић, Д., „Кривична дела корупције у упоредном кривичном законодавству“, *Страни правни живот*, бр. 3, 2008, стр. 192–193.

¹⁰² Мрвић Петровић, Н., *Кривично право*, Београд, 2005, стр. 350.

онда циљ службених лица приликом кршења службене дужности, а противно Кривичном закону. Може се сматрати да је могући циљ ових лица остваривање материјалне или нематеријалне користи и за неко друго лице (физичко или правно), али и да је циљ и проузроковање штете (имовинског или неимовинског карактера) неком другом физичком или правном лицу или повреда права неког другог лица. На основу изнетог произлази да се злоупотреба службене дужности може појавити и као средство за остваривање неког другог противзаконитог циља.¹⁰³

Потребно је још указати и на став аутора у коме се објашњава због чега се и поред свега изнетог сва ова кривична дела овако групишу. Они наводе да се „повреда службене дужности код ових кривичних дела јавља као примарна друштвена вредност због које законодавац и пружа кривичноправну заштиту, те се оваква кривична дела систематизују у посебну групу дела управо према овом заштитном објекту“.¹⁰⁴

Кривична дела против службене дужности усмерена су управо на вршење те службене дужности на начин да радње које су извршене представљају биће кривичног дела. Оно се такође односи и на незаконито вршење службеног или јавног овлашћења, о чему је већ било речи.

Лица која могу да изврше ова кривична дела могу да имају статус домаћег или страног службеног лица. Већ је поменуто да постоји могућност да субјект кривичног дела не буде службено лице, када је наведено кривично дело давање мита, али и да је у случају одавања службене тајне субјекту престао статус службеног лица. Услед последица које производе, као и повезаности с овом групом и ова кривична дела су систематизована на идентичан начин.

У наставку је потребно указати на питање врсте последице, што знатно утиче на систематизацију некад и врло различитих дела.

Ово питање се из аспекта произведених последица код кривичних дела против службене дужности, може разматрати на два начина.

Први начин је да се ова кривична дела посматрају инструментално, као повреде службене дужности код којих је акценат на произведеној последици,

¹⁰³ Стојановић, З. и Перић, О., *Кривично право – посебни део*, Београд, 2000, стр. 340–341.

¹⁰⁴ Чејовић, Б. и Миладиновић, В. (1995), *Кривично право – посебни део*, Ниш, 1995, стр. 403–404.

оствареној користи или штети, чиме се залази и у област мотива, и тада се она испољавају као прибављање противправне користи, наношење штете другом лицу или повреда права другог лица.¹⁰⁵

Други начин на који се ово питање може посматрати јесте да се узме у обзир да је ипак главна последица код службених кривичних дела она која се односи на „стварања конкретне, блиске, непосредне, стварне опасности, односно у угрожавању правилног, квалитетног, благовременог, ефикасног и законитог вршења службене дужности и службених и јавних овлашћења“¹⁰⁶.

Извршењем кривичних дела из ове групе, што сматрају и други аутори, за последицу се ствара „опасност за службу или друго јавно овлашћење“.¹⁰⁷

Потребно је указати на још једну карактеристику ове законодавне систематизације групе кривичних дела против службене дужности. Ради се о облику кривице. Иако је то већ поменуто, ипак смо мишљења да је потребно и ово питање додатно прецизирати.

Карактеристика ове групе кривичних дела је у томе што извршилац дела извршава кривично дело с умишљајем.

Поједини аутори посебно апострофирају својство да се кривична дела против службене дужности извршавају с умишљајем као обликом кривице. У овој групи, уз неке изузетке, ради се о кривичним делима која представљају свесно и вољно кршење службене дужности или јавних овлашћења.¹⁰⁸

Исти аутори још наводе да постојање намере као субјективног елемента на страни учиниоца дела у време предузимања радње извршења у највећем броју случајева овај умишљај квалификује као директан умишљај, као највиши и најизразитији облик кривице у кривичном праву.¹⁰⁹

Подсећамо да је нехатно извршење могуће само код кривичног дела одавања службене тајне, о чему је већ било речи.

¹⁰⁵ Стојановић, З. и Периф, О., *Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Републике Црне Горе са објашњењима*, Београд, 1996, стр. 374.

¹⁰⁶ Јовашевић, Д., *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*, 2003, стр. 467.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ Симић, И. и Петровић, М., *Кривични закон Републике Србије – практична примена*, 2002, стр. 280–281.

¹⁰⁹ *Ibid.*

На основу свега до сада изнетог, а што се односи на систематику кривичних дела, законодавац је у позитивноправном решењу извршио следеће груписање:

Кривична дела која су систематизована у групу кривичних дела против службене дужности у Кривичном законнику Републике Србије¹¹⁰ садржана су у 33. глави, односно чл. 359–369. Ради се о десет кривичних дела.

Као и код других група кривичних дела, законодавац је редослед у оквиру групе одредио према друштвеној опасности и заштитном објекту.

Потребно је навести о којим се кривичним делима ради у оквиру ове групе, иако ће у наставку бити више речи о сваком од њих.

Прво дело које законодавац предвиђа у овој групи представља основно кривично дело против службене дужности, па је због тога и логично да је злоупотреба службеног положаја одређена чланом 359. Остала кривична дела ове групе су: кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика – члан 360, несавестан рад у служби – члан 361, противзаконита наплата и исплата – члан 362, ненаменско коришћење буџетских средстава – члан 362а, превара у служби – члан 363, проневера – члан 364, послуга – члан 365, трговина утицајем – члан 366, примање мита – члан 367, давање мита – члан 368. и кривично дело одавање службене тајне – члан 369.

Када је реч о врстама санкционисања за ову групу кривичних дела, преовладава казна затвора у трајању од шест месеци до 12 година. Новчана казна се предвиђа у свега неколико дела и то као алтернативна казна или као кумулативно кажњавање извршиоца кривичног дела. Такође, законодавац је предвидео и меру одузимања поклона или друге имовинске користи код неких кривичних дела.

¹¹⁰ Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05. – испр., 107/05. – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14. и 94/16.

3.4. Позитивноправно решење групе кривичних дела против службене дужности

Четврти део разматрања теме овог рада из материјалноправног угла обухвата питања која се односе на позитивноправно решење групе кривичних дела против службене дужности.

У почетним разматрањима овог истраживања указано је на разлоге због којих је законодавац предвидео груписање кривичних дела, те разлоге за одређена одступања.

Подсећања ради, суштинску посебност ове групе кривичних дела чини то да се као извршилац јавља службено лице, с тим да су у одређеној мери предвиђена и извесна одступања, али опет у нужној вези с овим својством. Сам појам службеног лица је и формално прецизиран, тако што је одређен у члану 112. став 3. Кривичног законика, о чему је, такође, било речи.

Ова група кривичних дела се дели у две групе, у права и неправна кривична дела против службене дужности. У првој подели службено лице се увек јавља као извршилац, дакле кривично дело из ове групе може бити извршено само од стране службеног лица, а другу поделу карактерише то да неко кривично дело које може извршити свако постаје кривично дело против службене дужности онда када га изврши службено лице, како је оно законом одређено.

Такође, потребно је указати на то да се кривична дела против службене дужности могу посматрати и кроз поделу на општа и посебна. Критеријум поделе садржан је у питању да ли се ради о повреди службене дужности уопште, или о повреди службене дужности у некој посебној области, што значи да се као извршилац јавља и нека посебна категорија службеног лица. Конкретно се мисли на кршење закона од стране судије, јавног тужиоца или његовог заменика.

У наставку ће се конкретно размотрити свако кривично дело из групе против службене дужности, уз поједине коментаре који се заснивају на теоријским и стручним ставовима, али и ставовима праксе.

– *Злоупотреба службеног положаја*: кривично дело злоупотреба службеног положаја представља опште или основно кривично дело против службене дужности. Наиме, сва кривична дела против службене дужности појављују се, на неки начин, као злоупотреба службеног положаја. Међутим, оно што их *de facto* чини самосталним кривичним делима јесте заправо низ посебних елемената који, поред злоупотребе, код њих преовладавају.

Кривично дело злоупотреба службеног положаја законодавац је предвидео чланом 359, а осим основног (став 1) има и два тежа (став 2. и 3) облика.

Ставом 1. предвиђа се да службено лице које искоришћавањем свог службеног положаја или овлашћења, прекорачењем границе свог службеног овлашћења или невршењем своје службене дужности прибави себи или другом физичком или правном лицу какву корист, другом нанесе какву штету или теже повреди права другог, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Ставом 2. одређено је да ако је извршењем дела из става 1. прибављена имовинска корист у износу преко четиристо педесет хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

Најтежим обликом, ставом 3, дата је квалификована околност: ако вредност прибављене имовинске користи прелази износ од милион и петсто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од две до дванаест година.

Имајући у виду законска обележја, јасно је да се злоупотреба службеног положаја (и злоупотреба положаја одговорног лица), може извршити само неким од три предвиђена облика радње извршења (1) искоришћавањем положаја или овлашћења, (2) прекорачењем граница сопствених овлашћења или (3) невршењем дужности.

Према неспорним доктринарним учењима, под искоришћавањем положаја подразумева се предузимање *дозвољених* радњи, односно радњи које спадају у деловања у оквирима положаја и овлашћења лица у питању, с тим што то лице ове радње предузима не у циљу у којем су му поверене, већ ради остваривања сопствених или интереса неког трећег лица.^{111a}

Прекорачење овлашћења постоји када лице предузима радњу која је такође *дозвољена*, али се налази у компетенцији неког другог службеног или одговорног

лица или се пак генерално налази у његовој компетенцији, али не и у конкретном случају, јер су у постојећој ситуацији његова овлашћења била ограничена.^{111б}

Напоследку, дело може бити извршено и пропуштањем вршења радње из оквира овлашћења лица или вршењем ове радње на неадекватан начин, тако да она не производи одговарајуће ефекте.^{111в}

За постојање тог облика злоупотребе службеног положаја често је пресудан мотив и то нарочито код оних службених радњи код којих службено лице има дискреционо право приликом одлучивања. Уобичајено је да се тај облик сматра злоупотребом службеног положаја или овлашћења у субјективном смислу.¹¹¹

Тежи облици извршења кривичног дела злоупотребе службеног положаја настају услед прекорачења овлашћења или невршења службене дужности. У свим случајевима злоупотребе службеног положаја, па и у овом, мора постојати веза између радњи које се законито предузимају у интересу службе и оних које представљају злоупотребу службеног положаја, па према томе и радњу извршења овог кривичног дела.¹¹²

Законодавац је предвидео да се последица може манифестовати у прибављању себи или неком другом физичком или правном лицу неког вида користи или наношењу штете неком другом лицу, као и у тежој повреди права другога.

Поједини аутори указују на то да се појам користи треба схватити шире од имовинске користи, јер осим имовинске користи она може бити и нематеријална корист, док се појам корист, у смислу кривичног дела у судској пракси, сматра за било какву корист како имовинске, тако и неимовинске природе, којом се ствара повољнији положај за одређено лице у било којој сфери друштвеног живота. Исти аутори наводе да постоје различите врсте користи, а истичу најучесталије у пракси и то: давање одређених дозвола и одобрења од стране службеног лица када за то нема основа, уновчавање чекова или кредита неком лицу од стране одговорног

¹¹¹ Стојановић, З., *Коментар кривичног законика – четврто измењено и допуњено издање*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 941.^{111а} В. Н. Делић, *Нова решења у посебном делу КЗ Србије*, Београд, 2014, стр. 77.^{111б} *Ibid* у ^{111в} *Ibid*.

¹¹² Мајић, М., *Трговина утицајем*, доступно на: <http://misamajic.com/category/arhiva/> [1. 7. 2017].

лица, ненаплаћивање мандатне казне, тј. неподношење пријаве за учињени саобраћајни прекршај и др.¹¹³

Извршилац овог кривичног дела према важећем Кривичном закону може бити само службено лице, али не и одговорно лице, као што је било предвиђено ранијим законским решењима. Код одговорног лица, у већој мери него код службеног лица, јавља се проблем утврђивања постојања злоупотребе положаја у субјективном смислу, јер сама природа привредног пословања подразумева и одређени пословни ризик, па се самим тим захтева и широко дискреционо право одговорног лица приликом доношења пословних одлука у субјекту привредног пословања.¹¹⁴

Да би се ово дело извршило, потребан је умишљај извршиоца.

Приликом процене да ли одређено понашање може бити оцењено као злоупотреба положаја, потребно је имати у виду још једну чињеницу. Реч је о кривичном делу код којег једну од основних дистинктивних карактеристика представља чињеница да се до користи за себе или другог долази (зло)употребом чињенице да се одређено лице налази на одређеном положају. Лице на положају је у највећем броју случајева лице које је у позицији да донесе одређену одлуку, која је у конкретном случају подобна да створи корист. Другим речима, између коришћења положаја и наступајуће последице мора постојати јасна и видљива узрочна веза. Злоупотребу положаја стога не представља неовлашћено добијање кредита од стране директора школе, уколико је до овога дошло на основу прикривања документације, на пример. Ово стога што директор школе не доноси одлуку о додељивању кредита, као и стога што прикривање података у циљу добијања кредита ни на који начин није специфично повезано са службеним положајем извршиоца. Међутим, уколико би директор школе, између више кандидата истог ранга, предност дао супрузи лица које му је одобрило кредит, могло би бити речи о овом делу. Овде је наиме службени положај искоришћен, јер је дискреционо овлашћење које службено лице поседује искоришћено не у интересу службе, већ у интересу манифестовања захвалности за раније учињену

¹¹³ Стојановић, З. (2012), *Коментар Кривичног законика – четврто измењено и допуњено издање*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 941.

¹¹⁴ *Ibid.*, стр. 945.

услугу (преузето с блога судије Апелационог суда у Београда др Миодрага Мајића од 21. августа 2014. године, „Злоупотреба положаја – од недовољно прецизне до *all inclusive* инкриминације“).

Судови би морали да обраћају посебну пажњу код ових кривичних дела. Могуће тежње тужиоца да радње окривљених квалификују „тежом квалификацијом“, чак и ако се не могу увек професионално оправдати, могуће је разумети. Међутим, за непажљиво и непрофесионално поступање суда у оваквим случајевима тешко је наћи разумевање. Иако су неретко диспозитиви оваквих оптужница нејасно састављени и преопширни, неопходно је увек брижљиво разлучити елементе кривичног дела које се окривљеном ставља на терет. Само тако избећи ће се каснија вишегодишња, непродуктивна суђења, проузрокована погрешним иницијалним проценама. Што је још важније, само тако избећи ће се и остале последице по права учесника у поступку које из тога произлазе, али и последице по буџет до којих долази услед неосновано вођених поступака (преузето с већ поменутог блога судије др Миодрага Мајића).

– *Кршење закона од стране судије, јавног тужица и његовог заменика*: члан 360. Кривичног законика прописује три става која се односе на ово кривично дело и то: а) судија или судија поротник, јавни тужилац и његов заменик, који у судском поступку у намери да другоме прибави корист или да му нанесе какву штету, донесе незаконит акт или на други начин прекрши закон казниће се затвором од шест месеци до пет година; б) ако је извршењем дела из става 1. овог члана прибављена имовинска корист или је нанета штета у износу од преко четиристо педесет хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година, и в) ако вредност прибављене имовинске користи или ненете штете прелази износ од милион и петсто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од две до дванаест година.

Сходно подели на општа и посебна кривична дела, ово дело се може сврстати у посебна службена кривична дела, јер је карактеристично да га може извршити само судија, судија поротник, јавни тужилац или његов заменик.

Када се посматра у односу на претходно законодавно решење, ово дело обухвата и шири круг лица – јавног тужиоца, односно његовог заменика.

Поједини аутори указују на то да је оно што је инкриминисано овим кривичним делом обухваћено и кривичним делом злоупотреба службеног положаја из члана 359. Кривичног законика, па се поставља питање да ли је овај вид инкриминације неопходан. Због значаја и специфичности судијске и тужилачке функције, законодавац је одлучио да задржи овај начин инкриминације.¹¹⁵

Радња извршења овог кривичног дела се састоји у доношењу незаконитог акта, али и у кршењу закона на други начин, и то само у судском поступку. Ако председник суда, обављајући послове из области судске управе учини кривично дело оно неће постојати као такво јер се не ради о судском поступку. Другим речима, доношење незаконитог акта мора бити у форми судске одлуке, док се кршење закона може манифестовати и кршењем процесних одредаба и сл.

Приликом извршења овог кривичног дела, законодавац предвиђа да мора постојати умишљај који обухвата и свест да се донесе незаконит акт и да се другоме на тај начин прибави корист, односно нанесе штета.

Код учиниоца не сме постојати намера да се себи прибави корист, из разлога јер би се тада радило о кривичном делу злоупотреба службеног положаја из члана 359. Такође, потребно је нагласити – да би дело било извршено, није нужно да намера буде остварена.

Извршилац кривичног дела кршење закона од стране судије, јавног тужица и његовог заменика, као што се то може и закључити на основу назива, може бити судија, судија поротник, јавни тужилац и његов заменик.

Када је реч о тужиоцу и његовом заменику као извршиоцу овог кривичног дела, радња извршења је лимитирана кршењем закона на други начин током судског поступка, из разлога што тужилац има ограничене могућности да донесе одлуке у кривичном поступку, мишљење је неких аутора.¹¹⁶ Неки аутори постављају питање да ли појам судског поступка обухвата и преткривични

¹¹⁵ *Ibid.*, стр. 946.

¹¹⁶ Комитет правника за људска права, Кршење закона од стране од стране судије, јавног тужица и његовог заменика члан 360, доступно на: <http://antikorupcija.yucom.org.rs/krsenje-zakona-od-strane-sudije-javnog-tuzioca-i-njegovog-zamenika/> [28. 7. 2017].

поступак, а самим тим да ли одлука тужиоца о одбацивању кривичне пријаве, или одлука о одлагању кривичног поступка представља акт у судском поступку.¹¹⁷

На крају, потребно је још навести да тежи облици овог кривичног дела нису били предвиђени у претходном законском решењу из 2009. године.

– *Несавестан рад у служби*: чланом 361. Кривичног законика предвиђа се ово кривично дело: (1) Службено лице које кршењем закона или других прописа или општих акта, пропуштањем дужности надзора или на други начин очигледно несавесно поступа у вршењу службе, иако је било свесно или је било дужно и морало бити свесно да услед тога може наступити тежа повреда права другог или имовинска штета, па таква повреда, односно штета у износу који прелази четиристо педесет хиљада динара и наступи, казниће се новчаном казном или затвором до три године. (2) Ако је услед дела из става 1. овог члана дошло до тешке повреде права другог или је наступила имовинска штета у износу који прелази милион и петсто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година. (3) Одговорно лице у установи или другом субјекту, осим оних који се баве привредном делатношћу, које учине дело из става 1. и става 2. овог члана, казниће се прописаном казном за то дело.

Свако несавесно поступање не значи истовремено и извршење овог кривичног дела, већ само оно које се према околностима случаја може сматрати вишим степеном очигледно несавесног поступања службеног лица у вршењу његове службе, грубљој повреди службене дужности, што представља грубо занемаривање службене дужности, које је изразито по интензитету и по свом значају превазилази обичну немарност, те је као таква уочљива за сваког на први поглед, па услед таквог поступања дође до конкретног тежег кршења права другог, односно наступи конкретна штета у износу преко законом одређеног износа.

Да би учинилац могао бити оглашен кривим за наведено кривично дело, неопходно је да се у његовим радњама остваре субјективни и објективни елементи кривичног дела о коме је реч, односно неопходно је доказати очигледност несавесног поступања учиниоца у вршењу службе и свест о последицама таквог

¹¹⁷ Стојановић, З. (2012), *Коментар Кривичног законика – четврто измењено и допуњено издање*, Службени гласник, Београд, стр. 946.

поступања, те утврдити чија су права теже повређена и за кога и у ком износу је наступила штета.

Извршилац кривичног дела може бити било које службено лице или било које одговорно лице у установи или другом субјекту осим оних који се баве привредном делатношћу.

Поједини аутори указују на то да постоји једна спорна околност. Спорно је то да ли се ово кривично дело може извршити само с умишљајем, или и из нехата. Законска одредба (став 1) говори и о нехату. Умишљај или нехат треба да постоји у односу на ту могућност, а не треба да обухвати и само наступање, јер оно представља објективни услов инкриминације.¹¹⁸

– *Противзаконита наплата и исплата*: чланом 362. Кривичног законика прописано је ово кривично дело. Законодавац је радњу предвидео алтернативно, па тако она има следеће облике: а) наплата од лица које није дужно да нешто плати, б) наплата у већем износу од оног које је неко лице дужно да плати, в) неисплаћивање онога што неком лицу припада, г) исплата мањег износа од оног које неком лицу припада, д) неисплаћивање ствари и њ) предаја ствари у количини или вредности мањој од оне која неком лицу припада.

Запређена је новчана казна или затворска казна до три године.

Сама наплата, плаћање, исплата или предаја ствари може бити супротна закону или другом пропису, али може бити и у супротности с појединачним актом донетим на основу закона, примера ради, решење о плати. За све радње извршења потребно је да се поступа противно закону, другим прописима или појединачном акту који је донет на основу закона којим је нека наплата или исплата, или предаја ствари регулисана.¹¹⁹

За објекат радње, законодавац предвиђа новац, или неко средство плаћања, док код облика радње која се састоји у предаји ствари то може бити било која покретна ствар.

Извршилац овог кривичног дела може бити било које службено лице.

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ *Ibid.*

За ово дело законодавац је предвидео да је потребан умишљај који мора обухватити и свест о томе да се врши противзаконита наплата, исплата или предаја ствари, односно да се не врши исплата или предаја, иако постоји правни основ и дужност да се то учини.

Поједини аутори указују на проблем стицаја овог кривичног дела, а за пример се може узети однос с кривичним делима злоупотреба службеног положаја, проневера и превара, или чак и из неке друге групе кривичних дела, уколико је постојала намера прибављања противправне имовинске користи за себе или другог, односно ако је такву корист учинилац прибавио.¹²⁰

Потребно је напоменути да постоји мишљење једног дела стручне јавности да уколико извршилац после извршења овог дела прибављен новац или ствари присвоји, да је онда извршено кривично дело проневера.

Када је реч о односу према кривичном делу злоупотреба службеног положаја, ситуација је другачија, односно ако противзаконитом наплатом, или исплатом, учинилац истовремено за себе, или другог прибави корист, или другом нанесе штету, реч је о привидном идеалном стицају, па стога постоји само кривично дело злоупотреба службеног положаја. Тешко је заузети став у погледу односа кривичног дела противзаконита наплата и исплата с кривичним делом превара у оним случајевима када је противзаконита наплата или исплата учињена довођењем у заблуду пасивног субјекта. У таквом случају, поставља се питање да ли је реч о стицају или само о привидном идеалном стицају. У корист тезе о стицају иде и то што се кривично дело противзаконита наплата и исплата не мора извршити довођењем у заблуду у погледу противзаконите наплате или исплате. Међутим, ово дело се најчешће врши управо на овај начин, и то у посебним ситуацијама од стране службеног лица, што указује на то да је овде реч само о једном посебном облику преваре, односно да постоји само привидно дело.¹²¹

– *Ненаменско коришћење буџетских средстава*: ово дело је прописано чланом 362а Кривичног законика. Оно не представља релативно ново кривично

¹²⁰ Кулић, М. и Милошевић, Г., „Однос кривичних дела пореске утаје и неуплаћивања пореза по одбитку усрпском кривичном праву“, *Анали Правног факултета у Београду*, година LIX, 2/2011, стр. 321–343; Кулић, М., *Пореска кривична дела*, Финтакс центар, Београд, 2010, стр. 94–95. и Стојановић, З., *Коментар Кривичног законика – четврто измењено и допуњено издање*, стр. 948.

¹²¹ *Ibid.*

дело, иако тако делује, јер се предвиђа у овој групи кривичних дела од 2009. године, а разлог је у томе што је оно било у другом закону, односно у Закону буџетском систему¹²², док је биће дела исто.

Радња овог кривичног дела огледа се у стварању обавеза или одобравању плаћања расхода или издатака на терет рачуна буџета. Стварање обавеза или одобравање плаћања на рачун буџета мора прелазити износ који је утврђен буџетом, финансијским планом или актом Владе, а којим се утврђује износ средстава позајмице и то за више од милион динара.

Кривично дело постоји и онда када буџетом уопште и није предвиђено плаћање одређених расхода и издатака. Уколико је износ мањи од милион динара, онда није реч о кривичном делу, већ о прекршајној одговорности.

Извршилац овог кривичног дела може бити само одговорно лице корисника буџетских средстава или одговорно лице у организацији обавезног социјалног осигурања.

Ко су тачно корисници буџетских средстава одређује се Законом о буџетском систему, као и подзаконским актом који доноси министар надлежан за послове финансија.

Када је реч о виности, мора да постоји умишљај. Поједини аутори указују на то да одговорно лице корисника буџета приликом стварања обавезе или одобрава плаћања на терет буџета мора увек да води рачуна о висини расположивих средстава за одређене намене и да је то суштина и разлог због чега се радња овог дела инкриминише.¹²³

– *Превара у служби*: кривично дело превара у служби представља посебан вид кривичног дела преваре, који се врши од стране службеног лица у вршењу службене дужности.

Код овог дела је примарна повреда службене дужности, иако се радња односи и на имовину, законодавац је ипак ово дело сврстао у кривична дела против службене дужности.

¹²² Закон о буџетском систему, „Службени гласник РС“, бр. 54/09, 73/10, 101/10, 101/11, 93/12, 62/13, 63/13. – испр., 108/13, 142/14, 68/15. – др. закон, 103/15. и 99/16. и Закон о буџетском систему, „Службени гласник РС“, бр. 54/09, 73/10, 101/10. и 101/11.

¹²³ Стојановић, З., *Коментар Кривичног законика – четврто измењено и допуњено издање*, 2012, стр. 950.

Чланом 363. Кривичног закона предвиђа се следеће: (1) Службено или одговорно лице које у вршењу службе у намери да себи или другом прибави имовинску корист подношењем лажних обрачуна или на други начин доведе у заблуду овлашћено лице да изврши незакониту наплату, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном. Квалификовани облик предвиђа да (2) уколико је прибављена имовинска корист која прелази четиристо педесет хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година, као и новчаном казном. Најтежа квалификаторна околност дата је у трећем ставу: уколико прибављена имовинска корист прелази милион и петсто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од две до дванаест година и новчаном казном.

Законодавац предвиђа да радња основног облика (став 1) јесте довођење у заблуду овлашћеног лица да изврши незакониту исплату подношењем лажних обрачуна или на неки други начин. Потребно је да буде извршено за време вршења службе од стране службеног лица. Први облик довођења у заблуду прецизно је прописан, док довођење у заблуду на други начин може бити извршено на различите начине и једини услов јесте да се тај други начин довођења у заблуду предузима у вршењу службе од стране службеног лица. Према владајућем схватању, потребно је да се поступа у вршењу службе, а не у вези са службом, односно када се настоји остваривање права која би могла произлазити из статуса службеног лица, тако да се у овим случајевима, по правилу, сматра да је у питању кривично дело превара из члана 208. Кривичног законика. Битно је поменути да се подношењем лажних обрачуна по правилу остварује и кривично дело фалсификовање службене исправе из члана 357. Кривичног законика, али пошто се довођење у заблуду код кривичног дела превара у служби, пре свега, врши на тај начин, реч је о привидном идеалном стицају и постојаће само кривично дело превара у служби.¹²⁴

Радња извршења мора бити предузета у намери да се себи или другом прибави противправна имовинска корист, односно с умишљајем, а да би кривично дело било довршено, није потребно да намера буде и реализована.

¹²⁴ Јовановић, С. и Лабудовић Станковић, Ј., „Кривичноправни аспекти превара са посебним освртом на превару у осигурању“, *Теме*, XXXIX, бр. 2, 2015, стр. 518. и Стојановић, З., *Коментар Кривичног законика – четврто измењено и допуњено издање*, 2012, стр. 951.

Извршилац овог кривичног дела може бити било које службено лице. Службено лице које предузме радњу извршења, али не у вршењу своје службе, биће извршилац кривичног дела превара, а не овог кривичног дела.

– *Проневера*: ово кривично дело представља посебан облик утаје и има три става.

Према законском опису, кривично дело проневера из члана 364. став 1. Кривичног законика чини онај ко у намери да себи или другом прибави имовинску корист присвоји новац, хартије од вредности или друге покретне ствари које су му поверене у служби или на раду у државном органу, предузећу или другом субјекту или радњи. Дакле, предмет (објект) кривичног дела у питању, осим новца, може бити и сваки други предмет који је учиниоцу поверен у служби или на раду, а чијим присвајањем се може остварити имовинска корист.

За основни облик је прописана казна затвором од шест месеци до пет година. Ст. 2. и 3. поштравају казну уколико је прибављена имовинска корист преко четиристо педесет хиљада динара односно милион и петсто хиљада динара.

За поверену ствар се сматра она која се налази у поседу извршиоца, пре свега ради обављања службе или рада, али и оне ствари које су поверене извршиоцу у вези са службом или радом. Затим, под повереним стварима подразумевају се и ствари до којих извршилац долази у току вршења службених радњи, тј. које су дошле у његово притежање његовим сопственим радом али и на основу службеног овлашћења које има. Да би се радило о проневери ствари у служби, мора бити реч о кривичном делу које извршилац обавља у вези с послом у служби или на раду, односно, оне му морају бити поверене ради вршења тог посла. Не може се сматрати да су те ствари поверене и другим запосленима само због тога што су им физички и просторно доступне, тако да у односу на те ствари запослени могу бити извршиоци кривичног дела крађа а не проневера.¹²⁵

Извршилац овог кривичног дела, што и недвосмислено произлази из бића кривичног дела, може бити не само службено лице него и неко друго лице које се

¹²⁵ Више о томе: Стојановић, З., *Коментар Кривичног законика – четврто измењено и допуњено издање*, 2012, стр. 953.

налази у радном односу или обавља рад по неком другом правном односу у државном органу, предузећу, установи или другом субјекту привредног пословања.

Када је реч о виности, ово кривично дело може се извршити само с умишљајем. Мора да постоји намера да се себи или другој прибави противправна имовинска корист.

– *Послуга*: законодавац предвиђа да кривично дело послуга постоји онда када се неко лице послужи новцем, хартијом од вредности или другим покретним стварима које су том лицу поверене у служби или на раду у државном органу, предузећу, установи или другом субјекту или радњи, или ако те ствари неовлашћено да другом лицу или субјекту. Дело се предвиђа чланом 365. Кривичног законика.

За ова дела прописана је казна затвором у трајању од шест месеци до пет година.

Кривично дело послуга има сличности с кривичним делом проневера, а суштинска разлика између кривичног дела проневера из члана 364. Кривичног законика и кривичног дела послуга из члана 365. Кривичног законика састоји се у томе што код учиниоца кривичног дела проневера постоји намера да себи или другом прибави противправну имовинску корист, присвајањем новца, хартија од вредности или других покретних ствари које су му поверене у служби или на раду у државном органу, предузећу, установи или другом субјекту или радњи, док код учиниоца кривичног дела послуга из члана 365. Кривичног законика ове намере нема, и радња тог кривичног дела је неовлашћено послуживање новцем или другим покретним стварима, које представља привремено узимање тих ствари ради њиховог коришћења с намером да се исте врате.

Кривично дело послуга за разлику од кривичног дела проневера нема квалификоване облике извршења.

– *Трговина утицајем*: кривично дело трговина утицајем, предвиђено чланом 366. Кривичног законика, има сличности с кривичним делима примање мита и давање мита. Сврха предвиђања овог кривичног дела је у одређеној мери иста и има за циљ сузбијање појединих облика корупције.

Неки аутори указују на то да се за разлику од кривичних дела примање мита и давање мита код кривичног дела трговина утицајем прописује активан (ст. 2. и 4) и пасиван (ст. 1. и 3) облик.¹²⁶

Радња извршења основног облика (став 1) састоји се у захтевању или примању награде или какве друге користи за себе или другог, непосредно или преко трећег лица, у коришћењу свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја, посредовању да се изврши или не изврши нека службена радња.

Оно што је битно јесте да само посредовање не представља радњу извршења, нити је за постојање кривичног дела потребно да је дошло до посредовања. Довољно је да је учинилац захтевао или примио награду или какву другу корист да би посредовао да се изврши или не изврши нека службена радња, као што је већ и речено, коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или утицаја. Радња посредовања се мора односити на неку службену радњу која је сама по себи дозвољена, односно која је само у једном ширем смислу противзаконита, иначе би се радило о кривичном делу из става 3, односно, постојаће дело из става 1, када неко прими награду или какву корист да коришћењем свог службеног, односно друштвеног положаја или утицаја посредује да се некоме преко реда изда нека исправа која би му и иначе била издата, односно на коју има право.¹²⁷

Мора постојати могућност коришћења службеног или друштвеног положаја односно утицаја да би се радило о овом кривичном делу. Када је реч о службеном положају, тај појам се релативно прецизно може одредити, међутим, друштвени положај или утицај јесте појам који је широк и непрецизан, како то истичу поједини аутори. Друштвени положај или утицај који би се могао искористити за противзаконито посредовање може бити врло различит. Притом, није битно да ли неко обавља друштвену или политичку функцију, или због свог друштвеног угледа

¹²⁶ Esadze, L., *Glosar termina u oblasti sukoba interesa i korupcije*, PLAC пројекат, Београд, 2013, стр.7 и Бејатовић, С, Ћирић, Ј, Ђорђевић, Ђ. и ет. ал., *Анализа ризика у циљу процене регулаторних и организационих препрека ефикасним истрагама и поступцима у кривичним делима корупције*, Заједнички пројекат Европске уније и Савета Европе „Јачање капацитета полиције и правосуђа за борбу против корупције у Србији“, Београд, 2014, стр. 71.

¹²⁷ Више о томе: Стојановић, З., *Коментар Кривичног законика – четврто измењено и допуњено издање*, 2012, стр. 956.

има такав утицај који може бити релевантан код противзаконитог посредовања¹²⁸.
129

Кривично дело трговина утицајем има и свој тежи облик, који се у односу на основни облик разликује у погледу службене радње, односно у погледу чијег се извршења односно неизвршења посредује, као и у погледу радње извршења (став 3). За тежи облик овог дела потребно је да је дошло до посредовања, да се радња извршења састоји у противзаконитом посредовању. Није од значаја да ли је извршилац примио награду или какву другу корист за посредовање.

Аутори који су се ближе бавили овим кривичним делом указују на то да активни облици овог кривичног дела (ставови 2 и 4), уколико се упореде с кривичним делом давање мита, представљају неправу (став 2) и право (став 4) активно противзаконито посредовање. У првом случају, радњу извршења представља обећање, нуђење или давање награде или какве друге користи другом лицу да оно коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или утицаја посредује да се изврши или не изврши нека службена радња. У другом случају, предузима се иста радња, али са циљем да друго лице користећи свој службени или друштвени положај или утицај посредује да се изврши службена радња која се не би смела извршити или да се не изврши службена радња која би се морала извршити.¹³⁰

¹²⁸ *Ibid.*

¹²⁹ Поводом основног облика кривичног дела трговина утицајем, образложењем пресуде Апелационог суда у Новом Саду посл. бр. Кж. 1 3590/12 од 23. 1. 2014. године, којом је потврђена пресуда Вишег суда у Новом Саду посл. бр. К. 493/10 од 13. 7. 2012. године, указује се на следеће: „Другостепени суд указује да кривично дело трговина утицајем из члана 366. став 1. Кривичног законика чини онај ко захтева или прими награду или какву другу корист за себе или другог, непосредно или преко трећег лица, да коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја, посредује да се изврши или не изврши нека службена радња. Дакле, за постојање дела у питању није битно код које службе или ког поименично лица, нити на који начин се коришћењем службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја посредује да се изврши или не изврши нека службена радња. Зато ни у конкретном случају није битно код које је стручне службе или поименично лица, нити на који је начин окривљени запослен на пословима главног инжењера у наведеном правном лицу, овде 'Електровојводици' Нови Сад, коришћењем оваквог свог службеног положаја посредовао да се изврши службена радња, конкретно (у коначном) закључивање уговора о продаји електричне енергије број 141360256 од 06. 10. 2009. године за објекат оштећеног у Руменци, који уговор је окривљени дана 08. 10. 2009. године предао оштећеном, а оштећени му исплатио преостали износ од укупно уговорене суме, тј. преосталих 3.000 евра.“ Извор: Виши суд у Новом Саду, *Билтен судске праксе Вишег суда у Новом Саду*, број 5, Intermex, Нови Сад, 2014, стр. 118–119.

¹³⁰ Мајић, М., *Трговина утицајем*, доступно на: <http://misamajic.com/category/arhiva/> [2. 7. 2017].

Квалификовани облик кривичног дела из става 3. предвиђа се у ставу 5, и то у случајевима ако је за посредовање (из става 3) примљена награда или каква друга корист. Основна разлика између ове квалификаторне околности јесте у томе што се код извршења дела из става 3. јавља радња извршења која се односи на посредовање да се изврши односно не изврши нека службена радња, док је код става 5. неопходно да је посредовање и извршено, а у случају да је примљена награда или нека друга корист, а посредовање није извршено, постојаће покушај из става 5. у вези са ставом 3.¹³¹

Поједини аутори додатно указују на нека спорна питања.

Закон прописује обавезно одузимање награде или имовинске користи (став 7). Спорно је да ли се овде ради о одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом или је у питању обавезна примена мере безбедности и одузимање предмета (члан 87. став 3. Кривичног законика). За дела из ст. 2. и 4. реч је о предмету коришћеном или намењеном за извршење кривичног дела тако да није спорна природа ове мере, док то није случај с делима из ст. 1, 3. и 5.¹³²

На крају, потребан је осврт и на казнену политику.

Законодавац предвиђа да се за кривично дело трговина утицајем из става 1. може изрећи казна затвора од шест месеци до пет година. За дело из става 2. извршилац ће се казнити затвором до три године. За дело из става 3. извршилац ће се казнити затвором од једне до осам година. За дело из става 4. извршилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година, а за инкриминацију из става 2. извршилац ће се казнити затвором од две до десет година. Поред наведеног, прописано је да ће се стране службено лице које учини дело из ст. 1–4. казнити казном прописаном за то дело.

– *Примање мита*: кривично дело примање мит законодавац је предвидео у члану 367. Кривичног законика. Иако је о томе већ било речи, потребно је нагласити да кривично дело примање мита представља пасивну, а кривично дело давање мита активну радњу.

¹³¹ *Ibid.*

¹³² Стојановић, З., *Коментар Кривичног законика – четврто измењено и допуњено издање*, 2012, стр. 958.

Радња извршења дела из става 1. састоји се у захтевању или примању поклона или друге користи, или примању обећања поклона или друге користи да се изврши службена радња која не би смела да се изврши, односно да се не изврши службена радња која би се морала извршити, а за ово кривично дело прописана је затворска казна од две до дванаест година.¹³³

Овде је реч о тзв. правом примању мита (право пасивно подмићивање), јер је службена радња коју службено лице предузима противзаконита (извршава се службена радња која се не би смела извршити, или пак, не извршава се службена радња која би се морала извршити), а незаконит је и поступак службеног лица који је услов извршења противзаконите службене радње (непосредно или посредно захтевање поклона или друге користи, или пак примање поклона или друге користи, или пак непосредно или посредно примање обећања поклона или друге користи).¹³⁴

Јасно произлази да се овде ради о службеној радњи коју извршилац предузима у оквиру свог службеног овлашћења. Није довољно да је извршилац предузео неку од радњи извршења да би постојало ово кривично дело, већ је потребно да је радња због које прима мито представља његову радну обавезу и овлашћење. Ако поменуто не постоји, биће остварено биће неког другог кривичног дела, нпр. кривичног дела превара.

¹³³ Поводом основног облика кривичног дела примања мита, образложењем пресуде Апелационог суда у Новом Саду посл. бр. Кж. И 873/11 од 18. 9. 9. 2012. године, којом је делимично укинута пресуда Вишег суда у Новом Саду посл. бр. К. 2068/10 од 7. 7. 12. 2010. године, указује се на следеће: „У ситуацији када су првостепеном пресудом оглашени кривим окривљени и то окривљени Н.Б. који је након прегледа обавестио окривљену И. Н. да јој је потребна операција на оку и да јој је потребна операција на ВМА, тражећи за заказивање те операције на ВМА 200 евра, које му је након заказивања окривљена И. Н. и дала али 250 евра, основно је питање које се ту поставља да ли је радња оптуженог Н. Б. као лекара, којом захтева од окривљене И. Н. 200 евра да јој закаже операцију на ВМА, односно да ли је радња заказивања прегледа у ВМА службена радња у оквиру његовог службеног овлашћења. То из изреке првостепене пресуде не произлази, па се чак у изреци наводи да је у оквиру свог службеног овлашћења извршио радњу, а не и службену радњу, што изреку првостепене пресуде чини неразумљивом, тим пре што кривичноправне радње примања мита подразумевају, да је службено лице захтевало или примило поклон или другу корист, или обећање поклона или користи за себе или другог да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити или не изврши службену радњу коју би морало извршити. Дакле, радња због које прима мито, мора да спада у делокруг његовог овлашћења. Наравно, да је из истих разлога изрека неразумљива, и када је у питању кривично дело давања мита које се ставља на терет окривљеној И. Н.“ Извор: Виши суд у Новом Саду, *Билтен судске праксе Вишег суда у Новом Саду*, број 4, Intermex, Нови Сад, 2013, стр. 162–163.

¹³⁴ Царић, М., Матијашевић-Обрадовић, Ј., *Привредни криминалитет*, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Нови Сад, 2017, стр. 317.

Објект радње представља поклон или нека друга корист. Под поклоном се сматра покретна или непокретна ствар која се дугом лицу даје без накнаде, док се под другом користи подразумева неимовинска корист која се не може подвести под појам поклона.

Законодавац је у ставу 2. предвидео пасивно подмићивање. Осим основне радње којом се врши подмићивање, оно нема разлике у односу на дело из става 1.¹³⁵

Поједини теоретичари указују на то да с обзиром на прописану казну не долази у обзир примена института дела малог значаја, односно овај проблем треба решити тако што се у неким случајевима може узети да то не може бити радња кривичног дела ако је реч о социјално адекватном понашању, односно понашању које је друштвено прихватљиво и које је у складу с друштвеним нормама и обичајима.¹³⁶

Ставом 3. предвиђен је тежи облик кривичног дела примања мита и то на начин да се примање мита врши у вези с откривањем кривичног дела, покретањем

¹³⁵ Поводом члана 367. став 2. у вези става 1. Кривичног законика, образложењем пресуде Апелационог суда у Новом Саду посл. бр. Кж. 1 513/14 од 19. 6. 2014. године, којом је потврђена пресуда Вишег суда у Новом Саду посл. бр. К. 114/13 од 24. 2. 2014. године, указује се на следеће: „Из утврђења првостепеног суда произлази да је окривљени М. Р. кривично дело примање мита из члана 367. став 2. у вези става 1. Кривичног законика извршио тако што је у више наврата тражио а затим и примио корист у виду новчане позајмице од В. Љ., а од његове мајке В. О. поклон (ракију и календар) да у оквиру свог службеног овлашћења не изврши службену радњу коју не би смео да изврши, односно да не сачини предлог да осуђени В. Љ. буде премештен у затворено одељење Окружног затвора у Новом Саду, иако за то није било основа. Првостепени суд је утврдио да остварена позајмица представља корист за окривљеног јер је исту тражио и добио у једном дану, безусловно, без прецизирања начина и времена враћања, без камате и без признанице, што и по оцени Апелационог суда представља корист која је битан елемент кривичног дела примање мита. Неприхватљив је став браниоца окривљеног да је оваквим утврђивањем првостепени суд обичну позајмицу неосновано квалификовао као кривично дело примање мита. У погледу овог жалбеног навода Апелациони суд указује на правилно утврђење првостепеног суда да је животна нелогично да лице које се налази на издржавању казне затвора и које је очигледно у незавидном положају у сваком, па и у финансијском смислу, само нуди новац на зајам другом лицу. Поред тога, у првостепеној пресуди је утврђено да је окривљени тражио новац, да то јесте називао позајмицом али да позајмица дата на наведени начин свакако представља корист за окривљеног. Чињеницу да је окривљени тражио новац утврђена је на основу исказа сведока В. Љ. и В. О., те извештаја о садржају комуникације између окривљеног и сведока В. О., тако да су неосновани и жалбени наводи браниоца да окривљени није тражио новац. Као и што бранилац наводи у жалби, кривично дело примање мита је свршено самим захтевањем поклона, односно користи, тако да околност што окривљени није имао могућност да располаже новцем који му је предала В. О. нема утицаја на његову кривичну одговорност“. Извор: Виши суд у Новом Саду (2014), *Билтен судске праксе Вишег суда у Новом Саду*, број 5, Intermex, Нови Сад, стр. 119–120.

¹³⁶ Стојановић, З., *Коментар Кривичног законика – четврто измењено и допуњено издање*, 2012, стр. 961.

или вођењем кривичног поступка, изрицањем или извршењем санкције, а извршилац овог дела може бити само службено лице, а не и одговорно лице.

Накнадно подмиђивање инкриминисано је ставом 4, и то на начин да се радња извршења састоји у захтевању или примању поклона или друге користи након извршења, односно неизвршења службене радње које су наведене у ст. 1. и 2.

Неки правни писци ово карактеришу као најлакши облик пасивног подмиђивања, јер се подмиђивање не јавља као узрок извршења односно неизвршења службене радње, односно само захтевање или примање поклона или какве друге користи је последица, а не узрок предузимања службене радње, тако да се поставља питање да ли се уопште и ради о подмиђивању. Оно што је спорно је то да ли је временски размак између предузимања службене радње и захтевања поклона релевантан за постојање овог облика кривичног дела.¹³⁷

Када је реч о виности, ово дело је могуће извршити само умишљајем. За постојање умишљаја учиниоца, односно кривице, неопходно је и постојање свести да се захтева или прима поклон или друга корист, као и свест о извршењу или неизвршењу службене радње поводом које се прима или захтева поклон или корист.

Такође, произлази из бића дела да извршилац овог кривичног дела може бити само службено лице, одговорно лице у предузећу, установи или другом субјекту (став 6). Коначно, извршилац, без обзира на то да ли се ради о службеном или одговорном лицу, мора бити овлашћен да предузима радње због којих прима мито.

Код свих облика примања мита обавезно је одузимање примљеног поклона или имовинске користи (став 7).

За кривично дело примање мита из става 1. може се изрећи казна затвора од две године до дванаест година.

За дело из става 2. извршилац ће се казнити затвором од две до осам година. Службено лице које изврши дело из ст. 1. или 2. казниће се затвором од три до петнаест година. Службено лице које после извршења, односно неизвршења

¹³⁷ Убипариповић, С., „Однос кривичног дјела злоупотребе службеног положаја или овлашћења и примања мита“, *Civitas*, бр. 8, 2014, стр. 105.

службене радње, наведене у ст. 1–3 захтева или прими поклон или другу корист, казниће се затвором од три месеца до три године. Страно службено лице које учини дело из ст. 1–4. ово члана казниће се казном прописаном за то дело. Одговорно лице у предузећу, установи или другом субјекту, а које учини дело из ст. 1, 2. и 4. овог члана, казниће се казном прописаном за то дело.

– *Давање мита*: кривично дело давање мита садржано је у члану 368. Кривичног законика. За разлику од претходно анализираног кривичног дела које представља пасивно дело, давање мита представља активно.

Радња кривичног дела се састоји у чињењу, нуђењу или обећању поклона или друге користи службеном или одговорном лицу да оно изврши службену радњу коју не би смело извршити, или да не изврши службену радњу коју би морало извршити, или у посредовању при оваквом подмићивању.

Тумачењем одредбе која прописује основни облик (став 1.) произлази да се радња овог кривичног дела састоји у нуђењу поклона, стављање на располагању службеном лицу поклона, који се налази код учиниоца дела и да је нужно да прималац поклона – службено лице у вези с тим нешто учини или пропусти да учини, односно да учини нешто што не сме да учини, односно нуђење поклона службеном лицу у вези с вршењем законите радње или незаконите радње тог службеног лица.

Овде је реч о тзв. правом давању мита (право активно подмићивање), јер је службена радња коју службено лице предузима противзаконита (извршава се службена радња која се не би смела извршити, или пак, не извршава се службена радња која би се морала извршити), а незаконит је и поступак учиниоца кривичног дела који претходи извршењу противзаконите службене радње (чињење поклона или друге користи, нуђење поклона или друге користи, обећање поклона или друге користи). Према законском одређењу, кривично дело давања мита у његовом основном облику чини и лице које посредује при оваквом подмићивању службеног лица).¹³⁸

¹³⁸ Царић, М., Матијашевић-Обрадовић, Ј., *Привредни криминалитет*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2017, стр. 317.

Радња нуђења поклона мора да буде јасна и да на несумњив начин показује вољу учиниоца то јест његово хтење да нуди поклон службеном лицу да то лице на име поклона изврши радњу, закониту или незакониту и за коју то радњу службеног лица учинилац нуди поклон.

Радња извршења давања мита постављена је широко, те је стога спорно да ли постоји покушај овог кривичног дела, јер само нуђење или обећање поклона представља довршено кривично дело. Тешко је чак и хипотетички замислити случајеве несвршеног покушаја давања мита, тако да треба прихватити и владајуће схватање наше теорије и судске праксе да код овог кривичног дела покушај није могућ. За довршено кривично дело такође није битно да ли службено лице коме се нуди, даје или обећава мито то прихвата.¹³⁹

Извршилац кривичног дела давање мита може бити било које лице и оно се једино може извршити умишљајем.

Неправо активно подмићивање предвиђа се ставом 2, а разликује се од правога активног подмићивања само у погледу радње због које се мито даје службеном или одговорном лицу. Радња извршења је идентична као и код правога активног подмићивања. Уколико се ради о поклону мале вредности који је уобичајен, долази у обзир примена института дела малог значаја.¹⁴⁰

Законодавац је предвидео и могућност ослобађања од казне ако је извршилац дело пријавио пре него што је сазнао да је дело откривено. Поклон који је дат, као и имовинска корист обавезно ће се одузети, уколико је учинилац пријавио пре сазнања да је дело откривено, а дати поклон, односно друга имовинска корист може се вратити лицу које је дало мито.

За кривично дело давање мита из става 1. може се изрећи казна затвора од шест месеци до пет година, док ће се за дело из става 2. извршилац казнити затвором до три године.¹⁴¹

¹³⁹ Стојановић, З., „Да ли је Србији потребна реформа кривичног законодавства“, *Crimen*, 2012, стр. 133. и Стојановић, З., *Коментар Кривичног законика – четврто измењено и допуњено издање*, 2012, стр. 964.

¹⁴⁰ Убипариповић, С., „Однос кривичног дјела злоупотребе службеног положаја или овлашћења и примања мита“, *Civitas*, број 8, 2014, стр. 105.

¹⁴¹ Позивајући се на одредбе члана 368. Кривичног законика, пресуда Апелационог суда у Београду Кж.1 бр. 5221/11 од 11. 4. 2012. и пресуда Вишег суда у Београду К.бр. 3835/10 од 28. 1. 2011. године у изреци наводе: „Окривљени је обећао имовинску корист у износу од по 3.000 евра двојици

– *Одавање службене тајне*: кривично дело одавање службене тајне предвиђено је чланом 369. Кривичног законика.

Радња извршења основног облика овог кривичног дела описана је у ставу 1. и састоји се у неовлашћеном саопштавању, предаји или на неки други начин чињењем доступним другом лицу података који представљају службену тајну.

Предаја података, односно саопштавање тих података, може се извршити како усмено тако и писано. Под овим се подразумева да се другом лицу да могућност да се упозна с подацима који представљају службену тајну.

Да би кривично дело било извршено, тј. довршено није потребно да се друго лице упозна с подацима који представљају службену тајну. Законодавац предвиђа да је довољна само намера.

Заштитни објект овог кривичног дела су подаци који представљају службену тајну. Шта се подразумева под појмом службена тајна садржано је у ставу 4: сматрају се подаци или документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона проглашени службеном тајном и чије би одавање проузроковало или могло да проузрокује штетне последице по службу.

полицајца да као службена лица у оквиру свог службеног овлашћења не изврше службену радњу коју би морали извршити – привођење окривљеног истражном судији ради саслушања, у моменту када су се налазили у гаражи зграде Палате правде, а пре уласка у притворску јединицу, већ да га пуне да побегне, изговарајући речи 'пустите ме да побегнем, даћу вам по три сома еура'. Потом се у образложењу пресуде Апелационог суда указује на следеће: 'Правилно првостепени суд налази да се у радњама оптуженог не налазе обележја радње да је окривљени понудио по 3.000 евра полицајцима, већ да у радњама окривљеног стоје елементи друге алтернативно постављене радње извршења кривичног дела давања мита, а наиме да је окривљени обећао имовинску корист у износу од по 3.000 еура, да као службена лица у оквиру свог службеног овлашћења не изврше службену радњу коју би морали извршити – привођење окривљеног истражном судији ради саслушања, у моменту када су се налазили у гаражи зграде Палате правде, а пре уласка у притворску јединицу, већ да га пуне да побегне. Наиме, првостепени суд правилно закључује да је окривљени изговарајући речи 'пустите ме да побегнем, даћу вам по три сома еура' ставио у изглед, односно обећао наведеним полицајцима да ако га у том моменту пуне да побегне да ће им за ту услугу дати по 3.000 евра, а које обећање је учинио у моменту када су полицајци још увек објективно могли да као службена лица у оквиру свог службеног овлашћења не изврше службену радњу привођења окривљеног истражном судији, чега је био свестан и окривљени, ради чега изговорене речи од стране окривљеног сведоцима – полицајцима и по оцени Апелационог суда имају значај учињеног обећања новчане користи, да овлашћена службена лица не изврше службену радњу коју би морали извршити, тако да се и по налажењу Апелационог суда у радњама окривљеног стичу сва битна обележја кривичног дела давања мита из члана 368. став 1. КЗ-а, због чега су супротни жалбени наводи браниоца оцењени као неосновани'. Извор: Виши суд у Београду, *Билтен Вишег суда у Београду*, број 83, Intermex, Београд, 2013, стр. 26–27.

Извршилац овог кривичног дела може бити само службено лице, али може бити и лице које је одало тајну након што му је престало својство службеног лица, чиме законодавац на неки начин врши изједначавање.

За ово дело предвиђен је и тежи облик у ставу 2, када је приликом извршења дела из става 1. остварена једна од ових околности: због користољубља, ако је учињено у погледу нарочито поверљивих података или ако је дело извршено ради објављивања или коришћења података и у иностранству.

Закључујемо да је за постојање овог кривичног дела поред неовлашћеног саопштавања – одавања података који су проглашени за службену тајну од стране службеног лица, неопходно да је услед тога дошло, или је могло доћи до штетне последице за службу.

Законодавац предвиђа и нехатно извршење овог кривичног дела.

За кривично дело одавање службене тајне из става 1. може се изрећи казна затвора од шест месеци до пет година, док ће се за дело из става 2. извршилац казнити затвором од једне до осам година.

Ставом 6. је прописано да ће се одредбе члана 369. применити и према лицу које је одало службену тајну пошто му је престало својство службеног лица.

Ова одредба је изузетак од правила да службено кривично дело може да изврши само лице које има својство службеног лица. Овај изузетак постоји да би се пружила потпунија заштита службене тајне. Међутим, нехатно одавање службене тајне, по престанку службе, не сматра се кривичним делом.¹⁴²

Након краће анализе кривичних дела из групе кривичних дела против службене дужности, применом првенствено нормативног методолошког приступа, али и метода теоријске анализе садржаја, учиниће се осврт на заступљеност појединачних кривичних дела, као и целокупне групе кривичних дела против службене дужности у укупном криминалитету на простору Србије.

Примарни легислативни извор који је консултован у истраживању свакако је Кривични законик.

¹⁴² Чејовић, Б. и Кулић, М., *Кривично право*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија, Нови Сад, 2014, стр. 563–564.

Заступљеност кривичних дела против службене дужности у Србији се на најбољи начин може сагледати кроз анализу званичног броја поднетих кривичних пријава и оптужница, те донетих осуђујућих пресуда према пунолетним учиниоцима кривичних дела против службене дужности на простору Републике Србије. Треба ипак имати у виду да се ради о релативним вредностима, јер је „тамна бројка“ изражена код скоро свих кривичних дела која спадају у ову област.

Референтни период анализе учешћа групе кривичних дела против службене дужности у укупном криминалитету у Србији јесте период од 2011. до 2015. године.

Заступљеност појединачних кривичних дела против службене дужности, анализираће се за 2015. годину.

Методолошки, анализа је заснована на референтним подацима Републичког завода за статистику.

Анализа резултата рада правосудних органа у Србији у кривичним поступцима према пунолетним учиниоцима за кривична дела против службене дужности, обухватиће број пријављених пунолетних лица, број оптужених пунолетних лица, те број осуђених пунолетних лица за период 2011–2015. године, при чему ће се подаци (изражени и бројчано и процентуално) односити на групе кривичних дела, са циљем сагледавања заступљености кривичних дела против службене дужности (поглавље XXXIII Кривичног законика) у односу на укупан криминалитет.

Анализа резултата рада правосудних органа у Србији у кривичним поступцима према пунолетним учиниоцима за кривичних дела против службене дужности, обухватиће и број пријављених пунолетних лица, број оптужених пунолетних лица, те број донетих осуђујућих пресуда за сва појединачна кривична дела поглавља XXXIII Кривичног законика.

Кривичне пријаве пунолетних лица за кривична дела против службене дужности

Табела 1. Број поднетих кривичних пријава против пунолетних лица, према кривичном делу, за период 2011–2015. године

Кривична дела	2011		2012		2013		2014		2015	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Укупно	88.207	100,0	92.879	100,0	91.411	100,0	92.600	100,0	108.759	100,0
Против службене дужности	3.798	4,3	3.516	3,8	2.602	2,8	2.437	2,6	2.642	2,4

Извор: Саопштење Републичког завода за статистику (2016). *Статистика правосуђа*, 66 (189), стр. 2; Билтен Републичког завода за статистику (2016). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2015, Пријаве, оптужења и осуде*, 617, Републички завод за статистику, Београд, стр. 11.

Циљ анализе података у табели је заступљеност кривичних дела против службене дужности у односу на укупан криминалитет. Из приказаних података и процентуално изражених квантитативних показатеља може се закључити да је код кривичних дела против службене дужности број пријављених пунолетних лица у 2015. години скоро упола мањи него 2011, што указује на значајно опадање броја поднетих кривичних пријава за анализирани петогодишњи период у односу на укупни криминалитет (у 2015. је поднето 2.642 кривичне пријаве, а у 2011. 3.798 кривичних пријава). Процентуално, у односу на укупан криминалитет, кривична дела против службене дужности немају велику заступљеност (2011 – 4,3%, 2012 – 3,8%, 2013 – 2,8%, 2014 – 2,6%, 2015 – 2,4%).

Табела 2. Пријављена пунолетна лица, према кривичном делу и врсти одлуке, за 2015. годину

	Укупно	Познати учиниоци						непознати учиниоци
		укупно познати	жене	одбачена кривична пријава	прекинута истрага	обустаљена истрага	подигнута оптужница – оптужни предлог	
Република Србија	10.8759	6.4226	8.504	36.885	19	362	26.960	44.533
Београдски регион	34.005	11.570	1.789	7.275	8	102	4.185	22.435
Регион Војводине	32.904	19.708	2.597	10.383	2	152	9.171	13.196
Регион Шумадије и Западне Србије	23.251	17.713	2.192	10.135	4	63	7.511	5.538
Регион Јужне и Источне Србије	18.599	15.235	1.926	9.092	5	45	6.093	3.364
Регион Косово и Метохија	-	-	-	-	-	-	-	-
Кривична дела против службене дужности	2.642	2.559	806	1.992	1	21	545	83
Злоупотреба службеног положаја	1.238	1.181	280	950	1	17	213	57
Кршење закона	537	535	285	518	-	-	17	2

од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика								
Несавестан рад у служби	195	189	65	169	-	-	20	6
Противзаконита наплата и исплата	15	15	5	12	-	2	1	-
Ненаменско коришћење буџетских средстава	29	29	9	17	-	-	12	-
Превара у служби	46	45	6	26	-	-	19	1
Проневера	407	392	122	219	-	2	171	15
Послуга	36	36	12	25	-	-	11	-
Трговина утицајем	26	26	6	21	-	-	5	-
Примање мита	67	66	10	20	-	-	46	1
Давање мита	42	41	5	12	-	-	29	1
Одавање службене тајне	4	4	1	3	-	-	1	-

Извор: Билтен Републичког завода за статистику (2016). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2015, Пријаве, оптужења и осуде*, 617, Београд: Републички завод за статистику, стр. 12–25; Статистички годишњак Републике Србије (2016). Поглавље 19 – Правосуђе и избори, Републички завод за статистику, Београд, стр. 405.

Из представљених података у Табели 2. може се закључити да је за следећа кривична дела против службене дужности поднето највише кривичних пријава против пунолетних лица, у 2015. години: злоупотреба службеног положаја (1.238 кривичних пријава), кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика (537 кривичних пријава), проневера (407 кривичних пријава) и несавестан рад у служби (195 кривичних пријава).

Учешће кривичних дела против службене дужности у укупном криминалитету на простору Републике Србије процентуално износи 2,4%.

Учешће пак кривичних дела против службене дужности у укупном криминалитету на простору Региона Војводине износи 8%.

У односу на укупан број кривичних пријава за кривична дела против службене дужности, проценат познатих учинилаца је 96,8%.

Број подигнутих оптужница / оптужних предлога у односу на укупан број поднетих кривичних пријава код кривичних дела против службене дужности процентуално износи 20,6%.

Оптужења пунолетних лица за кривична дела против службене дужности

Табела 3. Број оптужених пунолетних лица, према кривичном делу, за период 2011–2015. године

Кривична дела	2011		2012		2013		2014		2015	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Укупно	39.439	100,0	41.621	100,0	45.704	100,0	48.425	100,0	42.030	100,0

Против службене дужности	1.263	3,2	1.615	3,9	1.632	3,6	1.401	2,9	1.008	2,4
---------------------------------	--------------	------------	--------------	------------	--------------	------------	--------------	------------	--------------	------------

Извор: Саопштење Републичког завода за статистику (2016). Статистика правосуђа, 66 (189), стр. 2; Билтен Републичког завода за статистику (2016). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2015, Пријаве, оптужења и осуде*, 617, Републички завод за статистику, Београд, стр. 37.

Циљ анализе података у табели је заступљеност оптужби за кривична дела против службене дужности у односу на оптужбе за укупан криминалитет.

Може се видети да је број оптужби код кривичних дела против службене дужности приближно исти за петогодишњи период – од 2011. до 2015. године, односно нема значајнијих осцилација (у 2015. години је оптужено 1.008 пунолетних лица, док је у 2011. години оптужено 1.263 пунолетна лица). Процентуално, што се тиче броја оптужби пунолетних лица, у односу на укупан криминалитет, кривична дела против службене дужности немају велику заступљеност (2011 – 3,2%, 2012 – 3,9%, 2013 – 3,6%, 2014 – 2,9%, 2015 – 2,4%).

Табела 4. Оптужена пунолетна лица, према кривичном делу и врсти одлуке, за 2015. годину

	Оптужена лица	Одбацивање оптужбе у току или по завршетку главног претреса	Обустава поступка	Осуђујућа пресуда – оптужени се оглашава кривим	Одбијајућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Изречена мера безбедности
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	42.030	66	2.250	33.189	2.202	2.840	236
Београдски регион	7.563	19	785	5.812	240	374	48
Регион Војводине	11.628	9	383	10067	450	432	60
Регион Шумадије и Западне Србије	11.932	23	635	9.136	619	1.116	60
Регион Јужне и Источне Србије	10.907	15	447	8.174	893	918	68
Регион Косово и Метохија	-	-	-	-	-	-	-
Кривична дела против службене дужности	1.008	18	89	534	78	227	2

Злоупотреба службеног положаја	483	18	61	156	49	148	2
Кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика	5	-	-	1	-	2	-
Несавестан рад у служби	31	-	2	15	4	7	-
Противзаконита наплата и исплата	1	-	-	-	-	-	-
Ненаменско коришћење буџетских средстава	2	-	-	-	-	-	-
Превара у служби	4	-	1	2	-	1	-
Проневера	333	-	20	249	19	42	-
Послуга	21	-	-	20	1	-	-
Трговина утицајем	9	-	1	6	-	2	-
Примање мита	65	-	1	40	3	21	-
Давање мита	52	-	3	43	2	2	-
Одавање службене тајне	2	-	-	-	-	2	-

Извор: Билтен Републичког завода за статистику (2016). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2015, Пријаве, оптужења и осуде*, 617, Београд: Републички завод за статистику, стр. 38–47; Статистички годишњак Републике Србије (2016). Поглавље 19 – Правосуђе и избори, Републички завод за статистику, Београд, стр. 406.

Из представљених података у Табели 4. може се видети да је највише оптужених лица у 2015. години било за кривична дела злоупотреба службеног положаја (483) и проневера (333).

Учешће броја оптужених лица за кривична дела против службене дужности у укупном броју оптужених лица на простору Републике Србије процентуално износи 2,4%.

Учешће броја оптужених лица за кривична дела против службене дужности у укупном броју оптужених лица на простору Региона Војводине износи 8,7%.

Број донетих осуђујућих пресуда у односу на укупан број оптужби за кривична дела против службене дужности процентуално износи 52,9%.

Процентуално, број одбачених оптужби у току или по завршетку главног претреса за кривична дела против службене дужности износи 1,8%.

Осуде пунолетних лица за кривична дела против службене дужности

Табела 5. Број осуђених пунолетних лица, према кривичном делу, за период 2011–2015. године

Кривична дела	2011		2012		2013		2014		2015	
	Број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Укупно	30.807	100,0	31.322	100,0	32.241	100,0	35.376	100,0	33.189	100,0
Против службене дужности	651	2,1	841	2,7	700	2,2	586	1,7	534	1,6

Извор: Саопштење Републичког завода за статистику (2016). Статистика правосуђа, 66 (189), стр. 2; Билтен Републичког завода за статистику (2016). Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2015, Пријаве, оптужења и осуде, 617, Републички завод за статистику, Београд, стр. 63.

Циљ анализе података у табели је заступљеност осуђујућих пресуда за кривична дела против службене дужности у односу на број осуђујућих пресуда за укупан криминалитет.

Може се видети да је број осуђујућих пресуда против пунолетних лица за кривична дела против службене дужности највећи у 2012. години (841 донета осуђујућа пресуда), а потом се бележи сразмерно опадање броја осуда за ову групу кривичних дела (у 2015. години је нпр. донето 534 осуђујуће пресуде). Процентуално, што се тиче броја осуђујућих пресуда пунолетних лица, у односу на укупан криминалитет, кривична дела против службене дужности, као и у случају кривичних пријава, те оптужница, такође, немају велику заступљеност (2011 – 2,1%, 2012 – 2,7%, 2013 – 2,2%, 2014 – 1,7%, 2015 – 1,6%).

Табела 6. Осуђена пунолетна лица према кривичном делу и изреченој казни затвора за 2015. годину

	Укупно	Затвор*								
		свега	од 5 до 10 година	од 3 до 5 година	од 2 до 3 године	од 1 до 2 године	од 6 до 12 месеци	од 3 до 6 месеци	од 2 до 3 месеца	до 2 месеца
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	33.189	8.820	171	550	875	1438	2422	2116	864	330
Београдски регион	5.812	2.057	71	182	240	450	602	383	82	32
Регион Војводине	10.067	2.469	50	146	226	484	701	593	177	83
Регион Шумадије и Западне Србије	9.136	2.049	17	106	150	254	533	593	294	82
Регион Јужне и Источне Србије	8.174	2.245	33	116	259	250	586	547	311	133
Регион Косово и Метохија	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Кривична дела против службене дужности	534	115	-	7	9	18	42	32	6	1
Злоупотреба службеног положаја	156	36	-	2	4	4	10	13	3	-
Кршење закона	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-

од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика										
Несавестан рад у служби	15	3	-	-	-	-	1	2	-	-
Ненаменско коришћење буџетских средстава	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Превара у служби	2	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Проневера	249	45	-	3	3	6	18	12	2	1
Послуга	20	2	-	-	-	-	1	1	-	-
Трговина утицајем	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Примање мита	40	23	-	2	2	6	9	4	-	-
Давање мита	43	4	-	-	-	1	2	-	1	-

Извор: Билтен Републичког завода за статистику (2016). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2015, Пријаве, оптужења и осуде*, 617, Републички завод за статистику, Београд, стр. 64–71.

*Теже казне затвора, од наведених у табели, нису изрицане за кривична дела против привреде и кривична дела против службене дужности.

Из представљених података у Табели 6. се може видети да су кривична дела против службене дужности са највише осуђених лица у 2015. години, следећа: злоупотреба службеног положаја (156) и проневера (249).

Учешће броја осуђених пунолетних лица за кривична дела против службене дужности у укупном броју осуђених пунолетних лица на простору Републике Србије процентуално износи 1,6%.

Учешће броја осуђених пунолетних лица за кривична дела против службене дужности у укупном броју осуђених пунолетних лица на простору Региона Војводине износи 5,3%.

Број изречених казни затвора у односу на укупан број изречених кривичних санкција за кривична дела против службене дужности процентуално износи 21,5%.

Најчешће изрицана казна затвора за кривична дела против службене дужности је затвор од 6 до 12 месеци (број осуђених лица – 42) и затвор од 3 до 6 месеци (број осуђених лица – 32).

Табела 7. Осуђена пунолетна лица према групама кривичних дела, годинама живота и полу, за 2015. годину

	Укупно	18–20 година		30–39 година		50–59 година		60 и више година	
		жене	мушкарци	жене	мушкарци	жене	мушкарци	жене	мушкарци
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	33.189	126	2.676	856	8.090	499	3.687	289	1.867
Кривична дела против службене дужности	534	3	2	35	130	32	87	4	16

Извор: Билтен Републичког завода за статистику (2016). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2015, Пријаве, оптужења и осуде*, 617, Републички завод за статистику, Београд, стр. 86–87.

Из представљених података у Табели 7. може се видети да највећи број кривичних дела против службене дужности извршавају учиниоци који имају између 30 и 39 година старости.

Процентуално учешће ове старосне групе у вршењу кривичних дела против службене дужности (укључујући и жене и мушкарце) је 30,9%.

С овом целином фактички су обрађена кривична дела које је законодавац предвидео у глави XXXIII Кривичног законика и то: злоупотреба службеног положаја; кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика; несавестан рад у служби; противзаконита наплата и исплата; ненаменско коришћење буџетских средстава; превара у служби; проневера; послуга; трговина утицајем; примање мита; давање мита и одавање службене тајне.

У наставку излагања, у оквиру материјалноправног аспекта, посебна пажња ће се задржати на кривичном делу злоупотреба службеног положаја.

3.5. Позитивноправно решење кривичног дела злоупотреба службеног положаја

Пети део разматрања теме овог рада из материјалноправног угла почињемо сагледавањем питања која се односе на позитивноправно решење кривичног дела злоупотреба службеног положаја.

У претходном делу уопштено је разматрано ово кривично дело у светлу заједничких обележја групе којој припада, као и његов историјски развој у анализираном периоду, тако да наредна излагања о њему представљају указивање на специфична или нарочито важна обележја. Разлог због чега оно није одмах обрађено на целовитији начин него издвојено у посебном наслову произлази из његовог значаја, сложености и обухвата, те самим тим и због потребе боље прегледности овог рада.

Пре него што се изврши детаљнија нормативна анализа кривичног дела злоупотреба службеног положаја, потребно је истаћи неколико уводних напомена, које се тичу обележја друштвених односа који му погодују, односно општег друштвеног амбијента у коме се, детерминисано тим својствима, појављује ово дело, односно у коме се врши његово инкриминисање. У овом контексту, а пре нормативне анализе кривичног дела злоупотреба службеног положаја, битно је осврнути се и на поједине криминолошке аспекте, нарочито етиологију радњи које се могу подвести под облике кривичних дела из групе кривичних дела против службене дужности, те конкретно и кривичног дела злоупотреба службеног положаја, све у сврху свеобухватније анализе овог дела, која неће остати на нивоу нормативног, него обухватити и друге аспекте овог противправног понашања, које има далеко шири друштвени значај.

Криминализација у разним формама – од деликата нужде (криминалитет оскудице) до организованог криминалитета, која је у једном периоду захватила већину земаља у постсоцијалистичкој транзицији, довела је до енормне

концентрације и утицаја „прљавог новца“, медија и политичке властољубивости на једном месту, с погубним последицама за стабилност друштва не само у економској него и у социјалној, безбедносној и политичкој сфери.¹⁴³

Свакако да је на експанзију бројних криминалних активности утицала и сама глобализација друштва,¹⁴⁴ коју карактеришу, између осталог, нове (информационо-комуникационе) технологије, стандардизован начин производње, унапређен начин размене, хармонизоване политичке и правне институције. Транснационалне компаније и слободна светска трговина довеле су у економији до онога што се почело називати корпоративна глобализација, која има своје реперкусије и на пољу криминалитета, укључујући и питања која су предмет ове дисертације.¹⁴⁵ С једне стране, она може да повеже националне привреде, прошири тржиште и омогући приступ савременој технологији у производњи, дистрибуцији, комуникацијама и обради података, као и да уједначавањем правних и политичких институција елиминира неке укорене, превазиђене и анахроне навике и поступке власти. Глобализација с друге стране повећава рањивост економски слабијих и убрзава захтеве за прилагођавањем и модернизацијом привреде, али и јавних служби и њихових услуга.¹⁴⁶ Ово је посебно видљиво у делу који се бави компарацијом с иностраним решењима.

Корени и узроци радњи кривичних дела против службене дужности у основи су садржани у противречностима друштвено-економских односа, који

¹⁴³ Бошкових, М. и Марковић, М., *Криминологија са елементима виктимологије*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2015, стр. 211–212.

¹⁴⁴ Сматра се да је глобализација једна од најчешће коришћених речи данашњице. Она је колико омиљена толико и омражена, што указује на њену амбивалентну природу.

¹⁴⁵ Упоредити с Марјановић, М. и Марков, С., *Основи социологије*, ПМФ, Нови Сад, 2008, стр. 245; цит. према: Царић, М., Матијашевић-Обрадовић, Ј., *Привредни криминалитет*, 2017, стр. 97.

¹⁴⁶ Услед глобализације, поједина предузећа могу да створе, у одређеним нивоима, глобални светски монополски положај. Међутим, глобализација има као последицу и стварање огромног броја предузећа мале и средње величине широм света, која могу да продру на широко тржиште. У оваквим условима брзе и лаке међународне покретљивости предузећа, образована, стручна и искусна радна снага је главна предност коју може да има једна национална економија. Опасности које са собом доноси глобализација су и непредвидиви токови капитала, спекулативни напади на поједине националне валуте, финансијске кризе и непредвидива пребацивања производње и запослености из једне земље у другу. Све ово повећава економску и социјалну рањивост многих земаља, и то нарочито оних које су мале и које су у развоју, што може погодвати дестабилизацији њихових правних система, те појави различитих облика криминалитета који потиче од носилаца њених функција и јавних овлашћења уопште. Јовановић, М., „Глобализација и европске вредности“, *Aspekti globalizacije*, Београд, 2013, стр. 35; цит. према: Царић, М., Матијашевић-Обрадовић, Ј., *Привредни криминалитет*, 2017, стр. 97–98.

утичу на појавне облике овог криминалитета, у зависности од политичких, економских, географских, правних, моралних, културних и других момената.

Уколико је економски систем једне земље ефикасан и постављен на солидним основама, и прати га стабилна правна регулатива, довољно свеобухватна, не и детаљистичка, уз потпуно поштовање принципа тржишне привреде и правне сигурности, такав је систем мање изложен разним облицима криминалних напада, јер управо економске законитости у његовом склопу делују као самозаштитни механизам.¹⁴⁷

Према мишљењу појединих аутора, поред економских и друштвено-политичких прилика, као један од значајних узрока настанка и континуираног развоја ових кривичних дела истиче се ниво друштвене свести и морал припадника одређене друштвене заједнице.¹⁴⁸

Од осталих услова који погодују развоју нарочито кривичног дела злоупотребе службеног положаја, Ницевић и Ивановић издвајају и „недовољну заштиту имовине привредних друштава, тј. непредузимање ефикасних мера физичке и техничке заштите, затим неодговарајућу кадровску политику која се огледа кроз разне пријатељске, родбинске и познаничке везе, што има за последицу довођење нестручних лица на радна места која захтевају веома висок степен стручности и одговорности, нетранспарентност доношења одлука у процесу приватизације, као и кумулацију више неспојивих функција у једној личности и сл“.¹⁴⁹ Могли бисмо констатовати да нестабилно тржиште, крхкост економског система, неадекватна заштита јавних добара, политизација и депрофесионализација државне управе и судства погодују развоју ових кривичних дела.

¹⁴⁷ Бошковић, Мићо, *Привредни криминалитет*, Факултет за пословни менаџмент, Бар, 2009, стр. 23–24.

¹⁴⁸ Свакако да је и светска економска криза имала значајне ефекте у области јачања и ширења облика кривичних дела против службене дужности, нарочито кривичног дела злоупотреба службеног положаја. Иако је њен утицај на земље у транзицији својевремено окарактерисан као индиректан, под утицајем збивања на великим светским финансијским тржиштима и услед нестабилне политичке ситуације дошло је до значајнијег повлачења страних инвестиција с нашег и сличних тржишта, те су ефекти светске економске кризе највише дошли до изражаја у оквиру берзанског и банкарског сектора. Царић, М., Матијашевић-Обрадовић, Ј., *Привредни криминалитет*, 2017, стр. 100.

¹⁴⁹ Ницевић, М. и Ивановић, А., „Организовани привредни криминалитет као фактор угрожавања економске безбедности“, *Економски хоризонти*, 1 (1), Економски факултет, Крагујевац, 2012, стр. 87–100.

Значајно је такође учинити кратак осврт на узроке криминалних активности на простору Србије, које се налазе у оквиру ове групе кривичних дела, при чему се нарочито има у виду кривично дело злоупотреба службеног положаја.

Криминалитет у Србији је, с једне стране системски, с друге аномијски, а с треће транзицијски.¹⁵⁰

Кумулативно дејство различитих чинилаца изразите криминализације актуелног српског друштва огледа се, с једне стране, у сложенем спектру криминалитета, а с друге у дубоким коренима неких видова криминала у Србији. Системска девијација није персонални него структурни друштвени феномен и стратешко-развојни друштвени проблем. То значи да она није пролазна појава повезана с личним својствима појединаца, већ извире из „конструкцијске грешке“ у примени темељних правила неке друштвене организације.¹⁵¹

Типичне системске девијације извиру из несагласности основних циљева и главних начина и средства њиховог остваривања у оквиру неке формално организоване и институционализоване структуре деловања и понашања. Типични примери су они када се нелегални приватни интереси остварују помоћу јавних институција, али и када се јавно прокламовани и друштвено верификовани циљеви остварују неформалним аранжманима јавних институција с проблематичним приватним лицима. У том смислу, корупција је типична системска девијација.¹⁵²

С урушавањем социјалистичких система стварају се погодни услови за тзв. транзицијски криминал. Кампањска трансформација државног (друштвеног) власништва у приватно представља епохалну прилику за непојмљиво брзо и огромно богаћење оних који имају политички монопол у бившим социјалистичким друштвима. Велики новац и неефикасно правосуђе, са своје стране, погодују не само бујању корупције, него и отвореном пљачкању јавних добара. Политичка плурализација легализује раније латентне партијске фракције које се трансформишу у међусобно сукобљене и криминогене интересне кланове чија се моћ мери количином опљачканог новца и степеном утицаја на државне органе. То

¹⁵⁰ Митровић, М., „Друштвени корени криминалитета у Србији“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 56 (120), 2006, стр. 113–128; цит. према: Царић, М., Матијашевић-Обрадовић, Ј., *Привредни криминалитет*, 2017, стр. 101.

¹⁵¹ *Ibid.*, стр. 115.

¹⁵² *Ibid.*, стр. 115–116.

непосредно доводи до распада и фрагментације репресивног система, што у условима масовне незапослености и осиромашења, идеолошке пометености и растућег социјалног незнања широм отвара врата за све конвенционалне видове криминала.¹⁵³

У Србији као и у другим бившим социјалистичким земљама или републикама бивше Југославије на природу и обим криминалитета утицали су сви наведени системски и многи транзицијски чиниоци, али су ратне околности непосредно проузроковале аномијски друштвени амбијент. Дубока и широка криминализација друштвеног живота у Србији само је један карактеристичан феномен који је наступио и након последњег рата.¹⁵⁴

Према Бошковићу и Марковићу, „суштинске промене последњих година у нашој земљи, многобројни друштвени проблеми, економске кризе и кретања у тој области“, допринели су различитим облицима и обиму вршења кривичног дела злоупотреба службеног положаја. Поред општих услова, „ту су и они специфични који су довели у повољан статус одређене политичке, привредне, страначке структуре и делове државног апарата да, користећи привилегије промена и нерегулисаних односа, те одсуства државне и друштвене контроле, омогуће разне облике незаконитог богаћења, како појединачног тако и оних видова који се могу с правом сматрати облицима организованог криминалитета“.¹⁵⁵

Динамичне и недовољно правно усмерене промене власништва, монополски положај појединих привредних субјеката и државне регулације, систем привилегованих и ограничених контингената и квота за стратешке производе, пословање с робним резервама у условима несташице робе широке потрошње, привилеговање у добијању кредита и коришћењу средстава девизних резерви и злоупотреба стања на девизном тржишту, условили су неке облике „легализације незаконитог пословања и противправног богаћења деликтним радњама“, који се

¹⁵³ Глобална последица овакве транзицијске аномије јесте и општа социјална несигурност због које се код најширих социјалних слојева у транзицијским друштвима јавља нека врста „носталгије“ за „добрим старим временима“ у којима је за њих постојала каква-таква животна извесност, а за неке и сасвим прихватљива перспектива.

¹⁵⁴ *Ibid.*, стр. 116–117.

¹⁵⁵ Бошковић, М. и Марковић, М., *о. с.*, стр. 212; цит. према: Царић, М., Матијашевић-Обрадовић, Ј., *Привредни криминалитет*, стр. 102.

свакако могу сврстати било у кривична дела, било у привредне преступе, прекршаје или пак повреде обичајног пословног морала.¹⁵⁶

Како Бошковић истиче, у претходном периоду, на простору Црне Горе, Србије и Републике Српске десиле су се многе појаве које су за то време биле карактеристичне као етиолошки фактори криминалитета уопште, па и радњи кривичних дела против службене дужности, те конкретног дела злоупотребе службеног положаја, чије се последице и данас осећају и од којих многе још и данас делују као погодни услови за даљи развој појединих облика и радњи.¹⁵⁷

Два фактора која битно утичу на нове тенденције и интензитет радњи кривичних дела против службене дужности, нарочито кривичног дела злоупотреба службеног положаја, свакако су „привлачност великих профита, као и већ уходани облици криминалне природе из претходног периода“.¹⁵⁸ Према наводима појединих аутора, кривична дела против службене дужности, нарочито кривично дело злоупотреба службеног положаја „данас се најчешће јављају у земљама са нестабилним политичким режимима, односно земљама са приметним одсуством правно уређене државе.“¹⁵⁹ То се нарочито односи на одсуство или слабост контролних механизма, независне судске и деполитизоване управне власти, партократије и неизграђене друштвене свести о јавном интересу који је угрожен чак и од стране оних који га по функцији требају штитити.

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ Међу њима су најзначајније:

- ратови вођени на тим просторима;
- прекид економских и политичких односа између република бивше Југославије;
- економске санкције међународне заједнице;
- висока инфлација;
- неконвертибилност домаће валуте; цене у динарима, маркама и чековима;
- неефикасност контроле преласка државне границе;
- смањење производње и понуде производа;
- несташица појединих роба на домаћем тржишту;
- ниска примања и пад стандарда;
- незапосленост и сиромаштво;
- монополистички положај појединих привредних субјеката,
- дуго трајање судских поступака за кривична дела из ове области;
- неадекватна казнена политика против учинилаца кривичних дела; Бошковић, Мићо (2009), *о. с.*, стр. 28.

¹⁵⁸ Бошковић, М. и Марковић, М., *о. с.*, стр. 212.

¹⁵⁹ Ђукић, С., „Емпиријска анализа феномена корупције у Србији и корупција у привреди“, *Војно дело*, 67 (4), Београд, 2015, стр. 274–285.

Након уводне теоријске анализе релевантних социолошких и криминолошких ставова водећих аутора може се приступити нормативној анализи кривичног дела злоупотреба службеног положаја.

Кривично дело злоупотреба службеног положаја, што представља и општеприхваћен став међу ауторима, по сложености спада у сам врх кривичног законодавства. Најстарији, најобимнији и по оцени судија најтежи кривични предмети су управо они у којима се суди за ово кривично дело. Разлог је несумњиво у чињеници да је кривично дело комплексно, прожето мрежом бројних прописа из најразличитијих области који се морају применити.¹⁶⁰

Стога Јовашевић наглашава да је интерес (па и императив) сваке државе да сузбије оваква недопуштена понашања појединаца и група и да их принуди да своја овлашћења и надлежности у поступању врше у границама законом прописаним или предвиђеним у другим подзаконским општим актима. Свако прекорачење и злоупотребу ових овлашћења држава проглашава забрањеним, противправним и кажњивим. Најопасније облике оваквих понашања закон инкриминише као кривична дела прописујући за њихове учиниоце казне (затвор) и друге кривичноправне мере (мере безбедности и сл.).¹⁶¹

Управо предвиђањем кривичних дела и других врста деликата против службене дужности службених лица тежи се за потпуним обезбеђењем исправности, законитости, ефикасности и целисходности у раду државних органа и других органа с јавним овлашћењима и тако очува поверење грађана у саму ту власт и правни поредак уопште.¹⁶²

Ово кривично дело је редовни пратилац државне организације. Историјски посматрано, незаконита кажњива поступања службених лица, нарочито корупција, позната су већ у римском и средњовековном праву. Посебна инкриминација, систематизација и издвајање у посебну групу кривичних дела која угрожавају државну службу почиње у кривичном законодавству с почетка 19. века, када

¹⁶⁰ Јоцић, Д., „Злоупотреба службеног положаја и положаја одговорног лица“, *Билтен Врховног касационог суда*, број 2, Intermex, Београд, 2013, стр. 81.

¹⁶¹ Јовашевић, Д., „Службена кривична дела – одговорност и кажњивост“, *Зборник Правног факултета у Нишу*, 63, 2012, стр. 39–61.

¹⁶² Мишић, Г., „Kaznena djela protiv službene dužnosti – poseban osvrt na korupcijska kaznena djela“, *Hrvatska pravna revija*, број 10, Zagreb, 2005, стр. 82–95.

почиње и значајнија теоријска обрада ових кривичних дела. У нашем кривичном законодавству кривична дела против службене дужности први пут су регулисана Законом о кривичним делима против службене дужности из 1948. године. Јака функција државе у привредном пословању наметнула је да се овим законом, иако насловљеном „против службене дужности“ обухвате и кривична дела против привреде. Кривични законик из 1951. године ове групе кривичних дела раздваја и посебно прописује кривична дела против привреде у Глави 9, а посебно, у Глави 24, кривична дела против службене дужности. Законодавац, новелирањем кривичног законика 1959. године, поред службеног лица, као извршиоца ових кривичних дела, уводи и одговорно лице, као последицу децентрализације државне власти (увођењем организација и органа друштвеног самоуправљања).¹⁶³

Значајни су Закон о изменама и допунама Кривичног законика Републике Србије који је ступио на снагу 22. 7. 1994. године, којим је извршено усаглашавање с Уставом РС и Закон о предузећима који се примењивао од 4. 7. 1996. године, којим је одређено да су предузећа равноправна и да их могу оснивати и физичка лица. Дакле, ради се о суштинским променама у државном економском систему. Промена својинских односа мења битна обележја овог кривичног дела и то појам злоупотребе (радње дела) али и појам прибављања користи себи или другом. Пређен је пут од централизованог руковођења привредом, преко самоуправљања до тржишне привреде, односно од државне, преко друштвене, до приватне својине. У систему пре ових промена, службена и одговорна лица, у суштини државни намештеници, су имала овлашћења у управљању искључиво туђом имовином, државним, друштвеним или јавним предузећима, при чему је функција управљања била стриктно лимитирана, а не и овлашћења заснована на својини. Отуда и став судске праксе који се за тај период може сматрати темељним, на који се и данас наилази „да одговорно лице за обављање својих послова прима лични доходак и да је свака друга корист противправна.“¹⁶⁴

¹⁶³ Јоцић, Д., „Злоупотреба службеног положаја и положаја одговорног лица“, Билтен Врховног касационог суда, број 2/2013, Intermex, Београд, стр. 81.

¹⁶⁴ *Ibid.*, стр. 81–82.

Кривично дело злоупотреба службеног положаја из члана 359. Кривичног законика¹⁶⁵ предвиђено је на следећи начин:

(1) Службено лице које искоришћавањем свог службеног положаја или овлашћења, прекорачењем границе свог службеног овлашћења или невршењем своје службене дужности прибави себи или другом физичком или правном лицу какву корист, другом нанесе какву штету или теже повреди права другог, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

(2) Ако је извршењем дела из става 1. овог члана прибављена имовинска корист у износу преко четиристо педесет хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

(3) Ако вредност прибављене имовинске користи прелази износ од милион и петсто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од две до дванаест година.

На основу законског регулисања – његовог места, као формалног обележја, али и самог описа, као његовог материјалног супстрата, може се видети да је ово кривично дело систематизовано као прво дело у групи кривичних дела против службене дужности. То указује да је реч о основном кривичном делу против службене дужности што и произлази из самог назива кривичног дела, али и из његовог обухвата, санкције и уопште друштвеног значаја.

Наведена тврдња може се додатно „ојачати“ и тиме што се извршењем кривичних дела против службене дужности фактички злоупотребљава службени положај, користећи га за недопуштен циљ, чак и када сама радња која је предузета не превазилази оквир дозвољености, али се у питање доводи сврха њеног предузимања. То никако не значи да друга кривична дела из ове групе немају своје особености, о чему је већ било речи.

Законодавац је ближе одредио кривично дело злоупотреба службеног положаја у дескрипцији три става.

У првом ставу је прописано ко може бити субјект извршења кривичног дела, односно, већ на основу „прве“ речи јасно је да се ради искључиво о службеном лицу које умишљајно злоупотреби свој службени положај или овлашћење. Дакле,

¹⁶⁵ Кривични законик Републике Србије.

извршилац кривичног дела може бити свако службено лице, како је оно описано у закону.¹⁶⁶

Чланом 112, тачка 3 Кривичног законика, одређено је да се службеним лицем сматра:

- 1) лице које у државном органу врши службене дужности;
- 2) изабрано, именовано или постављено лице у државном органу, органу локалне самоуправе или лице које стално или повремено врши службене дужности или службене функције у тим органима;
- 3) јавни бележник, јавни извршитељ и арбитар, као и лице у установи, предузећу или другом субјекту, којем је поверено вршење јавних овлашћења, које одлучује о правима, обавезама или интересима физичких или правних лица или о јавном интересу;
- 4) службеним лицем сматра се и лице којем је фактички поверено вршење појединих службених дужности или послова;
- 5) војно лице.¹⁶⁷

Република Србија је чланством у Савету Европе преузела обавезе које се тичу и овог кривичног дела. Оне проистичу и из захтева Европске уније са којом је

¹⁶⁶ Интересантно је поменути одредбе члана 291. Казненог закона Републике Хрватске, по којима учинилац кривичног дела „злоупорабе положаја и овласти“ може бити како службено лице, тако и одговорно лице које искористи свој положај или овлашћење, те тиме прекорачи границе свог овлашћења или не обави припадајућу му дужност, а чиме себи или другој особи прибави корист, или другоме проузрокује штету. Извор: Kazneni zakon, NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17.

Уколико се осврт учини на одредбе члана 257. Казненог законика Републике Словеније (назив кривичног дела: Злоупотреба службеног положаја или службених права) у поглављу XXI под називом: Кривична дела против службене дужности, државних органа и средстава, увиђа се да учинилац може бити службеник или државни службеник који користи свој положај или прелази границе службених права или не врши службене дужности и тиме стиче за себи или другог корист или пак другом причини какву штету. Дакле, постоји подударност. Извор: Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 50/12. – uradno prečišćeno besedilo, 6/16. – popr., 54/15, 38/16. in 27/17).

Ако пак погледамо решења Кривичног законика Црне Горе, увиђа се да је чланом 416. одређено да учинилац кривичног дела може бити службено лице које противправним искоришћавањем свог службеног положаја или овлашћења, прекорачењем граница свог службеног овлашћења или невршењем своје службене дужности прибави себи или другом корист, другом нанесе штету или теже повриједи права другог. Извор: Krivični zakonik Crne Gore, „Sl. list RCG“, br. 70/03, 13/04. – ispr. i 47/2006 i „Sl. list CG“, br. 40/08, 25/10, 32/11, 64/11. – dr. zakon, 40/13, 56/13. – ispr., 14/15, 42/15, 58/2015. – dr. zakon i 44/2017.

¹⁶⁷ У члану 112, тачка 4. КЗ, одређено је пак да се под страним службеним лицем сматра лице које је члан, функционер или службеник законодавног или извршног органа стране државе, лице које је судија, поротник, члан, функционер или службеник суда стране државе или међународног суда, лице које је члан, функционер или службеник међународне организације и њених органа, као и лице које је арбитар у иностраној или међународној арбитражи.

наша земља у процесу придруживања и статусу кандидата за чланство. Резолуцијом Европског парламента од 29. марта 2012. године која се односи на процес европских интеграција Србије, изражена је забринутост и критика због члана старог облика члана 359. КЗ-а, у контексту чега се захтева престанак подношења оптужница за злоупотребу службеног положаја у приватним предузећима са већинским приватним власништвом и обустава на овај начин покренутих, кривичних поступака. У међувремену, Група држава за борбу против корупције Савета Европе (ГРЕКО), усвојила је извештај за Републику Србију, који садржи одређене препоруке за измене и допуне појединих чланова Кривичног законика, које се односе на коруптивна кривична дела.¹⁶⁸

Изменама Кривичног законика из 2012. године дошло је до промена овог кривичног дела, тако што је оно знатно сужено, а из заштитног објекта је уклоњен „приватни сектор“. На овај начин је дошло до елиминације значајног и крупног приговора кривичном делу злоупотреба службеног положаја какво је оно било пре, а који се односио на непотребност терећења власника неког субјекта за поменуто кривично дело, јер он вршењем радњи које су чиниле стари облик кривичног дела наноси штету сопственом објекту.

Питање санкционисања злоупотребе „службеног“ положаја у приватном сектору решено је увођењем сасвим нове инкриминације. Реч је о кривичном делу „злоупотреба положаја одговорног лица“. Члан 359. Кривичног Законика Републике Србије сада искључиво регулише понашање које се тиче злоупотребе службеног положаја од стране службеног лица. Када је у питању одговорно лице, нова инкриминација, која се зове злоупотреба положаја одговорног лица (члан 227, КЗ РС), систематизована је у глави која за свој заштитни објекат има функционисање привредног система.¹⁶⁹ При томе, законодавац је одредио сам

¹⁶⁸ Динић, С., „Новине у кривичном законодавству Републике Србије – кривично дело злоупотреба службеног положаја и кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица“, *Право, теорија и пракса*, бр. 1/3, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2014, стр. 62.

¹⁶⁹ Разлика се тиче извршиоца, не и радње која је идентично одређена. Прописано је да кривично дело „злоупотреба положаја одговорног лица“ чини одговорно лице које искоришћавањем свог положаја или овлашћења, прекорачењем граница свог овлашћења или невршењем своје дужности прибави себи или другом физичком или правном лицу имовинску корист или другом нанесе имовинску штету. Одговорним лицем у правном лицу сматра се лице које на основу закона, прописа или овлашћења врши одређене послове управљања, надзора или друге послове из делатности правног лица, као и лице коме је фактички поверено обављање тих послова. Одговорним лицем

појам одговорног лица, наводећи ко се све у правном лицу сматра одговорним лицем. На тај начин су, уместо једног, добијена два кривична дела, која штите различите вредности, што је, у основи позитивно јер је, с једне стране, злоупотреба службеног положаја понашање које је усмерено против службене дужности, као групног објекта кривичноправне заштите, док, с друге стране, злоупотреба положаја одговорног лица сада припада посебној групи кривичних дела, која за заштитни објекат има привредни систем.

Радња кривичног дела прописана је алтернативно и јавља се у три вида:

- 1) искоришћавање службеног положаја или овлашћења,
- 2) прекорачење границе службеног овлашћења и
- 3) невршење службене дужности.

Радње извршења су алтернативно одређене, тако да је дело извршено предузимањем једне или више радњи извршења. У пресуди донесеној по оптужници за ово кривично дело се мора навести о којој од њих је реч, да ли је учинилац искористио или прекорачио или није вршио службене дужности. Могућа је комбинација радњи извршења: да је извршилац појединим радњама прекорачио, а појединим искористио овлашћења. Међутим, идеални стицај није могућ између појединих радњи извршења, облика злоупотребе, предвиђених став 1 (учинилац неке радње врши прекорачењем, а неке искоришћавањем овлашћења). Идеални стицај није могућ ни између основног облика овог кривичног дела и његових квалификованих облика, ако радње представљају континуирану делатност и имају вид јединствене целине. Дакле, у свим овим случајевима постојаће само једно кривично дело. Посебан проблем представља оцена временског периода који може бити обухваћен једним делом злоупотребе. Радња кривичног дела није одређена трајним глаголом. Може се поставити питање, да ли, онда, радње извршене пре две године могу представљати једно дело са радњама предузетим у овој години. Представници судске праксе наводе да није познато да постоји у судској пракси став који би био експлицитна помоћ у овом погледу. Наравно, да је то увек

сматра се и службено лице кад су у питању кривична дела код којих је као извршилац означено одговорно лице, под условом да она нису прописана у оквиру главе која за свој заштитни објекат има службену дужност.

фактичко питање и зависи од радњи посматраних као целине. Неприхватљиво је становиште, које се могло чути али није нашло упориште у судским одлукама, које целину радњи везује за трајање фискалне године. „У изреци пресуде означено је више датума и временских интервала у којима је оптужена поступала али тиме се само прецизира време извршења кривичног дела, а не раздваја се радња извршења кривичног дела“ (ВСС Кж 1285/01).¹⁷⁰

Радња извршења кривичног дела искоришћавањем службеног положаја подразумева радњу извршења у оквиру службених овлашћења учиниоца.

Како Јоцић с правом наглашава, „противправне радње службеног или одговорног лица, ван службеног овлашћења, не представљају ово кривично дело, односно противправно понашање службеног лица ван службеног овлашћења, ма колико екстремно и друштвено опасно, не представља кривично дело злоупотребе, већ се квалификује као и за остале учиниоце. Међутим и ово утврђивање је само наизглед једноставно. Илустративна је одлука Окружног суда у Београду 364/04 која даје одговор на питање да ли полицајац који, када се не налази на службеној дужности (ван радног времена) сазна за постојање кривичног дела које се гони по службеној дужности и то не пријави, да би прибавио имовинску корист, чини кривично дело злоупотребе? Наизглед не, јер су његове радње ван радног времена. Дилему решава одредба члана 20. Закона о унутрашњим пословима РС која предвиђа да је овлашћено службено лице дужно да послове спречавања и откривања кривичних дела и хватања њихових учинилаца обавља без обзира на то да ли се налази на службеној дужности“.¹⁷¹ Овим се подупире ранији закључак о прожетости овог кривичног дела различитим прописима.

Прекорачење овлашћења постоји када лице предузима радњу која је такође дозвољена, али се налази у надлежности неког другог службеног лица или се пак генерално налази у његовој ингеренцији, дело кругу, али не и у конкретном случају, јер су у постојећој ситуацији његова овлашћења била ограничена. Овај облик кривичног дела постоји, дакле, када извршилац има овлашћење да врши одређену радњу, али до одређених граница, под одређеним условима, у поступку

¹⁷⁰ Јоцић, Д., „Злоупотреба службеног положаја и положаја одговорног лица“, 2013, стр. 90–91.

¹⁷¹ *Ibid.*, стр. 85–86.

који је утврђен законом или другим прописом или наредбом вишег органа, али он у свом поступању прекорачује успостављене границе својих овлашћења

На крају, дело може бити извршено и пропуштањем вршења радње из оквира овлашћења лица или вршењем ове радње на неадекватан начин, тако да она не производи одговарајуће ефекте. У случају када се ради о надлежности, предузимање било којег овлашћења које је чини уједно представља и обавезу, кад год то јавни или интерес одређене функције, односно службе, захтева. Уздржавање које је пропраћено другим неопходним елементима стога је веома погодан начин извршења овог дела, посебно у одређеним делатностима, као што је полиција, тужилаштво, судство, управљање јавном имовином и сл.

Ово кривично дело и даље обухвата врло широк спектар понашања, што може да представља повреду начела законитости и отвара простор арбитрарности, а тиме и угрожавању принципа правне сигурности. Наиме, самим тим што се под ову инкриминацију може подвести велик број законом прецизно неодређених понашања, релативизује начело законитости, као један од врхунских принципа савременог кривичног права. С друге стране, сама службена дужност која се овим делом штити може бити тако вишестрано и многоструко угрожена, чак и понашањем која споља имају обележја правности, чак и беспрекорности и то од лица која би требало да је штите.

У вези с радњом овог кривичног дела навели бисмо пример исто тако широке инкриминације у Италији. Кривични законик Републике Италије¹⁷² донет је 1930. године, али је после тога више пута мењан и допуњаван. У оквиру првог поглавља главе XI предвиђена су кривична дела јавних службеника против јавне управе, односно два кривична дела злоупотребе службене дужности. Одредбама члана 323. предвиђено је кривично дело за које је прописана казна затвора до две године или новчана казна од 20.000 до 400.000 лира. Дело чини службено лице које злоупотребљава поверени положај или моћ своје функције како би другоме нанео неку штету или како би себи или другоме прибавио какву корист. Друго кривично дело ове врсте предвиђено је чланом 324, а носи назив приватни интерес у

¹⁷² Codice penale, *Note richiamate e indici a cura di Sofo Borghese*, Giudici del Tribunale di Milano, 1952; цит. према: Јовашевић, Д., *Злоупотреба службеног положаја и корупција*, стр. 125.

службеном делу. Наведено дело чини јавни службеник који симулираним радњама или директно прибавља себи неку корист која може бити имовинског или неимовинског карактера, предузимањем било које радње у оквиру управе у којој обавља одређену функцију. Прописана казна затвора за ово дело је од шест месеци до пет година и новчана казна од 40.000 до 800.000 лира, што значи да су у овом случају кумулативно предвиђене две врсте казни.

Кривични законик Израела¹⁷³ донет 1977. године садржи још уопштеније одређење. Наиме, у четвртом делу овај законик предвиђа кривична дела против јавне власти. Одредбама члана 280. предвиђено је кривично дело под називом злоупотреба службе, а има два облика испољавања за која је прописана казна затвора до три године. Први облик овог дела постоји када службено лице употребом свог ауторитета донесе незаконити акт или предузме незакониту радњу којом се наноси штета другом лицу. Дело је свршено наступањем последице у виду проузроковања штете другом физичком или правном лицу. Нанета штета може бити имовинског или неимовинског карактера. Радња извршења дела одређена је на најједноставнији начин, тј. употребом израза „злоупотреба ауторитета“. При томе закон не одређује у чему се она састоји него то препушта суду да утврди у сваком конкретном случају.¹⁷⁴

Кривични закон Руске федерације садржи два кривична дела. Злоупотреба службених овлашћења из члана 285. у основном облику постоји уколико службено лице користи своја службена овлашћења противно интересима службе, оно притом поступа из користољубља или у намери прибављања друге личне користи, уз услов да је притом проузрокована повреда права и законских интереса организације, грађана или законом заштићених интереса друштва или државе. Чланом 286. КЗ предвиђено је кривично дело прекорачење службених овлашћења. Основни облик

¹⁷³ *Laws of the State of Israel, Special volume, Penal law*, Jerusalem, 1977; цит. према: Јовашевић, Д. и Хашимбеговић, Т., *Злоупотреба службеног положаја*, Београд, 2002, стр. 78.

¹⁷⁴ Други облик овог дела, који није компатибилан систематизацији нашег кривичног законодавства, чини службено лице које противправно уђе у просторије другог лица, нпр. стан, пословне или друге просторије, без постојања законом предвиђених разлога и без постојања законом предвиђених лица, као што су обавезни или законски сведоци. Ово је специјални облик злоупотребе службеног овлашћења при предузимању одређене делатности – нарушавања неповредивости стана ван законских разлога или мимо законом предвиђеног поступка или од неовлашћених лица или без присуства законских сведока.

постоји ако је службено лице предузело радњу која се очигледно налази ван његовог овлашћења, чиме је проузрокована битна повреда права и законских интереса грађана или организација или законом заштићени интерес друштва или државе. За основно дело прописана је идентична казна као и за основно дело приликом злоупотребе службених овлашћења.

Заштитни објекат кривичног дела је службена дужност, законито вршење службене дужности, законит рад. У погледу кривице, за све облике кривичног дела, потребан је умишљај. Учинилац мора бити свестан да поступа у својству службеног или одговорног лица, да предузетим радњама злоупотребљава службени положај или овлашћења (искоришћавањем, прекорачењем или невршењем) и да тиме себи или другом прибавља корист или да другоме наноси штету или теже повређује права другог – „Нехат је кажњив само када то закон изричито предвиђа, што није случај код кривичног дела злоупотребе, јер том одредбом није прописано да се ово кривично дело може извршити из нехата“ (ВСС Кзз 24/05).¹⁷⁵

Како се по оцени појединих аутора наводи, „при оцени умишљаја окривљеног може бити од помоћи правни стандард савесног пословања, односно доброг привредника, који није непознат кривичном праву, јер се у члану 234. КЗ наводи „очигледно несавесно послује“ а у члану 235. КЗ „или другим радњама које нису у складу са савесним пословањем“. Законом о привредним друштвима одређено је да се регистрација података о привредном друштву врши у складу са законом, те да се сматра да трећа лица знају за регистроване податке после њиховог објављивања. Зато је одговорно лице у предузећу дужно да на сајту Агенције за привредне регистре проверава податке о предузећу с којим ступа у пословне односе, а на сајту Републичке управе прихода да ли је то предузеће у систему обвезника пореза на додату вредност, да ли му је одузет порески идентификациони број... Од ових чињеница зависи да ли ће његово предузеће имати право на враћање претходно плаћеног ПДВ-а или коришћење пореског кредита, што је значајно за оцену да ли је свом предузећу прибавио противправну имовинску корист или не. Одговорно лице се не може успешно позивати да му ти подаци нису били познати. За теже облике кривичног дела, сада ст. 2. и 3. члана 359. КЗ, само у погледу

¹⁷⁵ Јоцић, Д., „Злоупотреба службеног положаја и положаја одговорног лица“, стр. 89–90.

висине прибављене користи, потребан је нехат, што не искључује постојање умишљаја учиниоца и у односу на тежу последицу. Теоријски, реч је о кривичном делу квалификованом тежом последицом. Није згорег подсетити да штету као последицу кривичног дела, у ма којој висини, санкционише само став 1, а корист сва три става ове одредбе, зависно од њене висине.¹⁷⁶

У првом ставу одређена је и последица овог кривичног дела.

Последица кривичног дела предвиђа се као прибављање себи или другом физичком или правном лицу користи или наношење другом лицу штете или теже повреде права другог. Из овог се види да је законодавац предвидео фактички три облика последице, иако се у јавности последица површно изједначава с личном користи.

У вези с поменутиим елементима, као илустративан, навели бисмо пример решења овог кривичног дела у Русији.¹⁷⁷ Кривично дело злоупотребе службених овлашћења предвиђено је чланом 285, а има основно и два тежа облика. Основни облик постоји уколико службено лице користи своја службена овлашћења противно интересима службе. Поред тога, оно поступа из користољубља или у намери прибављања друге личне користи иако је при томе проузрокована повреда права и законских интереса организације, грађана или законом заштићених интереса друштва или државе. Дакле, кумулативно се захтевају два објективна елемента (интерес службе и повреда одређених добара) и субјективни елемент (користољубље, друга корист). За ово кривично дело прописана је алтернативна казна, односно новчана казна од сто до двеста минималних износа цене рада или личног дохотка или другог дохотка осуђеног лица од једног до два месеца или

¹⁷⁶ *Ibid.*, стр. 90.

¹⁷⁷ Више о решењима кривичног законодавства Руске Федерације у: Скуратов, Ј., И. и Лебедов, Б., М., *Коментарии к Уголовному кодексу в Российской федерации*, Норма, Москва, 1996; цит. према: Јовашевић, Д., *Злоупотреба службеног положаја и корупција*, 2005, стр. 128.

лишавање права бављења одређеном делатношћу до пет година или изолација од четири до шест месеци или лишење слободе до четири године.¹⁷⁸

У погледу санкција за извршење овог кривичног дела у Србији предвиђена је казна затвора у трајању од шест месеци до пет година.

Други и трећи став члана 359. предвиђају теже облике кривичног дела злоупотреба службеног положаја.¹⁷⁹

У ставу 2. предвиђа се први тежи облик кривичног дела, а који се огледа у прибављању веће имовинске користи. Да би постојао тежи облик из става 2. за ово кривично дело, потребно је да прибављена имовинска корист у износу преко четиристо педесет хиљада динара. У овом ставу, као и у претходном, законодавац је предвидео и санкцију. За овај тежи облик злоупотребе службеног положаја предвиђена је казна затвора у трајању од једне до осам година.

Најтежи облик кривичног дела злоупотреба службеног положаја предвиђа се у ставу 3. Да би постојао овај најтежи облик кривичног дела, неопходно је да вредност прибављене имовинске користи прелази износ од милион и петсто хиљада динара.

¹⁷⁸ С обзиром на својство учиниоца дела, првенствено са становишта његовог политичког значаја, у Русији постоји и теже дело. О тежем делу се ради уколико дело предузме лице које се налази на државној дужности Руске Федерације или на државној дужности субјекта Руске Федерације или на месту шефа органа локалне самоуправе и оно ће се казнити новчаном казном од пет до седамсто минималних износа цене рада или личног дохотка осуђеног, од пет до осам месеци затвора или лишењем слободе до седам година уз лишење права бављења одређеном дужношћу или делатношћу до три године.

¹⁷⁹ Интересантно је поменути одредбу члана 291. став 2. Казненог закона Републике Хрватске, по којој је постојање тежег облика дела условљено прибављањем знатне имовинске користи или проузроковањем знатне штете. Извор: Kazneni zakon, NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17.

Уколико се осврт учини на одредбе члана 257. Казненог законика Републике Словеније, увиђа се да је као и у случају одредби Казненог закона за постојање тежег облика дела потребно прибављање знатне имовинске користи или проузроковање знатне штете, с тим да одредбе наведеног члана познају и посебан облик дела, у случају да учинилац предузимањем алтернативних радњи кривичног дела узрокује штету, без стицања имовинске користи. Извор: Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 50/12. – uradno prečišćeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16. in 27/17).

Ако пак погледамо решења Кривичног законика Црне Горе, увиђа се да је чланом 416. одређено да се постојање тежих облика дела везује за висину прибављене имовинске користи, те тако први тежи облик постоји ако је извршењем основног облика дела прибављена имовинска корист у износу преко три хиљаде евра, док други тежи облик постоји ако вредност прибављене имовинске користи прелази износ од тридесет хиљада евра. Извор: Krivični zakonik Crne Gore, „Sl. list RCG“, br. 70/03, 13/04 – ispr. i 47/06. i „Sl. list CG“, br. 40/20, 25/10, 32/11, 64/11. – dr. zakon, 40/13, 56/13. – ispr., 14/15, 42/15, 58/15. – dr. zakon i 44/17.

За овај облик кривичног дела злоупотребе службеног положаја законодавац је предвидео да ће се учинилац казнити затвором у трајању од две до дванаест година.

За разлику од нашег права, где су тежи облици одређени висином прибављене користи, негде се тежи облици одређују начином извршења, али то је опет условљено самим садржајем инкриминације. Илустративан је пример Русије, у праву ове државе, ако су проузроковане теже последице услед предузете радње извршења ради се о најтежем делу. Питање које су то теже последице није квантифицирано, то представља фактичко питање које решава суд.

Тежина кривичног дела злоупотреба службеног положаја неспорно се види кроз запређене кривичне санкције, а ако се има у виду да је прописана казна затвора до дванаест година, произлази закључак да је ово кривично дело у смислу санкционисања најстроже из групе кривичних дела против службене дужности, чиме се указује на значај објекта који ужива кривичноправну заштиту.

Следствено наведеном, кривично дело злоупотреба службеног положаја може се идентификовати као основно кривично дело против службене дужности, с најстрожим санкцијама у односу на остала кривична дела из ове групе кривичних дела.

Ово кривично дело може се посматрати и као опште дело, будући да велики број кривичних дела представља његове посебне облике.¹⁸⁰

Поједини аутори истичу да је и покушај овог кривичног дела кажњив.¹⁸¹ Претходно се и заснива на Кривичном законнику и то на основу предвиђања да ко с умишљајем започне извршење кривичног дела, али га не доврши, казниће се за покушај кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна, а за покушај другог кривичног дела само кад закон изричито прописује кажњавање и за покушај. Учиницац ће се за покушај казнити казном прописаном за кривично дело или ублаженом казном.

¹⁸⁰ Делић, Н., *Нова решења у посебном делу Кривичног законика Србије*, Службени гласник, Београд, 2014, стр. 191.

¹⁸¹ Марковић М. и Богојевић Р., „Кривичноправни и пенолошки аспекти казни у позитивном законодавству Републике Србије“, *Право – теорија и пракса*, 30 (10–12), 2013, стр. 96. и 62; Стојановић, З. и Перих, О., *Кривично право – посебни део*, Београд, 2009, стр. 313.

Према Јоцићу, „покушај основног облика (став 1) је могућ и кажњив. Међутим, покушај квалификованих облика из ст. 2. и 3. није могућ ако није остварена прописана висина имовинске користи. Ако имовинска корист није остварена у износима предвиђеним ст. 2. и 3. ове одредбе постојаће претходни облик злоупотребе, а не покушај тежег дела. Постигнута имовинска корист не представља последицу већ квалификаторну околност дела и ако није постигнута, нема тог облика дела, па није могућ ни покушај, већ се ради о свршеном облику дела чија је висина користи остварена. То одговара и језичком тумачењу ове одредбе јер се за ставове 2. и 3. наводи „ако је прибављена (свршени глагол) имовинска корист у износу...“ Уколико би се, погрешно, прихватило постојање покушаја квалификованих облика овог дела, у суштини би се утврђивала намера учиниоца, а намера више није његово обележје. Овде није реч о покушају из аспекта радње и последице (када би покушај био могућ) већ из аспекта примене права. Наравно, покушај је могућ из аспекта радње и последице за све облике кривичног дела: „када се оптужени наведе да под присмотром органа унутрашњих послова прими новац који је претходно неосновано захтевао, да би му тај новац одмах по пријему био одузет, онда се не ради о свршеном већ о покушаном кривичном делу злоупотребе“ (ВСС Кзп 4/82).¹⁸²

У наставку ће се указати и на судску праксу која се односи на ово кривично дело.

У првом примеру који наводимо реч је о основном облику кривичног дела злоупотреба службеног положаја из члана 359. став 1. Кривичног законика.¹⁸³

Окривљени је оптужен да је стању урачунљивости и с умишљајем као службено лице искоришћавањем свог службеног положаја прибавио другом физичком лицу корист на позицији ангажованог лица за пријем и обраду захтева за издавање биометријских личних докумената у Одсеку за управне послове Полицијске управе. Ставља му се на терет да је поступио супротно одредбама члана 14. Закона о личној карти, којима је предвиђено да ће службено лице

¹⁸² Јоцић, Д., „Злоупотреба службеног положаја и положаја одговорног лица“, стр. 90.

¹⁸³ Пресуда Основног суда у Прокупљу, 2К бр. 66/15 од 18. 5. 2015. године.

приликом пријема захтева утврдити идентитет подносиоца или наложити подносиоцу захтева да достави на увид одговарајућу јавну исправу издату на основу прописаних службених евиденција, ако надлежни орган по службеној дужности не може да приступи подацима у централном систему за електронску обраду и складиштење података, односно увид у евиденцију о држављанству, матичну књигу рођених, матичну књигу венчаних, матичну књигу умрлих или другу евиденцију коју у складу са законом води Министарство.

На основу доказног поступка који је спроведен пред Основним судом утврђено је да ово лице ипак није извршило кривично дело злоупотреба службеног положаја, јер је на основу описаног чињеничног стања за извршење кривичног дела које се окривљеном ставља на терет потребан умишљај, односно намера да се другоме прибави корист. Суд у конкретном случају није нашао да је на страни окривљеног било умишљаја и утврдио да је пракса приликом обављања тих послова и код његових колега била идентична његовој, услед недовољно рачунара за рад и услед великог обима посла, те стога не може да се утврди да је окривљени имао за циљ да другом прибави какву корист. Стога је суд прихватио чињеницу да је тај начин рада био уобичајен, са циљем обраде што већег броја захтева странака. Имајући све у виду, суд је донео одлуку да се лице услед недостатка доказа, у складу са чланом 423. тачка 2. Законика о кривичном поступку ослобађа од оптужбе.

Посебност ове судске одлуке је у томе што првобитна пресуда суда није била ослобађајућа, већ је била потпуно супротна – осуђујућа.

Против осуђујуће судске пресуде бранилац окривљеног је изјавио жалбу у којој је, између осталог, навео да током поступка није утврђено нити доказано да је окривљени извршио кривично дело које му се ставља на терет.

На основу овог примера може се уочити сложеност овог кривичног дела, али и чињеница да је неопходно утврдити све елементе бића кривичног дела па у случају да они постоје, постоји и кривична одговорност службеног лица, а у недостатку једног или више тих елемента нема одговорности.

Још један пример из судске праксе представља интересантан случај за правну анализу. Пример се односи на удруживање ради вршења кривичних дела, што се предвиђа чланом 346. Кривичног законика.¹⁸⁴

У овом случају се ради о кривичном делу злоупотреба службеног положаја у саизвршилаштву од стране шеснаест лица.

Садржај одлуке суда за конкретни предмет, тј. судски поступак није од толиког значаја за ово истраживање колико јесте сам начин извршења дела у оквиру организоване криминалне групе, јер се поступак водио пред посебним судским одељењем за борбу против организованог криминала. Указано представља један од практичних доказа тежине и озбиљности овог кривичног дела, у смислу радње и последице кривичног дела злоупотреба службеног положаја.

Након нормативне анализе кривичног дела злоупотреба службеног положаја анализираћемо и заступљеност овог кривичног дела у односу на укупну заступљеност кривичних дела из групе Кривична дела против службене дужности. Квантитативна анализа нумерички изражених података указаће на референтне вредности о процентуалном учешћу кривичног дела злоупотреба службеног положаја у укупном обиму кривичних дела против службене дужности.

Заступљеност кривичног дела злоупотреба службеног положаја у односу на заступљеност свих кривичних дела из групе Кривична дела против службене дужности може се сагледати на основу анализе резултата рада правосудних органа у Србији у кривичним поступцима према пунолетним учиниоцима за кривична дела против службене дужности, тј. на основу анализе броја пријављених пунолетних лица, броја оптужених пунолетних лица, те броја донетих осуђујућих пресуда.

Референтни период који се у овом делу рада анализира јесте период од 2011. до 2015. године.

Методолошки, анализа је заснована на референтним подацима Републичког завода за статистику.

¹⁸⁴ Пресуда Апелационог суда у Београду, посебно одељење, бр. КЖ1 По1 34/2016 од 12. 4. 2017. године.

Табела 8. Пријављена пунолетна лица за групу кривичних дела против службене дужности и кривично дело злоупотребе службеног положаја за период 2011–2015. године.

Референтни период	УКУПНО на нивоу Републике Србије	Кривична дела против службене дужности	Злоупотреба службеног положаја
2011. година	88.207	3.798	2.247
2012. година	92.879	3.516	2.110
2013. година	91.411	2.602	1.388
2014. година	92.600	2.437	1.306
2015. година	108.759	2.642	1.238

Извор: Билтен Републичког завода за статистику (2016). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2015, Пријаве, оптужења и осуде*, 617, Републички завод за статистику, Београд, стр. 12–25; Статистички годишњак Републике Србије (2016). Поглавље 19 – Правосуђе и избори, Београд: Републички завод за статистику, стр. 405; Билтен Републичког завода за статистику (2015). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2014, Пријаве, оптужења и осуде*, 603, Републички завод за статистику, Београд, стр. 14–22; Статистички годишњак Републике Србије (2015). Поглавље 19 – Правосуђе и избори, Републички завод за статистику, Београд, стр. 405; Билтен Републичког завода за статистику (2014). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2013, Пријаве, оптужења и осуде*, 588, Републички завод за статистику, Београд, стр. 14–22; Статистички годишњак Републике Србије (2014). Поглавље 19 – Правосуђе и избори, Републички завод за статистику, Београд, стр. 405; Билтен Републичког завода за статистику (2013). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2012, Пријаве, оптужења и осуде*, 576, Републички завод за статистику, Београд, стр. 14–22; Статистички годишњак Републике Србије (2013). Поглавље 19 – Правосуђе и избори, Републички завод за статистику, Београд, стр. 388; Билтен Републичког завода за статистику (2012). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2011, Пријаве, оптужења и осуде*, 558, Београд: Републички завод за статистику, стр. 14–23;

Статистички годишњак Републике Србије (2012). Поглавље 19 – Правосуђе и избори, Републички завод за статистику, Београд, стр. 378.

Из података представљених у Табели 8. уочава се сразмерно смањење броја пријављених пунолетних лица за групу кривичних дела против службене дужности и кривично дело злоупотреба службеног положаја, док укупан број пријављених лица на нивоу Републике Србије бележи континуирану прогресију.

Табела 9. Оптужена пунолетна лица за групу кривичних дела против службене дужности и кривично дело злоупотребе службеног положаја 2011–2015. године

Референтни период	УКУПНО на нивоу Републике Србије	Кривична дела против службене дужности	Злоупотреба службеног положаја
2011. година	39.439	1.263	800
2012. година	41.621	1.615	1.002
2013. година	45.704	1.632	1.010
2014. година	48.425	1.401	763
2015. година	42.030	1.008	483

Извор: Билтен Републичког завода за статистику (2016). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2015, Пријаве, оптужења и осуде*, 617, Републички завод за статистику, Београд, стр. 38–47; Статистички годишњак Републике Србије (2016). Поглавље 19 – Правосуђе и избори, Републички завод за статистику, Београд, стр. 406; Билтен Републичког завода за статистику (2015). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2014, Пријаве, оптужења и осуде*, 603, Београд: Републички завод за статистику, стр. 36–43; Статистички годишњак Републике Србије (2015). Поглавље 19 – Правосуђе и избори, Републички завод за статистику, Београд, стр. 406; Билтен Републичког завода за статистику (2014). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2013, Пријаве, оптужења и осуде*, 588, Републички завод за статистику, Београд, стр. 36–43; Статистички годишњак Републике Србије (2014). Поглавље 19 – Правосуђе и избори, Републички завод за статистику, Београд, стр. 406; Билтен Републичког завода за статистику (2013). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2012, Пријаве, оптужења и осуде*, 576, Републички завод за статистику, Београд, стр. 36–43; Статистички годишњак Републике Србије (2013). Поглавље 19 – Правосуђе и избори, Београд: Републички завод за статистику, стр. 388; Билтен Републичког завода за статистику (2012). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2011, Пријаве, оптужења и осуде*, 558, Београд: Републички завод за статистику, стр. 36–43; Статистички годишњак Републике Србије (2012). Поглавље 19 – Правосуђе и избори, Београд, Републички завод за статистику, стр. 378.

Из података представљених у Табели 9. уочава се значајан пораст (2012. и 2013. година), а потом и значајно смањење броја оптужених пунолетних лица (2014. и 2015. година) за групу кривичних дела против службене дужности и кривично дело злоупотреба службеног положаја, док укупан број оптужених лица на нивоу Републике Србије бележи континуирану прогресију до 2015. године, док после тог периода број оптужених лица на нивоу Републике Србије бележи извесно смањење.

Табела 10. Осуђена пунолетна лица за групу кривичних дела против службене дужности и кривично дело злоупотребе службеног положаја за период 2011–2015. године

Референтни период	УКУПНО на нивоу Републике Србије	Кривична дела против службене дужности	Злоупотреба службеног положаја
2011. година	30.807	651	375
2012. година	31.322	841	460
2013. година	32.040	700	354
2014. година	35.376	586	201
2015. година	33.189	534	156

Извор: Билтен Републичког завода за статистику (2016). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2015, Пријаве, оптужења и осуде*, 617, Републички завод за статистику, Београд, стр. 64–71; Билтен Републичког завода за статистику (2015). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2014, Пријаве, оптужења и осуде*, 603, Републички завод за статистику, Београд, стр. 58–65; Билтен Републичког завода за статистику (2014). *Пунолетни учиниоци кривичних дела у*

Републици Србији, 2013, Пријаве, оптужења и осуде, 588, Републички завод за статистику, Београд, стр. 58–65; Билтен Републичког завода за статистику (2013). Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2012, Пријаве, оптужења и осуде, 576, Републички завод за статистику, Београд, стр. 58–65; Билтен Републичког завода за статистику (2012). Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2011, Пријаве, оптужења и осуде, 558, Републички завод за статистику, Београд, стр. 58–65.

Из података представљених у Табели 10. уочава се значајан пораст (2012. година), а потом и континуирано смањење броја осуђених пунолетних лица (2013, 2014. и 2015) за групу кривичних дела против службене дужности и кривично дело злоупотреба службеног положаја, док укупан број осуђених лица на нивоу Републике Србије бележи континуирану прогресију до 2015. године, а касније извесно смањење.

ГЛАВА IV

4. МЕРЕ И РАДЊЕ ОТКРИВАЊА КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ СЛУЖБЕНЕ ДУЖНОСТИ

У наставку ћемо размотрити мере и радње откривања кривичних дела против службене дужности. У оквиру ове четврте целине посебно ће се размотрити три кључна питања и то: начини сазнања, радње откривања и доказна средства.

По логичном и процесном редоследу, први део целине биће посвећен разматрању питања која се односе на начине сазнања извршења ових кривичних дела.

Начини сазнања за извршење кривичних дела из ове групе кривичних дела су многобројни, а многи су веома слични једни другима.

Откривање ових кривичних дела методолошки је различито у односу на остала кривична дела, односно у односу на општи криминалитет.

До сазнања за извршење ових кривичних дела најчешће се долази на основу индиција. Оне представљају довољан основ за предузимање одговарајућих оперативно-тактичких мера и радњи.

У овом делу истраживања, односно у делу истраживања у којем ће се размотрити питање начина сазнања, поред теоријског аспекта, размотриће се и поједина практична питања од значаја не само за ово целокупно истраживање већ и за откривање и превенцију кривичних дела из групе које обрађујемо, те ће се стога навести и неколико примера који поткрепљују овај теоријски аспект.

Други део ове целине односиће се на радње откривања.

Како би се постигло откривање кривичних дела и њихових учинилаца, све с директним и индиректним циљем обезбеђења материјалних доказа, али и других доказа, полиција има дужност да предузме разне криминалистичко-тактичке радње и мере. Међу њима је и прикупљање обавештења, провера, заседа, рација, блокада, провера алибија, утврђивање идентитета, потражна делатност и др.

Све поменуте радње морају да буду у складу са Закоником о кривичном поступку, Законом о полицији и Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању корупције, организованог криминала и других посебно тешких кривичних дела, као и подзаконским актима којима је регулисано кривично процесно поступање државних органа у откривању и расветљавању кривичних дела и њихових учинилаца.

Откривање и доказивање кривичних дела против службене дужности не може се третирати као рутинско, јер представља релативно компликовану и комплексну кривичну материју.

У овом делу истраживања размотриће се сва значајнија питања која се односе на радње откривања.

Трећи део, који уједно представља и последњи део ове целине, односиће се на доказна средства.

Дефинисање доказних средстава садржано је у Законнику о кривичном поступку, а у њему се предвиђа да су предмет доказивања чињенице које чине обележје кривичног дела, или од којих зависи примена неке друге одредбе кривичног закона.

У овом делу рада, поред тога што ће се указати на конкретна доказна средства, размотриће се и питање незаконитих доказа, док ће се додатна пажња посветити посебним доказним радњама, иако се оне не могу спровести за сва кривична дела из групе кривичних дела против службене дужности.

На крају овог, трећег, дела посебно ће се сачинити осврт и на конкретна доказна средства на примерима неколико кривичних дела из ове групе кривичних дела.

4.1. Начини сазнања

Начини сазнања о извршењу кривичних дела из ове групе кривичних дела многобројни су. Неки су међусобно слични, али има и оних који су специфични.

За разлику од кривичних дела против службене дужности, имовинска кривична дела представљају највећи део пријављеног криминалитета. Код имовинског криминалитета понекад постоје тешкоће приликом сазнања и откривања, што и представља основни проблем сузбијања овог вида криминалитета, посебно када се ради о малолетницима и повратницима.¹⁸⁵ Сличност се заснива на тежини откривања, односно на начину сазнања.

Откривање ових кривичних дела методолошки је различито у односу на остала кривична дела, односно у односу на општи криминалитет, под претпоставком да се ово питање посматра из криминалистичког и криминолошког угла. Од лица и државних органа који се баве сузбијањем ових кривичних дела захтева се висок степен стручног, теоријског и мултидисциплинарног знања, али наравно и практичног искуства, како би се поједина кривична дела из ове групе лакше препознала. Из овога произлази да је неопходно одлично познавање материјалног и процесног кривичног права, али и криминалистике и криминологије.

До сазнања за извршење ових кривичних дела најчешће се долази на основу индиција. Оне представљају довољан основ за предузимање одговарајућих оперативно-тактичких мера и радњи.

Прикупљање обавештења и сазнања овлашћена службена лица могу да изврше на различите начине. Најчешћа су она која долазе од грађана. Поред лица која могу бити оштећена кривичним делом, за обавештења се често користе и очевици, односно сведоци или нека друга лица којима су подаци о догађају

¹⁸⁵ Дујмовић, З., „Основне карактеристике имовинског криминалитета у Републици Хрватској“, *Дефектологија*, број 1–2, Загреб, 1992, стр. 221.

познати. Прикупљање обавештења има више циљева, док су неки од значаја за спречавање, откривање или расветљавање криминалне делатности.¹⁸⁶

Временски посматрано, обавештења која су прибављена у ранијим фазама рада полиције код конкретних догађаја имају много значајнији и већи значај у оперативном смислу. Обавештења која су прибављена нужно је што веродостојније документовати, записником или аудио-визуелном методом, а потенцијалне очите логичне празнине допунити, ако је то могуће, уз помоћ лица од којих се и добијају поменута обавештења.

Информације је потребно што пре сагледати и, као што је већ речено, документовати из разлога што време негативно утиче на њих. У овом случају мисли се на заборављање, али и на могућност да извршилац кривичног дела покушава да уништи трагове. Проток времена такође може да негативно утиче и на сведоке, јер се сећање о конкретном догађају мења, те се стога, услед могућих губитака информација или недовољно прецизних информација, може десити да оне не могу бити обрађене и искоришћене.¹⁸⁷ Поједини аутори указују на то да оперативна информација може имати превентивни, али и репресивни карактер.¹⁸⁸

Сазнања, односно индиције за извршено кривично дело могу да настану за време извршења кривичног дела, али и пре извршења или након извршења дела. На значај те индиције, поред поменутог времена, утиче вредност информације односно индиције, у складу са свим до сада поменутиим.

Поред логичног основног циља сазнања о извршеном кривичном делу, значајно је посматрати ово питање и у склопу превентивних мера, која треба да спречи извршење планираних кривичних дела из ове групе, али и да отклони предуслове за настајање околности за извршење нових кривичних дела. Важну улогу у овоме има криминалистика, која проналази, изучава и систематизује, али и

¹⁸⁶ Кривокапић, В. и Жарковић, М., *Криминалистика – Тактика 1*, Полицијска академија, Београд, 1996, стр. 218.

¹⁸⁷ Водинелић, В., *Шта је откривање, а шта разјашњавање кривичних дела и разоткривање учиниоца*, Студија Министарства унутрашњих послова Хрватске, 1990, стр. 45.

¹⁸⁸ Бошковић, М., *Материјални докази у криминалистичкој обради*, Правни факултет, Београд, 1990, стр. 31.

усавршава средства и методе. Ове методе су рашчлањене на више других наука, почев од природних, техничких и других, али се знатно ослањају и на праксу.¹⁸⁹

Криминалистичке радње које је неопходно спровести су од посебног значаја за сазнање о извршењу кривичног дела, јер се на тај начин прекида моменат прикривености кривичног дела и/или извршиоца, или само прикривеност извршиоца, док је дело познато.¹⁹⁰

Поједини аутори наводе да поред процесних субјеката значајну улогу на пољу борбе против криминалитета остварује и полиција. Она се са својим овлашћењима може појавити у разним фазама поступка, а све у циљу откривања и доказивања кривичног дела и проналажења учиниоца кривичног дела.¹⁹¹

На основу сазнања која настану из неких од поменутих начина стварају се основи сумње о кривичном делу или учиниоцу, на основу којих се он гони по службеној дужности, а из тога произлази обавезно деловање полиције. Полиција, о чему је већ било речи, предузима разне мере и радње како би уследило решавање ових кривичних дела, а уз то и обезбеђивање предмета и трагова који могу послужити као доказ, односно како би се прикупила обавештења која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка.

Неки аутори наводе да су начини на које се долази до сазнања о кривичним делима, али и тачност добијених информација веома различити, а најчешће зависе од врсте кривичних дела. Нека од кривичних дела из ове групе често су прикривена због саме природе дела али и начина извршења. Такође, исти аутори указују и на непроцењивост затицања учиниоца приликом извршења дела, што најчешће представља последицу оперативног рада и претходног сазнања.¹⁹²

Грађани сазнања о кривичним делима могу изнети пред овлашћеним службеним лицима на више начина. Поменуто је могуће личним саопштавањем,

¹⁸⁹ Ђурђић, В., *Основи криминалистике*, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2012, стр. 2.

¹⁹⁰ Матијевић, М. и Марковић, М., *Криминалистика*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2013, стр. 392.

¹⁹¹ Милошевић, М. и Кесић, Т., *Полиција у кривичном поступку*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009, стр. 15. и Милошевић, М., Кесић, Т. и Бошковић, А., *Полиција у кривичном поступку*, друго измењено и допуњено издање, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2016, стр. 17.

¹⁹² Ivanović, A. i Nicević, M., *Ways of detecting the existence of criminal acts of economic crime*, Economic challenges, International University Novi Pazar, 2012, стр. 76–77.

телефоном или електронским путем, а није ретко да се сачини и допис који је најчешће анониман. Најрелевантнији начин сазнања је од жртве кривичног дела или оштећеног. За групу кривичних дела против службене дужности није могућа примена свих начина сазнања. Негативна могућа страна је лажно пријављивање, што представља проблем и приликом пријављивања од стране грађана, о чему је већ било речи.

Извори сазнања о кривичном делу могу да буду и информатори. То су лица која имају тенденцију давања информација полицији о криминалитету или она која су и сама укључена у криминалитет. Иако не постоји могућност формалног пријављивања на овај начин, о сазнању се сачињава службена белешка, која може послужити као основ за сачињавање кривичне пријаве.¹⁹³

Начин сазнања од стране информатора може бити и када је на основу одређених сумњи и тактичких радњи информатор убачен у криминалну групу како би се она лакше разоткрила, јер ту се налазе најзначајније информације. Код овог облика сазнања постоји могућа бојазан да је и сам информатор учествовао у извршењу кривичног дела, те стога може да даје и погрешне информације.¹⁹⁴

Кривична дела из групе кривичних дела против службене дужности могу се извршити искључиво с умишљајем, осим кривичног дела одавање службене тајне, која се може извршити и другим обликом виности – нехатом. Ово је важно из разлога што када се ради о умишљајном извршењу дела, јасно је да ће постојати и воља да се то дело прикрије, јер је *modus operandi* (начин понашања) у овим случајевима усмерен ка прикривању дела пре извршења и током његовог извршења, док је у случајевима нехата прикривање након извршеног дела.

Сазнање о овој групи кривичних дела често може да проистекне и из штампаних и електронских медија, односно радија, телевизије, новина, друштвених мрежа и слично. Не баш дословно, али у ову групу сазнања може да се укључи и јавно оговарање и гласине. Поједини аутори истичу да одређени број грађана не пријављују криминалне делатности државном органу, већ своја сазнања поверавају другим лицима. Такође, ово може бити и опасно, у смислу да сазнање није тачно,

¹⁹³ Беванда, Д., *Етичка питања у раду с информаторима*, Полицијска сигурност, бр. 1, Загреб, 2012, стр. 60.

¹⁹⁴ *Ibid*, стр. 66.

те је стога неопходно бити упоран у потрази за лицем које има изворну информацију, како би се утврдила њена истинитост или полуистинитост, јер се и у тим околностима могу наћи елементи неког кривичног дела.¹⁹⁵

Сазнање о повредама службене дужности не мора нужно да води ка кривичном делу, већ се може радити и о покретању дисциплинског поступка, али суштински начин сазнања може бити исти.¹⁹⁶

Аутори указују и на дужност преношења сазнања па чак и о могућем кривичном делу из ове групе кривичних дела, овлашћеним службеним лицима, при чему се подсећа и на законску обавезу. Дужност пријављивања постоји и у случају када није позната особа која конкретно припрема извршење кривичног дела. У ситуацији када више лица има сазнања за припремање извршења кривичног дела, обавеза пријављивања постоји за свако од тих лица, али ако само једно од тих лица пријави припремање извршења кривичног дела, остала лица се ослобађају обавезе пријављивања. Уз ово, аутори који су се више бавили овим питањем посебно истичу да треба имати на уму постојање објективне околности које упућују на припремање извршења кривичног дела, а не само постојање сумње код лица које треба да пријави потенцијалног учиниоца.¹⁹⁷

У прилог изнетом ставу исти аутори још наводе да код кривичних дела против службене дужности указивањем на сазнање о покушају или извршеном кривичном делу, услед тога што (већину) дела може да изврши само службено или одговорно лице.¹⁹⁸

Пре него што се настави с даљим разматрањем ове али и наредне теме, потребно је још навести и то да након пренетог сазнања о извршењу кривичног дела следи анализа тог сазнања. На основу основа сумње формира се спис,

¹⁹⁵ Ivanović, A. i Nicević, M., „Ways of detecting the existence of criminal acts of economic crime“, *Економски изазови*, Нови Пазар, 2012, стр. 75–76.

¹⁹⁶ Мандић, М. (2011), „Дисциплинска одговорност и дисциплински поступак“, Годишњак Факултета правних наука, бр. 1, Бања Лука, стр. 229.

¹⁹⁷ Transparency international, *Prijavljivanje korupcije*, Centar za pružanje pravne pomoći u borbi protiv korupcije, British Embassy, 2014, стр. 11.

¹⁹⁸ *Ibid*, стр. 14.

односно предмет, након чега следи даља анализа извештаја прикупљених и постојећих сазнања и формирање предлога даљих мера.¹⁹⁹

Као илустрација за извршено кривично дело може се навести следећи догађај: „Нишка полиција је ухапсила инспектора теренске контроле филијале В. банке у Нишу З. С. (64), због сумње да је злоупотребио положај и помогао банкарку А. А. да оштети исту банку. Постоји сумња да је З. С. априла 2015. године, као клијент банке, стављајући на располагање свој динарски текући рачун и потписујући налог за исплату, омогућио А. А. да подигне 235.000,00 РСД у готовини. З. С. се сумњичи да је са свог текућег рачуна на банкомату филијале у пет наврата подигао 115.000,00 динара, као надокнаду за тако учињену услугу, а све према претходном договору са А. А., који је пре тога разрочио сва динарска средства са штедног рачуна једног клијента“²⁰⁰. Извор овог сазнања су колеге пореског инспектора и запосленог у банци.

Навели бисмо још један пример истог извора сазнања.

„Ангажовањем Сектора за безбедност К. банке откривена је злоупотреба службеног положаја у спровођењу појединих уговора о маркетиншкој сарадњи. Интерна контрола банке је у складу са интерним прописима детектовала проблем и обавестила надлежне органе са којима Банка у потпуности сарађује. У складу са значајем банке као највеће домаће банке, држава Србија је као највећи акционар, пре неколико месеци именовала нови менаџмент Банке, који у потпуности поштује међународне стандарде и домаће прописе који регулишу рад банкарског сектора у погледу безбедности пословања. Нови менаџмент је одлучан да стриктном применом закона и интерних прописа онемогући било какав вид неправилности у пословању. У том контексту, поднета је пријава надлежним органима у складу са одређењем о нултој толеранцији за било какве злоупотребе и кршења интерних прописа од стране запослених у Банци. Одговорним и професионалним понашањем, у потпуности у складу са законом, као и свеукупним пословањем,

¹⁹⁹ Bijelić, S. i Ćurovac, S., *Pojavni oblici privrednog kriminala i način njihovog dokazivanja*, Projekat Visokog sudskog i tužilačkog savjeta Bosne i Hercegovine „Podrška pravosuđu Bosne i Hercegovine – Jačanje tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa“, Sarajevo, 2016, стр. 16.

²⁰⁰ Дневне новине *Блиц*, чланак под називом „Злоупотреба службеног положаја“, доступно на: www.blic.rs/vesti/hronika/zloupotreba-sluzbenog-polozaja-u-velikoj-akciji-policije-pali-direktor-i-inspektor/yy0myq6 [25. 6. 2017].

Комерцијална банка настоји да оснажи поверење садашњих и задобије поверење будућих клијената.²⁰¹

Последњи пример начина сазнања односи се на сазнање од „жртве кривичног дела“.

„У сарадњи са основним јавним тужилаштвима у Шапцу и Лозници, кривичне пријаве поднете су против полицијских службеника Полицијске управе у Шапцу, Полицијске испоставе Шабац и Полицијске испоставе Лозница. Постоји сумња да од 2012. до краја 2014. године, нису поступали по наредбама за довођење лица издатим од стране прекршајних судова у Шапцу и Лозници, а које су се односиле на замену изречених новчаних казни на казну затвора учиниоцима прекршаја. На тај начин, пропуштајући мере и радње које су били дужни да предузму, осумњичени су проузроковали наступање апсолутне застарелости за 13.956 наредби и немогућности извршења донетих правноснажних одлука, чиме је нанета штета буџету Републике Србије за 101.014.550,00 динара. Сектор унутрашње контроле полиције наставља са даљим проверама у другим полицијским управама, у вези са непоступањем по наредбама прекршајних судова у циљу сузбијања и превенције овог појавног облика.“²⁰²

Поред до сада указаног, потребно је у краћим цртама размотрити и питање непријављивања кривичног дела и учиниоца, шта је било само поменуто.

Законодавац је предвидео чланом 332. Кривичног законика кривично дело непријављивање кривичног дела и учиниоца²⁰³ и то у случајевима када неко зна да је неко лице учинило кривично дело за које се по закону може изрећи затвор од тридесет до четрдесет година или зна само да је такво дело учињено, па то не пријави пре него што су дело, односно учинилац откривени, казниће се затвором до три године.

У другом ставу овог члана законодавац је предвидео да службено или одговорно лице које свесно пропусти да пријави кривично дело за које је сазнало у

²⁰¹ Чланак под називом „Комерцијална банка открила злоупотребу службеног положаја“ доступан на <http://beta.rs/oms/oms-ekonomija/30560-komercijalna-banka-otkrila-zloupotrebu-sluzbenog-polozaja> [25. 6. 2017].

²⁰² Министарство унутрашњих послова, *Кривичне пријаве против 20 полицајаца*, доступно на: <http://arhiva.alo.rs/vesti/hronika/krivicne-prijave-protiv-20-policajaca/88364> [25. 6. 2017].

²⁰³ Кривични законик, „Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05. – испр., 107/05. – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14. и 94/16.

вршењу своје дужности, а да се за то дело по закону може изрећи пет година затвора или тежа казна, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

У трећем ставу истог члана законодавац је предвидео да службено или одговорно лице које свесно пропусти да пријави кривично дело свог подређеног које је он учинио при вршењу своје службене, војне или радне обавезе, ако се за то дело по закону може изрећи затвор од тридесет до четрдесет година, казниће се затвором од једне до осам година.

У последњем ставу прописано је да се за непријављивање кривичног дела или учиниоца из ст. 1. и 2. овог члана неће казнити лице којем је учинилац супружник или с којим живи у трајној ванбрачној заједници, сродник по крви у правој линији, брат или сестра, усвојилац или усвојеник, као и супружник неког од наведених лица, односно лице које с неким од њих живи у трајној ванбрачној заједници, као и бранилац, лекар или верски исповедник учиниоца.

Поред наведеног кривичног дела, нужно је указати и на кривично дело лажно пријављивање, које се предвиђа чланом 334. Кривичног законика.²⁰⁴

Дата је инкриминација: лице које пријави одређено лице да је учинило кривично дело за које се гони по службеној дужности, а зна да то лице није учинилац тог дела казниће се затвором од три месеца до три године.

У другом ставу истог члана се предвиђа да лице које подметањем трагова кривичног дела или на други начин изазове покретање кривичног поступка због кривичног дела за које се гони по службеној дужности против лица за које зна да није учинилац тог дела казниће се затвором од шест месеци до пет година.

У трећем ставу прописано је да ко сам себе пријави да је учинио кривично дело за које се гони по службеној дужности, иако зна да га није учинио, казниће се новчаном казном или затвором до једне године. Предвиђа се још и да ће се казнити и ко пријави да је учињено кривично дело за које се гони по службеној дужности, иако зна да то дело није учињено.

²⁰⁴ *Ibid.*

4.2. Радње откривања

Како би се постигло откривање кривичних дела и њихових учинилаца, с директним и индиректним циљем обезбеђења материјалних доказа, а како то поједини аутори истичу и одређених личних доказа, као и извора доказа, полиција има дужност да предузме разне криминалистичко-тактичке радње и мере. Међу њима је и прикупљање обавештења, провера, заседа, рација, блокада, провера алибија, утврђивање идентитета, потражна делатност и др. Потребно је спровести и криминалистичко-техничке радње и мере, као што је фотографисање осумњиченог, фотографисање лица места, узимање отисака прстију, објављивање фотографије, фиксирање трагова и предмета фото-документацијом и скицом лица места и друго. У посебним околностима нужно је спровести и поједине радње доказивања – претресање, привремено одузимање предмета, увиђај и вештачење. Поред наведених криминалистичких мера и радњи, полиција примењује и одређене оперативне методе о чему је већ било речи, а мисли се на оперативне везе – сарадник и информатор, као и поједина оперативно-техничка средства, односно контрола телефона, озвучење просторија, тајно праћење и друго.²⁰⁵ Све поменуто је наравно у складу са Закоником о кривичном поступку²⁰⁶, Законом о полицији²⁰⁷ и Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању корупције, организованог криминала и других посебно тешких кривичних дела.²⁰⁸

Да ли је откривање кривичних дела против службене дужности „једноставан посао“? Ово питање не представља никакву посебност, али подстиче на одређена размишљања.

Откривање и доказивање кривичних дела против службене дужности не може се сматрати рутинским радњама. Разлог је у томе што службена лица

²⁰⁵ Бошковић, М., *Криминалистичка оператива 1*, Правни факултет, Београд, 2002, стр. 13.

²⁰⁶ Законик о кривичном поступку, „Службени гласник РС“, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13. и 55/14.

²⁰⁷ Закон о полицији, „Службени гласник РС“, број 6/16.

²⁰⁸ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању корупције, организованог криминала и других посебно тешких кривичних дела, „Службени гласник РС“, бр. 42/02, 27/03, 39/03, 67/03, 29/04, 58/04 – др. закон, 45/05, 61/05, 72/09, 72/11 – др. закон, 101/11 – др. закон и 32/13.

запослена у државним органима којима имају и посредну или директну обавезу да се баве откривањем и пријављивањем ових кривичних дела, могу управо да буду њихови извршиоци, кроз злоупотребе положаја. При томе, услед своје позиције, у могућности су да ефикасно прикривају извршено дело.

Како то поједини аутори и наводе, држава предузима мере кривичноправне заштите како би се постигло неометано и сигурно обављање службених дужности и овлашћења. Кроз ту кривичноправну заштиту, односно предвиђањем кривичних дела, штите се али и кажњавају лица која обављају службену дужност.²⁰⁹

Многи су фактори који у почетку дискретно указују на то да је извршено неко од кривичних дела из ове групе. У практичном смислу, како то и наводе лица из струке, током оперативног рада и обраде одређених лица значајна је индицијална метода. На основу ове методе поједине радње у виду спољних манифестација као што су прекомерно трошење новца или куповина непокретне или покретне имовине која је у очигледној несразмери с економским могућностима појединих лица, указују на могућност вршења криминалне активности од стране тих лица. Ове индикације указују на могућност извршеног кривичног дела, наравно уз постојање и других објективних околности, те се користе као довољан повод за оперативно проверавање. Исти аутори на основу свог истраживања и увида у многе податке од значаја за ову тему, дошли су до закључка да у многим случајевима лица која „лагодно живе“ богате се вршећи кривична дела на штету државне имовине.²¹⁰

Индикације, односно основи сумње, представљају чињенице које указују на постојање кривичног дела. Прецизније речено, оне представљају одређену везу између кривичног дела и неког лица, а на основу чега се с одређеним степеном вероватноће може закључити њихова повезаност, односно да ли је кривично дело извршено или није. Тежа кривична дела се по правилу покушавају извршити уз велики степен пажње, прикривено и најчешће без сведока.²¹¹ Такав би случај

²⁰⁹ Нинчић, Ж., „Кривична дела против службене дужности као облици злоупотребе службеног положаја и јавних овлашћења“, *Правни живот* бр.11/2009, Београд, 2009, стр. 456.

²¹⁰ Теофиловић, Н. и Јелачић, М., *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца*, Београд, 2006, стр.157.

²¹¹ Матијевић, М. и Марковић, М., *Криминалистика*, 2013, стр. 45. и Жарковић, М., *Криминалистичка тактика*, Правни факултет у Београду, 2009, стр. 44.

најчешће био и код ове групе кривичних дела. Индиције су фактички посматрано проистекле из сазнања, о чему је било речи у претходној целини. Према околностима на које су оне усмерене, најчешће се могу сагледавати као оне које указују на постојање кривичног дела и оне које указују на одређено лице као могућег учиниоца, што у ствари проистиче из претходно изнетог.²¹²

Индиције се могу сагледавати и из временског угла, па тако постоје оне које настају пре извршења кривичног дела, затим индиције које указују на припремне радње извршења кривичног дела, индиције које указују на вољу за извршење кривичне радње и индиције које указују на постојање или непостојање кривичног дела.²¹³

На основу индиција установљене су и посебне методе при откривању и доказивању кривичних дела, и то: 1) метода елиминисања откривања учиниоца појединог кривичног дела, 2) метода откривања непознатог учиниоца по начину извршења у случају понављања кривичних дела и метода 3) састављање листа индиција за више кривичних дела и за више осумњичених лица како би се пронашао стварни извршилац.²¹⁴

На основу индиција формирају се криминалистичке верзије. Оне представљају претпоставке о кривичном догађају и учиниоцу дела, уз узимање у обзир и других релевантних чињеница.²¹⁵

Поновно преиспитивање индиција и њихово додатно разматрање или сагледавање на другачији начин услед нових околности је могуће, па чак и обавезно, посебно ако се ради о лицу које је сведок неког кривичног дела.²¹⁶

Аутори који су се ближе бавили овом проблематиком указују на то да радње и мере откривања кривичних дела против службене дужности морају бити фокусиране на индицијама, знаковима и чињеницама којима указују или доказују покушај или свршено кривично дело. У овом специфичном процесу морају да учествују сви надлежни органи (тужилаштва, агенције и др.), док је полиција та

²¹² Матијевић, М. и Марковић, М., *о. с.*, 2013, стр. 45.

²¹³ *Ibid.*, стр. 50–52.

²¹⁴ *Ibid.*

²¹⁵ Жарковић, М. (2009), *Криминалистичка тактика*, стр. 59.

²¹⁶ Јекић, З. и Данић, Р., *Кривично процесно право*, Димитрије Давидовић, Београд, 2005, стр. 254.

која је примарно задужена за откривања, сазнања и превенцију тих дела. Изнето се може једино постићи оперативно-техничким методама, *ex officio*.²¹⁷

Када је конкретно реч о радњама и мерама за откривање кривичних дела из групе кривичних дела против службене дужности, то су:²¹⁸

1) Опажање – органи унутрашњих послова долазе до разлога за сумњу да је извршено кривично дело. На пример, службено лице примети да његов колега прима мито и он делује по службеној дужности.

2) Акција – углавном су то планиране акције које за циљ имају откривање појединих кривичних дела. Код веома организованих група које врше кривична дела из ове групе, или у случајевима приватног предузетништва, веома је тешко открити кривична дела услед постојања високог степена тајности.

3) Интервенција – обавеза органа да интервенише неком од радњи која је неопходна у датом моменту.

4) Надзор над учиниоцима кривичног дела или над онима за које постоје основи или основана сумња – ова радња се примењује над лицима која обављају одређене службене дужности, а за које се сумња да су извршила кривично дело или су у припреми извршења.

5) Прикупљање оперативних података – ово се заснива на проналажењу индиција за неко од кривичних дела из ове групе, а најчешће се темељи на помоћи грађана у смислу анонимних дојава, пријава, учесталим жалбама на поједине особе и сл.

6) Разјашњавање кривичног дела – када уследи разјашњавање кривичног дела, потребно је сагледати новонастале околности и утврдити да ли је службено лице, поред тог једног извршеног и откривеног кривичног дела, извршило још неко кривично дело. Полицијски показатељи, како тврде аутори овог истраживања и разматрања, указују на то да се често ради о „хомогеним“ кривичним делима.

Приказане радње само су неке од оних које се користе у откривању кривичних дела против службене дужности, јер се ради о специфичним кривичним делима, а њихови извршиоци имају могућност да успешно прикрију та дела

²¹⁷ Tulić, A., *Krivična djela protiv službene dužnosti*, 2015, стр. 15–16.

²¹⁸ Champion, D. i Rush, G., *Rad policije u zajednici*, Office of Public Affairs, Embassy of the United States of America, Sarajevo, 2003, стр. 252.

захваљујући свом положају и познавању службене дужности, те их могу препознати и одложити њихово извршење или онемогућити њихово откривање. Поред ових облика разоткривања, радња давања мита с обележеним новчаницама али и друге посебне истражне радње имају велик и практични значај. Значајно је напоменути да посебну улогу, када је реч о органима унутрашњих послова, има унутрашња контрола, која врши надзор над службеним лицима. Једна од њихових функција је да утврде да ли постоји несавестан рад код полицајаца.

Поједина истраживања указују на то да у Хрватској средства јавног информисања имају снажну улогу у откривању тзв. „пирамидалних врхова“ корупције и других појава која се односе на ову групу кривичних дела, те на тај начин указују тужилаштвима на могуће облике овог криминалитета. С обзиром на то да приликом извршења ових кривичних дела (о чему је било речи) постоји високи степен тајности између службених лица и других лица којима нпр. дају мито, или за које посредују, или којима откривају службену тајну и друго, откривање ових дела је отежано, али је управо зато значајна помоћ медија, јер су они некада једини извори и показатељи постојања ових кривичних дела.²¹⁹

Због изложеног, исти аутори и указују на то да су најбитније одреднице криминалистичког разјашњавања кривичних дела против службене дужности следеће: 1) испитивање саучесника и сведока кривичног дела, 2) организација и планирање истраживања конкретног догађаја, 3) стручна помоћ и експертизе и 4) остале радње и мере истраживања. Могло би се рећи да због специфичности, свака од истражних радњи која је покренута од стране надлежних органа има улогу у откривању било ког од кривичних дела против службене дужности. Од посебног је значаја проверити сваку пријаву и индицију о могућем кривичном делу, чак иако делује да је маргинална. Неопходан је и нужан правилан приступ решавању ових кривичних дела, јер некада не постоји могућност за поновно решавање.²²⁰

Један од значајнијих проблема код ове групе кривичних дела јесте и у томе што није довољно само посматрање једног догађаја у једном тренутку, већ је често неопходно сагледати рад службеног лица у дужем временском периоду, што често

²¹⁹ *Ibid.*

²²⁰ Tulić, A., *Krivična djela protiv službene dužnosti*, 2015, стр. 17.

захтева анализу рада од једне или више година, што има за последицу ангажовање значајних полицијских ресурса приликом увида у пословну документацију, економско-правну анализу пословања и рада, а све како би се открило постојање елемената бића кривичног дела.

На крају овог дела потребно је указати на неколико примера откривања појединих кривичних дела из групе кривичних дела против службене дужности.

Кривично дело несавестан рад у служби откривено унутрашњом контролом рада суда:

„Првостепени суд је окривљеног огласио кривим да је извршио кривично дело несавестан рад у служби, јер је радећи као државни службеник на пословима овере докумената у суду, извршио оверу уговора и анекса уговора између два привредна субјекта, а да притом није извршио проверу лица која су склопила наведени уговор, осим увида у личне документе, а без провере одговарајућих извода из АПР-а којим би доказали да су они заиста и заступници тих фирми. Свако несавесно поступање не значи истовремено и извршење кривичног дела несавестан рад у служби, већ само оно које се према околностима случаја може сматрати вишим степеном очигледно несавесног поступања службеног лица у вршењу његове службе, грубљој повреди службене дужности, што представља грубо занемаривање службене дужности, које је изразито и по свом интензитету и значају превазилази обичну немарност, те је као таква уочљива за сваког на први поглед, па услед таквог поступања дође до конкретног тежег кршења права другог, односно наступи конкретна штета у износу преко законом одређеног износа, дакле наступи конкретна повреда права и конкретна штета за конкретне оштећене, како се и одређују радња и последица конкретног кривичног дела несавестан рад у служби, чланом 361. ст. 2 у вези ст. 1. Кривичног законика. Да би окривљени могао бити оглашен кривим за наведено кривично дело, неопходно је да су се у конкретном случају остварили и субјективни и објективни елементи датог кривичног дела, односно неопходно је доказати очигледност несавесног поступања окривљеног у вршењу службе и свест о последицама таквог поступања, те

утврдити чија су права теже повређена и за кога и у ком износу је наступила конкретна штета.“²²¹

Други пример:

„Окривљени је оглашен кривим што је неовлашћено путем телефона саопштио бројеве шасија који су у јединственом информационом систему који се користи у Министарству унутрашњих послова представљали службену тајну, чиме је извршио кривично дело одавање службене тајне из члана 369. ст. 1 КЗ. Одредбом чл. 369. став 4. КЗ, прописано је да се службеном тајном сматрају подаци или документи који су законом, другим прописима и одлуком надлежног органа донесени и на основу закона проглашени службеном тајном и чије би одавање проузроковало или би могло да проузрокује штетне последице за службу. Члан 136. Закона о полицији („Службени гласник РС“, бр. 101/05. и 63/09) говори о дужности чувања службених података, наводећи таксативно у ставу другом шта се сматра службеним подацима, означавајући их поверљивим. У образложењу пресуде првостепени суд констатује да прописима није изричито одређено да бројеви од шасија мотора представљају поверљиве податке у јединственом информационом систему који се користи у Министарству унутрашњих послова, а потом закључује да службени подаци који се воде у овом систему представљају истовремено и службену тајну и да би њихово неовлашћено саопштавање било штетно за интересе физичких лица.“²²²

Из наведеног може да се закључи да откривање кривичних дела из групе кривичних дела против службене дужности методолошки има много специфичности у односу на кривична дела општег криминалитета. Потребан је висок степен стручног, теоријског и практичног искуства лица која раде на откривању ове врсте кривичних дела.

²²¹ Решење Вишег суда у Новом Саду бр. Кж 1 38/2014 од 20. 5. 2014. године којим је укинута пресуда Основног суда у Новом Саду бр. К 215/2013 од 20. 1. 2014. године.

²²² Решење Апелационог суда у Крагујевцу бр. Кж.1-49/10 од 11. 3. 2010. године.

4.3. Доказна средства

Како би се постигла кривичноправна заштита службене дужности, неопходно је спровести што бољи доказни поступак, који се започиње прикупљањем доказа након сазнања о могућем извршењу или већ свршеном кривичном делу.²²³

Доказна средства представљају извор сазнања помоћу којег се утврђују чињенице у поступку. Законик о кривичном поступку²²⁴ прописује доказна средства, односно радње доказивања.

У овом делу рада разматрана су многа значајна теоријска питања, али су приказани и многи аспекти који су у директној вези с доказним средствима. Посебно су обрађена и нека од кривичних дела из групе кривичних дела против службене дужности у сегменту који се односи првенствено на доказна средства.

Законик предвиђа да су предмет доказивања чињенице које чине обележје кривичног дела, или од којих зависи примена неке друге одредбе кривичног закона. Предмет доказивања су и чињенице од којих зависи примена одредаба кривичног поступка.

Докази који су прибављени противно Законику о кривичном поступку сматрају се незаконитим доказима и не могу бити коришћени у кривичном поступку.

Незаконити докази се издвајају из списка, стављају у посебан запечаћени омот и чувају код судије за претходни поступак до правноснажног окончања кривичног поступка, а након тога се уништавају и о томе се саставља записник. Законик предвиђа следеће доказне радње: саслушање окривљеног, испитивање сведока, вештачење, увиђај, реконструкција догађаја, исправе, узимање узорака,

²²³ Јовашевић, Д., „Корупција у међународном и упоредном кривичном праву“, Гласник адвокатске коморе Војводине, бр. 3, Нови Сад, 2011, стр. 123.

²²⁴ Законик о кривичном поступку, „Службени гласник РС“, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13. и 55/14, чл. 82, 83, 161, 162, 163. и 164.

провера рачуна и сумњивих трансакција, привремено одузимање предмета и претресање.²²⁵

Законодавац је предвидео и могућност посебних доказних радњи. Посебне доказне радње могу се одредити према лицу за које постоје основи сумње да је учинило неко од кривичних дела која су набројана у члану 162, а на други начин се не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано.

Посебне доказне радње се изузетно могу одредити и према лицу за које постоје основи сумње да припрема неко од тих кривичних дела, а околности случаја указују на то да се на други начин кривично дело не би могло открити, спречити или доказати или би то изазвало несразмерне тешкоће или велику опасност.

Приликом одлучивања о одређивању и трајању посебних доказних радњи орган поступка ће посебно ценити да ли би се исти резултат могао постићи на начин којим се мање ограничавају права грађана.

Поменути чланом 162. предвиђа се, између осталог, да се посебне доказне радње могу одредити према лицу за које постоји сумња да је учинило дело злоупотреба службеног положаја, трговина утицајем, примање мита и давање мита.²²⁶

Закоником је предвиђено и како се поступа с прикупљеним материјалом, па тако ако јавни тужилац не покрене кривични поступак у року од шест месеци од дана када се упознао с материјалом прикупљеним коришћењем посебних доказних радњи или ако изјави да га неће користити у поступку, односно да против осумњиченог неће захтевати вођење поступка, судија за претходни поступак ће донети решење о уништењу прикупљеног материјала.

Ако је при предузимању посебних доказних радњи поступљено супротно одредбама овог законика или наредби органа поступка, на прикупљеним подацима се не може заснивати судска одлука, а с прикупљеним материјалом се поступа као да су незаконити докази.

²²⁵ Katnić, M., „Dokazi na kojima se ne može zasnovati sudska odluka“, Udruženje za krivično pravo i kriminalnu politiku u Budvi, доступно на: <http://sudovi.me/podaci/ascg/dokumenta/910.pdf> [25. 6. 2017].

²²⁶ Више о томе: Унијат, Ј., *Специјални суд*, Центар за цивилно војне односе, Београд, 2009, стр. 4.

Приликом спровођења ових мера може се десити и случајни налаз.

У таквој ситуацији, када је предузимањем посебних доказних радњи прикупљен материјал о кривичном делу или учиниоцу који није био обухваћен одлуком о одређивању посебних доказних радњи, материјал се може користити у поступку само ако се односи на неко од кривичних дела за које се може спровести посебна доказна радња.

Потребно је још навести да се под посебним доказним радњама предвиђа тајни надзор комуникације, тајно праћење и снимање, симуловани послови, рачунарско претраживање података, контролисана испорука и прикривени иследник.

Фаза доказивања, како то поједини аутори наводе, са сегментима испитивања окривљеног, испитивања сведока, вештачења, спровођења других доказних радњи почев од увиђаја и реконструкције догађаја, претресања просторија и лица и др. представљају доказна средства, односно изворе доказа чији је значај управо у утврђивању истинитости одређених чињеница, а које су релевантне за кривично дело.²²⁷

Аутори који су разматрали ову проблематику се дубље упуштају у њену дискусију и износе више значајних ставова. Они указују на то да је приликом прикупљања доказа најважније да се разуме оно што се доказује. У потрази за доказним средствима мора се разумети да она нису једноставно само сведок или исправа које изводите пред судом. Сведоком или неком исправом се може „описати догађај“. Ови аутори наводе да ако доказна средства указују на један след догађаја, а на пример видео-запис на сасвим неки други опис догађаја, поставља се питање коме се може више веровати? Ништа мања проблематика није и ако сви описују исти след догађаја, да ли постоји основ да је то све и тачно.²²⁸

Доказна средства се могу добити на различите начине. Ови начини могу да буду више или мање ефикасни. У наставку свог истраживања аутори указују и на то да је потребно разумети да истрага ретко открије „истину“, већ да се открију

²²⁷ Mitrović, Lj., „Dokazna sredstva u prekršajnom postupku“, časopis *Vještak*, iz oblasti teorije i prakse vještačenja, na području Bosne i Hercegovine, Vol. 1, No. 1, 2014, стр. 30.

²²⁸ Smibert, J., *Dokazna načela*, Ministarstvo pravde Sjedinjenih Američkih Država, 2014, стр. 8.

различите врсте доказних средстава које наводе на различите „приче“, док је на суду да одлучи која су највише доказива.²²⁹

Приликом прикупљања доказних средстава, на основу њихове оцене, та лица морају да схвате колико је свако доказно средство важно и који је степен њихове релевантности за кривични предмет. Прикупљени докази могу да пруже непосредан доказ кривице или непосредно показују да је неко био оштећен кривичним делом, али могу и да указују на нешто што иде у прилог теорији да је извесно лице криво.²³⁰

Константно је потребно имати на уму хитност прикупљања доказних средстава, јер нека од њих, посебно она материјална, могу бити уништена. Тако, на пример, извршиоци неретко уништавају или сакривају фалсификоване службене исправе како би се онемогућило њихово коришћење као доказа.²³¹

У наставку ћемо конкретније указати на нека доказна средства која су у корелацији с кривичним делима из ове групе, а нису толико често обрађивана у стручној и научној литератури, иако су медијски експонирана.

Након примљеног сазнања о извршеном кривичном делу злоупотреба службеног положаја приступа се разјашњавању дела и прибављању доказа. Због специфичности дела и појавног облика и најчешће више начина прикривања извршења хитност је неопходна. Почетак прикупљања доказа почиње утврђивањем да ли осумњичени има статус службеног или одговорног лица. Ово се постиже једноставним увидом у акт о систематизацији радних места и решење којим је то лице распоређено на радно место. Такође је потребно утврдити облик злоупотребе и да ли постоји прибављање имовинске користи, наношење штете или повреда права неког лица, као и друге битне околности.²³²

Приликом прикупљања доказних средстава потребно је систематски проверавати криминалистичке верзије, посебно када постоји и прибављена имовинска корист. Потребно је, дакле, испитати коме је она прибављена (осумњиченом или неком другом лицу), колика је висина прибављене користи, да

²²⁹ *Ibid.*

²³⁰ *Ibid.*, стр. 9.

²³¹ Павловић, З., Ђукић, С. и Ђорђевић, Д., „Емпиријска анализа феномена корупције у Србији и корупција у привреди“, *Војно-економски преглед, Војно дело*, бр. 4, 2015, стр. 283.

²³² Фејеш, И. и Лајић, О., *Криминалистичка методика*, Правни факултет, Нови Сад, 2014, стр. 267.

ли је нанета штета и о каквој се штети ради. Битно је и утврђивање вредности прибављене имовинске користи због одређивања квалификованог облика овог кривичног дела.²³³

Код овог кривичног дела потребно је као доказе користити и сазнања прикупљена од сведока као и она која откривају на који начин је прибављена материјална корист коришћена, а наравно из тога покушати утврдити мотиве извршења дела. Због чега је ово значајно? Због тога што се осумњичени приликом саопштавања основа сумње за ово кривично дело, од стране полиције и тужилаштва, може довести у ситуацију да призна извршење дела и објасни начин извршења. У практичном смислу, због проналаска и обезбеђења доказа потребно је извршити претресање стана, просторија и лица. Пронађене доказе је потребно адекватно документовати и обезбедити и наравно привремено одузети ако је то неопходно због каснијег доказног поступка пред судом.²³⁴

За кривично дело несавестан рад у служби могло би се рећи да је релативно лако открити га зато што су последице уочљиве, док се често дешава да повреду својих права оштећени сами истичу, директно или индиректно. Индиректно се најчешће истиче посредством заступника или представки или других писмена.²³⁵ Поред поменутог сазнања, о овом кривичном делу се може сазнати и од стране других запослених у државном органу или од стране интерних или екстерних инспекцијских служби.

Доказивање извршења овог кривичног дела заснива се на подацима који произлазе из последице, али и начина и времена извршења. За ово кривично дело докази се најчешће обезбеђују увидом у пословну или службену евиденцију и документацију, на основу службених белешки, а докази се прикупљају и разговором с оштећеним, али и другим лицима чији се искази могу користити касније на суду.²³⁶

²³³ Бошкових, М. и Јовчић, Д., *Криминалистика – методика*, Правни факултет, Бања Лука, 2002, стр. 375.

²³⁴ Ђурђић, В. и Здравковић, Ј., *Криминалистика*, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2011, стр. 260.

²³⁵ Теофиловић, Н. и Јелачић, М., *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца*, Полицијска академија, Београд, 2006, стр. 304.

²³⁶ Јелачић, М., *Корупција–друштвено правни аспекти и методи супротстављања*, Полицијска академија, Београд, 1996, стр. 304. и 305.

Код извршеног кривичног дела превара у служби морају се појавити у већој или мањој мери фалсификована службена документа, односно фалсификовани рачуни, налози, спискови и др. Увидом стручних лица и провером те документације и упоређивањем са фактичким стањем ово кривично дело се лако може утврдити. Најчешћи облици овог кривичног дела су непостојећа службена путовања, лажно приказане извршене услуге и сл. Увидом у документацију, као што је то већ и речено, и утврђивањем разлике између фактичког и приказаног стања у постојећој документацији, не само што се открива ово кривично дело, већ се и прикупљају доказна средства.²³⁷

После наведеног утврђивања, предузимају се оперативно-тактичке радње и мере ради прикупљања чињеница о догађају, односно утврђује се време, дужина трајања, разлози и слично, извршење овог кривичног дела, као и појединости које се односе на то да ли су, нпр., сва лица с платног списка била у време исплате у радном односу и друго.²³⁸

Кривично дело одавање службене тајне открива се најчешће на основу анонимних и псеудонимних пријава, јавних коментарисања и средстава јавног информисања. Да би се могли прикупити докази и да би се расветлило ово кривично дело, потребно је у потпуности знати о којим се подацима ради и да ли они представљају службену тајну. Ако представљају, потребно је утврдити ко има приступ тим информацијама и на који начин прикупити доказе о неовлашћеном саопштавању, али и о лицу које је прималац те информације или податка.²³⁹

Посматрано из угла превенције, постоји велики број лица која се сматрају одговорним, па је и законодавац настојао да ову проблематику одреди довољно прецизно, али и што свеобухватније, укључујући и доказна средства, односно доказне радње. Како то поједини аутори и наводе, пошто је друштвени процес сталан и трајан, константно настају нови међусобни односи и облици организовања, а то за евентуалну последицу може имати то да постојећи појам једноставно постане непримењив у новонасталим околностима. Исти аутори управо због тога и наводе да би речено требало да буде довољан разлог због чега

²³⁷ Бошковић, М. и Јовчић, Д., *Криминалистика – методика*, 2002, стр. 375.

²³⁸ Бошковић, М., *Криминалистичка методика*, Правни факултет, Београд, 2005, стр. 378.

²³⁹ Бошковић, М. и Јовчић, Д., *Криминалистика – методика*, 2002, стр. 396.

би појам одговорног лица требало одредити општијом формулацијом која би постигла одржавање суштине и садржине.²⁴⁰ Не мора се посебно нагласити да би морале уследити и одређене промене које се односе на доказна средства, а све како би се управо постигло оно што се од њих и до сада очекује.

²⁴⁰ Кулић, М., „Кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица у судској пракси у Републици Србији“, Зборник радова са XIV међународног научног скупа „Правнички дани – проф. др Славко Царић“ под називом „Независност правосуђа“, одржаног у Новом Саду 21–23. септембра 2017. године, у организацији Правног факултета за привреду и правосуђе Нови Сад, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, 2017, стр. 55.

ГЛАВА V

5. КОМПАРАТИВНИ ПРЕГЛЕД

Кривично дело злоупотреба службеног положаја, као и више других дела против службене дужности у различитим видовима и облицима и данас је присутно у свим савременим кривичноправним системима. На то указује и чињеница да се све државе у циљу одржања ауторитета државне и уопште јавне власти и обезбеђења поштовања правног поретка и аксиома правне државе расположивим средствима супротстављају облицима и начинима угрожавања службене дужности и јавних овлашћења од стране јавних службених лица. У том смислу кривичноправна заштита службене дужности има нарочито значајну улогу. Стога ће у оквиру овог поглавља у циљу свеобухватнијег и потпунијег сагледавања кривичноправне проблематике злоупотребе службеног положаја нарочита пажња бити посвећена компаративној анализи овог кривичног дела, али и других дела која су усмерена против службене дужности у различитим кривичноправним системима.

У претходним излагањима о глобализацији као процесу који детерминише друштвене односе, али и правне и политичке институције, речено је да он свој одраз има и по питању дела која су предмет овог рада, у смислу њихове хармонизације. С обзиром на то да се ради о позитивноправним решењима, одлучили смо се да фокус компарације буде на кривичним законима земаља из окружења, односно бивших држава СФРЈ. То опредељење је резултат сличних претходних законских решења, која су нужно свој одраз оставила и на садашња решења, али се ово опредељење заснива и на факторима који су детерминисали постојећу регулативу, а то су детерминишући фактори који проистичу из сличних друштвених околности, поготово чињенице да су поменуте државе прошле кроз упоредив процес друштвено-економске и политичке транзиције, као и комплекс

сличних навика, мноштва сличних криминолошких фактора, традиције која проистиче из заједничког државног и политичког оквира, сличне номотехнике, правне науке која се базира на истим основама, судске праксе.

Компаративно истраживање односиће се на законодавно предвиђање групе кривичних дела против службене дужности у кривичним законима Македоније, Словеније и Хрватске, а посебно ће се размотрити ово питање са становишта кривичног законодавства Немачке и Шпаније. Посебан акценат ће бити на обухвату ове групе кривичних дела, где постоје значајније разлике у односу на српска решења, те дефиницији централног од њих – злоупотреби службеног положаја. У оквиру материјалноправног аспекта овог истраживања указано је на најзначајнија решења Грчке, Италије, Израела и Руске Федерације, стога оне нису у овом делу посебно анализиране.

Немачка је узета као предмет компарације јер је то држава која представља пример стабилног правног система, хармоничног поретка, богате традиције, развијене правне науке која је била узор кривичноправној науци, али и законодавству великог дела света, а посебно код нас, где се кривичноправни систем дуго времена развијао под њеним пресудним утицајем, практично проверених и доктринарно потврђених института. Шпанија не представља државу са посебно специфичним решењима ових питања. Она се, зарад ширег опсега компарације, узима као држава која припада претежно романској групи права у оквиру европско-континенталног правног система.

5.1. Македонија

Актуелни Кривични законик Републике Македоније²⁴¹ примењује се од 1. 11. 1996. године, а последње измене и допуне биле су 31. 7. 2017. године.

Законодавац је предвидео кривична дела против службене дужности у глави XXX, односно у чл. 353–363.

У ставу 1. члан 353. законодавац је предвидео кривично дело злоупотреба службеног положаја и овлашћења и то на начин да ће се службено лице које искоришћавањем свог службеног положаја или овлашћења, прекорачењем граница свог службеног овлашћења или невршењем своје службене дужности прибави себи или неком другом неку корист или другом нанесе штету, казнити казном затвора од шест месеци до три године. Дакле, постоји подударност македонских и српских решења у погледу ове инкриминације.

Тежи облик овог кривичног дела и строже казне прописани су ст. 2. и 3. истог члана.

У ставу 2. предвиђено је да ће се учинилац, који извршењем дела из става 1. овог члана прибави већу имовинску корист или проузрокује већу имовинску штету или озбиљније повреди права другог, казнити казном затвора од шест месеци до пет година.

У ставу 3. наводи се да ће се учинилац, који је извршењем дела из става 1. прибавио значајну имовинску корист или је нанео значајну штету, казнити казном затвора од најмање три године.

Став 4. односи се на одговорно лице, одговорно лице у страном правном лицу које има представништво или делатност у Републици Македонији или лице које врши послове од јавног значаја, ако је кривично дело извршило у оквиру својих овлашћења или дужности. Ова лица ће се казнити казном из ст. 1, 2. и 3.

²⁴¹ Кривичниот законик Македоније, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 226/15. и 97/17.

У 5. ставу предвиђена је казна затвора од најмање пет година за учиниоца, који је кривично дело из ст. 1. и 4. учинио при вршењу јавних набавки или на штету средстава из буџета Републике Македоније, јавних фондова или других средстава државе.

Карактеристично је да се чланом 353а, дакле у овој групи, предвиђа кривично дело повреда чувања државне границе. Граница је у политичкој географији израз за линију која раздваја две државе, области, територије, регије и слично, уколико је то релевантно у погледу законске јурисдикције.

Гранични прелаз је место одређено за прелазак државне границе у друмском, железничком, ваздушном и воденом саобраћају, на коме се гранична контрола обавља стално, сезонски и привремено.

У ставу 1. члана 353а предвиђено је да ће се службено лице, које врши службену дужност на граници, и поступи супротно прописима о чувању државне границе, тако да наступи тешка штетна последица за службу или је служба теже угрожена, казнити казном затвора од три месеца до три године.

У ставу 2. наведено је да уколико је извршењем дела из става 1. наступила тешка телесна повреда или имовинска штета великих размера или су наступиле друге тешке последице, учинилац ће се казнити казном затвора од шест месеци до пет година.

У ставу 3. је регулисано да ће се учинилац казнити казном затвора од једне до десет година, уколико је извршењем дела из става 1. наступила смрт неког лица.

Кажњив је и нехат у погледу овог дела. За случај да је кривично дело из става 1. учињено из нехата, учинилац ће се казнити новчано или казном затвора до једне године, а ово се предвиђа у ставу 4.

Ако је извршењем дела из става 4. наступила последица из става 2, учинилац ће се казнити новчано или казном затвора до три године, а ако наступи последица из става 3, учинилац ће се казнити казном затвора од једне године до пет година. Ово је прописано ставом 5.

Члан 353б прописује кривично дело неизвршавање наредбе.

У ставу 1. предвиђен је основни облик овог кривичног дела. Наиме, службено лице које у вршењу дужности које се односе на спречавање и откривање

кривичних дела, хапшење учинилаца кривичних дела или одржавање јавног реда, мира и сигурности земље не изврши или одбије да изврши наредбу претпостављеног да предузме неку службену радњу и због тога наступи тежа повреда права другог, теже се наруши јавни ред и мир, или настане значајна имовинска штета, казниће се казном затвора од три месеца до три године.

За случај да службено лице из нехата не изврши наредбу претпостављеног из става 1, предвиђена је новчана казна или казна затвора до једне године.

Законодавац је још предвидео да уколико службено лице одбије да изврши незакониту наредбу нема кривичног дела.

Чланом 353в законодавац предвиђа кривично дело несавестан рад у служби.

У овом члану предвиђа се да окривљени може бити оглашен кривим за кривично дело несавесног рада у служби ако су остварена битна обележја кривичног дела, али и субјективни и објективни елементи.

Субјективни елемент је свест окривљеног да услед његовог поступања у служби може да наступи тежа повреда права другог или имовинска штета.

Објективни елемент се састоји у наступању теже повреде права или имовинској штети.

У ставу 1. овог члана наведени су као субјекти овог кривичног дела службено лице или одговорно лице у јавном предузећу или јавној институцији.

Радња кривичног дела је наведена алтернативно и то као а) кршење законских прописа или свесна злоупотреба дискреционог права и б) пропуштање или неки други очигледно несавестан начин вршења својих дужности.

Уколико на овај начин ова лица добијају неку корист за себе или за друге или другима наносе штету, казниће се казном затвора од три месеца до три године.

У ставу 2. предвиђено је да уколико извршилац кривичног дела из става 1. стиче велику имовинску корист или причини велику штету, или тешко повреди права другог, казниће се казном затвора од шест месеци до пет година.

У ставу 3. наведено је да уколико извршилац дела из става 1. стиче знатну имовинску корист или наноси знатну штету, казниће се казном затвора од најмање три године.

У ставу 4. законодавац предвиђа да ће се казном из става 1, 2. и 3. казнити и одговорно лице, одговорно лице у страном правном лицу које има представништво у Републици Македонији или лице које врши послове од јавног значаја, ако је кривично дело извршило у оквиру својих овлашћења или дужности, утврђеним законом.

Службено лице или одговорно лице у органу државне управе или друго правно лице које крши законске прописе при спровођењу управног поступка, пропуштањем да врши надзор или на други начин несавесно поступа при вршењу својих овлашћења и дужности и на тај начин прибави за себе или за другог неку корист или другоме нанесе штету, казниће се казном затвора од шест месеци до три године и новчано. Поменуто се предвиђа у ставу 5. истог члана.

У ставу 6. предвиђена је казна затвора од шест месеци до две године и новчана казна за извршиоца који дело из става 5. учини из нехата.

Чланом 354. предвиђено је кривично дело проневере.

Кривична дела попут проневере, прања новца, пореске утаје, банкарске преваре, високотехнолошког криминала, мита, фалсификовања и злоупотребе у вези с јавном набавком специфична су група кривичних дела.

Основни облик кривичног дела проневера описан је у ставу 1. овог члана. За службено лице, које у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист присвоји новац, хартије од вредности или друге покретне ствари које су му поверене у служби, прописана је казна затвора од шест месеци до пет година.

У ст. 2. и 3. овог члана прописани су тежи облици кривичног дела проневера.

У односу да ли се извршењем дела из става 1. стиче већа или знатна имовинска корист (као квалификаторне околности), учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година (став 2) или затвором од најмање четири године (став 3).

Ако је учинилац кривичног дела из става 1. стекао малу имовинску корист, с намером да стекне такву имовинску корист, казниће се новчаном казном или затвором до једне године.

У ставу 5. законодавац наводи да ће се казном из ст. 1, 2. и 3. овог члана казнити и одговорно лице, одговорно лице у страном правном лицу које има представништво у Републици Македонији или лице које врши посао од јавног значаја, уколико је дело учињено у оквиру вршења његових посебних овлашћења и дужности утврђених законом.

Чланом 355. законодавац је предвидео кривично дело превара у служби.

Ставом 1. овог члана предвиђа се да службено лице које у вршењу службене дужности у намери да себи или другоме прибави противправну имовинску корист, подношењем лажних обрачуна или на други начин доводи у заблуду овлашћено лице да изврши незакониту исплату, казниће се казном затвора од шест месеци до пет година.

Тежи облици овог дела предвиђени су у ст. 2. и 3. истог члана.

Први тежи облик овог дела постоји ако је делом из става 1. овог члана прибављена већа имовинска корист. У том случају, учинилац ће се казнити казном затвора од једне до десет година (став 2.).

Други тежи облик овог дела постоји ако је делом из става 1. овог члана прибављена знатна имовинска корист. У том случају, учинилац ће се казнити казном затвора од најмање три године. Поменуто законодавац предвиђа у ставу 3.

У ставу 4. прописано је да ће се казном из ст. 1, 2. и 3. овог члана казнити и одговорно лице, одговорно лице у страном правном лицу које има представништво у Републици Македонији или лице које врши посао од јавног значаја, уколико је дело учињено у оквиру обављања његових посебних овлашћења и дужности, утврђених законом.

Члан 356. прописује кривично дело послуга у служби.

Службено лице које се неовлашћено послужи новцем, хартијама од вредности или другим покретним стварима које су му поверене у служби или неовлашћено даје другима да се послужи тим стварима казниће се казном затвора од три месеца до пет година.

Чланом 357. предвиђа се кривично дело примање мита.

У ставу 1. овог члана предвиђен је основни облик овог дела: службено лице које, непосредно или посредно, захтева или прими поклон или другу корист или

прими обећање поклона или друге користи за себе или другог да у оквиру свог службеног овлашћења или у вези са својим службеним овлашћењем изврши службену радњу коју не би смело извршити или да не изврши радњу коју би морало извршити казниће се затвором од четири до десет година.

У ставу 2. овог члана регулисан је други облик овог дела. Законодавац је овим ставом предвидео да службено лице које, непосредно или посредно, захтева или прими поклон или другу корист или прими обећање поклона или друге користи за себе или другог да у оквиру свог службеног овлашћења или у вези са својим службеним овлашћењем да изврши радњу коју би морало извршити или не изврши службену радњу коју не би смело извршити, казниће се затвором од једне до пет година.

Службено лице које после извршења, односно неизвршења службене радње из ст. 1. и 2. овог члана, а у вези с њим, захтева или прими поклон или другу корист, казниће се затвором од три месеца до три године (став 3).

У ст. 4. и 5. наведени су тежи облици овог дела.

Ако је делом прибављена већа имовинска корист, учинилац ће се казнити затвором од најмање четири године, што се предвиђа у ставу 4, док се у ставу 5. предвиђа да ако је делом прибављена значајна имовинска корист, учинилац ће се казнити затвором од најмање пет година.

У ставу 6. овог члана законодавац наводи да ће се казном из ст. 1, 2, 3, 4. и 5. казнити и одговорно лице које обавља дужност од јавног значаја и стране службено лице.

На крају овог члана, законодавац је додатно предвидео да ће се примљени поклон или имовинска корист одузети.

Чланом 358. описана су законска обележја кривичног дела давање мита.

У ставу 1. овог члана предвиђен је први облик овог дела. Законодавац предвиђа да ко службеном или другом лицу понуди или обећа поклон или другу корист да службено лице у оквиру свог службеног овлашћења или у вези са својим службеним овлашћењем изврши службену радњу коју не би смео извршити или да не изврши службену радњу која би се морала извршити или ко посредује у томе, казниће се затвором од једне до пет година.

У ставу 2. овог члана предвиђен је други облик овог дела. Предвиђа се да ко службеном или другом лицу понуди или обећа поклон или другу корист да службено лице у оквиру свог службеног овлашћења или у вези са својим службеним овлашћењем изврши службену радњу која би се морала извршити или да не изврши службену радњу коју не би смело извршити или ко посредује у томе, казниће се затвором од једне до три године.

У ставу 3. законодавац наводи основ за ослобађање од казне.

Наиме, у случајевима ст. 1. и 2. овог члана, суд може ослободити учиниоца који је дао или обећао мито на захтев службеног лица и који је пријавио дело пре него што је сазнао да је дело откривено.

У ставу 4. стоји да ће се одредбе из ст. 1, 2. и 3. овог члана примењивати и када је мито дато, понуђено или обећано одговорном лицу, одговорном лицу у страном правном лицу, лицу које обавља послове од јавног значаја и страном службеном лицу у вези с делом из члана 357.

Законодавац такође овим чланом, али ставом 5. предвиђа да уколико је дело учинило правно лице, казниће се новчаном казном.

На крају овог члана, законодавац је предвидео да ће се поклон или имовинска корист одузети, а то се предвиђа у ставу 6. овог члана.

Члан 358а предвиђа кривично дело давање мита за противправно деловање.

Ово кривично дело, по свом бићу, одговара кривичном делу трговина утицајем Кривичног законика Србије, које се уређује чланом 366.

Законодавац је предвидео у ставу 1. овог члана да ће се учинилац, који службеном лицу, посредно или непосредно, даје награду, поклон или другу корист или обећање или понуду за такву корист, за њега или за треће лице, да коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја, тражећи да посредује, подстиче или на други начин утиче да се изврши нека званична радња која би се морала извршити или да се не изврши нека радња која се не би смела извршити, казнити казном затвора од једне до три године.

Ставом 2. предвиђено је да ће се учинилац, који службеном лицу, посредно или непосредно, даје награду, поклон или другу корист или обећање или понуду за такву корист, за њега или за треће лице, коришћењем свог службеног или

друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја, тражећи да посредује, подстиче или на други начин утиче да се не изврши нека званична радња која би се морала извршити или да се изврши нека радња која се не би смела извршити, казнити затвором од једне до пет година.

Ставом 3. прописује се да ће се за кривично дело из става 2. овог члана учињено у вези са покретањем или вођењем кривичног поступка против одређене особе, учиниоца, казнити затвором од три до пет година.

Став 4. овог члана односи се на оног ко службеном лицу, посредно или непосредно, даје награду, поклон или другу корист или обећање или понуду за такву корист, за њега или за треће лице, да коришћењем његовог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја, тражећи да посредује, подстиче или на други начин утиче на одговорну особу, одговорну особу у страном правном лицу које обавља активност у Републици Македонији или друго лице које врши другу дужност од јавног значаја за извршење или неизвршење радње која није у складу са његовим овлашћењима. За ову инкриминацију предвиђена је новчана казна или казна затвора до три године.

Ако је кривично дело из ст. 1, 2, 3. и 4. овог члана извршено на захтев особе која противправно посредује, а учинилац је то пријавио пре него што је дело откривено или пре него што сазна да је откривено, може бити ослобођен кривичне одговорности (став 5).

У ставу 6. прописано је да ће се награда, поклон или друга корист одузети.

У члану 359. законодавац прописује кривично дело примање мита за противправно деловање.

У ставу 1. предвиђено је да ће се службено лице које посредно или непосредно прими награду, поклон или другу корист или обећање, или понуду такве користи за себе или треће лице да коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја посредује, подстиче или на други начин утиче да се изврши службена радња која би се морала извршити или да се не изврши радња која се не би смела извршити, казнити казном затвора од једне до три године.

Ставом 2. прописано је да ће се казном из става 1. овог члана казнити службено лице које користи свој стварни или претпостављени утицај, службени или друштвени положај и углед, захтева, подстиче или на други начин утиче да се изврши службена радња која се не би смела извршити или не изврши службена радња која би се морала извршити.

Ставом 3. прописано је да уколико је кривично дело из става 2. извршено у вези с покретањем или вођењем кривичног поступка против неког лица, учинилац ће се казнити затвором од једне до пет година.

Лице које користећи свој стварни или претпостављени утицај, службени или друштвени положај и углед, прими награду, поклон или другу корист, или обећање такве користи за себе или треће лице да коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја посредује, подстиче или на други начин утиче на одговорно лице, одговорно лице у страном правном лицу које обавља пословање у Републици Македонији или лицу које врши друге послове од јавног значаја, за извршење или неизвршење радње која није у складу с његовим овлашћењима, казниће се новчаном казном или затвором до једне године. Наведено је законодавац предвидео у ставу 4.

У ставу 5. предвиђено је да, уколико је извршење кривичног дела из става 4. овог члана имало за последицу противправно стицање или губитак права, или стицање веће имовинске користи или наношење штете другом, домаћем или страном правном лицу, учинилац ће се казнити затвором од једне до пет година.

Ако је учинилац кривичног дела из овог члана правно лице, казниће се новчаном казном (став 6).

У ставу 7. законодавац је предвидео да, уколико је у посредовању у извршењу кривичног дела из ст. 2. и 3. овог члана службено лице добило награду или другу корист, казниће се затвором од једне до десет година.

На крају овог члана, односно у ставу 8, предвиђа се да се правно лице казни новчаном казном.

Законодавац је чланом 359а предвидео кривично дело противправно стицање и скривање имовине.

У ставу 1. овог члана наводи се да се као извршилац кривичног дела јавља службено или одговорно лице у јавном предузећу, јавној установи или другом правном лицу, која располажу државним капиталом. Радња извршења овог кривичног дела јесте давање лажних или непотпуних података о својој имовини или имовини чланова своје породице, од стране извршиоца овог кривичног дела, који имају законску обавезу да пријаве своје имовинско стање и било какве промене у вези с истом. Предвиђена је казна затвора од шест месеци до пет година и новчана казна.

У ставу 2. је прописано да се казна из става 1. овог члана односи на службено или одговорно лице у јавном предузећу, јавној установи или другом правном лицу које располаже државним капиталом, за кога се у законски уређеном поступку утврди да је током обављања функције или дужности, он или члан његове породице стекао имовину која значајно превазилази његове законите приходе. Радња кривичног дела је постављена алтернативно. Извршилац овог дела даје лажне податке или прикрива своје стварне изворе.

Ако имовина у великом обиму превазилази законите приходе извршиоца дела из ст. 1. и 2. казниће се затвором од једне до осам година и новчаном казном. Овај тежи облик предвиђен је ставом 3.

У случајевима из ст. 2. и 3. овог члана, учинилац се неће казнити ако се у поступку пред судом да веродостојно објашњење о пореклу имовине, што се и предвиђа ставом 4.

У ставу 5. наводи се да ће се имовина која превазилази стварне приходе извршиоца дела, који даје лажне или непотпуне информације или не пружа информације или прикрива стварне изворе одузети, а ако је ово одузимање немогуће, од извршиоца ће се одузети друга имовина, која одговара по вредности.

Члан 359б уређује кривично дело прикривање порекла несразмерно стечене имовине.

Законодавац предвиђа да службено или одговорно лице у јавном предузећу или јавној установи, које кршећи своју законску обавезу да пријави имовину, даје лажне податке о својим приходима, или када се утврди да је његова имовина

значајно већа од његових стварних прихода, и да прикрива стварне изворе, казниће се казном затвора од шест месеци до пет година и новчаном казном.

Већ у другом ставу законодавац предвиђа да се одузима имовина која значајно превазилази приходе које учинилац остварује и пријављене приходе, за које учинилац крије стварне изворе, а ако је то немогуће, одузеће се друга имовина која одговара њеној вредности. Имовина се одузима и од трећих лица, без одговарајуће накнаде.

Кривично дело које се предвиђа у члану 360. јесте одавање службене тајне.

У ставу 1. прописано је да ће се службено лице које неовлашћено саопшти јавности или непозваном лицу, преда или на други начин учини доступним податке који представљају службену тајну или које прибавља такве податке у намери да их преда јавности или непозваном лицу, казнити затвором од три месеца до пет година.

Ако је кривично дело из става 1. овог члана извршено из користољубља или за коришћење информација у иностранству, учинилац ће се казнити затвором од најмање годину дана, што се и предвиђа ставом 2.

У ставу 3. наводи се да уколико је кривично дело из става 1. извршено из нехата, учинилац ће се казнити новчаном казном или затвором до три године.

Законодавац у ставу 4. дефинише појам службене тајне. Службеном тајном сматрају се подаци или документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона проглашени службеном тајном и чије би одавање проузроковало или би могло да проузрокује штетне последице за службу.

Члан 360. предвиђа кривично дело злоупотреба државне, службене или војне тајне.

Уколико службено лице које искористи податке који представљају државну, службену или војну тајну с намером да прибави себи или другоме какву корист или нанесе штету другоме казниће се затвором од три месеца до пет година (став 1).

Казном из претходног става овог члана казниће се службено лице које по престанку обављања службе с истом намером искористи податке који представљају

државну, службену или војну тајну, саопшти их, преда или на други начин учини доступним другоме.

Члан 361. предвиђа кривично дело фалсификовање службене исправе.

Службена исправа могла би се схватити као посебна врста јавне исправе која је сачињена од стране службеног или одговорног лица у писаној форми у вршењу његове службене дужности која може да послужи као доказ неке правно релевантне чињенице. Дакле, службена исправа је облик јавне исправе коју издаје службено лице како би њоме доказало неке чињенице у оквиру вршења службене дужности.²⁴²

Управо из овога и произлазе законска обележја овог кривичног дела и то на начин да је у ставу 1. овог члана за извршење овог кривичног дела предвиђено више алтернативних радњи. Радња овог дела је извршена уколико службено лице у службену исправу, књигу или спис унесе неистините податке или не унесе важан податак или својим потписом, односно службеним печатом овери службену исправу, књигу или спис с неистинитом садржином или које својим потписом, односно службеним печатом омогући прављење службене исправе, књиге или списка с неистинитом садржином. Предвиђена је казна затвора од три месеца до пет година.

У ставу 2. предвиђено је да се казном из става 1. овог члана кажњава и службено лице које неистиниту службену исправу, књигу или спис употреби у служби као да су истинити или које службену исправу, књигу или спис уништи, прикрије, у већој мери оштети или на други начин учини неупотребљивом.

Одговорно лице у правном лицу у државном или друштвеном власништву, које изврши дела ст. 1. и 2. овог члана казниће се казном прописаном за таква дела. Ово је прописано ставом 3.

Чланом 362. предвиђа се кривично дело илегална наплата и исплата.

Службено лице или одговорно лице у правном лицу, у државном или друштвеном власништву, које је од неког наплатило нешто што овај није дужан да плати или наплати више него што је дужан да плати или које при исплати или

²⁴² Мрвић-Петровић, Н. (2010), *Кривично право – посебни део*, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, стр. 254.

предаји каквих ствари не исплати, мање исплати, односно не преда или мање преда, казниће се новчаном казном или затвором до три године.

Члан 362а предвиђа гоњење за кривична дела против службене дужности.

За кривична дела из чл. 357, 358. и 359. учињена у иностранству од стране лица које није држављанин Републике Македоније гоњење се предузима по одобрењу јавног тужиоца Републике Македоније.

На крају ове главе македонског кривичног закона предвиђа се и члан 362б, којим се уређује питање обавезне забране за вршење професије, делатности или дужности.

Овим чланом законодавац предвиђа да ће се за кривична дела из чл. 357, 358. и 359. од стране суда изрећи забрана обављања професије, делатности или дужности у трајању од једне до десет година.

Овом законском дескрипцијом завршавамо приказ позитивноправног решења групе кривичних дела против службене дужности у Македонији.

5.2. Словенија

Скупштина Словеније донела је нов Кривични законик 2008. године, упркос бројним резервама израженим у стручним круговима. С обзиром на то да је Словенија земља са чврстим правним системом, поставило се питање зашто након тринаест година важења Кривичног законика из 1994. године доноси нови, који је припремљен на брзину и без опширног стручног дијалога.²⁴³

Велики део словеначке стручне јавности сматрао је да Словенији није потребан нови Кривични законик него да је била довољна добро припремљена новела постојећег. Поједини аутори су задржали мишљење да је „потребан нов концепт кривичног права који ће се више ослањати на европске вредности него на властиту прошлост“²⁴⁴.

Кривична дела против службене дужности јавних органа и јавних ресурса предвиђена су у глави XXVI, односно од члана 257. до члана 268.²⁴⁵

Одредба члана 257. овог закона односи се на најопштије кривично дело против службене дужности злоупотреба службеног положаја или службених права.

У ставу 1. овог члана предвиђена је казна затвора до једне године за службено лице или државног службеника који, користећи свој положај, прекорачујући своја овлашћења или не обављајући своју дужност, себи или другој особи прибави нематеријалну корист или другоме проузрокује штету.

Тежи облик овога дела дефинисан је у ставу 2. истог члана и предвиђа казну затвора до три године за учиниоца дела из претходног става, који проузрокује знатну штету другоме или озбиљно прекрши права другог.

У ставу 3. истог члана законодавац предвиђа казну затвора од три месеца до пет година за службено лице или државног службеника који користећи свој

²⁴³ Šelih, A., „Kazensko pravo kot zakonsko pravo“, *Pravna praksa*, 2007/46, стр. 3.

²⁴⁴ Ambrož, M., „Novi slovenski kazneni zakonik“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 15, broj 1/08, стр. 324.

²⁴⁵ Kazenski zakonik Slovenije, „Službeni glasnik Republike Slovenije“, br. 39/09, 91/11, 50/12, 6/16, 54/15, 38/16. i 27/17.

положај, прекорачујући своја овлашћења или не обављајући своју дужност себи или другој особи прибави противправну корист.

У последњем ставу овог члана одређена је казна затвора од једне до осам година лицу које учини дело из става 3. и притоме знатно увећа своју или имовину другога.

Кривично дело злоупотреба службеног положаја службеног лица или државног службеника или другог овлашћеног лица корисника јавних средстава предвиђено је у члану 257а став 1. овог закона.

Радња кривичног дела постављена је алтернативно, тако да ће кривично дело постојати уколико наведена лица приликом набавке, управљања или располагања овим средствима свесно крше прописе, одустају од контроле или на други начин узрокују или дозвољавају незаконито или ненаменско коришћење јавних средстава, иако су могли или били дужни предвидети да на тај начин може наступити већа материјална штета. Уколико се то и деси, казниће се казном затвора од три месеца до пет година и новчаном казном.

У ставу 2. истог члана предвиђен је тежи облик овог дела. Тај облик ће постојати уколико је наступила велика материјална штета и тада ће се учинилац казнити казном затвора од једне до осам година и новчаном казном.

У ставу 3. истог члана законодавац је дефинисао кориснике јавних средстава. То може бити и правно лице јавног права, правно лице приватног права или појединац, под условом да он или она врше јавну службу или другу делатност у јавном интересу помоћу ових средстава или у њихово име, или пружа јавну робу на основу концесије или другог посебног права.

Став 4. дефинише појам јавних средстава. То су непокретности, покретна имовина, готовина, потраживања, капиталне инвестиције и други облици финансијске имовине државе, локалне заједнице, ЕУ или других правних лица јавног права.

Чланом 258. овог законика дефинисан је несавестан рад у служби од стране службеног лица или јавног службеника. Као и у претходном члану радња извршења је постављена алтернативно, тако да ће кривично дело постојати уколико наведена лица пропуштањем дужности надзора или на други начин очигледно несавесно

поступају у вршењу службе, иако су предвидели или су морали или могли предвидети да услед тога може наступити озбиљно кршење права другог или материјална или знатна штета. За ово дело предвиђена је новчана казна и казна затвора до три године.

Кривично дело фалсификовање или уништавање службених докумената, књига и архивске грађе предвиђено је у члану 259.

У XIII поглављу, које се односи на значење израза и термина, у члану 99. став 5. наведен је појам исправе, под којим се подразумева свако писање, носилац података или други предмет, прикладан или намењен за лакше доказивање, који има значај за правне односе.

Предмет овог кривичног дела је исправа. Службено лице које у службену исправу, књигу или спис унесе неистините податке или не унесе важне информације или печатом и потписом овери службену исправу, књигу или спис с лажним садржајем казниће се казном затвора до три године (став 1).

Став 2. истог члана односи се на службена лица која користе службени документ или спис с лажним садржајем, као истинит, или који службени документ, књигу или спис униште, прикривају или на други начин учине неупотребљивим. Ова лица се кажњавају, такође, казном затвора до три године.

За свако лице које незаконито одлаже, уништава или прикрива архивску грађу или га чини неупотребљивим, предвиђена је казна затвора од три месеца до три године (став 3. истог члана).

Чланом 260. законодавац је санкционисао инкриминисане радње садржане у кривичном делу одавање тајних података.

Првим ставом овог члана наведено је да су извршиоци ових дела службена или друга лица. Радња извршења је постављена алтернативно. Кривично дело постоји када наведена лица, упркос својој обавези да штите поверљиве податке, саопште или предају неке ове податке или на неки други начин омогућавају да се дође до њих, или прикупљају такве информације како би их предали неовлашћеном лицу. За ово дело предвиђена је казна затвора до три године.

У ставу 2. предвиђена је иста казна као и у ставу 1. за сваког ко незаконито прима тајне податке како би их искористио, као и оне који јавно објављују такве информације без дозволе.

Законодавац је предвидео у ставу 3. да уколико је дело учињено из користољубља, учинилац ће се казнити казном затвора до пет година.

У последњем члану уређује се питање нехата учиниоца, а предвиђена је казна затвора до једне године.

Чланом 261. законодавац дефинише примање мита.

У случају да службено лице или јавни службеник за себе или за друго лице захтева или прими награду, поклон или другу корист или обећање, или нуди такве погодности да у оквиру својих службених дужности изврши дело које не би смело извршити, или да не обави радњу која би се морала обавити, или на други начин злоупотреби своју позицију, или ко посредује у таквом подмићивању кажњава се затвором од једне до осам година и новчаном казном. Ово је основни облик.

У другом ставу је прописано: у случају да службено лице или јавни службеник за себе или за друго лице захтева или прими награду, поклон или другу корист или обећање, или нуди такве погодности да у границама својих службених дужности изврши дело које би иначе био обавезан да обави или не изврши дело које иначе не би требало да обави или на други начин искористи свој положај или ко посредује у подмићивању службених лица казниће се затвором од једне до пет година и новчаном казном.

У ставу 3. наводи се да ће се службено лице или јавни службеник након обављања, односно пропуштања да обави службену радњу из претходних ставова, које захтева или прими мито, награду, поклон или другу корист, казнити новчаном казном или затвором до четири године и новчаном казном.

У последњем ставу, односно у ставу 4. наглашава се да ће прихваћена награда, поклон или нека друга корист бити одузета.

Члан 262. односи се на давање мита.

За разлику од примања мита, које представља право службено кривично дело, јер га може извршити само службено или одговорно лице, кривично дело давање мита спада у неправу службена кривична дела, јер га може извршити свако

лице. У теорији постоје различита мишљења у погледу могућности покушаја овог кривичног дела. Поједини аутори сматрају да покушај кривичног дела давање мита, као и покушај кривичног дела примање мита није могућ.²⁴⁶ У овом случају, довољна је само понуда, али не и пристанак на понуду. Одређени аутори сматрају и да је покушај давања мита могућ у фактичком смислу, али да би се било који поклон дао или корист учинила, то подразумева сагласност воља даваоца и примаоца поклона односно користи.²⁴⁷

Први облик овог дела (право активно подмићивање) наведен је у ставу 1. и постоји кад се службеном лицу или јавном службенику обећа, нуди или даје награда, поклон или нека друга корист, намењена тој или некој другој особи, како би она у границама својих службених овлашћења обавила радњу коју не би смела да обави или не обави радњу коју би требало да обави, или да на други начин злоупотреби свој положај или ко посредује у таквом делу. Предвиђена је казна затвора од једне до шест година и новчана казна.

Други облик овог дела (неправо активно подмићивање) наведен је у ставу 2. и постоји кад се службеном лицу или јавном службенику обећа, нуди или даје награда, поклон или нека друга корист, намењена тој или другој особи да за неког другог у оквиру граница својих овлашћења не обави радњу коју би иначе био дужан да обави, или да учини радњу коју иначе не би смео обавити или на други начин искористи своју позицију. Предвиђена је казна затвора од шест месеци до четири године и новчана казна.

У ставу 3. наводи се да се извршилац из претходних ставова, може ослободити казне ако то није у супротности с правилима међународног права, ако пријави дело пре него што је оно откривено или пре него што је сазнао да је оно откривено.

У члану 263. предвиђа се прихватање користи од нелегалног посредовања.

У ставу 1. предвиђа се да ко за себе или за друго лице захтева или прими награду, поклон или другу корист или обећа, или нуди да искористи свој стварни

²⁴⁶ Бабић, М. и Марковић, И., *Кривично право – посебни дио, друго измијењено издање*, Правни факултет, Бања Лука, 2007, стр. 259.

²⁴⁷ Игњатовић, Ђ. и Шкулић, М., *Организовани криминалитет*, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, 2010, стр. 75.

положај или наводни утицај и да посредује да се обави или не обави нека службена радња биће кажњен казном затвора до три године.

У ставу 2. прописано је да ће се исто казнити они који користе свој стварни положај или свој стварни или наводни утицај и посредују у извршењу службене радње која не би смело да се обави или у томе да се не обави службена радња која мора или треба да се обави.

Уколико је учинилац из претходног става за себе или за неког другог примио награду, поклон или другу корист, пре или после радње посредовања казниће се затвором од једне до пет година.

У ставу 4. се наглашава да ће прихваћена награда, поклон или нека друга корист бити одузета.

Чланом 264. предвиђа се кривично дело давање поклона за нелегално посредовање.

Законодавац је ово дело уредио с три става. У ставу 1. предвиђа се да ко обећа, понуди или даје награду, поклон или другу корист другоме, за њега или за неког другог, да искористи свој положај или свој стварни или наводни утицај и да посредује да се обави или не обави нека службена радња, казниће се казном затвора од једне до пет година.

Став 2. односи се на оног ко обећа, понуди или даје награду, поклон или другу корист другоме, за њега или за неког другог, ко искористи свој положај или свој стварни или наводни утицај и посредује ради извршења службене радње која не би смела да се обави или да се не обави службена радња која мора или треба да се обави. Предвиђена је казна затвора од једне до пет година.

У ставу 3. прописано је да се учинилац из претходних ставова, који је дао награду, поклон или другу корист на захтев лица које незаконито посредује, може ослободити казне уколико пријави дело пре него што је оно откривено или пре него што је сазнао да је оно откривено.

Члан 266. предвиђа кривично дело кршење људског достојанства злоупотребом положаја или службених права.

У Уставу Републике Словеније чланом 21. загарантовано је поштовање личности и достојанства особе у кривичним и другим парничним поступцима, као и током лишавања слободе и извршења казне.²⁴⁸

У складу с овим уставним начелом је и члан 266. Кривичног законика Словеније. Овим чланом је предвиђено да службено лице, које при обављању службене дужности злоупотреби свој службени положај и овлашћења и тиме наноси бол или телесне повреде другоме или поступа према њему тако да му вређа људско достојанство буде кажњено казном затвора од три године.

Чланом 267. прописано је кривично дело изнуђивање исказа/изјаве.

У ставу 1. предвиђа се да службено лице, које приликом обављања службене дужности користи силу или претњу или било које друго недопуштено средство или начин како би изнудило исказ или неку другу изјаву од окривљеног, сведока или вештака кажњава се затвором од три месеца до пет година.

Тежи облик овог кривичног дела (став 2) постоји уколико је кривично дело из става 1. извршено на начин да је праћено тешким насиљем или ако су наступиле тешке последице за окривљеног у кривичном поступку. Предвиђена је казна затвора од једне до осам година.

На крају, законодавац је чланом 268. прописао кривично дело противправно присвајање у судском или извршном поступку.

Службено лице, које приликом претреса стана, просторија или лица у судском или извршном поступку противправно присвоји одређену ствар биће кажњено затвором од шест месеци до пет година. Поменуто се предвиђа у ставу 1. овог члана.

У ставу 2. законодавац предвиђа казну затвора од једне до осам година, уколико је у питању ствар од велике вредности.

С овим завршавамо приказ позитивноправног решења групе кривичних дела против службене дужности у Словенији.

²⁴⁸ Ustav Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 33/91-I, 42/97 – UZS 68, 66/00 – UZ 80, 24/03 – UZ 3a, 47, 68, 69/04 – UZ 14, 69/04 – UZ 43, 69/04 – UZ 50, 68/06 – UZ 121, 140, 143, 47/13 – UZ 148, 47/13 – UZ 90, 97, 99 in 75/16 – UZ 70a.

5.3. Хрватска

Нови Казнени закон (КЗ/11)²⁴⁹ у Републици Хрватској донесен је 2011. године, објављен у Народним новинама број 125/11, а ступио је на снагу 1. 1. 2013. године. Треба напоменути како су при изради новог закона као узори коришћени кривични закони држава чију правну традицију хрватско кривично законодавство и иначе прати. То су најпре немачки, аустријски и швајцарски кривични закони. Последње измене и допуне Казненог закона Хрватске уследиле су 2017. године.²⁵⁰

Злоупотреба, корумпираност и самовлашће органа с јавним овлашћењима и њихових службених лица представљају велико друштвено зло које истовремено доводи и до нарушавања угледа појединих служби и органа, па и ауторитета целе власти. Спречавање или кажњавање поменутих појава основни су мотив и хрватских инкриминација, како садашњих тако и оних које су им непосредно претходиле.²⁵¹ Оваквим предвиђањем кривичних дела и других врста деликата против службене дужности службених лица и одговарајућих санкција, тежи се потпуном обезбеђењу исправности, законитости, ефикасности и целисходности у раду државних органа и других органа с јавним овлашћењима и тако очува поверење грађана у саму ту власт и правни поредак уопште.²⁵²

Законодавац је предвидео кривична дела против службене дужности у глави XXVIII, односно у чл. 291–300.

Одредба члана 291. овог закона односи се на најопштије кривично дело против службене дужности, злоупотребу положаја и овлашћења службене или одговорне особе, која користећи свој положај или власт прекорачи границе својих

²⁴⁹ Kazneni zakon Hrvatske, *Narodne novine*, broj 125/11.

²⁵⁰ Kazneni zakon Hrvatske, *Narodne novine*, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15. i 101/17.

²⁵¹ Jelenski, M., „Prevenција privrednog kriminaliteta“, *Priručnik*, Zagreb, broj 1/91, стр. 53.

²⁵² Mišić, G., „Kaznena djela protiv službene dužnosti – poseban osvrt na korupcijska kaznena djela“, *Hrvatska pravna revija*, Zagreb, broj 10/05, стр. 90.

овлашћења или не обави дужност и на тај начин себи или другој особи прибави корист или другоме проузрокује штету.

За ово дело законодавац је у ставу 1. овог члана предвидео казну затвора од шест месеци до пет година, с тим да у ставу 2. овог члана предвиђа да ће се извршилац казнити казном затвора од једне до дванаест година уколико је прибављена знатна имовинска корист или је проузрокована знатна штета.

Одредбе члана 292. овог закона односе се на незаконито ангажовање службене или одговорне особе која на основу споразума ради у корист једног од привредних субјеката тако што прилагођава услове јавне набавке или склопи уговор с понуђачем чија је понуда у супротности с условима из документације за надметање. За ово дело предвиђена је казна затвора од шест месеци до пет година.

Иста казна предвиђена је и за службену или одговорну особу која искористи положај или овлашћење фаворизовањем у давању, преузимању или уговарању послова за своју делатност или делатност особа с којима је интересно повезана.

Кривична дела примање и давање мита службеним и одговорним особама, која су синоним за корупцију, дефинисана су чл. 293. и 294.

У случају да службена или одговорна особа која захтева или прима мито, или која прихвати понуду или обећање мита за себе или другог да унутар или изван граница својих овлашћења обави службену или другу радњу која се не би смела обавити, или да не обави службену или другу радњу која би се морала обавити казниће ће се казном затвора од једне до десет година.

Када службена или одговорна особа која захтева или прими мито, или која прихвати понуду или обећање мита за себе или за другог да унутар или изван граница својих овлашћења обави службену или другу радњу која би се морала обавити, или да не обави службену или другу радњу која се не би смела обавити, кажњава се казном затвора од једне до осам година.

За службену или одговорну особу, која након обављања, односно необављања службене или друге радње наведене у ставовима 1. и 2. овог члана, а у вези с њом, захтева или прими мито, предвиђена је казна затвора до једне године.

Из овог закључујемо, када је реч о примању мита, Казнени закон Хрватске, као и наш, разликује више облика овог дела, који се међусобно разликују по

службеним радњама поводом којих се прима мито. Тако разликујемо право пасивно подмићивање (примање мита да би се извршила незаконита службена радња), неправо пасивно подмићивање (примање мита да би се извршила законита службена радња) и накнадно подмићивање (примање мита после извршења службене радње).

Наравно, да нема давалаца, не би било ни прималаца мита. Овим делом се такође угрожава законито вршење службе, али се то чини споља. По својим обележјима слично је делу примање мита, али се овде ради о активном подмићивању.

Кривично дело давање мита дефинисано је чланом 294. на следећи начин:

Први облик овог кривичног дела, право активно подмићивање постоји када се службеној или одговорној особи понуди, да или обећа мито намењено тој или другој особи да унутар или изван граница својих овлашћења обави службену или другу радњу коју не би смела обавити или да не обави службену или другу радњу која би се морала обавити, или ко посредује при таквом подмићивању службене или одговорне особе. За овај облик предвиђена је казна затвора од једне до осам година.

Други облик овог кривичног дела, неправо активно подмићивање, од претходног се разликује само по томе што се тражи извршење законите радње, односно неизвршење законите радње.

Ко службеној или одговорној особи понуди, да или обећа мито намењено тој или другој особи да унутар или изван граница својих овлашћења не обави службену или другу радњу коју би морала обавити, или да обави службену или другу радњу коју не би смела обавити, или ко посредује при таквом подмићивању службене или одговорне особе биће кажњен казном затвора од шест месеци до пет година.

Закон у 3. ставу предвиђа могућност да се учинилац из ст. 1. и 2. овог члана, који је дао мито на захтев службене или одговорне особе, може ослободити од казне ако пријави дело пре његовог откривања или пре него што је сазнао да је оно откривено.

Трговина утицајем је новије кривично дело. Извршиоци могу бити људи који располажу одговарајућим друштвеним угледом, који имају власт и утицај, или

имају развијене везе у високим социјалним круговима, посебно у кругу политичке елите.

Први облик трговине утицајем састоји се у искоришћавању службеног или друштвеног положаја или утицаја помоћу којег се посредује да се обави службена или друга радња која се не би смела обавити или да се не обави службена или друга радња која би се морала обавити. За ово дело предвиђена је казна затвора од шест месеци до пет година (члан 295. став 1).

Други облик овог кривичног дела састоји се у захтевању или примању мита, или прихватању понуде или обећања мита за себе или другог да искоришћавањем свог службеног или друштвеног положаја или утицаја посредује да се обави службена или друга радња која се не би смела обавити, или да се не обави службена или друга радња која би се морала обавити. За овај облик запређена је казна затвора од једне до десет година (члан 295. став 2).

Члан 295. став 3. односи се на оног ко захтева или прима мито, или ко прими понуду или обећање мита за себе или другог да искоришћавањем свог службеног или друштвеног положаја или утицаја посредује да се не обави службена или друга радња која би се морала обавити, или да се обави службена или друга радња која се не би смела обавити. За овај облик предвиђена је казна затвора од једне до осам година.

Члан 296. у ст. 1. и 2. предвиђа да ће се за давање мита за трговање утицајем казнити казном затвора од једне до осам година онај ко другоме понуди, обећа или даје мито, намењено тој или другој особи, да искоришћавањем свог службеног или друштвеног положаја или утицаја посредује да се обави службена или друга радња која се не би смела обавити или да се не обави службена или друга радња која би се морала обавити, а казном затвора од шест месеци до пет година онај ко другоме понуди, обећа или даје мито, намењено тој или другој особи да искоришћавањем свога службеног или друштвеног положаја или утицаја посредује да се обави службена или друга радња која би се морала обавити, или да се не обави службена или друга радња која се не би смела обавити.

У ставу 3. овога члана је предвиђено да се може ослободити казне извршилац из ст. 1. и 2. овог члана који је дао мито на захтев особе из члана 295.

овога закона и пријавио дело пре његовог откривања или пре сазнања да је дело откривено.

У оквиру главе XXXVIII у чл. 297. и 298. предвиђа се кривично дело изнуђивање исказа и кривично дело противзаконита претрага, која се у Казненом закону из 1997. године²⁵³ налазила у оквиру Главе XI – Кривична дела против слободе и права човека и грађанина.

Члан 29. став 3. Устава Републике Хрватске гласи²⁵⁴:

„Осумњиченик, окривљеник и оптуженик не смије се силити да призна кривњу.“

У складу с овим чланом Устава Хрватске је и члан 297. Казненог закона – изнуђивање исказа.

Наиме, уколико службена особа, при овлашћеном саслушању употреби силу, претњу или друго недозвољено средство или начин са циљем да други да или се суздржи од давања исказа или друге изјаве, казниће се казном затвора од шест месеци до пет година.

Тежи облик овог дела постоји ако су чињењем кривичног дела из става 1. овога члана наступиле особито тешке последице за осумњиченог, окривљеног или оптуженог у кривичном поступку. У том случају извршилац ће се казнити казном затвора од једне до осам година.

Овде се поставља питање за које кривично дело оптужити лице које је извршило ово кривично дело, с обзиром на то да је јасно да дело може бити извршено радњама које истовремено могу бити квалификоване и као кривично дело злостављање и мучење.

Чини се да би најисправније решење било гоњење за дело за које се може изрећи најтежа казна.

Одредба члана 298. односи се на противзакониту претрагу од стране службене особе која у обављању службе или јавних овлашћења противзаконито обави претрагу. За ово дело предвиђена је казна затвора до три године.

²⁵³ Kazneni zakon Hrvatske, *Narodne novine*, broj 110/97.

²⁵⁴ Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine*, broj 85/10.

Противзаконито ослобађање особе којој је одузета слобода дефинисано је у члану 299. За службену особу која противзаконито ослободи особу којој је одузета слобода или јој помогне у бегу предвиђена је казна затвора од једне до осам година.

Члан 300. овог закона односи се на одавање службене тајне.

Тајним податком сматра се сваки податак који је према посебном закону одређен као класификован податак. Тајном се сматра податак који је познат и који сме бити познат само одређеном кругу особа, при чему постоје одређене друштвене норме које бране изношење таквих података изван тог круга особа.²⁵⁵

Тајне се деле у две веће групе:

1. Јавне тајне – односе се на податке који су према прописаним условима дужна чувати државна тела, тела јединица локалне и регионалне самоуправе, правне особе с јавним овлашћенима, физичке особе које остваре приступ квалификованим²⁵⁶ и неквалификованим²⁵⁷ подацима. Ту убрајамо државну, војну, службену и пословну тајну.²⁵⁸
2. Приватне тајне – односе се на податке које је једна особа сазнала од друге на основу блиског односа и личног поверења, а деле се на личне и професионалне.²⁵⁹

У ставу 1. члана 300. предвиђена је казна затвора до три године за оног ко неовлашћено другоме саопшти, преда или на други начин учини приступачним неклассификоване податке који су службена тајна.

У ставу 2. овог члана предвиђено је да уколико је дело из става 1. овог члана почињено у претежно јавном интересу сматра се да нема основа за постојање кривичног дела.

²⁵⁵ Забел, Б., *Пословна тајна*, Институт за упоредно право, Београд, 1970, стр. 111.

²⁵⁶ Класификовани податак је онај који је надлежно тело, у прописаном поступку, таквим означило и за који је утврђен степен тајности, као и податак којег је Републици Хрватској тако означеног предала друга држава, међународна организација или институција с којом Република Хрватска сарађује. Закон о тајности података Хрватске, *Народне новине* бр. 79/07. и 86/12.

²⁵⁷ Некласификовани податак је податак без утврђеног степена тајности, који се користи у службене сврхе, као и податак који је Републици Хрватској тако означеног предала друга држава, међународна организација или институција с којом Република Хрватска сарађује. Закон о тајности података Хрватске, *Народне новине* бр. 79/07. и 86/12.

²⁵⁸ Peran, V., Goreta, M. i Vukošić, K., „Pojam i vrste tajni“, *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, бр. 3–4, 2015, стр. 130.

²⁵⁹ Јовановић, Љ., *Лекарска тајна, Службени лист*, Београд, 1959, стр. 50.

С овим завршавамо приказ позитивноправног решења групе кривичних дела против службене дужности у Хрватској.

5.4. Немачка

У стручној и научној литератури преовладава став да је утицај немачког кривичног права изузетно присутан, што чак представља разлог да се понекад „полушаљиво“ говори о својеврсном немачком кривичноправном „империјализму“. Посебно је изнет став да се тај утицај више односи на кривичноправну теорију, изузетно развијену, него на конкретан Кривични законик Немачке (StGB).²⁶⁰

Кривични законик СР Немачке донет је 13. 11. 1998.године (BGBl. I S. 3322), а последње измене и допуне извршене су 30. 9. 2017. године (BGBl. I S. 3532).

Кривична дела против службене дужности обрађена су у XXX делу, односно у чл.331–358.²⁶¹

Законодавац је у чл. 331, 332, 333. и 334. предвидео кривична дела примање и давање мита.

Основни облик примања мита предвиђен је у ставу 1. члана 331. и односи се на службено лице или лице које је овлашћено за обављање јавне службе, које захтева, дозвољава да му буде обећана или прихвата награду за себе или за треће лице за вршење службене дужности. За ово дело прописана је казна затвора до три године или новчана казна.

Тежи облик овог дела описан је у ставу 2. члана 331. и односи се на судије или арбитре, који захтевају, дозвољавају себи да им буде обећано или прихвате накнаду за себе или треће лице у замену за чињеницу да су извршили или ће у будућности вршити судски поступак. У овим случајевима предвиђена је казна затвора до пет година или новчана казна. Законодавац је такође предвидео и да се покушај извршења санкционише.

У ставу 3. члана 331. прописано је да лице из става 1. овог члана неће бити кажњено, ако извршилац дозволи да му буде обећана или прихвати накнаду коју

²⁶⁰ Шкулић, М., „Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка“, *Crimen*, 2, 2013, стр. 187–188.

²⁶¹ Немачки кривични законик, с последњим изменама и допунама – BGBl. I S. 3532 [30. 9. 2017].

он није тражио, а надлежни јавни орган, у оквиру својих овлашћења, претходно одобри прихватање или прекршилац (окривљени) одмах достави извештај поменутом јавном органу и овај му одобри прихватање овакве накнаде.

У члану 332. законодавац предвиђа кривично дело узимање мита у смислу подстицања на кршење службених овлашћења.

Став 1. овог члана односи се на службена лица или лица којима је поверена посебна јавна функција (служба, дужност), она која траже или дозвољавају да им буде обећана накнада, или је прихвате, за себе или за треће лице у замену за чињеницу да изврше или ће у будућности донети одређени званичан акт (из сопственог делокруга рада), чиме су прекршили или ће прекршити службена овлашћења.

За ово дело предвиђена је казна затвора од шест месеци до пет година.

У лакшим случајевима прописује се казна затвора до три године или новчана казна. Покушај извршења дела се, такође, кажњава.

Тежи облик овог дела наведен је у ставу 2. члана 332.

Законодавац наводи да уколико судија или арбитар, захтева, дозвољава да му буде обећано или прихвати накнаду за себе или за треће лице у замену за чињеницу да је извршио или ће у будућности извршити (донети) одређени судски акт и на тај начин прекршити своја судска овлашћења, казниће се казном затвора од једне до десет година. У лакшим случајевима биће кажњен казном затвора од шест месеци до пет година.

У ставу 3. члана 332. наглашено је да ће извршиоци из ст. 1. и 2. бити кажњени, чак и само ако наговесте другима спремност да: 1. прекрше своја овлашћења; или 2. у мери у којој је дело у оквиру његових дискреционих овлашћења, дозволи себи да под утицајем користи коју би имао (накнаде) искористи та овлашћења.

Давање мита односно активно подмићивање представља друго кривично дело које је функционално повезано с кривичним делом примања мита. За разлику од примања мита, које представља право службено кривично дело, јер га може извршити само службено или одговорно лице, кривично дело давање мита спада у неправу службена кривична дела јер га може извршити свако лице.

Чланом 333. став 1. предвиђено је да ко год нуди, обећава или даје накнаду службеном лицу, лицу којем су поверене јавне функције или војнику у оружаним снагама, у сопствено име или у име трећег лице за обављање дужности биће кажњен казном затвора до три године или новчаном казном.

У ставу 2. члана 333. законодавац је предвидео казну затвора од пет година или новчану казну за оно лице које обећа или даје накнаду судији или арбитрау у сопствено име или у име трећег лица у замену за чињеницу да је извршио или ће у будућности извршити судски акт.

Ставом 3. члана 333. прописан је основ за ослобађање од казне из става 1, али само ако је надлежни јавни орган, у оквиру својих овлашћења, претходно одобрио прихватање овакве накнаде од стране примаоца или прихватање исте одобрава на основу извештаја који је прималац благовремено (одмах) поднео.

У члану 334. законодавац је предвидео давање мита у смислу подстицања на кршење службених овлашћења.

Став 1. овог члана санкционише лица која нуде, обећавају или дају накнаду службеном лицу, лицу којем су поверене јавне функције или војнику у оружаним снагама, у сопствено име или у име трећег лица у замену за чињеницу да је извршио или ће у будућности донети званичан акт и на тај начин прекршио или ће прекршити своја овлашћења. За ово дело предвиђена је казна затвора од три месеца до пет година.

У лакшим случајевима биће кажњен казном затвора до две године или новчаном казном.

Став 2. овог члана односи се на она лица која нуде, обећавају или дају накнаду судији или арбитрау у сопствено или у име трећег лица, у замену за донет судски акт којим је прекршио сопствена овлашћења или ће у будућности донети судски акт и на тај начин прекршити сопствена овлашћења.

Ово лице биће кривично одговорно у првом случају и кажњено затвором од три месеца до пет година, и у другом случају, када ће бити кажњено казном затвора од шест месеци до пет година.

Како и за претходна дела и за ово је кажњив покушај извршења.

У ставу 3. предвиђено је да ће се ст. 1. и 2. применити ако лице понуди, обећа или даје накнаду за будућу радњу, чак и ако само покушава да подстакне друге да: прекрше своја овлашћења или да у мери у којој је дело у оквиру његових дискреционих овлашћења дозволи себи да под утицајем користи коју би имало (накнаде) искористи та овлашћења.

Чланом 335. предвиђени су посебно тешки случајеви за кривична дела из члана 332. ст. 1. и 3, и члана 334, за које је прописана казна затвора од једне до десет година, док ће се за члан 332. став 2. изрећи казна затвора у трајању од најмање две године.

Те теже случајеве законодавац је предвидео на следећи начин: (1) дело се односи на велику материјалну и другу корист; (2) извршилац непрекидно прихвата накнаде у замену за чињеницу да ће у будућности доносити одговарајуће званичне акте, или (3) извршилац делује на комерцијалној основи или као члан организоване криминалне групе, чија је сврха континуирано вршење таквих прекршаја.

Члан 336. овог закона односи се на нечињење – пропуштање вршења службене дужности.

Законодавац је нечињење по службеној дужности изједначио с доношењем правних аката (чињење) у смислу чл. 331–335.

Члан 337. односи се на арбитражне накнаде и наводи да ће накнаде арбитра бити сматране противправном користи у смислу значења чл. 331–335. само ако их арбитар захтева, дозвољава да му буду обећане или их прихвати од једне стране без знања друге или ако једна страна нуди, обећава или даје накнаду без знања друге стране.

Члан 338. кроз два става односи се на одлуку о конфискацији и продуженој конфискацији.

У првом ставу у случајевима из члана 332. такође у вези са чланом 336. и чланом 337. примењује се ако учинилац ради на комерцијалној основи или као члан организоване криминалне групе која има за циљ континуирано извршење таквих кривичних дела.

У другом ставу у случајевима из члана 334. такође у вези са чланом 336. и чланом 337. примењује се ако учинилац делује као члан организоване криминалне

групе која има за циљ континуирано извршење таквих кривичних дела. Члан 73д примењује се и ако учинилац поступа на комерцијалној основи.

Кривично дело „извртање правде“ предвиђа се чланом 339, којим се одређује казна затвора од једне до пет година за судију, друго службено лице или арбитра који у вршењу или одлучивању о правном питању изврше правне чињенице у корист или на штету једне стране.

Члан 343. предвиђа кривично дело приморавање на давање изјаве.

Уколико је службено лице укључено у: а) кривични поступак, поступак у циљу одређивања притвора од стране надлежних органа власти; б) поступак изрицања новчане казне; или в) дисциплински поступак, дисциплински суд или професионални дисциплински судски поступак и при томе физички злоставља друго лице, или на други начин користи силу против истог, прети му силом или га ментално злоставља како би га принудио да сведочи на одређени начин у оквиру поступка или да то не учини, биће кажњен казном затвора у трајању од једне до десет година. Ово је описано у ставу 1.

У ставу 2. предвиђено је да је у лакшим случајевима прописана казна затвора од шест месеци до пет година.

Чланом 344. описује се кривично дело намерно или свесно гоњење невиних лица.

У ставу 1. овог члана предвиђено је да кад год службено лице укључено у кривични поступак, који није поступак за одређивање мере без притвора, намерно или свесно кривично гони невино лице или некога ко иначе не може по закону бити кривично гоњен или покушава да доведе до таквог кривичног гоњења, биће кажњен казном затвора од једне до десет година, а у лакшим случајевима казном затвора од три месеца до пет година.

Претходна формулација се примењује *mutatis mutandis* на службено лице укључено у поступак одређивања притвора од стране надлежног органа.

Став 2. овог члана односи се на службена лица која су укључена у поступак за одређивање мере без притвора који намерно или свесно кривично гоне некога ко се не може по закону кривично гонити или покушавају да доведу до таквог поступка.

За ово дело предвиђена је казна затвора од три месеца до пет година. Наведено ће се примењивати *mutatis mutandis* на службено лице које је укључено у поступак изрицања новчане казне или дисциплински поступак, дисциплински суд или професионални дисциплински судски поступак.

За ово кривично дело законодавац је предвидео да се покушај кажњава.

Члан 345. предвиђа кривично дело извршење кривичних санкција против недужних особа.

У ставу 1. овог члана предвиђено је да ће се службено лице, које је укључено у извршење казне затвора, казнене мере рехабилитације и онеспособљавања (за будућа кривична дела) или притварања од стране надлежног органа, које примењује такву казну, меру или притвор, који нису у складу са законом, казнити казном затвора једне до десет година, а у лакшим случајевима казном затвора од три месеца до пет година.

У ставу 2. предвиђено је да ће се учинилац који делује из нехата казнити казном затвора до једне године или новчаном казном.

Ставом 3. предвиђено је да службено лице, које је укључено у извршење казне или мере осим у случајевима из става 1. овог члана, примењује казну или меру, иако се то не може примењивати законом, казнити казном затвора од три месеца до пет година.

Кад год је службено лице укључено у спровођење а) малолетничког притвора; б) збирне (кумулативне) новчане казне или помоћне наредбе према закону о збирним (кумулативним) прекршајима; в) новчане казне или притвора за непоштовање судског налога; или г) дисциплинског поступка, дисциплинског суда или професионалног дисциплинског судског поступка, примењује такву санкцију, иако то није у складу са законом, примењује се иста казна.

Покушај извршења овог дела се кажњава.

Члан 348. уређује кривично дело прављење лажних записа у јавним исправама.

У 1. ставу овог члана предвиђено је да ако службено лице, које је овлашћено да уноси податке у јавне исправе из своје надлежности, лажно евидентира правно релевантну чињеницу или лажно региструје или уноси ове

чињенице у јавне регистре, књиге или медије за чување података, биће кажњено затвором до пет година или новчаном казном.

У ставу 2. предвиђено је да се кажњава и покушај извршења овог кривичног дела.

Чланом 352. законодавац предвиђа кривично дело захтевање прекомерне накнаде. Овим чланом прописано је да службено лице, адвокат или друго лице које за пружање правних услуга наплаћује новчану или другу накнаду наплати накнаду која не припада њему или припада у мањој мери, биће кажњено казном затвора до једне године.

Члан 353. уређује кривично дело наплата прекомерних пореза (такси); давање умањених накнада.

Став 1. предвиђа да ће службено лице задужено за прикупљање пореза, накнада или других фискалних дажбина за државну благајну, које прикупља фискалне дажбине за које зна да уопште нису доспеле или су доспеле само у мањој мери и у целини или делимично не депонује овако незаконито прикупљен износ у трезор бити кажњено казном затвора од три месеца до пет година.

У ставу 2. предвиђено је да ће свако ко као службено лице у оквиру службених исплата новца или других материјалних средстава незаконито задржава износ од примаоца и задужује рачун примаоца као да су исплате исплаћене у целости бити кажњен идентичном казном предвиђеном у претходном ставу.

Чланом 353а законодавац предвиђа кривично дело злоупотреба поверења у вршењу иностране службе.

Предвиђено је да свако ко заступа Савезну Републику Немачку пред страном владом, заједницом држава или међувладином институцијом, супротно званичном упутству или у намери да доведе у заблуду федералну владу подноси неистините извештаје о чињеничном стању, казниће се затвором до пет година или новчаном казном.

Ово кривично дело може бити процесуирано само по овлашћењу Савезне владе.

Члан 353б уређује кривично дело одавање службене тајне и посебних обавеза поверљивости.

Законодавац предвиђа ставом 1. да ко незаконито открије тајну која му је поверена или му је позната у својству: а) службеног лица; б) лица којем су поверене посебне функције јавне службе; или в) лица које врши дужности или овлашћења по законима о заступању особља и тиме изазива опасност по важне државне интересе, подлеже казни затвора до пет година или новчаној казни.

Ако је чињењем овог кривичног дела учинилац из нехата изазвао опасност по важне државне интересе, он ће бити кажњен затвором до једне године или новчаном казном.

У ставу 2. предвиђа се да ће свако ко, осим лица наведених у случајевима из става 1. овог члана, незаконито дозвољава да предмет или информација буду изложени пажњи другог или то јавно објави, а при томе је: а) обавезан да чува тајну на основу решења законодавног органа Федерације или државе или неког од њених одбора/комитета; или 2) формално био обавезан од стране неке од државних агенција на чување тајне и предочена му је кривична одговорност за одавање тајне и тиме изазива опасност по важне државне интересе бити кажњен затвором до три године или новчаном казном.

У ставу 3. законодавац предвиђа да се покушај извршења овог кривичног дела кажњава.

Законодавац је предвидео у ставу 3а да се помагање особе наведене у члану 53. став 1. Закона о кривичном поступку неће сматрати незаконитим ако су ограничени на пријем, обраду или објављивање тајне или предмета или порука у вези с којом постоји посебна обавеза тајности.

У ставу 4. се прецизира да се ово кривично дело може процесуирати само уз одговарајуће овлашћење. Овлашћење се одобрава (1) од стране председника законодавног тела: (а) у случајевима из става 1. овог члана, ако тајна постане позната учиниоцу током службе у законодавном телу Федерације или државе и (б) у случајевима из става 2. број 1, овог члана. Следи наставак одобрења (2) од стране највишег савезног државног органа: (а) у случајевима из става 1. овог члана, ако је тајна постала позната учиниоцу током службе у јавном органу или у некој другој службеној агенцији Федерације или некој сличној агенцији и (б) у случајевима из става 2. бр. 2, овог члана, ако је прекршилац био обавезан од стране званичне

агенције Федерације. Овлашћење још може да буде одобрено (3) од стране највишег државног органа у свим другим случајевима у оквиру ст. 1. и 2. број 2, овог члана.

Чланом 353д законодавац предвиђа кривично дело незаконито објављивање чињеница у току судског поступка.

Овим чланом се предвиђа да свако ко: (1) јавно објављује комуникацију супротно законској забрани о судском саслушању из којег је искључена јавност или о садржају службеног документа који се односи на предмет; (2) противправно и супротно дужности ћутања, коју је суд изрекао на основу статута, открива чињенице које су му постале доступне у делу поступка који је затворен за јавност или преко службеног документа који се односи на предмет или (3) јавно саопштава дословне делове или целину оптужнице или друге службене документе кривичног поступка, поступак за изрицање скраћене казне или дисциплински поступак пре него што су упућени на јавну расправу или пре него што је поступак завршен, биће кажњен казном затвора до једне године или новчаном казном.

Члан 355. прописује кривично дело повреда пореске тајне.

Законодавац је предвидео да ко незаконито открије или користи (1) околности другог које су му постале познате као службеном лицу (а) у управном поступку или судском поступку у питањима пореза; (б) у кривичном поступку због пореског кривичног дела или у поступку изрицања новчане казне због кумулативног пореског кривичног дела; (в) у другој прилици кроз комуникацију с органом за приходе или кроз законски прописан поступак доставе обавештења о процени пореза или кроз сертификате о налозима датим у време опорезивања; или (2) пословну или трговачку тајну друге особе која му је постала позната као службеном лицу у једном од поступака који су претходно наведени (под бројем 1), биће кажњен казном затвора до две године или новчаном казном.

У 2. ставу овог члана законодавац је предвидео која су лица из става 1. једнака службеном лицу: а) особе којима су поверене функције посебних јавних служби; б) званично консултовани стручњаци и в) они који имају јавне функције у црквама и другим верским заједницама.

У последњем, трећем ставу предвиђено је да кривично дело може бити процесуирано само на захтев надређеног или оштећеног. У случају извршења дела од стране званично консултованих стручњака, руководиоца јавног органа чији поступак је угрожен имаће право да поднесе захтев независно од оштећеног.

Чланом 356. законодавац предвиђа кривично дело нарушавања односа између адвоката и клијента.

Ставом 1. овог члана предвиђено је да адвокат или друго лице, које пружа правну помоћ, у вези с питањима која му се поверавају у том својству у истом правном питању служи обе странке, пружајући савете и помоћ и тиме крши своја овлашћења биће кажњено затвором од три месеца до пет година.

У ставу 2. предвиђена је казна затвора од једне до пет година уколико извршилац поступа у договору са супротном страном на штету сопственог клијента.

Члан 357. уређује кривично дело подстицање подређеног на извршење кривичних дела.

У ставу 1. овог члана предвиђено је да надређено лице које подстиче или предузима радње на подстицању подређеног да изврши незаконито поступање на јавној функцији или дозвољава такав незаконит поступак свог подређеног биће кажњен.

У ставу 2. се наводи да се исто правило примењује на службено лице коме је надзор или контрола над радом другог службеног лица поверена у мери у којој је незаконито дело учињено од стране надгледаног службеног лица.

С овим завршавамо приказ позитивноправног решења групе кривичних дела против службене дужности у Немачкој.

Као што се види, постоје одређене разлике код ове групе кривичних дела, почевши од тога да су нека дела обједињена у једно дело, па до тога да се нека дела уопште не предвиђају.

У уводном делу навели смо због чега је компаративни преглед значајан, те смо мишљења да смо успели то и да прикажемо.

5.6. Шпанија

Кривични законик Шпаније, у глави XIX, 1995. Године први пут је у својој законодавној историји издвојио кривична дела против јавне управе у посебну групу (*Delitos contra la administración pública*).²⁶² Начелно, ова кривична дела инкриминишу понашања јавних службеника или представника власти. Према члану 24 КЗ Шпаније јавни службеник је свако лице које на основу закона, избора или именовања од стране надлежног органа врши јавну функцију, док се представником власти сматра свако лице које само или као члан суда или другог колективног органа управља или предузима радње из сопствене надлежности.²⁶³

Сходно наведеном, закључује се да учинилац кривичних дела против јавне службе из главе XIX КЗ Шпаније није само лице које је формално посматрано службено лице, него свако лице које учествује у вршењу конкретних административних или јавних функција, као нпр. градоначелници, нотари, бискупи, свештена лица, лекари уколико издају одређена уверења, поштари, па и радници обезбеђења.

Одредбама члана 28 КЗ у шпанском кривичном законодавству учиниоцем кривичних дела против службене дужности сматрају се они који дело изврше сами или с другим или користећи друго лице као средство, затим они који непосредно подстрекавају другог или друге да изврше дело, као и они који помажу извршење дела радњом без које остварење дела не би било могуће. Саучесници су лица чије се радње не могу квалификовати у складу са чланом 28, а која доприносе извршењу радњи које претходе или су истовремене с делом.²⁶⁴ Међутим, одредбама члана 406. КЗ Шпаније прописано је кажњавање и сваког лица које прихвати да буде предложено или именовано да врши службену дужност која му је поверена, иако зна да не испуњава законом прописане услове. Из наведеног законског описа

²⁶² Perez, C. L., *Derecho penal – Parte especial*, Madrid, стр. 563; цит. према: Рисимовић, Р. (2010), „Злоупотреба службеног положаја“, *Наука, безбедност, полиција*, вол. 15, бр. 1, 2005, стр. 130.

²⁶³ Duran, C. C., Alcoy, F. P. (2004). *Código penal con todas sus reformas comparados por artículos*, Valencia, стр. 44, цит. према: Рисимовић, Р., „Злоупотреба службеног положаја“, *Наука, безбедност, полиција*, 2010, стр. 130.

²⁶⁴ Duran, C. C., & Alcoy, F. P., *Código penal con todas sus reformas comparados por artículos*, 2004, стр. 45.

произлази да је облик кривице директан умишљај, с обзиром на то да учинилац зна да не испуњава законом прописане услове.

Поред наведеног, релевантно је истаћи да шпанска кривичноправна теорија у складу са чланом 28. и 29. КЗ Шпаније заузима становиште да је потребно санкционисати лица која се не могу сврстати у представнике власти или јавне службенике, а која су учествовала у њима у остварењу кривичног дела против јавне управе.

Злоупотребу службеног положаја инкриминише и шпанско кривично законодавство у случају дискреционих овлашћења. У том смислу је и одредбом члана 404. КЗ Шпаније прописано да је остварено кривично дело ако је јавни службеник или представник власти, иако свестан противправности своје одлуке донео арбитрарну одлуку вршећи управне послове. У истом члану је прописана и једина санкција која се учиниоцу овог кривичног дела може изрећи, а то је забрана вршења јавне службе у трајању од седам до десет година. У Шпанији теорија кривичног права заступа став да се кривично дело из наведеног члана може извршити само с умишљајем, зато што је услов постојања дела доношење арбитрарне одлуке, уз свест о противправности и произвољности свог поступања, односно учинилац је донео спорну одлуку, иако је упозорен на њену арбитрарност.²⁶⁵

За прекорачење граница службеног положаја одредбом члана 405. КЗ Шпаније прописана је казна затвора од три до осам месеци и привремено одузимање права вршења јавних послова и дужности јавном службенику или представнику власти који именује, предложи или повери вршење одређене јавне дужности другом лицу, без испуњења законом прописаних услова. Санкционисање невршења службене дужности прописано је чланом 409 КЗ Шпаније, по коме ће јавним службеницима или представницима власти који подстичу, изазивају организују или руководе колективно и очигледно противправно невршење службене дужности, бити изречена казна затвора од осам до дванаест месеци и привремено одузимање права вршења јавних послова у временском периоду од шест месеци до две године. У ставу 2. истог члана инкриминисано је и само

²⁶⁵ Perez, C. L., *Derecho penal – Parte especial*, 2005, стр. 579–570.

колективно или очигледно противправно невршење службене дужности, и то само под условом да је реч о пропуштању битних, односно основних дужности и да је на тај начин проузрокована озбиљна штета општим интересима или јавној служби.

Одредбом члана 407. КЗ Шпаније прописано је да ће јавни службеник или представник власти који не врши службену дужност с намером да не спречи или не предузме гоњење кривичних дела из главе XXI – кривична дела против уставног уређења, главе XXII – кривична дела против јавног реда, главе XXIII – кривична дела издаје, против мира, независности и одбране земље и главе XXIV – кривична дела против међународне заједнице, бити кажњен затвором од једне до четири године као и забраном вршења јавне службе у трајању од једне до три године.²⁶⁶

²⁶⁶Duran, C. C., & Alcoy, F. P., *Código penal con todas sus reformas comparados por artículos*, 2004, стр. 253–254.

ЗАКЉУЧАК

Предмет овог истраживања представљао је анализу, теоријско и практично разматрање кривичних дела против службене дужности, с тим да је дат и посебан осврт на кривично дело злоупотреба службеног положаја, као најзначајнијег и најсложенијег дела у оквиру ове групе.

Фокус истраживања, који проистиче из самог наслова, био је, дакле, на групи кривичних дела која имају посебно место у Кривичном законнику, а и у друштву уопште, имајући у виду вредности које се њима угрожавају. С обзиром на то да се ради о више кривичних дела, односно о групи кривичних дела, поред разматрања њихових општих, заједничких карактеристика, у значајној мери пажња је била посвећена сваком од тих кривичних дела, њиховим специфичним карактеристикама и заступљености у пракси.

Кривична дела против службене дужности имају посебну улогу у остварењу најзначајнијих друштвених добара и вредности. Ова дела заслужују пажњу не само теорије и праксе него и стручне и шире јавности, и то по низу својих карактеристика, од којих су најрелевантније да ова дела врше службена или одговорна лица; да се службена дужност крши и злоупотребљава на различите начине; да службена лица незаконито поступају у вршењу службе било преко донетих аката или предузетих радњи, због наношења штете другим правним или физичким лицима или повређивањем њихових права или прибављањем користи за службена лица на која немају право; ту су и корумпираност, као и кршење поверења у службу и јавна овлашћења.

Како би постојала целисходност истраживања ове проблематике, која је увек актуелна, чак и када није у директном фокусу стручне и опште јавности, било је потребно размотрити свако кривично дело у оквиру предметне групе кривичних дела, а све како би се указало не само на значај превенције и адекватног законодавног прописивања тог дела у процесу заштите друштва и његових

суштинских вредности, већ и да би се на конкретнији начин размотрила законска обележја кривичних дела и казнена политика.

У оквиру групе кривичних дела против службене дужности постоји више кривичних дела које је законодавац предвидео у глави 33. Кривичног законика и то: злоупотреба службеног положаја; кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика; несавестан рад у служби; противзаконита наплата и исплата; ненаменско коришћење буџетских средстава; превара у служби; проневера; послуга; трговина утицајем; примање мита; давање мита и одавање службене тајне.

Кривична дела против службене дужности представљају у суштини разне и многобројне врсте злоупотреба службеног положаја и јавних овлашћења у вршењу службене дужности од стране службених или одговорних лица као носилаца тих овлашћења, којима долази до тежих повреда службе или права других лица, у мери у којој их законодавац издваја као најтежу категорију кажњивих понашања.

Најчешће је реч о злоупотребама друштвених, односно јавних функција, тачније злоупотребама јавних овлашћења, њиховом вршењу супротно циљу због којег су установљена, што се манифестује кроз разне облике понашања која имају за последицу наносење штете друштву али и појединцима. Јасно је да држава има посебан разлог да заштити друштво од оваквог понашања, јер се држава, чија организација и број лица која су њеној служби континуирано расту, постепено претвара у самосталну снагу која извире из друштва, што има за последицу да поједине службе, органи, те лица која врше јавна овлашћења, то раде не само у интересу заједнице, него и у свом сопственом интересу, проузрокујући штетне последице. Због тога је, у циљу обезбеђења правилности рада својих органа и служби неопходно и одговарајуће законодавно прописивање ове групе кривичних дела. Према томе, заштитни објект ове групе кривичних дела јесте службена дужност, односно служба. Потребно је да то буде јавна служба, односно службена дужност у државној управи у ширем смислу.

Када је реч о радњи извршења код ових кривичних дела, она се односи на предузимање одређених понашања приликом вршења службене дужности или у вези с вршењем службене дужности која су Кривичним закоником инкриминисана. Правна сигурност, која у области кривичног права подразумева одређеност,

предвиђеност и забрану аналогije као начина проширења појединих инкриминација, налаже да радње ових кривичних дела буду што прецизније одређене у смислу описа понашања која под њих потпадају. Ипак, кривично дело злоупотребе службеног положаја и даље садржи сувише широку, а самим тим и непрецизну формулацију која може да обухвата веома широк спектар понашања, што ствара опасност арбитрарности. Ипак, различитост службених дужности и јавних овлашћења у вези с којима се јавља, често и њихова комплексност и развој нових начина извршења отежавају његово прецизирање.

Приликом приказа законодавног регулисања групе кривичних дела против службене дужности у раду је размотрено и питање њихове сличности, где је извршилац, као лице с одређеним „службеним својствима“, основно заједничко обележје. Такође, разматрана су и питања која се односе на објекат заштите, јер ова кривична дела имају различите облике и видове злоупотребе службеног положаја и јавних овлашћења од стране службених или одговорних лица. Објекат заштите је широко постављен, то је службена дужност државних и других органа који врше јавна овлашћења, односно дужност одговорних лица у предузећу, установи или другом субјекту. Значај тог дела истраживања у овом раду састоји се у чињеници да кривична дела против службене дужности на основу статистичких показатеља, иако имају одређене осцилације, не представљају она дела која имају велико присуство у укупној структури криминалитета, што свакако намеће закључак да је код ових кривичних дела присутна велика тамна бројка.

Савремена кривична права познају групу кривичних дела против службене дужности. С обзиром на то да ова кривична дела за објекат заштите имају законито и правилно обављање службене дужности, односно јавних овлашћења, свака држава, ма на ком нивоу развоја друштвене свести и културе била, изложена је ризику од њиховог угрожавања. С обзиром на облик и врсту службене дужности, односно овлашћења која се угрожавају овим кривичним делима, она се генерално могу поделити на две групе: 1) општа и 2) посебна кривична дела. Општа се могу извршити у свакој службеној дужности од стране вршилаца службених овлашћења. Посебна дела се пак могу извршити само у тачно одређеним врстама и облицима службене дужности, што би увек требало бити видљиво из њихове инкриминације.

С обзиром на то да се, уопштено гледано, ради о посебним кривичним делима, јер ова дела могу да изврше само службена лица или одговорна лица – која имају законско одређење – током разматрања ове проблематике посебно је размотрено питање својства извршилаца ових кривичних дела. Основни проблем овог питања тиче се адекватности круга лица која могу бити извршиоци ових кривичних дела. По правилу службено лице као извршилац јесте домаће или страно службено или одговорно лице. Код појединих кривичних дела као извршилац се јавља само одређено службено лице – нпр. судија или судија поротник, јавни тужилац или његов заменик (код кривичног дела кршења закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика из члана 360. Кривичног законика). Код одавања службене тајне из члана 369. Кривичног законика постоји проширење основног значења, па се као извршилац може јавити и лице коме је престало својство службеног лица у време извршења дела. Поједина кривична дела пак може да изврши свако лице: давање мита или проневера или послуга. Као извршилац неких од ових кривичних дела може се појавити и одговорно лице, у установи или другом субјекту којем су, с обзиром на његову функцију, уложена средства или на основу овлашћења поверен одређени круг послова у управљању имовином, производњи или другој делатности или у вршењу надзора над њима или му је фактички поверено обављање појединих послова. Дакле, овде је реч о оним кривичним делима код којих се као извршилац може појавити и лице које нема својство службеног лица, али обавља неке послове од јавног значаја, или пак обавља послове који су у вези с управљањем имовином, надзором и производњом.

Предмет рада обухватио је знатно шири корпус кривичноправних питања, што указује на сложеност ове проблематике и комплексност у погледу заступљености ових кривичних дела, односно степена њихове друштвене опасности, али и модалитета спречавања. Да би у потпуности остварили циљ истраживања, морали смо сагледати и друге аспекте ове проблематике који се првенствено односе на питање оправданости постојања ове групе кривичних дела, односно из којег разлога и на основу којих околности поједина понашања спадају у она понашања која је законодавац предвидео као противправна и сврстао у ову групу. Ово питање има много више утицаја на превенцију кривичних дела против

службене дужности него на законодавни репресивни карактер, а имајући у виду да се сврха кажњавања посматра кроз призму генералне и специјалне превенције, сматрали смо да је нужно ово питање размотрити.

Посебна пажња током истраживања била је на кривичном делу злоупотреба службеног положаја. Разлог је што ово кривично дело представља једно од најсложенијих дела из ове групе кривичних дела. Кривично дело злоупотреба службеног положаја представља прво дело које је законодавац предвидео Кривичним закоником и то на начин да службено лице које искоришћавањем свог службеног положаја или овлашћења, прекорачењем границе свог службеног овлашћења или невршењем своје службене дужности прибави себи или другом физичком или правном лицу какву корист, другом нанесе какву штету или теже повреди права другог биће санкционисано. Ово дело је од измена Кривичног законика из 2012. године сужено у погледу круга могућих извршилаца. Из његове инкриминације је, сходно захтевима ЕУ и Савета Европе да се ово дело искључи из приватног сектора, избрисано „одговорно лице“ као могући извршилац, али је у Кривичном законик унето ново кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица. Тиме је пређашње кривично дело злоупотреба службеног положаја подељено на два кривична дела, а критеријум поделе је био својство извршиоца кривичног дела и овлашћења која им припадају. Измене код кривичног дела злоупотреба службеног положаја имале су за последицу да извршилац може бити само службено лице. Према томе, кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица не представља ново кривично дело, већ „сегмент“ шире инкриминације кривичног дела злоупотреба службеног положаја.

Кривично дело злоупотреба службеног положаја у различитим видовима и облицима и данас је присутно у свим савременим кривичноправним системима. На то указује и чињеница да се све државе у циљу одржања ауторитета државне и уопште јавне власти и обезбеђења поштовања правног поретка и аксиома правне државе расположивим средствима супротстављају облицима и начинима угрожавања службене дужности, јавних овлашћења службених лица. У том смислу, кривичноправна заштита службене дужности има нарочито значајну улогу. Стога су у циљу свеобухватнијег и потпунијег сагледавања кривичноправне

проблематике злоупотребе службеног положаја пажња посвећена компаративној анализи овог кривичног дела, али и других дела из ове групе, односно одговарајуће систематизације, у различитим кривичноправним системима. Поред држава из бивше Југославије, прецизније су анализирана кривичноправна решења злоупотребе службеног положаја следећих земаља: Немаче, Шпаније, Грчке, Италије, Израела и Руске Федерације. У погледу обухвата групе кривичних дела против службене дужности уочавају се разлике, али у дефинисању најважнијег од њих присутне су и поред терминолошких разлика, углавном сличне инкриминације, и у већини њих се уочава већи степен уопштености.

Након краће анализе кривичних дела из групе кривичних дела против службене дужности, применом првенствено нормативног методолошког приступа, али и метода теоријске анализе садржаја, учињен је осврт на заступљеност појединачних кривичних дела, као и целокупне групе кривичних дела против службене дужности у укупном криминалитету на простору Србије.

Заступљеност кривичних дела против службене дужности у Србији се на најбољи начин могла сагледати кроз анализу званичног броја поднетих кривичних пријава и оптужница, те донетих осуђујућих пресуда према пунолетним учиниоцима кривичних дела против службене дужности на простору Републике Србије. Треба ипак имати у виду да се ради о релативним вредностима, јер је „тамна бројка“ изражена код скоро свих кривичних дела која спадају у ову област.

Референтни период анализе учешћа групе кривичних дела против службене дужности у укупном криминалитету у Србији био је период од 2011. до 2015. године. Заступљеност појединачних кривичних дела против службене дужности, анализирао се за 2015. годину. Методолошки, анализа је заснована на референтним подацима Републичког завода за статистику.

Анализа резултата рада правосудних органа у Србији у кривичним поступцима према пунолетним учиниоцима за кривична дела против службене дужности, обухватила је број пријављених пунолетних лица, број оптужених пунолетних лица, те број осуђених пунолетних лица 2011–2015. године, при чему се подаци (изражени и бројчано и процентуално) односе на групе кривичних дела,

са циљем сагледавања заступљености кривичних дела против службене дужности (поглавље XXXIII Кривичног законика) у односу на укупан криминалитет.

Анализа резултата рада правосудних органа у Србији у кривичним поступцима према пунолетним учиниоцима за кривична дела против службене дужности, обухватила је и број пријављених пунолетних лица, број оптужених пунолетних лица, те број донетих осуђујућих пресуда за сва појединачна кривична дела поглавља XXXIII Кривичног законика.

У погледу анализе броја поднетих кривичних пријава против пунолетних лица, према кривичном делу, за период 2011–2015. године, дошло се до следећих закључака:

Из приказаних података и процентуално изражених квантитативних показатеља може се закључити да је код кривичних дела против службене дужности број пријављених пунолетних лица у 2015. години скоро упола мањи у односу на 2011. годину, што указује на значајно опадање броја поднетих кривичних пријава за анализирани петогодишњи период у односу на укупни криминалитет (у 2015. години је поднето 2.642 кривичне пријаве, док је у 2011. години поднето 3.798 кривичних пријава). Процентуално, у области поднетих кривичних пријава, у односу на укупан криминалитет, кривична дела против службене дужности немају велику заступљеност (2011 – 4,3%, 2012 – 3,8%, 2013 – 2,8%, 2014 – 2,6%, 2015 – 2,4%).

У погледу анализе броја пријављених пунолетних лица, према кривичном делу и врсти одлуке, за 2015. годину, произлазе следећи закључци:

Кривична дела против службене дужности за које је поднето највише кривичних пријава против пунолетних лица, у 2015. години су: злоупотреба службеног положаја (1.238 кривичних пријава), кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика (537 кривичних пријава), проневера (407 кривичних пријава) и несавестан рад у служби (195 кривичних пријава). Учешће кривичних дела против службене дужности у укупном криминалитету на простору Републике Србије процентуално износи 2,4%. Учешће пак кривичних дела против службене дужности у укупном криминалитету на простору Региона Војводине износи 8%. У односу на укупан број кривичних пријава за кривична дела против

службене дужности проценат познатих учинилаца је 96,8%. Број подигнутих оптужница / оптужних предлога у односу на укупан број поднетих кривичних пријава код кривичних дела против службене дужности процентуално износи 20,6%.

У погледу анализе броја оптужених пунолетних лица, према кривичном делу, за период 2011–2015. године, закључци су следећи:

Број оптужби код кривичних дела против службене дужности приближно је исти за петогодишњи период 2011–2015. – нема значајнијих осцилација (у 2015. години је оптужено 1.008 пунолетних лица, док је у 2011. години оптужено 1.263 пунолетна лица). Процентуално, што се тиче броја оптужби пунолетних лица у односу на укупан криминалитет, кривична дела против службене дужности немају велику заступљеност (2011 – 3,2%, 2012 – 3,9%, 2013 – 3,6%, 2014 – 2,9%, 2015 – 2,4%).

У погледу анализе броја оптужених пунолетних лица, према кривичном делу и врсти одлуке, за 2015. годину произлази следеће:

Највише оптужених лица у 2015. години било је за кривична дела: злоупотреба службеног положаја (483) и проневера (333). Учешће броја оптужених лица за кривична дела против службене дужности у укупном броју оптужених лица на простору Републике Србије процентуално износи 2,4%. Учешће броја оптужених лица за кривична дела против службене дужности у укупном броју оптужених лица на простору Региона Војводине износи 8,7%. Број донетих осуђујућих пресуда у односу на укупан број оптужби за кривична дела против службене дужности процентуално износи 52,9%. Процентуално, број одбијених оптужби у току или по завршетку главног претреса за кривична дела против службене дужности износи 1,8%.

У погледу анализе броја осуђених пунолетних лица према кривичном делу за дати период дошло се до следећих закључака: број осуђујућих пресуда против пунолетних лица за кривична дела против службене дужности највећи је у 2012. години (841 донета осуђујућа пресуда), а потом се бележи сразмерно опадање броја осуда за ову групу кривичних дела (у 2015. години је нпр. донето 534 осуђујуће пресуде). Процентуално, што се тиче броја осуђујућих пресуда пунолетних лица, у

односу на укупан криминалитет, кривична дела против службене дужности, као и у случају кривичних пријава, те оптужница, такође, немају велику заступљеност (2011 – 2,1%, 2012 – 2,7%, 2013 – 2,2%, 2014 – 1,7%, 2015 – 1,6%).

У погледу анализе броја осуђених пунолетних лица, према кривичном делу и изреченој казни затвора за 2015. годину, истакли смо следеће:

Кривична дела против службене дужности с највише осуђених лица у 2015. години су: злоупотреба службеног положаја (156) и проневера (249). Учешће броја осуђених пунолетних лица за кривична дела против службене дужности у укупном броју осуђених пунолетних лица на простору Републике Србије процентуално износи 1,6%. Учешће броја осуђених пунолетних лица за кривична дела против службене дужности у укупном броју осуђених пунолетних лица на простору Региона Војводине износи 5,3%. Број изречених казни затвора у односу на укупан број изречених кривичних санкција за кривична дела против службене дужности процентуално износи 21,5%. Најчешће изрицана казна затвора за кривична дела против службене дужности је затвор од 6 до 12 месеци (број осуђених лица – 42) и затвор од 3 до 6 месеци (број осуђених лица – 32).

У погледу анализе броја осуђених пунолетних лица, према групама кривичних дела, годинама живота и полу, за 2015. годину, произлази следеће: највећи број кривичних дела против службене дужности извршавају учиниоци који имају између 30 и 39 година старости. Процентуално учешће ове старосне групе у вршењу кривичних дела против службене дужности (укључујући и жене и мушкарце) јесте 30,9%.

Последњи део материјалноправног аспекта посветили смо позитивноправном решењу кривичног дела злоупотреба службеног положаја.

Посебна целина односила се на заступљеност кривичног дела злоупотреба службеног положаја у односу на заступљеност свих кривичних дела из групе кривичних дела против службене дужности. Ове вредности су се сагледале на основу анализе резултата рада правосудних органа у Србији у кривичним поступцима према пунолетним учиниоцима за кривичних дела против службене дужности, тј. на основу анализе броја пријављених пунолетних лица, броја оптужених пунолетних лица, те број донетих осуђујућих пресуда. Референтни

период који се у овом делу рада анализирао јесте период 2011–2015. године. Методолошки, анализа је била заснована на референтним подацима Републичког завода за статистику.

У погледу анализе броја пријављених пунолетних лица за групу кривичних дела против службене дужности и кривично дело злоупотребе службеног положаја, за период 2011–2015. године уочава се сразмерно смањење броја пријављених пунолетних лица за групу кривичних дела против службене дужности и кривично дело злоупотреба службеног положаја, док укупан број пријављених лица на нивоу Републике Србије бележи континуирану прогресију.

У погледу анализе броја оптужених пунолетних лица за групу кривичних дела против службене дужности и кривично дело злоупотреба службеног положаја, за период 2011–2015. године, уочава се значајан пораст (2012. и 2013. година), а потом и значајно смањење броја оптужених пунолетних лица (2014. и 2015. година) за групу кривичних дела против службене дужности и кривично дело злоупотреба службеног положаја, док укупан број оптужених лица на нивоу Републике Србије бележи континуирану прогресију до 2015. године, а у 2015. години број оптужених лица бележи извесно смањење.

У погледу анализе броја осуђених пунолетна лица за групу кривичних дела против службене дужности и кривично дело злоупотреба службеног положаја за поменути период уочава се значајан пораст (2012. година), а потом и континуирано смањење броја осуђених пунолетних лица (2013, 2014. и 2015. година) за групу кривичних дела против службене дужности и кривично дело злоупотреба службеног положаја, док укупан број осуђених лица на нивоу Републике Србије бележи континуирану прогресију до 2015. године, а у 2015. години број осуђених лица на нивоу Републике Србије бележи извесно смањење.

Четврта целина односи се на разматрање три кључна питања: начини сазнања, радње откривања и доказна средства (радње). Очекивани циљ овог дела односио се на потребу да законско регулисање не остане само на том нивоу, већ да се прилагоди друштвеним променама, па је у том смислу потребно, поред редефинисања кривичних дела о којима је реч, и у процесном смислу константно усавршавати рад на откривању кривичних дела и њихових учинилаца.

Начини сазнања за извршење кривичних дела из ове групе кривичних дела су многобројни. Откривање ових кривичних дела методолошки је различито у односу на остала кривична дела, односно у односу на општи криминалитет. До сазнања за извршење ових кривичних дела најчешће се долази на основу индиција. Оне представљају довољан основ за предузимање одговарајућих оперативнотактичких мера и радњи. Размотрили смо поред теоријског и поједина практична питања од значаја не само за ово истраживање већ и за откривање и превенцију кривичних дела из групе које обрађујемо, па је посебно указано на неке примере из праксе помоћу којих смо „проверили“ теоријски аспект. Како би се постигло откривање кривичних дела и њихових извршилаца, с неопходним циљем обезбеђења материјалних и других доказа, полиција као орган предистражног поступка има дужност да предузме криминалистичко-тактичке радње и мере предвиђене Законом о полицији, Закоником о кривичном поступку, Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању корупције, организованог криминала и других посебно тешких кривичних дела и другим прописима којима се регулише поступање овог државног органа. У те радње и мере спадају и прикупљање обавештења, провера, заседа, рација, блокада, провера алибија, утврђивање идентитета, потражна делатност и друго. Откривање и доказивање кривичних дела против службене дужности не може се сматрати рутинским и некомплицованим питањем.

У овом делу рада, поред тога што смо указали на конкретна доказна средства, размотрили смо и питање незаконитих доказа, док се додатна пажња посветила посебним доказним радњама, иако се оне не могу спровести за сва кривична дела из групе кривичних дела против службене дужности. На крају овог дела посебно је дат осврт и на конкретна доказна средства, кроз примере неколико кривичних дела из ове групе.

Пета целина посвећена је компаративном прегледу, који представља посебан значај и допринос овог истраживања с више аспеката. Пре свега, стога што се поједина решења могу имплементирати и у наше кривично законодавство. Компаративно истраживање обухвата групе кривичних дела против службене

дужности у кривичним законима Македоније, Словеније и Хрватске, а посебно Немачке и Шпаније.

Коначно, полазећи од становишта да кривична дела против службене дужности представљају различите облике и врсте злоупотребе службеног положаја и јавних овлашћења у вршењу службене дужности које су управо учињене од стране службених лица као носилаца тих овлашћења, још једном треба истаћи став да је један од основних постулата правне државе и владавине права уопште законито и правилно функционисање јавних служби, односно државних органа, организација, те је стога потребно да службена лица законито и ефикасно обављају радње у оквиру својих службених овлашћења, што се у државама које су прошле или још увек пролазе процес транзиције у великој мери остварује или мора остваривати посредством кривичног законодавства.

Мишљења смо да од свих кривичних дела која су предмет ове дисертације злоупотреба службеног положаја представља кривично дело које се неоправдано изузетно често користи у судској пракси. Значајан број кривичних догађаја насталих у обављању службе службених лица високо позиционираних у државним органима (чешће и то по окончању функција) и политици (ређе) заврши се неким од оваквих оптужења. Међутим, ова инкриминација је и раније изазивала подозрење стручне јавности. Реч је о инкриминацији која се изузетно екстензивно тумачи и примењује. Насупрот оправданим захтевима за суздржаност, домаћи судови и тужилаштва не само да у овој области не поступају рестриктивно већ и даље „проширују“ и иначе недовољно омеђене норме. У низу одлука уочава се да судови у многим случајевима некритички прихватају тужилачке тврдње када је реч о овом кривичном делу. Из судских одлука могло би се закључити да злоупотребу положаја представља готово свако непрописно понашање у оквиру службе које је макар и за најудаљенију последицу имало прибављање користи себи или другом или наносење штете неком физичком или правном лицу или повреду права другог. На страну што ова трећа последица скоро да и не постоји у судској пракси, свакако се стиче утисак да је злоупотреба положаја постала инкриминација за којом се посеже у ситуацијама када нема друге адекватније опције. Злоупотреба положаја је законом недовољно прецизно одређена и она не сме постати *all inclusive*

инкриминација, као што је заступљено у судској пракси. Да би се рестриктивно и правилно примењивало ово кривично дело, између осталог, неопходно је да се нормативно сврста у круг кривичних дела с бланкетном диспозицијом. Осим тога, правосудни органи би требало да га примењују само у изузетним ситуацијама, када у радњама извршилаца нема субјективних ни објективних обележја других коруптивних или других кривичних дела.

ЛИТЕРАТУРА

1. Агенција „Бета“, чланак под називом: *Комерцијална банка открила злоупотребу службеног положаја*, доступно на: <http://beta.rs/oms/oms-ekonomija/30560-komercijalna-banka-otkrila-zloupotrebu-sluzbenog-polozaja> [25. 6. 2017].
2. Aladžić, M., „Корупција у свјетлу транзијских и демократских процеса у Босни и Херцеговини“, *Primus – informatika, pravo, ekonomija, bankarstvo*, no 2, *Primus – global 2*, 2017, стр.118–129.
3. Ambrož, M., „Novi slovenski kazneni zakonik“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 15, broj 1/2008, стр. 323–341.
4. Антонић, Д., *Корупција у Србији*, Центар за либерално-демократске студије, Београд, 2001.
5. Babić, M. i Marković, I., *Krivično pravo – posebni dio*, Banja Luka, 2007.
6. Ваčić, В., Ђорђевић, К. и др., *Komentar Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, *Savremena administracija*, Београд, 1978.
7. Berner, A., *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*, Leipzig, 1863.
8. Bijelić, S. i Ćurovac, S., *Pojavni oblici privrednog kriminala i način njihovog dokazivanja*, *Projekat Visokog sudskog i tužilačkog savjeta Bosne i Hercegovine „Podrška pravosuđu Bosne i Hercegovine – jačanje tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa“*, Сарајево, 2016.
9. Бабић, М. и Марковић, И., *Кривично право, посебни дио, друго измијењено издање*, Правни факултет, Бања Лука, 2007.
10. Беванда, Д., „Етичка питања у раду с информаторима“, *Полицијска сигурност*, бр. 1, 2012, стр. 58–7.
11. Бејатовић, С., Ћирић, Ј., Ђорђевић, Ђ. и др., *Анализа ризика у циљу процене регулаторних и организационих препрека ефикасним истрагама и поступцима у кривичним делима корупције*, *Заједнички пројекат Европске уније и Савета Европе „Јачање капацитета полиције и правосуђа за борбу против корупције у Србији“*, Београд, 2014.

12. Билтен Републичког завода за статистику, *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2015, Пријаве, оптужења и осуде*, 617, Републички завод за статистику, Београд, 2016.
13. Билтен Републичког завода за статистику, *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2014, Пријаве, оптужења и осуде*, 603, Републички завод за статистику, Београд, 2015.
14. Билтен Републичког завода за статистику, *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2013, Пријаве, оптужења и осуде*, 588, Републички завод за статистику, Београд, 2014.
15. Билтен Републичког завода за статистику, *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2012, Пријаве, оптужења и осуде*, 576, Републички завод за статистику, Београд, 2013.
16. Билтен Републичког завода за статистику, *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2011, Пријаве, оптужења и осуде*, 558, Републички завод за статистику, Београд, 2012.
17. Бјелајац, Ж., „Корупција као изазов савременог демократског друштва“, *Култура полуса*, год. XII, бр. 26, 2015, стр. 43–57.
18. Бјелајац, Ж., *Организовани криминалитет, империја зла*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2013.
19. Бошковић, М., *Материјални докази у криминалистичкој обради*, Правни факултет, Београд, 1990.
20. Бошковић, М., *Криминалистичка оператива 1*, Правни факултет, Београд, 2002.
21. Бошковић, М., *Криминалистика методика*, Правни факултет, Београд, 2005.
22. Бошковић, М. и Јовчић, Д., *Криминалистика – методика*, Правни факултет, Бања Лука, 2002.
23. Бошковић, Мићо, *Привредни криминалитет*, Факултет за пословни менаџмент, Бар, 2009.
24. Бошковић, М. и Марковић, М., *Криминологија са елементима виктимологије*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2015.

25. Виши суд у Новом Саду, *Билтен судске праксе Вишег суда у Новом Саду*, број 5, Intermex, Нови Сад, 2014.
26. Виши суд у Новом Саду, *Билтен судске праксе Вишег суда у Новом Саду*, број 4, Intermex, Нови Сад, 2013.
27. Виши суд у Београду, *Билтен Вишег суда у Београду*, број 83, Intermex, Београд, 2013.
28. Веће Европе, *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, Књига I, Вијеће Европе і Европска комисија, Сарајево, 2005.
29. Водинелић, В., *Шта је откривање, а шта разјашњавање кривичних дела и разоткривање учиниоца*, Студија Министарства унутрашњих послова Хрватске, 1990.
30. Врховни суд Србије, *Билтен судске праксе*, 2/2005, *Огледи*, Интермекс
31. Вуковић, И., „Кривичноправни појам и функције радње“, *Crimen* (III) 1/2012, стр. 73–94.
32. Гаговић, Г., „Војни судови у новој Југославији“, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 1975, стр. 103–109.
33. Голубовић, З., *Ја и други*, Београд, 1999.
34. Derenčinović, D., *Povijest hrvatskog kaznenog prava*, доступно на: www.pravo.unizg.hr/KP/predmet/kazpra [20. 1. 2017]
35. Derenčinović, D. і Драгићевић-Пртенјаџа, М., „Kaznena djela protiv službene dužnosti“, Zagreb, 2009.
36. Делић, Н., *Нова решења у посебном делу Кривичног законика Србије*, Службени гласник, Београд, 2014.
37. Динић, С., „Новине у кривичном законодавству Републике Србије – кривично дело злоупотреба службеног положаја и кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица“, *Право, теорија и пракса*, бр.1/3, 2014, стр. 53–65.
38. Duran, C. C. & Alcoy, F. P., *Código penal con todas sus reformas comparados por artículos*, Valencia, 2004.
39. Durkheim, E., *Le Suicide*, Presses Universitaires de France, Paris, 1983.

40. Дневне новине *Блиц*, чланак под називом: „Злоупотреба службеног положаја“, доступно на: www.blic.rs/vesti/hronika/zloupotreba-sluzbenog-polozaja-u-velikoj-akciji-policije-pali-direktor-i-inspektor/yu0myq6 [25. 6. 2017].
41. Дујмовић, З., „Основне карактеристике имовинског криминалитета у Републици Хрватској“, *Дефектологија*, број 1–2, Загреб, 1992, стр. 216–225.
42. Ђорђевић, М. и Ђорђевић, Ђ., *Кривично право*, Правни факултет у Београду, Београд, 2005.
43. Ђукић, С., Емпиријска анализа феномена корупције у Србији и корупција у привреди, *Војно дело*, 67 (4), 2015, стр. 274–285.
44. Ђурђић, В., *Основи криминалистике*, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2012.
45. Ђурђић, В. и Здравковић, Љ., *Криминалистика*, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2011.
46. Esadze, L., *Glosar termina u oblasti sukoba interesa i korupcije*, PLAC пројекат, Београд, 2013.
47. Жарковић, М., *Криминалистичка тактика*, Правни факултет у Београду, Београд, 2009.
48. Забел, Б., *Пословна тајна*, Институт за упоредно право, Београд, 1970.
49. Ivanović, A. i Nicević, M., „Ways of detecting the existence of criminal acts of economic crime“, *Economic challenges*, International University Novi Pazar, 2012, стр. 73–78.
50. Игњатовић, Ђ. и Шкулић, М., *Организовани криминалитет*, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2010.
51. Jelenski, M., „Prevenција privrednog kriminaliteta“, *Priručnik*, broj 1/1991, Zagreb, стр. 50–57.
52. Jurčević, J., „Основне значајке пресуда југославенских комунистичких војних судова у Хрватској 1944. и 1945. године“, Друштво истраживача, Загреб, 2012, стр. 1007–1026.
53. Јакшић, Д. и Давидовић, Д., „Развој казненог система у кривичном праву Србије“, *Специјална едукација и рехабилитација*, вол. 12, бр. 4, 2013, стр. 525–538.

54. Јекић, З. и Данић, Р., *Кривично процесно право*, Димитрије Давидовић, Београд, 2005.
55. Јелачић, М., *Корупција – друштвено-правни аспекти и методи супротстављања*, Полицијска академија, Београд, 1996.
56. Јовановић, М., „Глобализација и европске вредности“, *Годишњак Факултета политичких наука*, Универзитет у Београду, 7 (9), 2013, стр. 34–42.
57. Јовановић, Љ., *Лекарска тајна*, Службени лист, Београд, 1959.
58. Јовановић, Љ. и Јовашевић, Д., *Кривично право – посебни део*, Београд, 1995.
59. Јовановић, С. и Лабудовић Станковић, Ј., „Кривичноправни аспекти превара са посебним освртом на превару у осигурању“, *Теме*, XXXIX, бр. 2, 2015, стр. 507–521.
60. Јованчевић, Н., „Извршилаштво и саучесништво кроз нечињење“, *Анали Правног факултета у Београду*, година LIX, 1/2011, стр. 345–366.
61. Јованчевић, Н., „Начело законитости и кривично дело злоупотреба службеног положаја“ (члан 359. КЗ), *Бранич*, 2015, стр. 61–78.
62. Јовашевић Д., *Лексикон кривичног права*, Номос, Београд, 2011.
63. Јовашевић, Д., *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*, Службени гласник, Београд, 2003.
64. Јовашевић, Д., „Кривична дела корупције у упоредном кривичном законодавству“, *Страни правни живот*, бр. 3, 2008, стр. 179–213
65. Јовашевић, Д., *Кривично право – општи део*, Номос, Београд, 2006.
66. Јовашевић, Д., „Корупција у међународном и упоредном кривичном праву“, *Гласник адвокатске коморе Војводине*, бр. 3, 2011, стр. 111–151.
67. Јовашевић, Д., „Службена кривична дела, одговорност и кажњивост“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, LXIII, 2012, стр. 39–61.
68. Јовашевић, Д. и Петровић, Б., „Појам кривичног дела у светлу учења о праву“, *Зборник Правног факултета у Нишу*, XLVII, 2006, стр. 53–75.
69. Јовашевић, Д. и Хашимбеговић, Т., *Злоупотреба службеног положаја*, Београд, 2001.

70. Јоцић, Д., „Злоупотреба службеног положаја и положаја одговорног лица“, Билтен Врховног касационог суда, број 2/2013, Intermex, Београд, 2013, стр. 81–95.
71. Катнић, М., „Dokazi na kojima se ne može zasnivati sudska odluka“, Удружење за кривично право и криминалну политику у Будви, доступно на: <http://sudovi.me/podaci/ascg/dokumenta/910.pdf> [25. 6. 2017].
72. Комитет правника за људска права, *Кршење закона од стране судије, јавног тужица и његовог заменика члан 360*, доступно на: <http://antikorupcija.yucom.org.rs/kršenje-zakona-od-strane-sudije-javnog-tuzioca-i-njegovog-zamenika/> [28.7.2017].
73. Кривокапић, В. и Жарковић, М., *Криминалистика – Тактика 1*, Полицијска академија, Београд, 1996.
74. Кулић, М., „Кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица у судској пракси у Републици Србији“, Зборник радова са XIV међународног научног скупа „Правнички дани – проф. др Славко Царић“ под називом „Независност правосуђа“, одржаног у Новом Саду 21–23. септембра 2017. године, у организацији Правног факултета за привреду и правосуђе Нови Сад, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, 2017, стр. 45–56.
75. Кулић, М. и Милошевић, Г., „Однос кривичних дела пореске утаје и неуплаћивања пореза по одбитку у српском кривичном праву“, *Анали Правног факултета у Београду*, година LIX, 2/2011, стр. 321–343.
76. Кулић, М., *Пореска кривична дела*, Финтакс центар, Београд, 2010.
77. Кулић, М, Станковић, Н. и Абидовић, А., „Злоупотреба положаја или овлашћења као вид корупције у кривичном праву Босне и Херцеговине“, *Право и изазови 21 вијека – корупција*, Европски универзитет Брчко дистрикта, 2014, стр. 1–18.
78. Лазаревић, Љ., *Коментар Кривичног законика Р. Србије*, Београд, 2006.
79. Матица, М., „Zakonski propisi o vlasničkim odnosima u Jugoslaviji (1944–1948)“, *Radovi Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta*, vol. 25, Zagreb, 1992, стр. 123–148.

80. Matijašević, J., „The importance of preventive acting in the field of crime suppression with the reference to strategic acts of the Western Balkan countries“, *The Review of International Affairs*, 63 (1148), 2012, стр. 52–70.
81. Матијашевић, Ј. и Павловић, З., „Организовани криминалитет“, *Право – теорија и пракса*, 26 (5–6), 2009, стр. 57–65.
82. Матијашевић, Ј., „Организовани криминалитет – појам, карактеристике, узроци и методе супротстављања“, *Право – теорија и пракса*, 25 (1–2), 2008, стр. 80–89.
83. Medina Mora, E., „Uso legítimo de la fuerza“, *Inacipe*, 2008.
84. Mesko, G, Fields. C., Lobnikar, B. and Sotlar, A., *Handbook on Policing in Central and Eastern Europe*, Springer Science & Business Media, 2013.
85. Мишић, Г., „Kaznena djela protiv službene dužnosti – poseban osvrt na korupcijska kaznena djela“, *Hrvatska pravna revija*, Zagreb, broj 10/05, стр. 82–95.
86. Mitrović, Lj., „Dokazna sredstva u prekršajnom postupku“, часопис *Vještak*, из области теорије и праксе вјештачења, на подручју Босне и Херцеговине, vol. 1, no. 1, 2014, стр. 29–35.
87. Мајић, М., *Трговина утицајем*, доступно на: <http://misamajic.com/category/arhiva/> [2. 7. 2017] и *Злоупотреба положаја – од недовољно прецизне до „all inclusive“ инкриминације*, 21. август 2014. by misamajic.
88. Мандић, М., „Дисциплинска одговорност и дисциплински поступак“, Годишњак Факултета правних наука, Бања Лука, бр. 1, 2011, стр. 221–231.
89. Марјановић, М. и Марков, С., *Основи социологије*, Природно-математички факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2008.
90. Марковић М, Богојевић Р., *Кривичноправни и пенолошки аспекти казни у позитивном законодавству Републике Србије*, *Право – теорија и пракса*, 30 (10–12), 2013, стр. 94–106.
91. Матијевић, М. и Марковић, М., *Криминалистика*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2013.

92. Миладиновић-Стефановић, Д., „Одмеравање казне правним лицима као учиниоцима кривичних дела – анализа нормативног оквира у Републици Србији“, *Facta universitatis – series: Law and Politics*, вол. 11, бр. 1, 2013, стр. 23–38.
93. Милић, Т., Примање и давање мита као облик корупције“, Радовановић, Д. и Михаљевић, Ђ. (ур.) зборник *Привредни криминал и корупција: XIII семинар права*, Институт за криминолошка истраживања, 2001, стр. 235–255.
94. Милошевић, М. и Кесић, Т., *Полиција у кривичном поступку*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.
95. Милошевић, М, Кесић, Т. и Бошковић, А., *Полиција у кривичном поступку, друго измењено и допуњено издање*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2016.
96. Министарство унутрашњих послова, „Кривичне пријаве против 20 полицајаца“, доступно на: <http://arhiva.alo.rs/vesti/hronika/krivicne-prijave-protiv-20-polisajasa/88364> [25. 6. 2017].
97. Митровић, Г., *Кривично право – посебни део*, Правни факултет у Београду, Београд, 1997.
98. Митровић, Љ., „Поједностављене форме поступања у прекршајним стварима у Републици Српској – прекршајни налог и споразум о санкцији“, *Страни правни живот*, бр. 2, 2013, стр. 149–155.
99. Митровић, М., „Друштвени корени криминалитета у Србији“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 56 (120), 2006, стр. 113–128.
100. Мишић, Г., „Казнена дјела против службене дужности – посебан осврт на казнена дјела корупције“, *Радно право*, Загреб, број 9/2006, стр. 60–68.
101. Мрвић Петровић, Н., *Кривично право*, Београд, 2005.
102. Мрвић-Петровић, Н., *Кривично право – посебни део*, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2010.
103. Neuman, W. L., & Berger, R. J., „Competing perspectives on cross-national crime: An evaluation of theory and evidence“, *Sociological Quarterly*, 29, 1988, стр. 281–313.

104. Нинчић, Ж., „Кривична дела против службене дужности као облици злоупотребе службеног положаја и јавних овлашћења“, *Правни живот*, број 11/09, Београд, стр. 450–466.
105. Ницевић, М. и Ивановић, А., „Организовани привредни криминалитет као фактор угрожавања економске безбедности“, *Економски хоризонти*, 1 (1), 2012, стр. 87–100.
106. Новоселец, П., „Злоупораба положаја и овласти као господарско казнено дјело“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Загреб, број 9/02, стр.1–17.
107. Peran, B, Goreta, M. i Vukošić, K., „Pojam i vrste tajni“, *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, no.3–4, 2015, стр. 127–135.
108. Petrović, B. i Jovašević, D., *Krivično/kazнено право – opći dio*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2005.
109. Petrović, B. i Jovašević, D., *Krivično право – posebni dio*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2005.
110. Primorac, R., *Operativno-taktička iskustva iz prve polovine narodnooslobodilačkog rata*, Vojno-izdavački i novinski centar, Beograd, 1986.
111. Павловић, З, Ђукић, С. и Ђорђевић, Д., „Емпиријска анализа феномена корупције у Србији и корупција у привреди“, *Војно-економски преглед, Војно дело*, бр. 4, 2015, стр. 274–292.
112. Пресуда Апелационог суда у Београду, Посебно одељење, бр. КЖ1 По1 34/16 од 12. 4. 2017. године
113. Пресуда Основног суда у Прокупљу, 2Кбр. 66/15 од 18. 5. 2015. године,
114. Радовановић, М. и Ђорђевић, М., *Кривично право – посебни део*, Београд, 1975, стр.369–371.
115. Perez, C. L., *Derecho penal – Parte especial*, Madrid, 2005.
116. Радовановић, М., *Кривично дело злоупотребе службеног положаја или овлашћења*, Београд, 1958.
117. Радовановић, М. и Ђорђевић, М., *Кривично право – посебни део*, Београд, 1975.
118. Радуловић, Љ., *Криминална политика*, Београд, 1999.

119. Решење Апелационог суда у Крагујевцу бр. Кж.1-49/10 од 11. 3. 2010. године
120. Решење Вишег суда у Новом Саду бр. Кж 1 38/14 од 20. 5. 2014. године којим је укинута пресуда Основног суда у Новом Саду бр. К 215/13 од 20. 1. 2014. године
121. Рисимовић, Р., „Злоупотреба службеног положаја“, *Наука, безбедност, полиција*, вол. 15 , бр. 1, 2010, стр. 127–140.
122. Ристивојевић, Б. и Милић, И., „Одговорност родитеља за прекршаје које учине њихови потомци“, *Анали Правног факултета у Београду*, година LXIV, 1/16, стр.154–174.
123. Саопштење Републичког завода за статистику, *Статистика правосуђа*, 66 (189), 2016.
124. Симић, И. и Петровић, М., *Кривични закон Републике Србије, Практична примена*, 2002, стр. 280–281.
125. Скуратов, Ј., И. и Лебедов, Б., М., *Комментарији к Уголовном кодексу в Россијској федерацији*, Норма, Москва, 1996.
126. Smibert, J., *Dokazna načela*, Ministarstvo pravde Sjedinjenih Američkih Država, 2014.
127. Статистички годишњак Републике Србије, Поглавље 19 – *Правосуђе и избори*, Републички завод за статистику, Београд, 2016.
128. Статистички годишњак Републике Србије, Поглавље 19 – *Правосуђе и избори*, Републички завод за статистику, Београд, 2015.
129. Статистички годишњак Републике Србије, Поглавље 19 – *Правосуђе и избори*, Републички завод за статистику, Београд, 2014.
130. Статистички годишњак Републике Србије, Поглавље 19 – *Правосуђе и избори*, Републички завод за статистику, Београд, 2013.
131. Статистички годишњак Републике Србије, Поглавље 19 – *Правосуђе и избори*, Републички завод за статистику, Београд, 2012.
132. Stojanović, Z. i Perić, O., *Krivično pravo – posebni deo*, XIII izmenjeno izdanje, Pravna knjiga, Beograd, 2009.

133. Срзентић, Н, Стајић, А. и Лазаревић, Љ., *Кривично право СФРЈ –општи део*, Савремена администрација, Београд, 1978.
134. Стојановић, З., *Кривично право*, Правни факултет у Београду, Београд, 2009.
135. Стојановић, З., *Кривично право – општи део*, Правна књига, Београд, 2009.
136. Стојановић, З., „Да ли је Србији потребна реформа кривичног законодавства“, *Crimen*, стр. 119–143.
137. Стојановић, З., *Коментар Кривичног законика – четврто измењено и допуњено издање*, Службени гласник, Београд, 2012.
138. Стојановић, З. и Коларић, Д., *Кривичноправно реаговање на тешке облике криминалитета*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010.
139. Стојановић, З. и Перић, О., *Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Републике Црне Горе са објашњењима*, Београд, 1996.
140. Стојановић, З. и Перић, О., *Кривично право – посебни део*, Београд, 2000.
141. Стојановић, З. и Перић, О., *Кривично право – посебни део*, Београд, 2009.
142. Tomić, Z., *Krivično pravo – posebni dio*, Magistrat, Sarajevo, 2003.
143. Transparency international, *Prijavljivanje korupcije*, Centar za pružanje pravne pomoći u borbi protiv korupcije, British Embassy, 2014.
144. Tulić, A., *Krivična djela protiv službene dužnosti*, доступно на: www.pravnadatoteka.hr/pdf/Krivičnadjelaprotivslužbenedužnosti.pdf [30. 5. 2017]
145. Таховић, Ј., *Кривично право – посебни део*, Београд, 1961.
146. Теофиловић, Н. и Јелачић, М., *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца*, Полицијска академија, Београд, 2006.
147. Ubiparipović, S., Podmićivanje kao rojavni oblik korupcije, *Financing, naučni časopis za ekonomiju*– 01/13, стр. 50–54.
148. Убипариповић, С., „Однос кривичног дјела злоупотребе службеног положаја или овлашћења и примања мита“, *Civitas*, бр. 8, 2014, стр. 93–113.
149. Унијат, Ј., *Специјални суд*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2009.

150. Фејеш, И. и Лајић, О., *Криминалистичка методика*, Правни факултет, Нови Сад, 2014.
151. Франк, С., *Теорија казненог права – општи део*, Загреб, 1955.
152. Hall D., *Criminal Law and procedure*, Clifton Park, NY: Delmar Cengage Learnin, 2012.
153. Нашић, Е. и Muslić, А., „Podržavljenje imovinskih dobara, te pravna priroda restitucije u Bosni i Hercegovini u svjetlu približavanja Bosne i Hercegovine evroatlanskim integracijama“, *Trenutni izazovi i perspektive*, 2014, стр.417–441.
154. Царић, М., Матијашевић-Обрадовић, Ј., *Привредни криминалитет*, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Нови Сад, 2017.
155. Champion, D. i Rush, G., *Rad policije u zajednici*, Office of Public Affairs, Embassy of the United States of America, Sarajevo, 2003.
156. Чејовић, Б. и Кулић, М. *Кривично право*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија, Нови Сад, 2014.
157. Чејовић, Б., *Кривично право – општи део*, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2002.
158. Чејовић, Б. и Миладиновић, В., *Кривично право – посебни део*, Ниш, 1995.
159. Šelih, А., „Kazensko pravo kot zakonsko pravo“, *Pravna praksa*, 2007/46, 2007, стр. 3–7.
160. Шкулић, М., „Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка“, *Crimen*, 2, 2013, стр. 176–234.
161. Шкулић, М., *Специфичности поступања према малолетницима у прекршајном поступку*, Поступање с малолетницима у прекршајном поступку – Програм обуке за судије прекршајних судова, Београд, 2013.
162. Шошкић, Н., *Облици и начини сузбијања корупције*, Академска штампа, Земун, 2004.

Коришћени закони и други правни акти

1. Закон о тајности података Хрватске, *Narodne novine*, бр. 79/07, 86/12.
2. Закон о буџетском систему, „Службени гласник РС“, бр. 54/09, 73/10, 101/10 и 101/11.
3. Закон о буџетском систему, „Службени гласник РС“, бр. 54/09, 73/10, 101/10, 101/11, 93/12, 62/13, 63/13 – испр., 108/13, 142/14, 68/15 – др. закон, 103/15. и 99/16.
4. Закон о заштити народних добара и њиховом управљању из 1945. године, „Службени лист ДФРЈ“, број 36/45.
5. Закон о изменама и допунама Кривичног закона Савезне Републике Југославије из 1994. године, „Службени лист СРЈ“, број 24/94.
6. Закон о изменама и допунама Кривичног закона СРЈ из 1993. године, „Службени лист СРЈ“, број 37/93.
7. Закон о изменама и допунама Кривичног закона СРЈ из 1993. године, „Службени лист СРЈ“, број 61/01.
8. Закон о изменама и допунама Кривичног закона СРЈ из 2003.године, „Службени лист СРЈ“, број 39/03.
9. Закон о изменама и допунама Кривичног законика из 1959. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 80/59.
10. Закон о изменама и допунама Кривичног законика из 1973. године, „Службени лист СФРЈ“, број 6/73.
11. Закон о кривичним делима против народа и државе из 1945. године, „Службени лист ДФРЈ“, број 66/45.
12. Закон о кривичним делима против народа и државе из 1945. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 66/45.
13. Закон о кривичним делима против општенародне имовине и имовине задружних и других друштвених организација из 1948. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 87/48.
14. Закон о кривичним делима против службене дужности из 1948. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 88/48.

15. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању корупције, организованог криминала и других посебно тешких кривичних дела, „Службени гласник РС“, бр. 42/02, 27/03, 39/03, 67/03, 29/04, 58/04. – др. закон, 45/05, 61/05, 72/09, 72/11. – др. закон, 101/11. – др. закон и 32/13.
16. Закон о полицији, „Службени гласник РС“, број 6/16.
17. Закон о потврди и изменама Закона о кривичним делима против народа и државе из 1946. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 59/46.
18. Закон о потврди и изменама Закона о сузбијању недопуштене спекулације и привредне саботаже из 1945. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 56/46.
19. Закон о потврди и изменама Закона о заштити народних добара и њиховом управљању из 1946. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 86/46.
20. Закон о сузбијању недопуштене спекулације и привредне саботаже из 1945. године, „Службени лист ДФРЈ“ број 26/45.
21. Законик о кривичном поступку, „Службени гласник РС“, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14.
22. Kazenski zakonik Slovenije, „Službeni glasnik Republike Slovenije“, br. 39/09, 91/11, 50/12, 6/16, 54/15, 38/16 i 27/17.
23. Kazneni zakon Hrvatske, *Narodne novine*, broj 110/97.
24. Kazneni zakon Hrvatske, *Narodne novine*, broj 125/11.
25. Kazneni zakon Hrvatske, *Narodne novine*, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15 i 101/17.
26. Кривични закон Републике Србије из 2003. године, „Службени гласник СРС“, бр. 26/77, 28/77. – испр., 43/77. – испр. 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89. и 21/90. и „Службени гласник РС“, бр. 16/90, 26/91. – одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91. – одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/02, 11/02. – испр., 80/02. – др. закон и 39/03.
27. Кривични закон Републике Србије с изменама и допунама из 1998. године, „Службени гласник СРС“, бр. 26/77, 28/77 – испр. 43/77 – испр. 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90. и „Службени гласник РС“, бр. 16/90, 26/91. – Одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91. – Одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95. и 44/98.

28. Кривични закон СРС из 1977. године, „Службени гласник СРС“, број 26/77.
29. Кривични закон СФРЈ из 1976. године, „Службени лист СФРЈ“, број 44/76.
30. Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 85/05, 88/05. – испр. 107/05. – испр. 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14. и 94/16.
31. Кривични законик ФНРЈ из 1947. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 106/47.
32. Кривични законик ФНРЈ из 1951. године, „Службени лист ФНРЈ“, број 18/51.
33. Кривичниот законик Македоније, „Службен весник на Република Македонија“, бр.37/96, 80/99, 4/02, 43/03,19/04, 81/05, 60/06, 73/06,7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 226/2015, 97/2017.
34. Krivični zakonik Crne Gore, „Sl. list RCG“, br. 70/03, 13/04. – ispr. i 47/06. i „Sl. list CG“, br. 40/08, 25/10, 32/11, 64/11. – dr. zakon, 40/13, 56/13. – ispr., 14/15, 42/15, 58/15. – dr. zakon i 44/17.
35. Немачки кривични законик, с последњим изменама и допунама – BGBI. I S. 3532, 30. 9. 2017.
36. Основни кривични закон из 2003. године, објављен у „Службеном листу СФРЈ“, бр. 44/76, 36/77, 56/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90, 54/90, „Службеном листу СРЈ“, бр. 35/92, 37/93, 24/94, 61/01. и „Службеном гласнику РС“, број 39/03.
37. Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine*, broj 85/10.
38. Ustav Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a.
39. Уредба о војним судовима Народноослободилачке војске, Врховни штаб НОВ и ПОЈ, мај 1944. године.
40. Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 83/06.